
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

ANKARA İLİ ALTINDAĞ İLÇESİNDEKİ SARAÇ SİNAN MESCİDİ VE TÜRBESİ'NİN RESTORASYON KRİTİĞİ

Zehra Betül CANTEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HAZİRAN 2018

Zehra Betül CANTEMİR tarafından hazırlanan "ANKARA İLİ ALTINDAĞ İLÇESİNDEKİ SARAÇ SİNAN MESCİDİ VE TÜRBESİ'NİN RESTORASYON KRİTİĞİ" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Özlem SAĞIROĞLU

Mimarlık Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Başkan: Prof. Dr. Can Mehmet HERSEK

İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı, Başkent Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Üye: Prof. Dr. Nakış KARAMAĞARALI

Mimarlık Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Tez Savunma Tarihi: 28/06/2018

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Prof. Dr. Sena YAŞYERLİ

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Zehra Betül CANTEMİR

28/06/2018

ANKARA İLİ ALTINDAĞ İLÇESİNDEKİ SARAÇ SİNAN MESCİDİ VE TÜRBESİ'NİN RESTORASYON KRİTİĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Zehra Betül CANTEMİR

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Haziran 2018

ÖZET

Bu çalışma Anadolu Selçuklu Devleti döneminde inşa edilen ve Ankara Altındağ'da yer alan Saraç Sinan Mescidi ve Türbesini konu etmektedir. Bu yapının tez konusu olarak belirlenmesinin nedeni, yapının vakfiyesinde ve adının geçtiği tahrir defterlerinde yapı ile ilgili olarak "Medrese" ifadesinin kullanılmasıdır. Ankara'da günümüze ulaşan hiçbir medrese yapısı olmaması ve bu yapının plan şemasının "bir yapı kompleksinin günümüze ulaşabilen kısmı" olabileceği göz önünde bulundurularak, yapı üzerinde detaylı bir çalışma yapılması amaçlanmıştır. Bu tez çalışmasıyla; bir kültür varlığı olan bu anıtsal yapının 700 yıldan fazla olan geçmişi olabildiğince araştırılmış, yakın çevre analizleri yapılmış, rölöve çizimleri hazırlanarak günümüzdeki genel durumu saptanmış ve analizleri yapılarak değerlendirilmiştir. Yapının vakfiyesinde geçen "Medrese" ifadesinden, işlevsel ve fiziksel olarak medreselere olan benzerliğinden ve mevcut plan şemasının mescit, eyvan ve türbe birimlerini içermesinden yola çıkılarak, yapının türüne yönelik araştırma yapılmıştır; bu kapsamda kapsamlı bir karşılaştırmalı çalışma yapılmış ve neticesinde yapının olası yapı türü belirlenmiştir. Yapının geçirdiği restorasyon ve kazı çalışmaları detaylı olarak incelenmiştir. Yapılan kapsamlı karşılaştırmalı çalışma dikkate alınarak ve "Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi mevcut plan şemasının bir Medrese'nin günümüze ulaşabilen kısmı" olabileceği öngörülerek olası gelişim yönü analizleri hazırlanmış ve neticesinde en muhtemel olasılık üzerinden restitüsyon önerisinde bulunulmuştur. Ardından, yapılan restorasyon uluslararası tüzük ve anlaşmalar çerçevesinde kritik edilmiş; belirlenen olasılık üzerinden yapılması öngörülen müdahaleler ifade edilmiş ve restorasyona yönelik öneriye yer verilmiştir. Böylece bu kültür varlığının önemi vurgulanmış, geçirdiği restorasyon irdelenmiş, koruma önerilerinde bulunulmuş ve gelecek nesillere daha sağlıklı olarak bırakılması sağlanmıştır.

Bilim Kodu : 80106

Anahtar Kelimeler : Ankara, Altındağ, Saraç Sinan, mescit, türbe, medrese, koruma, yenileme ve restorasyon, restorasyon kritiği

Sayfa Adedi : 368

Danışman : Doç. Dr. Özlem SAĞIROGLU

THE CRITICISM OF THE RESTORATION OF SARAÇ SİNAN MASJİD AND TOMB; AT ALTINDAG DISTRICT OF ANKARA

(M. Sc. Thesis)

Zehra Betül CANTEMİR

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

June 2018

ABSTRACT

The subject of the study is Saraç Sinan Masjid and Tomb, which was built in the period of Anatolian Seljuk State and located in Ankara Altındağ. The reason for the determination of this building as the thesis subject is, the use of the expression "madrasah" in relation to the building; in the foundation registration of the building and in the historical registry books which the name passes through. It is aimed to make a detailed study on the building, considering that; there is no madrasah building that survived today in Ankara and that the plan of this building may be "surviving part of a building complex". With this thesis; more than 700 years of history of this monumental building which is also a cultural heritage has been researched as much as possible, its close environmental analysis has been made, the current overall status of building has been identified by; preparing the measured drawings and documentation of present situation and the building has been assessed by analises. Research on main function of the building was carried out with those referances; using of the expression "madrasah" in the foundation registration of the building, similarity to the madrasah by functional and physically and being included in the existing plan scheme that, the mascid, iwan and tomb units; in this context a comprehensive comparative study has been carried out and the type of main function of the building has been determined. The restoration and excavation work of the building has been examined in detail. Possible development direction analyzes were prepared by; considering the comprehensive comparative study and foreseening that "the current plan of Saraç Sinan Masjid and Tomb could be a surviving part of a madrasah"; and as a result the restitution suggestion has been made on the most probable possibility. Then, the restoration has been criticized within the framework of international statutes and agreements; the interventions envisaged to be made on identified possibility have been expressed and suggestion for restoration has been made. Thus, the importance of this cultural heritage has been emphasized, the restoration has been criticized, preservation suggestions has been made, and it was provided that this cultural heritage has been transferred to the future generations more healthily.

Science Code : 80106

Key Words : Ankara, Altındağ, Saraç Sinan, masjid, tomb, madrasah, conservation restoration, restoration criticism

Page Number : 368

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Özlem SAĞIROGLU

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim süresince derslerini severek aldığım ve tecrübelerinden yararlanma fırsatı bulduğum Prof. Dr. Behiye Işık Aksulu'ya; çalışmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, bilgilerinden faydalandığım danışmanım "Gazi Üniversitesi Mimarlık Bölümü" Öğretim Üyesi Doç. Dr. Özlem SAĞIROĞLU'na; destekleri ve müsamahaları için çalışanı olduğum kurum İller Bankası Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü Yatırım Koordinasyon Dairesi Başkanlığı'na; yapılmış çalışmalara ulaşmamı ve yapının eski hali hakkında bilgi edinmemi sağlayan Ankara 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ile Vakıflar Genel Müdürlüğü Ankara Bölge Müdürlüğü'ne ve manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan aileme, ayrıca arazi çalışmalarımda yanımda olup bana yardımcı olan babam Hamza CANTEMİR'e teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv

ABSTRACT v

TEŞEKKÜR vi

İÇİNDEKİLER vii

ÇİZELGELERİN LİSTESİ xi

ŞEKİLLERİN LİSTESİ xii

RESİMLERİN LİSTESİ xvi

HARİTALARIN LİSTESİ xxvii

SİMGELER VE KISALTMALAR xxviii

1. GİRİŞ 1

2. ANKARA KENTİ VE ALTINDAĞ İLÇESİNİN FİZİKSEL, SOSYALVE TARİHİ ÖZELLİKLERİ 5

2.1. Ankara Kenti ve Altındağ İlçesi Fiziksel Yapısı 6

2.1.1. Konum ve coğrafi durum 6

2.1.2. İklim ve bitki örtüsü 8

2.2. Ankara Kenti ve Altındağ İlçesi Sosyoekonomik Yapısı 9

2.2.1. Ekonomik durumu ve ticari yapısı 10

2.2.2. Eğitim durumu 11

2.3. Ankara Kenti ve Altındağ İlçesi Tarihsel Gelişim Süreci 11

2.3.1. Anadolu Selçukluları devrinde Ankara ve Altındağ 15

2.3.2. Osmanlılar devrinde Ankara ve Altındağ 18

2.3.3. Cumhuriyet devrinde Ankara ve Altındağ 24

3. SARAÇ SİNAN MESCİDİ VE TÜRBESİ İLE YAKIN ÇEVRESİNİNTARİHİ VE MEKÂNSAL DEĞERLENDİRİLMESİ 49

Sayfa

3.1. Yapının Tarihi ve Konumu 49

3.2. Yapının Çevresinin Geçmişten Günümüze Değişimi 52

3.3. Yapı Yakın Çevre Analizleri 55

3.4. Yapıya Ait Resmi Kayıtlardan Ulaşılabilen Yazılı ve Çizili Belgeler 57

3.4.1. Yapının tescil bilgileri ve mülkiyet durumu 58

3.4.2. Kamu kurumu arşivlerinden ulaşılabilen yazılı çizili belgeler 58

4. SARAÇ SİNAN MESCİDİ VE TÜRBESİ'NİN MEVCUT DURUMUNUN TESPİTİ 63

4.1. Yapının Tespiti ve Tanımlanması 63

4.1.1. Yöntem 63

4.2. Yapının Tanımlanması 65

4.2.1. Genel tanımlama 65

4.2.2. Dış tanımlama 69

4.2.3. İç tanımlama 88

4.2.4. Taşıyıcı elemanlar 104

4.2.5. Mimari elemanlar 105

4.2.6. Malzeme kullanımı 108

4.2.7. Fiziksel durum 108

5. RESTİTÜSYON 111

5.1. Yöntem 111

5.2. Karşılaştırmalı Çalışma 111

5.2.1. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mescitleri ve plan şemalarının analizi 112

5.2.2. Anadolu Selçuklu Dönemi Zaviye (Tekke) ve Hanikah yapıları ve plan şemalarının analizi 120

Sayfa

5.2.3. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri'nin tarihsel gelişimi ve bölgesel dağılımı 123

5.2.4. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri'nin mimari özellikleri 125

5.2.5. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri ve plan şemalarının analizi 130

5.3. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin Karşılaştırmalı Çalışma Bağlamında Değerlendirilmesi 145

6. RESTORASYON KRİTİĞİ 171

6.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin Bugünkü Durumunun Değerlendirilmesi.. 171

6.1.1. Yapının çevre bağlamında değerlendirilmesi..... 171

6.1.2. Yapının mimari ve yapısal özelliklerinin değerlendirilmesi 171

6.2. Yapının Geçirdiği Restorasyon 172

6.2.1. Yapının 2008 yılı restorasyonu öncesi durumu 172

6.2.2. 2002-2008 yılları arasında yapılan çalışmalar 182

6.2.3. 2008 yılı restorasyonu 212

6.3. Restitüsyon Önerisi, Restorasyon Kritiği ve Önerisi 223

6.3.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasının olası gelişim yönü analizi ve restitüsyon önerisi 223

6.3.2. Mimari koruma konusunda var olan uluslar arası tüzük ve anlaşmalar çerçevesinde Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin restorasyon kritiği 251

6.3.3. Restorasyon önerisi 257

7. SONUÇ 261

KAYNAKLAR 271

EKLER..... 277

EK-1. Yakın çevre analizi..... 278

EK-2. Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler..... 285

Sayfa

EK-3. Rölöve çizimleri 320

EK-4. Malzeme analizi 337

EK-5. Değişme ve bozulma analizi 349

EK-6. İç ve dış analizler..... 361

ÖZGEÇMİŞ 367

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge **Sayfa**

Çizelge 6.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi mevcut plan şemasının bir Medrese'nin günümüze ulaşabilen kısmı olduğu öngörülerek hazırlanan dört adet olası gelişim yönü analizi..... 227

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil **Sayfa**

Şekil 2.1. Pers Kral Yolu, MÖ 5. yy ve daha öncesi 13

Şekil 2.2. Roma İmparatorluğu döneminde Anadolu'da önemli yollar, MÖ 1.-MS 4. yy..... 13

Şekil 2.3. Ankara'da İlkçağ yapıları 14

Şekil 2.4. Bizans İmparatorluğu döneminde Anadolu'da önemli yollar, MS 9-11. yy .. 14

Şekil 2.5. 13. yy'da Anadolu'da başlıca ticaret yolları..... 15

Şekil 2.6. 13. yy ortalarında Ankara 16

Şekil 2.7. 1453 yılından önce Anadolu'da başlıca ticaret yolları 18

Şekil 2.8. 16.-18. yy'lar arasında Anadolu'da başlıca ticaret yolları..... 19

Şekil 2.9. 16. yy'da Ankara'da yerleşme..... 19

Şekil 2.10. 16-18. yy'lar arasında Ankara'da ticaret alanları 20

Şekil 2.11. Ankara'nın bir resmi, 18. yy..... 20

Şekil 2.12. Vincke haritasında kent, 1839 22

Şekil 2.13. Vincke haritasındaki yapıları gösteren kroki..... 23

Şekil 2.14. Lörcher Planı, 1924/25 27

Şekil 2.15. Jansen Planı, 1932 29

Şekil 2.16. Jansen Ankara şehri imar planı içinde Eski Ankara, 1932 30

Şekil 2.17. Jansen Ankara şehri imar planı içinde Protokol Alanı, 1932 33

Şekil 2.18. Nihat Yücel ve Raşit Ubaydin Planı, 1957..... 35

Şekil 2.19. 1990 Ankara Nazım Planı, 1982..... 36

Şekil 2.20. Ankara tarihi kent dokusu yapı stoku nitelikleri..... 38

Şekil 2.21. Geçiş Dönemi Koruma Geliştirme İmar Planı**,** Ankara Sit Alanları, 1980 .. 38

Şekil 2.22. Hacı Bayram II. Çevre Koruma Planı..... 40

Şekil 2.23. Ulus Tarihi Kent Merkezi, I. Ödül..... 41

Şekil **Sayfa**

Şekil 2.24. Hacı Bayram Meydanı Düzenleme Projesi..... 42

Şekil 2.25. Ankara Kalesi Koruma Geliştirme Projesi Tasarı, 1994 44

Şekil 2.26. Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı Sınırı 46

Şekil 2.27. Ankara-Ulus Tarihi Kent Merkezi Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı 47

Şekil 3.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin konumu..... 49

Şekil 3.2. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin konumu..... 50

Şekil 3.3. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin 1924 haritasındaki yeri 53

Şekil 3.4. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin Kentsel Sit Alanı ve Yenileme Alanı içindeki yeri 54

Şekil 4.1. Total Station ile yapılan ölçüm sonrası noktaların birleştirilmiş hali..... 64

Şekil 5.1. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Mescit plan şemaları tablosu 115

Şekil 5.2. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Zaviye (Tekke) ve Hanikâh yapıları plan şemaları tablosu 122

Şekil 5.3. Anadolu'da Danişment, Artuklu, Selçuklu ve İlhanlı Medreseleri 124

Şekil 5.4. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Açık Medreseler, plan şemaları tablosu..... 132

Şekil 5.5. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Kapalı Medreseler, plan şemaları tablosu..... 139

Şekil 5.6. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler, plan şemaları tablosu..... 142

Şekil 5.7. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, türbe birimi içeren Mescitler, plan şemaları tablosu 149

Şekil 5.8. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, mescit ve türbe birimi içeren Zaviye (Tekke) ve Hanikâh yapıları, plan şemaları tablosu 151

Şekil 5.9. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, eyvan mescitli Açık Medreseler, plan şemaları tablosu..... 156

Şekil 5.10. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, eyvan mescitli Kapalı Medreseler, plan şemaları tablosu..... 158

Şekil **Sayfa**

Şekil 5.11. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, giriş yakınında mescit ya da türbe birimi yer alan Açık Medreseler, plan şemaları tablosu 161

Şekil 5.12. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, giriş yakınında mescit ya da türbe birimi yer alan Kapalı Medreseler, plan şemaları tablosu 162

Şekil 5.13. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, ana eyvan yanında mescit ya da türbe birimi yer alan Açık Medreseler, plan şemaları tablosu 165

Şekil 5.14. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, ana eyvan yanında mescit ya da türbe birimi yer alan Kapalı Medreseler, plan şemaları tablosu 166

Şekil 5.15. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, eyvan mescitli ya da ana eyvan yanında türbe birimi yer alan Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler, plan şemaları tablosu..... 169

Şekil 6.1. 14.06.2006 tarihli Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Araştırma Kazısı Rehber Paftası, Plan 184

Şekil 6.2. 19.11.2017 tarihli Saraç Sinan Mescidi ve Medresesi, Kazı Rölövesi, Plan.. 191

Şekil 6.3. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasında yer alan eyvan biriminin Medrese'nin ana eyvanı olduğu ve Medrese'nin girişinin mevcut plan şemasının ön (doğu) tarafından olduğu durum 228

Şekil 6.4. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasında yer alan eyvan biriminin Medrese'nin ana eyvanı olduğu ve Medrese'nin girişinin mevcut plan şemasının arka (batı) tarafından olduğu durum 232

Şekil 6.5. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasında yer alan eyvan biriminin Medrese'nin giriş eyvanı olduğu ve Medrese'nin girişinin mevcut plan şemasının arka (batı) tarafından olduğu durum..... 236

Şekil 6.6. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasında yer alan eyvan biriminin Medrese'nin giriş eyvanı olduğu ve Medrese'nin girişinin mevcut plan şemasının ön (doğu) tarafından olduğu durum 240

Şekil 6.7. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin olası gelişim yönü, mevcut plan şemasında yer alan eyvan biriminin Medrese'nin ana eyvanı olduğu ve Medrese'nin girişinin mevcut plan şemasının ön (doğu) tarafından olduğu durum 245

Şekil 6.8. Teksas Mission San Antonio de Valero (The Alamo) tarihi yapısının kent içinde konumlanışı 259

Şekil 6.9. Teksas Mission San Antonio de Valero (The Alamo) tarihi yapısı için arkeolojik restorasyon önerisi 260

Şekil **Sayfa**

Şekil 6.10. Teksas Mission San Antonio de Valero (The Alamo) tarihi yapısı için belirlenen arkeolojik konsept 260

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim **Sayfa**

Resim 3.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin Atpazarı Sokak'tan görünüşü 50

Resim 3.2. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin kitabesi..... 51

Resim 4.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, genel görünüş..... 66

Resim 4.2. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, avlu ve kuzey bahçe giriş kapısı 66

Resim 4.3. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, avlu, bahçe ve kuzey bahçe giriş kapısı... 67

Resim 4.4. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, güney bahçe giriş kapısı..... 67

Resim 4.5. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi giriş merdiveninden, kuzey doğu yönünde, avlu ve bahçe..... 68

Resim 4.6. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi giriş merdiveninden, doğu yönünde, avlu ve bahçe 68

Resim 4.7. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi giriş merdiveninden, güneydoğu yönünde, avlu ve bahçe..... 68

Resim 4.8. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi 69

Resim 4.9. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, mescit ve eyvan kısmı..... 70

Resim 4.10. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, mescit, eyvan ve türbe kısmı..... 70

Resim 4.11. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, türbe kısmı ile kuzey duvarına bitişik yapı..... 71

Resim 4.12. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, mescit kısmı ve güneydeki komşu yapı..... 71

Resim 4.13. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, eyvan..... 72

Resim 4.14. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, türbe kısmı ile kuzey duvarına bitişik yapı..... 72

Resim 4.15. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, merdiven 73

Resim 4.16. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, türbe duvarı ve penceresi . 73

Resim 4.17. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, türbe duvarı üst kısım 73

Resim 4.18. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, kitabe..... 74

Resim **Sayfa**

Resim 4.19. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, sol taraf, tuğla kemer ve çörten 74

Resim 4.20. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, sağ taraf, tuğla kemer ve çörten 74

Resim 4.21. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, mescit duvarı, devşirme malzeme 75

Resim 4.22. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, türbe duvarı, devşirme malzeme 75

Resim 4.23. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, merdiven, devşirme malzeme 75

Resim 4.24. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesinin Atpazarı Sokak'tan görünüşü 76

Resim 4.25. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi 77

Resim 4.26. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi ve güney bahçe giriş kapısı 77

Resim 4.27. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi, ön avluya geçiş tarafı 78

Resim 4.28. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi, arka avluya geçiş 78

Resim 4.29. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi, üst kısım 78

Resim 4.30. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi, üst kısım en sağ parçası.. 79

Resim 4.31. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi, üst kısım sağdan ikinci parçası 79

Resim 4.32. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi, üst kısım sağdan üçüncü parçası 79

Resim 4.33. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi, üst kısım sağdan dördüncü parçası 80

Resim 4.34. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi, üst kısım sağdan beşinci parçası 80

Resim 4.35. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi, üst kısım en sol parçası .. 80

Resim 4.36. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güneyinden arka avluya geçiş 81

Resim 4.37. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güneybatısında yer alan komşu yapı 81

Resim **Sayfa**

Resim 4.38. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesine bitişik merdiven 82

Resim 4.39. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi ile komşu yapı arası bölüm 82

Resim 4.40. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi önündeki geçiş..... 82

Resim 4.41. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi arka avludan, batı cephesi, müştemilat ve avlu duvarı birleşimi..... 83

Resim 4.42. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi arka avludan, batı cephesi, müştemilat ve güney komşu yapı birleşimi 84

Resim 4.43. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi müştemilatı arkasındaki duvarın üzerinden, müştemilat ve güney komşu yapı birleşimi..... 84

Resim 4.44. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi müştemilatı arkasındaki duvarın üzerinden, kubbe 85

Resim 4.45. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi müştemilatı arkasındaki duvarın üzerinden, batı cephesi ve teras çatı..... 85

Resim 4.46. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi müştemilatı arkasındaki duvarın üzerinden, avlu duvarı, batı cephesi ve müştemilat birleşimi 86

Resim 4.47. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, arka avlu..... 86

Resim 4.48. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, arka avludan müştemilata geçiş 87

Resim 4.49. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güneyinden arka avluya geçiş aralığı..... 87

Resim 4.50. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, batı cephesinde yer alan geçiş..... 87

Resim 4.51. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit içerisinden giriş kapısı..... 88

Resim 4.52. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit batı duvarı..... 89

Resim 4.53. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit güney duvarı, mihrap ve minber. 89

Resim 4.54. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit güney duvarı ve mihrap..... 90

Resim 4.55. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mihrap 90

Resim 4.56. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit doğu duvarı..... 91

Resim 4.57. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit doğu duvarı ve mescit penceresi 91

Resim 4.58. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit kuzey duvarı 92

Resim **Sayfa**

Resim 4.59. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit içerisinden mescit giriş kapısı 92

Resim 4.60. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit kubbesi ve Türk üçgenleri 93

Resim 4.61. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit kubbesi..... 93

Resim 4.62. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, minber ön ve yan görünüş..... 94

Resim 4.63. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, minber 94

Resim 4.64. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu cephesinde eyvan ve girişi 95

Resim 4.65. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan güney duvarı ve mihrabiye..... 96

Resim 4.66. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvanda yer alan mihrabiye 96

Resim 4.67. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan güney duvarı, mihrabiye ve mescit giriş kapısı..... 97

Resim 4.68. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan güney duvarı ve batı duvarı kesişiminde yer alan mescit giriş kapısı..... 97

Resim 4.69. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvandan mescit giriş kapısı 98

Resim 4.70. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan batı duvarı..... 98

Resim 4.71. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan kuzey duvarı 99

Resim 4.72. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan kuzey duvarı ve türbe giriş penceresi..... 99

Resim 4.73. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe güney duvarı ve türbe giriş penceresi..... 100

Resim 4.74. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe güney duvarında yer alan giriş penceresi..... 100

Resim 4.75. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe doğu duvarı 101

Resim 4.76. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe doğu duvarı ve penceresi 101

Resim 4.77. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe batı duvarı 102

Resim 4.78. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe batı duvarı ve mezarlar 102

Resim 5.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, zemin kat plan şeması 146

Resim 5.2. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, sadeleştirilmiş plan şeması..... 147

Resim **Sayfa**

Resim 6.1. 1960'lı yıllarda Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi..... 173

Resim 6.2. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, kuzeyden görünüş 175

Resim 6.3. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu cephesi 175

Resim 6.4. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, güneyden görünüş 176

Resim 6.5. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, güney cephesi ve bahçe kapısı 176

Resim 6.6. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, güneyden arka bahçeye geçiş 176

Resim 6.7. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, batı duvarına bitişik metruk yapı önden..... 177

Resim 6.8. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, batı duvarına bitişik metruk yapı duvarı 177

Resim 6.9. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, batı duvarına bitişik metruk yapı yandan. 177

Resim 6.10. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan birimi doğu duvarı..... 178

Resim 6.11. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan birimi batı duvarı..... 179

Resim 6.12. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan birimi mihrabiye..... 179

Resim 6.13. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan biriminden mescit kapısı..... 179

Resim 6.14. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit birimi güney duvarı..... 180

Resim 6.15. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit birimi kuzey duvarı..... 180

Resim 6.16. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit birimi kubbe..... 180

Resim 6.17. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe birimi 181

Resim 6.18. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe birimi doğu duvarı..... 181

Resim **Sayfa**

Resim 6.19. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe birimi batı duvarı 181

Resim 6.20. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılması 185

Resim 6.21. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından ortaya çıkan temelleri. 185

Resim 6.22. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından arka avluya geçişin çatıdan görünümü 186

Resim 6.23. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından arka avlunun çatıdan görünümü 186

Resim 6.24. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından temellerin ve arka avlunun çatıdan görünümü 186

Resim 6.25. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından temelleri ve arka avlu 187

Resim 6.26. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarı, doğu duvarına bitişik metruk yapı ve arka avluya geçiş aralığı 187

Resim 6.27. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından ortaya çıkan temellerin yakından görünümü 188

Resim 6.28. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından ortaya çıkan kuzey yönündeki temeller 188

Resim 6.29. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından ortaya çıkan ortada yer alan temeller 188

Resim 6.30. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, alaturka kiremit kaplı ahşap oturtma çatının kaldırılmasının ardından görülen, doğu duvarına bitişik metruk yapı ile birleşim 189

Resim 6.31. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, alaturka kiremit kaplı ahşap oturtma çatının kaldırılmasının ardından tonozların üzeri ve kubbe 189

Resim **Sayfa**

Resim 6.32. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, alaturka kiremit kaplı ahşap oturtma çatının kaldırılmasının ardından, giriş merdivenlerinin üzerlerini örten kırma çatı 190

Resim 6.33. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, alaturka kiremit kaplı ahşap oturtma çatının kaldırılmasının ardından görülen, kuzey duvarına bitişik komşu yapı ile birleşim 190

Resim 6.34. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, giriş merdiveninin kuzey basamakları önünde açılan araştırma çukuru 193

Resim 6.35. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, giriş merdiveninin güney basamakları 193

Resim 6.36. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, giriş merdiveninin güney basamakları önünde açılan araştırma çukuru 193

Resim 6.37. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, kazı çalışmaları aşamasında eyvan biriminin girişi 194

Resim 6.38. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan biriminin giriş eşiği 194

Resim 6.39. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan biriminin giriş eşiğinde açılan araştırma çukuru 194

Resim 6.40. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan biriminin batı duvarının iç kısmında açılan araştırma çukuru 195

Resim 6.41. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvanda yer alan mihrabiyenin önünde açılan araştırma çukuru 195

Resim 6.42. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit kapısı eşiği 196

Resim 6.43. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit kapısı eşiğinde açılan araştırma çukuru. 196

Resim 6.44. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit kapısı eşiğinde açılan araştırma çukurunun yakından görünümü 196

Resim 6.45. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit biriminde yer alan mihrabın önünde araştırma çukuru açılmadan önceki hali 197

Resim 6.46. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit biriminde yer alan mihrabın önünde araştırma çukuru açılmadan önceki hali 197

Resim **Sayfa**

Resim 6.47. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe birimi pencere önünde açılan araştırma çukuru 197

Resim 6.48. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından, doğu cephesi ve arka avlu kuzey duvarı 198

Resim 6.49. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından, doğu cephesi 198

Resim 6.50. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından, doğu cephesi ve arka avluya geçiş 198

Resim 6.51. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından, raspa yapılan doğu cephesi ve duvara açılan geçiş 199

Resim 6.52. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından, raspa yapılan doğu cephesi ve arka avluya geçiş, üst kısım 199

Resim 6.53. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası eyvan biriminin batı iç duvarı 200

Resim 6.54. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası eyvan biriminin batı iç duvarı ve duvara açılan geçiş 200

Resim 6.55. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan birimi mescit kapısı üzeri raspa uygulanması 201

Resim 6.56. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası eyvan birimi güney duvarı 201

Resim 6.57. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası eyvan birimi güney duvarı ve mescit kapısı, üst kısım 202

Resim 6.58. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası eyvan birimi güney duvarı ve mescit kapısı, alt kısım 202

Resim 6.59. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası eyvan birimi güney duvarı ve mihrabiye 202

Resim 6.60. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sırasında eyvan birimi batı duvarı ve kuzey duvarındaki duvar-tonoz birleşimi 203

Resim 6.61. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası eyvan birimi kuzey duvarındaki duvar-tonoz birleşimi 203

Resim **Sayfa**

Resim 6.62. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvanda bulunan alçı parçalar 203

Resim 6.63. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe birimi batı duvarı..... 204

Resim 6.64. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sırasında eyvan tonozu ve eyvan doğu duvarı birleşimi..... 204

Resim 6.65. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sırasında mescit birimi güney duvarı ve mihrap. 205

Resim 6.66. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası mescit birimi güney ve doğu duvarı birleşimi..... 205

Resim 6.67. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası mescit birimi kuzey duvarı ve mescit giriş kapısı..... 206

Resim 6.68. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sırasında mescit birimi kuzey duvarı..... 206

Resim 6.69. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sırasında kubbe ve Türk üçgenli geçiş kuşağı 207

Resim 6.70. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sırasında kubbe 207

Resim 6.71. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası mescit birimi doğu duvarı, Türk üçgenli geçiş ve kubbe 208

Resim 6.72. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası mescit birimi güney duvarı, Türk üçgenli geçiş ve kubbe 208

Resim 6.73. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası mescit birimi batı duvarı, Türk üçgenli geçiş ve kubbe 209

Resim 6.74. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası mescit birimi kuzey duvarı, Türk üçgenli geçiş ve kubbe 209

Resim 6.75. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası eyvan birimi kuzey duvarı, türbe giriş açıklığı. 210

Resim 6.76. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası türbe birimi güney duvarı ve türbe giriş açıklığı..... 210

Resim 6.77. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası türbe birimi batı duvarı..... 211

Resim **Sayfa**

Resim 6.78. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası türbe birimi batı duvarı ve türbe penceresi 211

Resim 6.79. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, ön bahçeden 216

Resim 6.80. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, ön bahçede yer alan müştemilatın kaldırılmasının ardından Atpazarı Sokak'tan doğu cephesi..... 216

Resim 6.81. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Atpazarı Sokak'tan doğu cephesi ve iş iskelesi 217

Resim 6.82. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, dönem eklerinin kaldırılmasının ardından doğu cephesi ve iş iskelesi 217

Resim 6.83. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, teras çatı ve kubbe..... 218

Resim 6.84. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, teras çatı ve parapet..... 218

Resim 6.85. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, kuzey yönündeki bitişik yapı ile teras çatı birleşimi 218

Resim 6.86. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, müştemilatın arkasındaki duvarın üzerinden, batı duvarı, kubbe ve komşu yapı. 219

Resim 6.87. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, müştemilatın arkasındaki duvarın üzerinden, teras çatı ve kubbe kaplama çalışmaları .. 219

Resim 6.88. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, müştemilatın arkasındaki duvarın üzerinden teras çatı. 219

Resim 6.89. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eklenen müştemilat yapısının görevli odası birimi, müştemilatın arkasındaki istinat duvarı ve komşu yapı. 220

Resim 6.90. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eklenen müştemilat yapısı lavabo-wc birimi ve müştemilatın arkasındaki istinat duvarı..... 220

Resim 6.91. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eklenen müştemilat yapısı 220

Resim 6.92. Restorasyon tamamlandığında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Atpazarı Sokak'tan doğu cephesi 221

Resim **Sayfa**

Resim 6.93. Restorasyon tamamlandığında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu cephesi 221

Resim 6.94. Restorasyon tamamlandığında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, kuzeyden ön avlu girişi 221

Resim 6.95. Restorasyon tamamlandığında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, batı duvarı ve arka avlu. 222

Resim 6.96. Restorasyon tamamlandığında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, arka avlu ve eklenen müştemilat yapısı. 222

Resim 6.97. Restorasyon tamamlandığında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, arka avludan müştemilata geçiş. 222

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita **Sayfa**

Harita 2.1. Türkiye haritasında Ankara'nın yeri 6

Harita 2.2. Ankara İdari Haritası ve Ankara içinde Altındağ İlçesi 9

Harita 2.3. Altındağ İlçesi 10

Harita 2.4. Prusyalı subay von Wincke tarafından hazırlanan harita, 1839 22

Harita 2.5. Müdafaai Milliye Vekâleti Harita Dairesi'nce hazırlanan harita, 1921-1924 24

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler	**Açıklamalar**
cm	Santimetre
km	Kilometre
km²	Kilometrekare
m	Metre
m²	Metrekare
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
yy	Yüzyıl

Kısaltmalar	**Açıklamalar**
KUDEM	Ankara Büyükşehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü

1. GİRİŞ

Ankara, konum, yerleşim, savunma, korunma ve ulaşım yönünden sahip olduğu avantajlar nedeniyle, en eski Anadolu kentlerinden olmuştur. Tarih boyunca, ticari-askeri güzergâh ve kentsel yerleşim yeri olma işlevlerini korumuştur. Altındağ İlçesi ise, tarihi açıdan Ankara ile tamamen özdeşleşmektedir. Altındağ İlçesi'nde yer alan Ankara Kalesi ve kale çevresi, Ankara'nın kurulduğu ilk yerleşim yerleridir. Dolayısıyla Ankara'nın, mekânsal gelişim açısından, Altındağ ile ilişkisi diğer ilçelerden farklıdır. Ankara'da, ilan edilen Kentsel Sit Alanları ve tescillenen yapılar, çok büyük bir oranda Altındağ İlçesi sınırları içinde yer almaktadır. Tarihi kent dokusu olarak adlandırılan kentin bu bölümünde, sivil ve anıtsal mimari örneği pek çok tescilli taşınmaz bulunmaktadır.

Bu çalışma Anadolu Selçuklu Devleti döneminde inşa edilen ve Ankara Altındağ'da yer alan Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'ni konu etmektedir. Bu yapının tez konusu olarak belirlenmesinin nedeni, yapının vakfiyesinde ve adının geçtiği tahrir defterlerinde yapı ile ilgili olarak "Medrese" ifadesinin kullanılmasıdır. Ankara'da günümüze ulaşan hiçbir medrese yapısı olmaması ve bu yapının plan şemasının "bir yapı kompleksinin günümüze ulaşabilen kısmı" olabileceği göz önünde bulundurularak, yapı üzerinde detaylı bir çalışma yapılması amaçlanmıştır.

730 yıllık tarihe sahip bu Anadolu Selçuklu Devleti dönemi yapısı ile ilgili olarak daha önce bir akademik çalışma yapılmamış olması da çalışmanın önemini ortaya çıkarmaktadır.

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin yer aldığı il ve ilçenin fiziksel, sosyal ve tarihi özellikleri ile il ve ilçede koruma açısından şimdiye kadar yapılan çalışmaların incelenmesi, yapı ile birlikte yakın çevresinin tarihi ve mekânsal değerlendirilmesinin yapılması, yapının mevcut durumunun tespiti, literatürde "Mescit ve Türbe" olarak yer alan ancak vakfiyesinde "Medrese" ifadesi geçen tez konusu yapının restitüsyonu için kapsamlı bir karşılaştırılmalı çalışma yapılması ve olası yapı türünün belirlenmesi, yapının geçirdiği restorasyonun detaylı olarak incelenmesi ardından kritiğinin yapılması ve neticede yapının korunması ile gelecek nesillere daha sağlıklı aktarılması için koruma önerilerinde bulunulması, hususları çalışmanın kapsamını ifade etmektedir.

Çalışmada, bir kültür varlığı olan bu anıtsal yapının; 700 yıldan fazla olan geçmişi olabildiğince araştırılmış, yakın çevre analizleri yapılmış, rölöve çizimleri hazırlanarak günümüzdeki genel durumu saptanmış ve analizler yapılarak değerlendirilmiştir. Ardından yapının vakfiyesinde geçen "Medrese" ifadesi, işlevsel ve fiziksel olarak medreselere olan benzerliği ve mevcut plan şemasının mescit, eyvan ve türbe birimlerini içermesi hususlarından yola çıkılarak, yapının türü araştırılmıştır; bu kapsamda kapsamlı bir karşılaştırmalı çalışma yapılmış ve neticesinde yapının olası yapı türü belirlenmiştir. Yapının geçirdiği restorasyon ve kazı çalışmaları detaylı olarak incelenmiştir. Yapılan kapsamlı karşılaştırmalı çalışma dikkate alınarak ve "Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi mevcut plan şemasının bir Medrese'nin günümüze ulaşabilen kısmı" olabileceği öngörülerek olası gelişim yönü analizleri hazırlanmış ve neticesinde en muhtemel olasılık üzerinden restitüsyon önerisinde bulunulmuştur. Ardından, yapılan restorasyon uluslararası tüzük ve anlaşmalar çerçevesinde kritik edilmiş; belirlenen olasılık üzerinden yapılması öngörülen müdahaleler ifade edilmiş; ardından restorasyona yönelik öneriye yer verilmiştir.

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'ni detaylı bir biçimde ele alan bu çalışma, yedi bölümden oluşmaktadır. Tezin ilk bölümünde; tezin konusu, amacı, kapsamı ve yöntemi ifade edilmiştir.

İkinci bölümünde ise, Ankara Kenti ve Altındağ İlçesi'nin fiziksel, sosyal ve tarihi özellikleri incelenmiştir. İl ve ilçenin, fiziksel yapılarının incelenmesi ile yapıda bozulmalara neden olabilecek doğal etkenler hakkında veri elde edilmiş; sosyoekonomik yapılarının incelenmesi ile il ve ilçe sakinlerinin yapıyla ilişkileri ve koruma bilinç düzeyi araştırılmıştır. İl ve ilçenin tarihi açıdan incelenmesi ile ise ilin ve ilçenin mekânsal gelişimi ve yapının inşa edildiği dönem özellikleri hakkında veri elde edilmiş, koruma açısından şimdiye kadar yapılan çalışmalar irdelenmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde yapı, öncelikle, konumu, yapıldığı tarih ve çevresinin tarihi gelişimi açısından incelenmiştir. Daha sonra yapı çevresinin günümüzdeki durumunu tespit etmek için, belirlenen alanda "Yakın Çevre Analizi" çalışması yapılmıştır. Ayrıca bu bölümde, tez konusu yapı ile ilgili resmi kayıtlardan ulaşılabilen, yazılı ve çizili belgeler belirtilmiştir.

Tezin dördüncü bölümünde, tez konusu yapının mevcut durumunun tespiti için yapılan çalışmalar ve analizlerden elde edilen veriler aktarılmıştır. Yapının mevcut durumunun tespiti için öncelikle, yapılan yerinde ölçüm ve görsel veriler doğrultusunda "Rölöve Çizimleri" hazırlanmış, ardından "Malzeme Analizi", "Değişme ve Bozulma Analizi" ile "İç ve Dış Analizler" yapılmıştır. Daha sonra bu çalışmalar neticesinde elde edilen veriler sözel ve görsel olarak bahse konu bölümde ifade edilmiştir. İlk olarak yapının tespiti ve tanımlanmasında kullanılan yöntemler anlatılmış, ardından yapının tanımlanması; genel tanımlama, iç tanımlama, dış tanımlama, taşıyıcı elemanlar, mimari elemanlar, malzeme kullanımı ve fiziksel durum başlıkları altında yapının özelliklerinin incelenmesi ile yapılmıştır.

Tezin beşinci bölümünde ise, 730 yıl önce inşa edilen bu yapının geçirdiği değişimleri tespit etmek amacıyla restitüsyon çalışması yapılması amaçlanmıştır. Ancak yapının 2008 yılında gördüğü restorasyon neticesinde, yapı izleri takip edilememiştir. Bu nedenle yapının geçirdiği değişimlerin tespiti için, geniş çaplı arşiv taraması ve kapsamlı bir karşılaştırmalı çalışma yapılmıştır. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi mescit, eyvan ve türbe birimlerinden oluşmaktadır. Yapılan karşılaştırmalı çalışmada, Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şeması ile yapının vakfiyesi ve tahrir defterlerinde "Medrese" ifadesinin kullanılması dikkate alınmıştır. Ancak yapının geçirdiği restorasyonda gerçekleştirilen küçük çaplı kazı çalışmaları neticesinde medrese yapısına yönelik "2863 sayılı yasa kapsamında herhangi bir buluntuya" rastlanmadığı belirtilmiştir. Bu kapsamda Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemine ait günümüze ulaşabilen ve kaynaklardan planları elde edilen tüm mescitler, zaviye (tekke) ve hanikâh yapıları ve medreseler incelenmiştir. Mescit yapıları arasında, bünyesinde türbe içerenler; zaviye (tekke) ve hanikâh yapıları ile medreseler arasında, bünyesinde mescit ve türbe bulunan yapılar; tablolarda ifade edilmiştir. Ardından Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi karşılaştırmalı çalışma bağlamında değerlendirilmiş ve plan şeması benzer özellik gösteren yapılar ifade edilmiştir.

Tezin altıncı bölümünde, Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin günümüzdeki durumunun; çevresel, mimari ve yapısal açılardan değerlendirilmesi için yapılan çalışmalar ifade edilmiştir. Ardından yapının geçirdiği tek resmi esaslı onarım olan ve VGM tarafından 2002-2008 yılı arasında yaptırılan restorasyon çalışmaları detaylı olarak incelenmiştir. Yapılan kapsamlı karşılaştırmalı çalışma neticesinde, Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin

mevcut plan şemasının “bir yapı kompleksinin günümüze ulaşabilen kısmı” olabileceği ve bu kompleksin, yapının vakfiyesinde ve tahrir defterlerinde belirtildiği üzere “Medrese” olabileceği kabul edilmiştir. Bu kapsamda, yapının mevcut plan şemasının gelişim yönünü tespit etmek amacıyla, karşılaştırmalı çalışma referans alınarak analizler yapılmış; gelişim yönü için belirlenen olası durumları olanaklı olanaksız kılan hususlar ifade edilmiş ve en muhtemel durum belirlenmiş; neticesinde yapının medrese unvanını yeniden elde etmesi adına restitüsyon önerisinde bulunulmuştur. Ayrıca, yapının geçirdiği restorasyon kapsamında yapılmış çalışmalar uluslararası tüzük ve anlaşmalar çerçevesinde kritik edilmiş ve yapılması öngörülen çalışmalar ile öneriler ifade edilmiştir.

Tezin yedinci bölümü olan sonuç bölümünde ise, tezin değerlendirilmesi yapılmış ve çalışmanın sonuçları özet olarak ifade edilmiştir.

2. ANKARA KENTİ VE ALTINDAĞ İLÇESİNİN FİZİKSEL, SOSYAL VE TARİHİ ÖZELLİKLERİ

Ankara İli Altındağ İlçesi sınırlarında yer alan Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'ni konu edinen bu çalışmada, öncelikle Ankara İli ve Altındağ İlçesi; fiziksel yapı, sosyoekonomik yapı, tarih ve mimari özellikler başlıkları altında incelenmiştir.

En eski Anadolu kentlerinden biri olan Ankara, konum, yerleşim, savunma ve ulaşım yönlerinden sahip olduğu avantajlar nedeniyle, tarih boyunca, kentsel yerleşim yeri ve ticari-askeri güzergâh olma işlevlerini korumuştur.

Altındağ İlçesi ise, tarihi açıdan Ankara ile tamamen özdeşleşmektedir. Altındağ'ın tarihi bir merkez olduğu Ankara ile çevresinde yapılan arkeolojik kazılar neticesine görülmüştür. Ankara Kalesi ve kale çevresi, Ankara'nın kurulduğu ilk yerleşim yerleridir ve Altındağ İlçesi'nde yer almaktadır. Bu nedenle, Ankara'nın, mekânsal gelişim açısından Altındağ ile ilişkisi diğer ilçelerden farklıdır. Ankara'da, ilan edilen Kentsel Sit Alanlarının ve tescillenen yapıların büyük çoğunluğu Altındağ İlçesi sınırları içindedir. Kentin bu bölümü, tarihi kent dokusu olarak adlandırılmakla birlikte, sivil ve anıtsal mimari örneği pek çok tescilli taşınmaz bulundurmaktadır.

İl ve ilçenin fiziksel yapılarının incelenmesi ile yapıda çeşitli bozulmalara neden olan doğal etkenlerin tespiti, bozulmaların giderilmesi ve bozulmaya karşı alınabilecek tedbirler hakkında verilere ulaşılması amaçlanmaktadır.

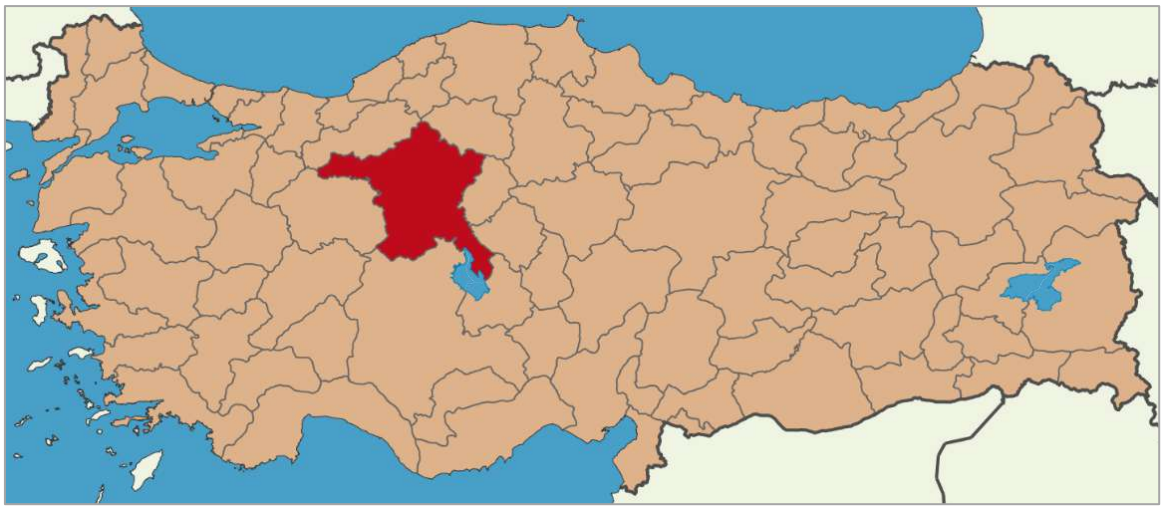
İl ve ilçenin sosyoekonomik yapılarının incelenmesi; il ve ilçe sakinleri ile dışarıdan gelen ziyaretçilerin yapıyla ilişkilerinin anlaşılması, yapının sürdürülebilir koruması hususunda alınacak kararlar ve koruma bilincinin geliştirilmesi açılarından önem teşkil etmektedir.

İl ve ilçenin tarihi açıdan incelenmesi ise, ilin ve ilçenin mekânsal gelişiminin incelenmesi ve ilişkilendirilmesi, yapının inşa edildiği dönem özellikleri hakkında veri elde edilmesi, koruma açısından şimdiye kadar yapılan çalışmaların irdelenmesi amaçlanmaktadır.

2.1. Ankara Kenti ve Altındağ İlçesi Fiziksel Yapısı

Ankara, Anadolu Yarımadası'nın ortasına olan İç Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Sakarya bölümünde yer almaktadır (Harita 2.1). 26.897 km² alana sahip olan il, konum olarak 39°5′ kuzey enlemi ile 32°53′ doğu boylamları arasında yer almaktadır. Deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 890 m'dir (Valilik, 2018). Platolar ve dağlar ilin yüzölçümünün yaklaşık %80'ini oluşturmaktadır, ovaların oranı ise %15'lerdedir (Coğrafya Dünyası, 2018).

Altındağ İlçesi ise, Ankara'da yer alan bir ilçe olup, yüzölçümü 174 km²'dir. İlçe, yüzey şekilleri bakımından engebeli arazileri kapsamakta ve yüzölçümünün %31`ini dağlık arazi, %6`sını ova ve %63`ünü de dalgalı arazi oluşturmaktadır. Deniz seviyesinden ortalama yüksekliği ise 850 m'dir (Kaymakamlık, 2018).

Harita 2.1. Türkiye haritasında Ankara'nın yeri (Wikipedia, 2018)

2.1.1. Konum ve coğrafi durum

Ankara ili, kuzey yönünde Çankırı, güney yönünde Konya ve Aksaray, batı yönünde Eskişehir ve doğu yönünde Kırşehir ve Kırıkkale illeri ile çevrilmiştir. İl genel olarak Sakarya ve Kızılırmak nehirleri tarafından çevrelenen, kuzeyinde Kuzey Anadolu sıradağları, güneyinde Orta Anadolu'nun düz arazileri yer alan bir bölgede yer almaktadır. Dağları çok yüksek olmamakla birlikte, en yüksek dağı (2034 m) kuzeyinde yer alan Yıldırım Dağı'dır. İlin kuzey kesimi diğer yönlere nazaran daha yüksektir. Batı

Karadeniz'in Köroğlu Sıradağları bu kesimde yer alır. Güney kesimlerindeki dağlar ise daha az meyilli ve yuvarlak sırtlıdır. Bu yükseltiler 1.050–1.500 m aralığındadır. Ankara'nın başlıca yüksek dağları şunlardır: Yıldırım Dağı (2034 m), Işık Dağı (2015 m), İdris Dağı (1992 m), Aydos Dağı (1879 m), Kavaklı Dağı (1801 m), Elma Dağ (1761 m), Kurumcu Dağı (1738 m), Karacadağ (1724 m), Hızır Dağı (1688 m), Mire Dağı (1635 m), Abdüsselam Dağı (1610 m), Karyağdı Dağı-Memlik Dağları (1459 m), Çile Dağı (1440 m) (Valilik, 2018).

Önemli ovaları ise; 300 km uzunluk ve 10-15 km genişliğe sahip Ankara ovası, 20 km uzunluğunda ve 15 km genişliğinde Çubuk ovası, 20 km uzunluğunda ve 3 km genişliğinde Mürted ovasıdır. Ayrıca yükseltisi ortalama 1100 m olan Haymana platosu da Ankara'dadır (Valilik, 2018).

İlin en önemli akarsuları, batıda Sakarya ve doğuda Kızılırmak nehirleridir. Diğer akarsular (İncesu, Çubuk, Ova, İnözü, Kirmir çayları ile dereler), bu nehirlerin kollarını oluşturmaktadır. 1355 km'lik Kızılırmak nehrinin 256 km'si ilin sınırları içindedir. 824 km'lik Sakarya nehrinin ise 168 km'si ilin sınırları içindedir. İncesu, Ova ve Çubuk çayları birleşerek Ankara Çayı'nı oluşturmaktadır. İlin sınırları içinde kısmen ve tamamen yer alan göller şu şekildedir: Tuz Gölü (1500 km²)nün bir kısmı, Mogan Gölü (5km²), Eymir Gölü (3,45 km²), Çubuk Karagöl (0,2 km²), Kızılcahamam Karagöl (0,01 km²). Bunların dışında baraj gölleri ise şunlardır: Sarıyar Baraj Gölü (83.80 km²), Çamlıdere Baraj Gölü (32 km²), Kesikköprü Baraj Gölü (6.50 km²), Kurtboğazı Baraj Gölü (5.00 km²), Asartepe Baraj Gölü (1.77 km²), Çubuk II Baraj Gölü (1.20 km²), Çubuk I Baraj Gölü (0.94 km²), Bayındır Baraj Gölü (0,71 km²) (Valilik, 2018).

Altındağ İlçesi, Ankara İli'nin iç kesimine yakın doğusunda yer alıp, kuzeyde Çubuk ve Pursaklar, güneyde Mamak, güneybatıda Çankaya, batıda Keçiören ve Yenimahalle, doğuda Akyurt ve Elmadağ ilçeleri ile sınırlanmaktadır. İlçenin arazi yapısı, güneybatısındaki Çankaya, batısındaki Keçiören ve Yenimahalle ilçelerine doğru düzlüklerden, güneyindeki Mamak ve kuzeyindeki Çubuk ilçelerinde doğru orta yükseklikte tepelerden oluşan bir niteliğe sahiptir. Doğusunda İdris ve Hüseyingazi dağları, kuzeyinde ise Etlik ve Karyağdı dağları yer almaktadır. Ankara, Çubuk ve Mürted ovaları arasında engebeli bir araziye sahiptir. Güneyinde Hatip ve Ankara çayları bulunmaktadır. Çubuk Barajı da Altındağ'da yer almaktadır (Kaymakamlık, 2018).

2.1.2. İklim ve bitki örtüsü

Ankara'da karasal iklim hâkim olmakla birlikte, geniş arazisinde bazı iklim farklılıkları görülebilmektedir. Kentin güney ve orta kesimlerinde İç Anadolu iklimine ait belirgin özellikler hâkimken, kuzey kesimlerinde zaman zaman Karadeniz ikliminin yağışlı ve ılıman hali görülebilmektedir. Karasal iklimin hâkim olduğu kentte, kışın sıcaklıklar düşük, yazın ise yüksektir. Ankara'da sıcaklığın en düşük olduğu ay Ocak, en yüksek olduğu aylar ise Temmuz ve Ağustos'tur. İlde ortalama sıcaklık 11,7'dir. En düşük sıcaklık ise -24,9 °C, en yüksek sıcaklık ise 40,8 °C olarak tespit edilmiştir. Don olayı, 60 ile 117 gün arası görülmektedir. Yılda ortalama karlı gün sayısı 30,5 olup, tespit edilen en yüksek kar kalınlığı 30 cm'dir. İlde yıllık yağış miktarı ortalama 389,1 mm olarak tespit edilmiştir, yağış miktarı kentin Kuzey ve Güney kesimlerinde farklılık göstermektedir. Ayrıca kış aylarında bölgenin yapısı itibariyle, sis olayı görülmektedir. Rüzgâr durumu değerlendirildiğinde ise, hâkim rüzgâr yönü arazi yapısına göre farklılık göstermekte olup, tespit edilen maksimum rüzgâr hızı 29,2 m/sn'dir. Mart ile Nisan aylarında, kuvvetli rüzgârlar görülmektedir (Valilik, 2018).

İlin iklim şartları ve coğrafi yapısı, bozkır (step) ve orman gibi iki farklı bitki örtüsünün gelişmesine neden olmuştur. İç Anadolu bölgesinde sık görülen step bitki örtüsü, otlar ve çoğu kısa boylu olan kümeler halinde çalılardan oluşmaktadır. Genellikle az yağış alan platolarda yer almaktadır. Bu bitki örtüsü içinde ağaçlar nadir olmakla birlikte, akarsu boylarında, söğüt, kavak ve iğde ağaçları yer yer görülmektedir. Ormanlar ise step bitki örtüsüne göre az olmakla birlikte; il çevresinde yükselen tekil dağlarda ve çoğunlukla ilin, Karadeniz ve İç Anadolu bölgeleri arasında geçiş oluşturan kuzeyinde yer almaktadır. Ormanlarda; ardıç, karaçam, yer yer meşe ağaçları ve genelde kuzey kesimde iğne yapraklı ağaçlar görülmektedir (Valilik, 2018).

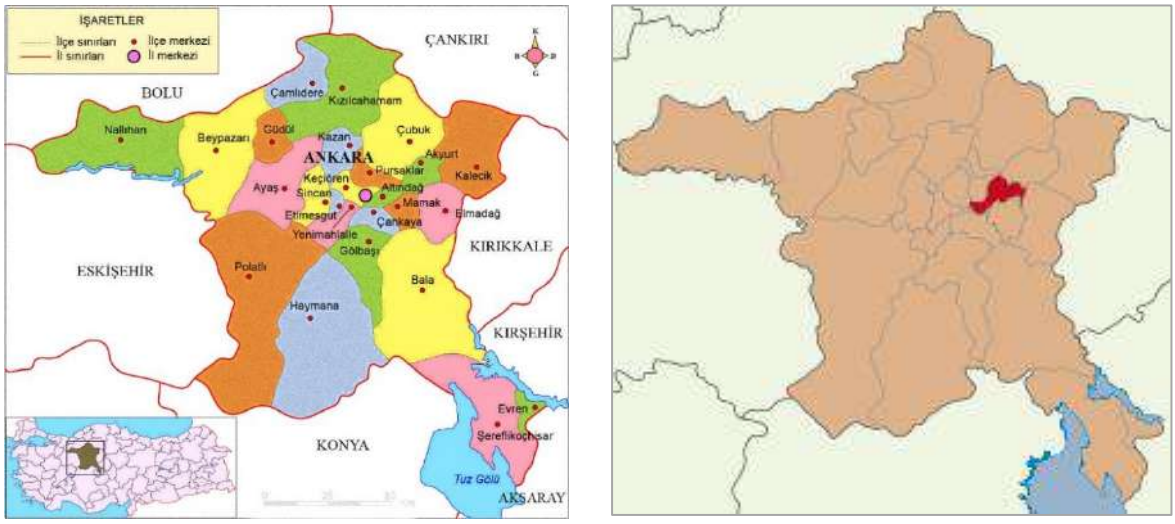
Altındağ İlçesinde ise, benzer şekilde yazlar ise sıcak ve kurak, kışlar ise soğuk ve yağışlı geçmektedir. Karasal iklimin hâkim olduğu Altındağ'da en sıcak aylar (ortalama 23,9 °C ile); temmuz ve ağustos, en soğuk aylar (ortalama 0,6 °C ile) ; ocak ve şubattır. Yılık yağış miktarı ortalama 367 mm olup, en fazla (51,8 mm) yağış mayıs ayında gerçekleşmekte, en az (14,4 mm) yağış ise ağustos ayında gerçekleşmektedir. Bitki örtüsü bozkır olan Altındağ'da, orman ve fundalık alanlar nadirdir. Toprakları ise kireçli bir yapıya sahiptir (Kaymakamlık, 2018).

2.2. Ankara Kenti ve Altındağ İlçesi Sosyoekonomik Yapısı

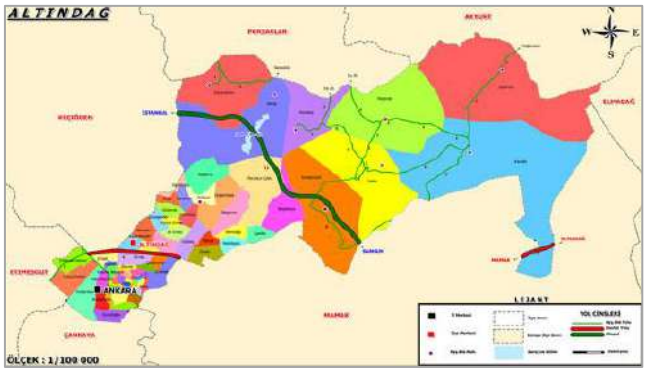
2017 yılı "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi" sonuçlarına göre Ankara'nın nüfusu, 5.445.026 kişidir. Ülkenin en kalabalık ikinci şehri olan Ankara'nın nüfusu, ülke nüfusunun %6,7'sini oluşturmaktadır. 2016-2017 yılı nüfus artış hızı %1,84, nüfus yoğunluğu (kilometrekare başına düşen kişi sayısı) ise 214/km²'dir. Altındağ İlçesinin 2017 yılındaki nüfusu ise 371.366 kişi olup Ankara nüfusunun %6,82'sini oluşturmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2018).

Ankara'da kır-kent nüfusu oranları incelendiğinde, 2000 yılı itibariyle, kent nüfusunun toplam nüfusun % 88,34'ünü, kır nüfusunun ise toplam nüfusun %11,66'sını oluşturduğu görülmüştür. Bu oran İstanbul'dan sonra ülke içinde en kentleşmiş ilin Ankara olduğunu da göstermektedir (2023 Ankara Nazım İmar Planı Açıklama Raporu, 2006: 181, 182).

Ankara'da (Harita 2.2.) 1 adet Büyükşehir Belediyesi, 25 adet ilçe ve 25 adet İlçe Belediyesi bulunmaktadır. Bu ilçeler; Akyurt, Altındağ, Ayaş, Bala, Beypazarı, Çamlıdere, Çankaya, Çubuk, Elmadağ, Etimesgut, Evren, Gölbaşı, Güdül, Haymana, Kalecik, Kazan, Keçiören, Kızılcahamam, Mamak, Nallıhan, Polatlı, Pursaklar, Sincan, Şereflikoçhisar ve Yenimahalle'dir. Ayrıca Büyükşehir Belediyesi, 25 adet İlçe Belediyesi bulunmaktadır. Ayrıca 1423 adet mahalle bulunmaktadır. Altındağ İlçesinde 1 adet belediye, 26 mahalle bulunmaktadır (Harita 2.3).

Harita 2.2. Ankara İdari Haritası ve Ankara içinde Altındağ İlçesi (Coğrafya Harita ve Wikipedia, 2018)

Harita 2.3. Altındağ İlçesi (Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü [ASKİ], 2018)

Ankara'da 24 adet Sağlık Bakanlığı Hastanesi, 9 adet Üniversite Hastanesi, 30 adet Özel Hastane ve 3 adet İlçe Entegre Hastanesi olmak üzere 76 Hastane bulunmaktadır. Ayrıca, 41 semt polikliniği, 126 acil yardım istasyonu, 6 ağız ve diş sağlığı merkezi, 1309 aile hekimliği birimi, 327 aile sağlığı merkezi, 25 toplum sağlığı merkezi, 7 verem savaş dispanseri bulunmaktadır.

2.2.1. Ekonomik durumu ve ticari yapısı

Ankara ekonomisinde sektörel bileşenlerin rolü incelendiğinde, sanayi ve hizmet sektörünün ön plana çıktığı ve bu iki sektörün ekonomi içindeki payının sürekli artış gösterirken, kırsal kesimin ekonomik faaliyetlerinin sınırlı kaldığı görülmektedir. Ankara ekonomisinde hizmet sektörü %71,5'lik orana, sanayi sektörü %25,7'lik orana sahipken tarım sektörü sadece %2,8'lik orana sahiptir (Ankara Kalkınma Ajansı, 2017).

Ankara'da yetiştirilen başlıca tarım ürünleri; buğday, arpa, yulaf, pirinç, baklagiller, şeker pancarı, sanayi bitkileri, sebze ve meyve çeşitleri, yumru bitkiler, mercimek, ayçiçeği ve patatestir. Meyve olarak; armut, üzüm, elma, kiraz, vişne, kayısı, erik ve ceviz yetiştirilir. Sebze olarak en çok soğan, domates, havuç, fasulye ve kavun, karpuz yetiştirilmektedir. Hayvancılık sektöründe ise tiftik keçisi, kıl keçisi, koyun ve sığır yetiştirilmektedir. Kümes hayvancılığı ve arıcılık da yapılmaktadır.

Sanayi konusunda Ankara kendini devamlı olarak geliştirmektedir. İmalat, gıda, inşaat ve savunma kolları, sanayi konusunda Ankara'nın öncü sektörleridir. Çimento, tuğla, kiremit gibi yapı malzemesi üreten firmalar gittikçe artmaktadır. Bununla birlikte; un, yağ,

makarna, şeker, süt, tereyağı, dokuma fabrikaları da yer almaktadır. Ayrıca savunma sanayi son yıllarda gelişim göstermiştir, ilgili ROKETSAN, Türk Havacılık ve Uzay Sanayi (TAİ) gibi savunma sanayi şirketleri ise Ankara'da yer almaktadır. Sadece Ankara'da üretilebilen, "rulman ile seri halde dişli üretimi", ilaç hammaddesi morfin üretimi ve diyaliz makinesi üretimi de sanayi açsından önem arz etmektedir.

Tüm bu çalışmaların dışında, başkent olması nedeniyle Ankara, sık sık yapancı misafirler tarafından ziyaret edilmekte ve dış ticaretin geliştirilmesi konusunda ev sahipliği yapmaktadır. Eğitim seviyesinin yüksekliği de mesleki hareketliliği etkileyen önemli bir faktördür.

2.2.2. Eğitim durumu

Ankara'da 6 yaş üzeri okur-yazar olmayan nüfus, toplam nüfusun %2,3'ü olup, okullaşma oranı ise, ilkokul için %99,76, ortaokul için %97,32, ortaöğretim için ise %88,83 olarak tespit edilmiştir. Türkiye'nin en eğitimli kenti olan başkentte, üniversite mezunları tüm nüfusun % 11,7'sini, 22 yaş üstü nüfusun ise %17'sini oluşturmaktadır. Altındağ İlçesi'nde ise, 6 yaş üzeri okur-yazar olmayan nüfus, toplam nüfusun %8,9'unu; üniversite mezunları ise tüm nüfusun %5,5'ini oluşturmaktadır. (2023 Ankara Nazım İmar Planı Açıklama Raporu, 2006: 207-210).

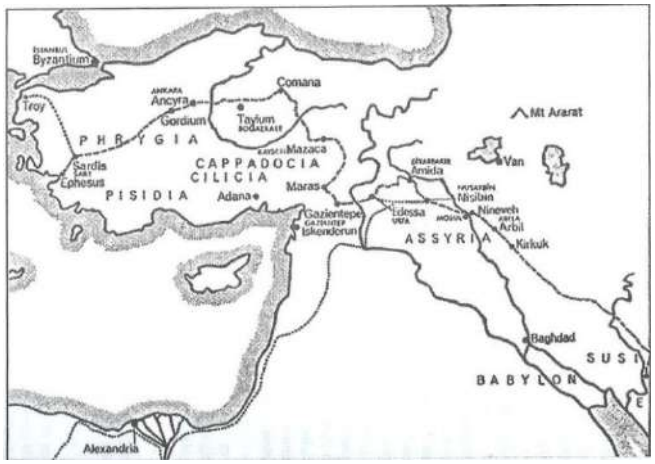
Ankara'da 2014 itibariyle, 283 adet bağımsız anaokulu, 814 adet ilkokul, 636 adet ortaokul, 517 adet ortaöğretim okulu bulunmakta, toplamda 2250 okul bulunmaktadır. (Valilik, 2018) 2018 itibariyle il genelinde, 7 adet devlet üniversitesi, 12 adet vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 19 üniversite bulunmaktadır (Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı [YÖK], 2018).

2.3. Ankara Kenti ve Altındağ İlçesi Tarihsel Gelişim Süreci

Ankara'nın ilk yerleşim tarihine dair net bilgi olmamakla birlikte, yapılan araştırmalar, çok eski bir yerleşim yeri olup tarihinin paleotik ve neolitik devre kadar uzandığını göstermektedir. Kentin adı farklı tarihlerde farklı kaynaklarda; Ankyra, Ancytr, Ankuva, Engüriye, Engürü, Angara ve Angora gibi isimlerle anılmış, günümüzde de Osmanlı Devleti tarafından 17. yy'da resmen kabul edilen Ankara ismiyle anılmaya devam

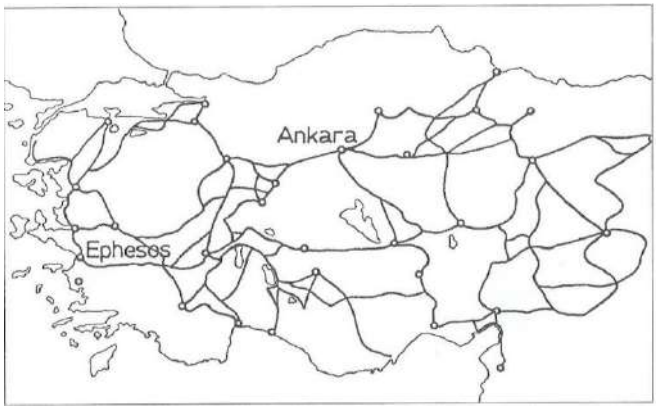
etmektedir. (Erzen, 1946: 15-28) İlk Çağ'da kentlerin kurulması için aranan niteliklere Ankara'nın yerleştiği alan sahiptir. Verimli bir tarım alanı olan Çubuk Ovası'nın kenti çevrelemesi, kentin kurulduğu alanda yer alan sarp tepenin savunma ve korunma açısından üstünlük sağlaması, su kaynaklarının kent içine ulaştırılabilmesi gibi özellikleri ile bölge bu dönemde farklı uygarlıklar tarafından tercih edilmiştir (Aktüre, 2000: 5).

Kentin tarihi, en erken Hititler devrinden itibaren izlenebilmektedir. Kentin Hitit Uygarlığı döneminde yerleşime açık olduğu bilinmektedir. Tarihçiler tarafından Hitit İmparatorluğu döneminde bölgenin bir askeri garnizon olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir. Hitit İmparatorluğu'nun MÖ 12. yy'da yıkılmasından sonra kentte siyasal birlik MÖ 8. yy'da, Frigler tarafından kurulmuştur. Kent ve çevresinde yapılan arkeolojik çalışmalarda ulaşılan veriler, Frig Krallığı döneminde kentin önemli bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Kent Frigler'den sonra, MÖ 6. yy'da Lidya Krallığının ve Perslerin hâkimiyetine geçmiştir. Bu dönemle ilgili detaylı veriler olmamakta birlikte, kentin bu dönemde küçük bir ticaret merkezi olduğu ve Persler dönemindeki ünlü Kral Yolu'nun güzergâhı üzerinde yer aldığı bilinmektedir (Şekil 2.1). Kral yolu MÖ 5. yy ve öncesinde Anadolu yer alan en önemli ticaret ve ordu yolu olup MÖ 4. yy'dan sonra eski önemini kaybetmiştir. Pers İmparatorluğu'nun Anadolu'daki hâkimiyetine, MÖ 4. yy'da gerçekleştirdiği doğu seferi ile Büyük İskender son vermiştir. MÖ 3. yy sonlarında ise Galatlar kente hâkim olmuşlarıdır. Avrupa'dan gelen savaşçı bir kavim olan Galatlar, kentlerini dik yamaçlarla çevrili, savunma açısından elverişli tepeler üzerine kurar ve çevresini iri blok taşlardan oluşan surlar ile çevirirlerdi. Eski Ankara Kalesi'nin ilk yapım tarihi net olarak bilinmemekle birlikte, Galatların bu kale-kentlerinin özelliklerini yansıtmaktadır. Galatların bölgeye hâkim oluşlarını izleyen 250 yıl için daha fazla veri bulunmamakla birlikte, kentin bu dönemde, bölgedeki ticari ve yönetimsel merkez işlevini sürdürmüştür. (Aktüre, 2000: 5-7).

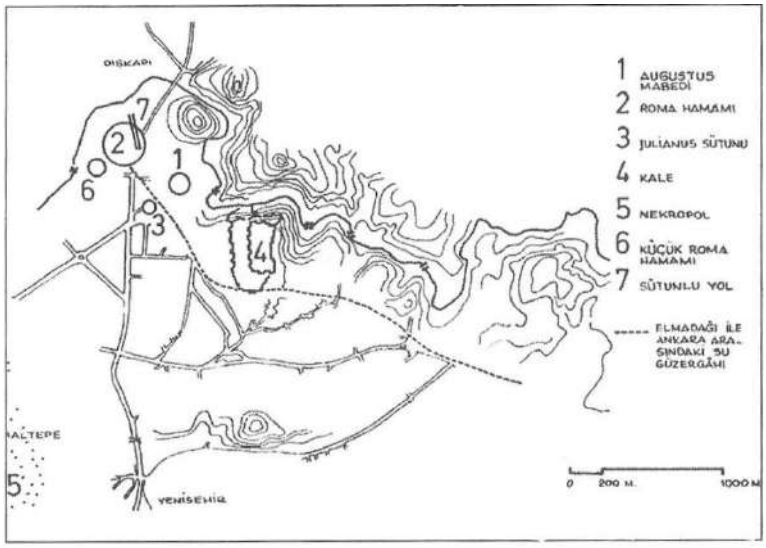

Şekil 2.1. Pers Kral Yolu, MÖ 5. yy ve daha öncesi (Aktüre, 2000: 24)

Kent, MÖ 25 yılında, Galatya olarak adlandırılan bölge ile birlikte Roma İmparatorluğu'na bağlanmıştır. Bu dönemde kent, Galatya'nın başkenti niteliğini kazanması ve en önemli ticaret yollarının (Şekil 2.2) üzerinde bulunması gibi nedenlerle, yönetimsel, askeri ve ticari olarak gelişmiştir. Nüfusu 100.000'e ulaşan kent, Kale'nin etrafında yer alan düzlükte yerleşen, koruma duvarı olmayan açık bir yapıya sahiptir. Bu dönemde kentte pek çok tapınak, hamam, hipodrom, agora ve saray yapılmıştır (Aktüre, 2000: 7-9). Augusus Tapınağı (MÖ 24-25) ve Tiyatro (MÖ 27- MS 54), Roma Hamamı (MS 211-217) gibi önemli yapılar (Şekil 2.3.) bu dönemin eseridir (TMMOB Mimarlar Odası, 2011: 105). Ancak MS 3. yy'da imparatorluğun zayıflaması, Perslerin ve Gotların akınları sonucu, kent bir koruma duvarı ile çevrilmiştir. Bu koruma duvarının yerinin 17. yy'da Celaliler'den korunmak için Osmanlı Devleti tarafından yapılan dış sur ile aynı yerde olduğuna dair veriler bulunmaktadır (Aktüre, 2000: 9).

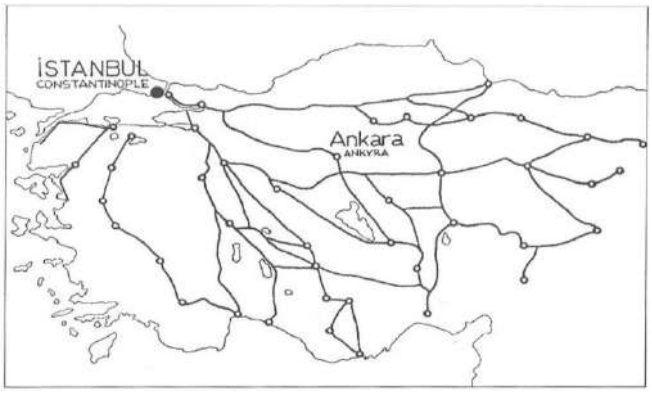

Şekil 2.2. Roma İmparatorluğu döneminde Anadolu'da önemli yollar, MÖ 1.-MS 4. yy (Aktüre, 2000: 27)

Şekil 2.3. Ankara'da İlkçağ yapıları (Aktüre, 2000: 28)

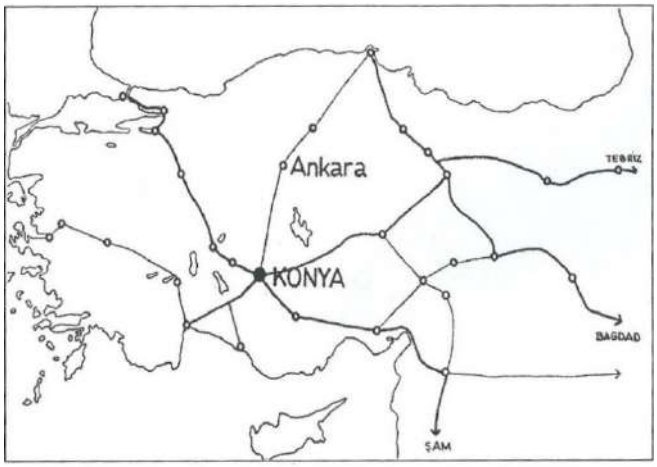
MS 4. yy'ın sonunda Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesi ile kent (Doğu Roma) Bizans İmparatorluğu'nun yönetimine geçmiş ve 1075 yılına kadar hâkimiyetleri sürmüştür. MS 7. yy'da bölge İran Sasanilerinin ve Arapların akınlarına uğramıştır. Bu süreçte kent MS 7. yy'da büyük bir değişim geçirmiş, düzlükte yer alan metropol kent, tepedeki kalın surlar içine çekilmiş ve sınır kenti görünümünü almıştır. Savunma yerleşimi belirleyen ana unsur olmuştur. Yol sistemi de Anadolu'daki siyasi dengelerin değişmesi ile yeniden oluşturulmuş, kent İstanbul'dan güneydoğuya uzanan ana yol üstünde yer alması nedeniyle askeri ve idari önemini korumuştur (Şekil 2.4). Bu dönemde savunma açısından önemli olan "surlar", ticari merkez "agora" ve kiliseler kent planının ana öğeleri olmuştur (Aktüre, 2000: 11-14). Uzmanlarca 9. yy'ın ortalarında yapıldığı öne sürülen Aziz Clement Kilisesi bu dönemde yapılan önemli eserlerdendir (Serin, 2014: 76).

Şekil 2.4. Bizans İmparatorluğu döneminde Anadolu'da önemli yollar, MS 9-11. yy (Aktüre, 2000: 35)

2.3.1. Anadolu Selçukluları devrinde Ankara ve Altındağ

1071 yılında, Büyük Selçuklu İmparatorluğu ile Bizans İmparatorluğu arasında yapılan Malazgirt Savaşı'nı Selçukluların kazanmasından sonra, Anadolu'da Türkler büyük bir hızla yayılmaya başlamıştır. Ankara, 1073 yılında Türklerin hamiyetine geçmiş, ancak kentin Türkleşmesi zaman almıştır. 1078 yılında Anadolu Selçuklu Devleti kurulmuştur. 1101 yılında Haçlı Ordusu, iki yüz askerin koruduğu garnizon görünümündeki kenti son kez Bizans topraklarına katmıştır, ancak birkaç yıl sonra Selçuklular kenti tekrar alarak, Ankara'nın bu tarihten itibaren bir Türk kenti olmasını sağlamıştır. 1127'de, Anadolu'da kurulan ilk Türkmen beylikleri arasında yer alan Danişmentliler, Ankara'yı bir süre ele geçirmişlerdir. Ancak 1143'te kent tekrar Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlanmıştır. Kentte Anadolu Selçuklu hâkimiyeti 14. yy'ın başlarına kadar sürmüştür.

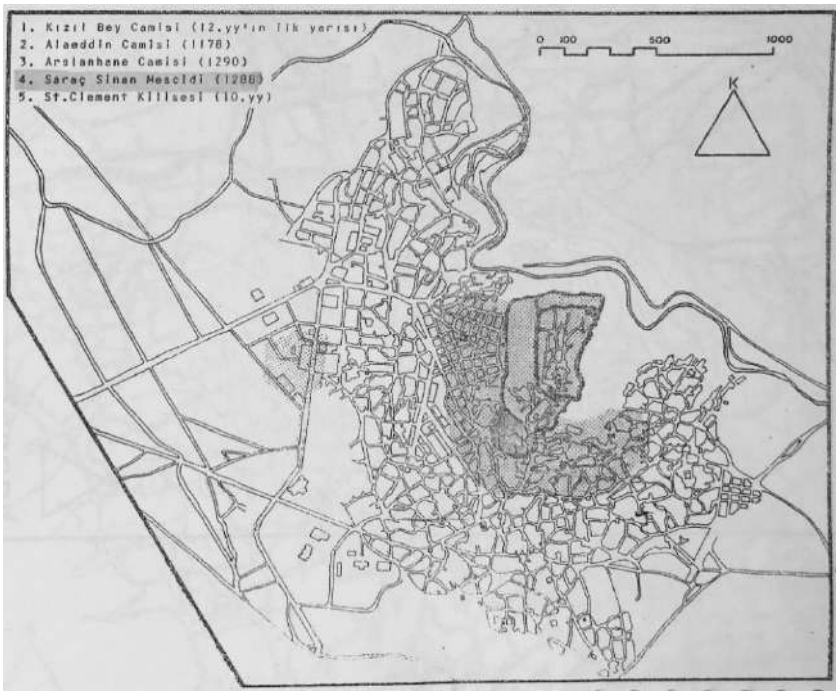

Şekil 2.5. 13. yy'da Anadolu'da başlıca ticaret yolları, (Aktüre, 2000: 36)

Anadolu'da siyasal hâkimiyet sağlandıktan sonra, Selçuklu sultanlarının ticari politikaları doğrultusunda, doğu-batı transit ticareti geliştirilmiştir (Şekil 2.5). Ana ticaret yollarının güzergâhlarında, büyük konaklama yapıları (hanlar, kervansaraylar) inşa edilmiştir. Ayrıca vergiler azaltılmış, yollarda güvenlik sağlanmıştır. Bu dönemde ana yolların üzerinde yer alan Konya, Sivas, Kayseri gibi kentler büyük gelişme göstermiş, Ankara gibi ikincil yolların üzerinde yer alan kentler ise ana yollar üzerindeki kentlere oranla daha az gelişmiştir. Bu durumun neticesinde, ticari yollar üzerinde yer alan kentlerde, nitelikli, büyük ve gösterişli (ulu camiler, medreseler, külliyeler, darüşşifalar vb.) pek çok yapı yapılmıştır. Ankara'da ise genel olarak daha küçük ölçekli ve daha az gösterişli (camiler ve mescitler vb.) yapılar yapılmıştır. Bununla birlikte, Konya, Sivas, Kayseri gibi kentlerde

büyük ölçekli ve nitelikli yapıların çoğu yöneticiler tarafından yaptırılmışken, Ankara'da aynı dönem yapıların çoğu yaptıran olarak, yerel halktan isimler taşımaktadır. Bu dönemde ticari açıdan daha zayıf bir güzergâhta yer alması Ankara'nın imarını etkilemiştir (Aktüre, 2000: 15-16).

Ankara, Anadolu Selçuklu döneminde önemli bir sınır kenti olup askeri üs niteliğindedir. Anadolu'ya göçen Türkmenler, akın geleneklerini sürdürebilecekleri ve merkezi otoriteden uzak olan sınır kentlerine, "Uç Boyları"na yerleştirilmiştir. Böylece, "Uç Kentler"de sınırları koruyan, diğer devletlere karşı akıncı bir kuvvet oluşturulmuştur (Özmen, 2004: 28,29). Bu bölgelerin Türkleşmesi, Konya, Sivas, Kayseri gibi Hristiyan nüfusu fazla olan merkez kentlere göre daha hızlı oluştur (Aktüre, 2000: 14). "Uç Kentler"de Türkler yeni yerleşim kurmuş, eski kentin yavaş yavaş terkedilmesiyle, eski kente de yerleşmiş böylece kente hâkim hale gelmiştir (Şekil 2.6) (Tanyeli, 1987: 86,87).

Şekil 2.6. 13. yy ortalarında Ankara, (Tanyeli, 1987)

Sosyokültürel, ekonomik ve askeri olarak temas bölgesi niteliğindeki bu tür kentlerde, Türk-İslam yerleşimini teşvik etmek amacıyla, sur dışı yapılanmaların merkezini oluşturacak cami, mescit, zaviye gibi anıtsal yapılar yapılmış ve "dış odaklı büyüme" gerçekleşmiştir (Özcan, 2006: 175). Ancak sınır kenti olması ve ana ticari yollar üzerinde yer almaması bu dönemde Ankara'nın şehircilik açısından gelişmesini kısıtlamıştır.

Alâeddin Cami (1198), Kızıl Bey Mescidi ve Medresesi (13. yy) ve Akköprü (1222) bu dönemin önemli eserindendir (Özmen, 2004: 73,74). Ayrıca Alâeddin Keykubat ve II. Keykavus döneminde Kale'nin surları onarılmıştır. Kale'de, Akkale olarak adlandırılan kısım da Selçuklu yapısıdır (Ergenç, 2000: 49).

1243 yılında Anadolu Selçukluları ve Moğollar adasında yapılan Kösedağ Savaşı'nı Moğollar kazanmıştır. Bu tarihten sonra Anadolu Selçuklu Devleti, Moğol hâkimiyeti altına girmiştir. Bir süre için Selçuklu sultanlarının hükümdarlıkları devam etse de, Anadolu Selçuklu Devleti'nin hükümranlığı 1318'de tüm Selçuklu şehzadelerinin Moğollar tarafından öldürülmesiyle son bulmuştur. Bu durum neticesinde Anadolu'da "Beylikler Dönemi" olarak adlandırılan süreç başlamıştır. 14. yy'da ise Ankara'da Moğol kökenli İlhanlılar Devleti ve ardından Eretna Beyliği'nin hüküm sürmüştür. Tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte Ankara'da İlhanlı hâkimiyetinin son bulmasının ardından, kentin Eretna Beyliği sınırları içinde olduğu kabul edilmektedir. Kent bu dönemde kendi haline bırakılmış bir durumdadır. 1354 yılında Osmanlı Beyliği tarafından alınıncaya kadar bir otorite boşluğu yaşanmıştır. Bu dönemde kentin "Ahiler" denilen bir topluluk tarafından bir "Kent Devleti" olarak yönetildiğine dair görüşler vardır (Özmen, 2004: 43-49).

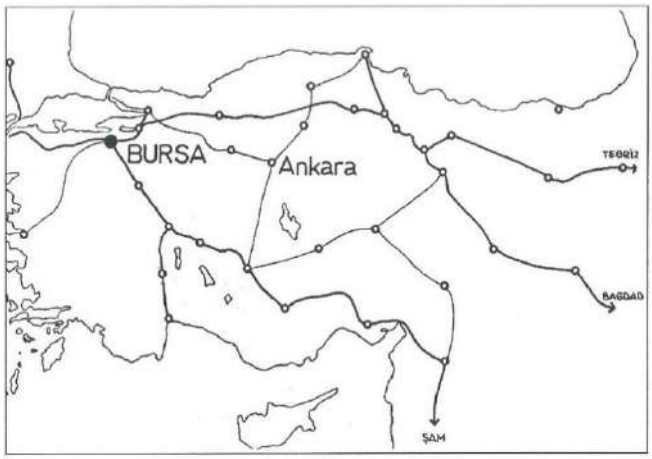
Asya'da Türk kentlerinin Moğollar tarafından işgal edilmesinin ardından, işgalden kaçan esnaf ve zanaatkârlar Anadolu Selçuklu Devletine sığınmış, ikinci büyük göç dalgası yaşanmıştır. Daha sonra örgütlenme ihtiyacı duyan bu kesim "Ahilik" teşkilatını kurmuştur. Esnaf ve zanaatkârlar teşkilatı olan bu topluluk, disiplin, hiyerarşi içerisinde çalışmakta olup kendi içinde kurallara da sahiptir. Başta debbağ, saraç gibi grupları kapsarken daha sonra mesleklerin sayısı artmıştır. Anadolu'da etkinliklerini en çok Kayseri, Ankara, Konya, Sivas ve Denizli kentlerinde göstermişlerdir Ahilerin mesleki etkinliği Osmanlı Beyliği döneminde de devam etmiştir (Aktüre, 2000: 17).

Ankara'da Ahilerin etkili olduğu dönemde ticaretin geliştiği görülmektedir. Ticaretin yanında siyasi, askeri, sosyal ve kültürel konularda da etkin olan Ahiler, Ankara'daki yönetim boşluğunda otorite olmuşlar ve asayişi sağlamışlardır (Hacıgökmen, 2011: 31-34). Ankara'da Ahiler tarafından pek çok cami, mescit, medrese, türbe ve zaviye yaptırılmıştır: Ahi Şerafettin Cami (13. yy), Ahi Elvan Cami (14. yy) ve Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi (1288) gibi (Özmen, 2004: 72, 80, 83).

2.3.2. Osmanlılar devrinde Ankara ve Altındağ

Ankara, 1354 yılında Osmanlı Beyliği topraklarına dâhil olmuştur (Altındağ Belediyesi [AB], 1994: 11). 1363 yılında ise Sultan I. Murad tarafından Ahiler'den savaşmadan teslim alınmıştır. Kent, 1402 yılında Osmanlı Devleti ile Timur İmparatorluğu arasında yapılan Ankara Savaşı'na sahne olmuştur. Sonrasında bir süre için şehzadeler arasındaki taht kavgaları nedeniyle el değiştirmiştir. Bu dönem için Ankara ile ilgili bilgiler kısıtlıdır (Aktüre, 2000: 20).

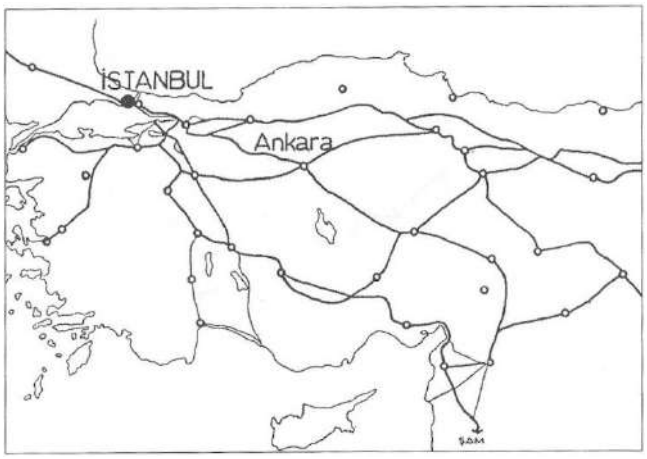
14. yy'ın sonu ile 15. yy'ın sonu arasındaki dönemde, Osmanlılar tarafından, Kale'nin dışındaki alanda pek çok cami ve mescit yapılmıştır. Bu dönemde kent, Kale'nin güneyine doğru yayılmıştır. Bu dönemde Ankara henüz ana ticaret yolları üzerinde yer almamaktadır, ancak 1453'ten sonra kullanılan yollar değişmiştir (Şekil 2.7.) (Aktüre, 2000: 20,21).

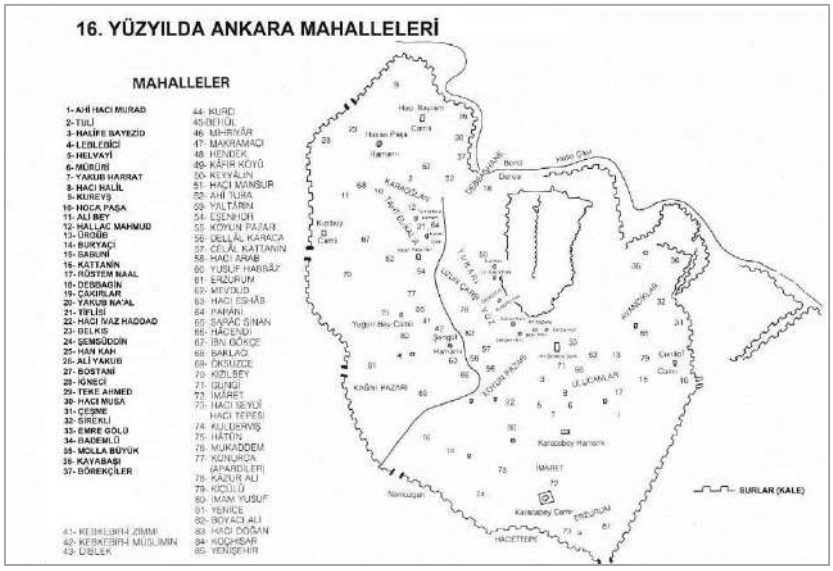
Şekil 2.7. 1453 yılından önce Anadolu'da başlıca ticaret yolları, (Aktüre, 2000: 37)

Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da siyasal birliği sağlamasının ardından, güvenli ticaret ve pazar imkânı oluşturmasıyla, Ankara ticari açıdan gelişmiştir. Kent bu dönemde, ana ticaret yollarından birinin üzerinde yer almaktadır (Şekil 2.8) (Aktüre, 2000: 21).
16. yy'da Ankara bir ticaret kenti haline gelmiştir. Kent, Tiftik keçilerinden elde edilen iplerden yapılan sof kumaşı, debbağlık ve kundura üretimi konusunda gelişmiş, ihracat yapan bir merkeze dönüşmüştür. 15. yy'dan 16. yy'a mahalle sayısı, 30'dan 81'e çıkmıştır. Bu dönemde kent nüfusu artmış ve kent Kale'nin çevresinde güney ve batı yönlerinde

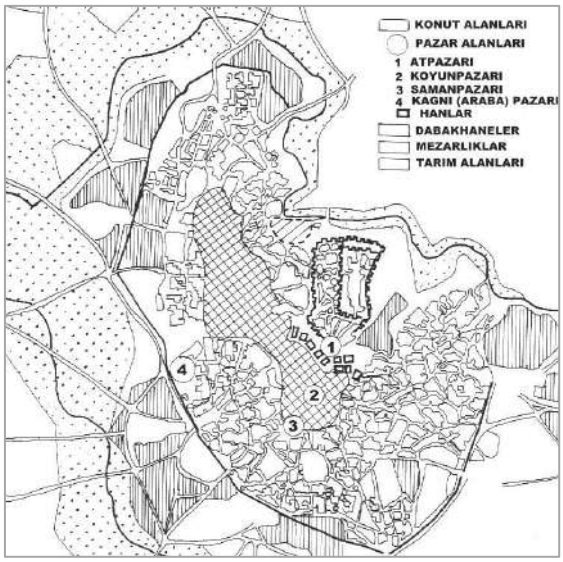
gelişmiştir (Şekil 2.9) (Aktüre, 2000: 21). Ayrıca 15.16.ve 17. yy'larda kentte pek çok Han ve Bedesten inşa edilerek ticari bölgeler oluşturulmuştur (Şekil 2.10).

Şekil 2.8. 16.-18. yy'lar arasında Anadolu'da başlıca ticaret yolları, (Aktüre, 2000: 38)

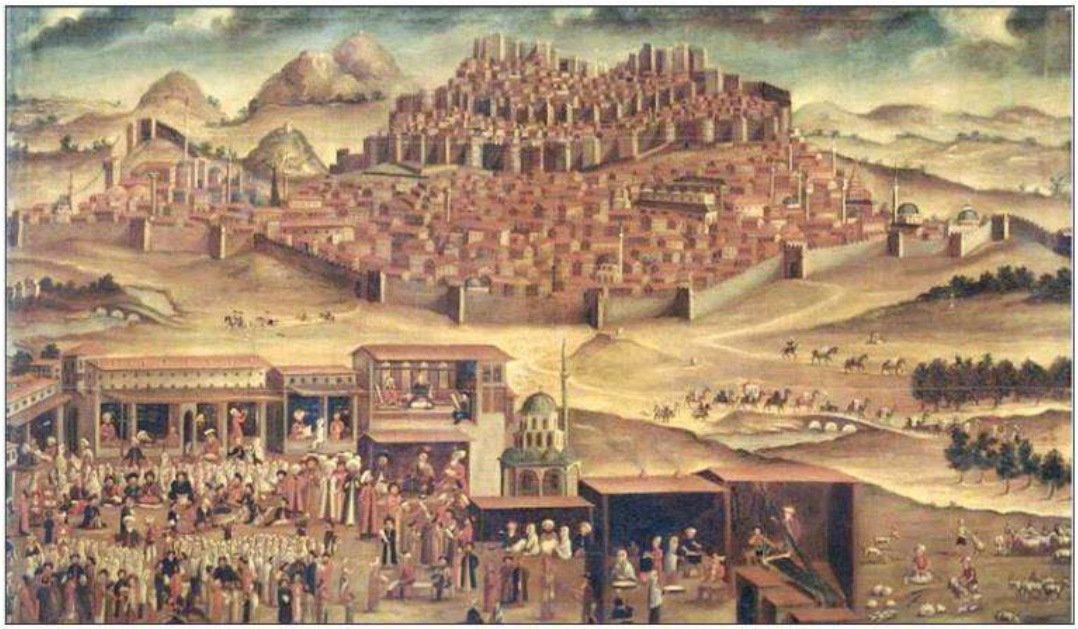

Şekil 2.9. 16. yy'da Ankara'da yerleşme, (Tunçer, 2001: 32)

Şekil 2.10. 16-18. yy'lar arasında Ankara'da ticaret alanları, (Tunçer, 2001: 37)

16. yy'da kent, surla çevrilmiş bir tepede yer alan Kale'nin içi ile birlikte, dışındaki açık düzlükte de yerleşmiş bir görünüme sahiptir. 17. yy'da ise yaşanan Celali İsyanları'ndan korunabilmek amacıyla, kentin çevresine Kale'nin dışındaki kısmı da içine alan biçimde sur örülmüştür. 17. yy'da kentin ticari etkinliği devam etmektedir. 18. yy'da da kentin genel durumu 17. yy ile benzerdir (Şekil 2.11) (Alemdar, 2000: 98). Ancak Celali İsyanları'nın etkisiyle göçler olmuştur (2023 Ankara Nazım İmar Planı Açıklama Raporu, 2006: 45).

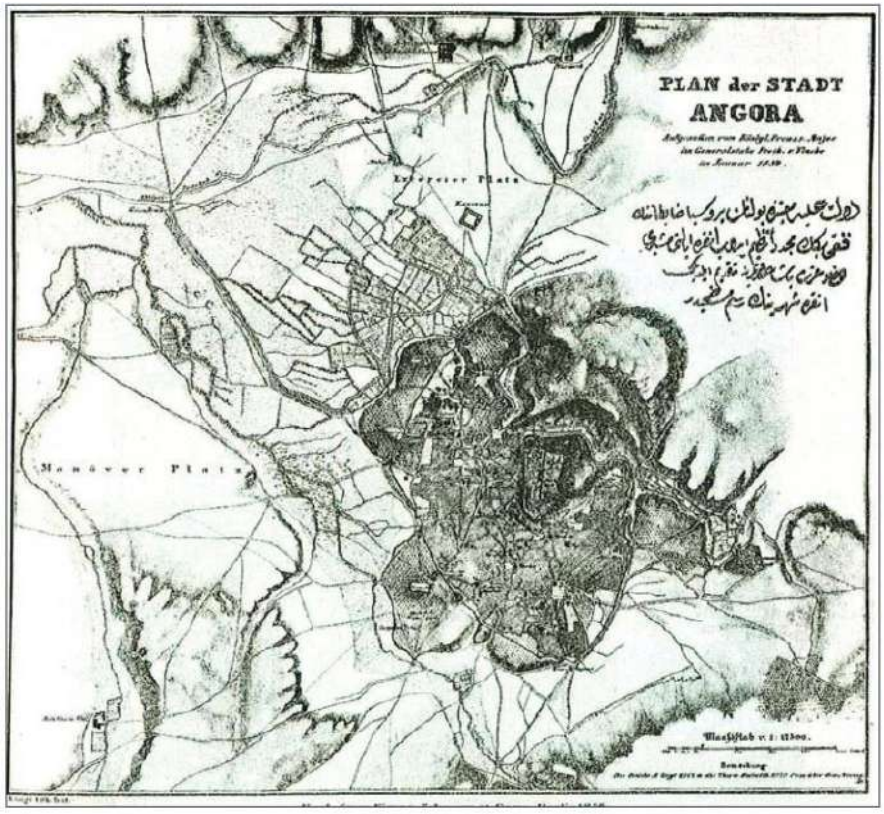
Şekil 2.11. Ankara'nın bir resmi, 18. yy (Eyice, 1972)

19. yy'da ise Osmanlı Devleti'nin dağılma döneminde girmiştir. 1838 yılında imzalanan Ticaret Anlaşması'ndan itibaren devletin ekonomisi zarar görmüş ve ticari açıdan gerileme başlamıştır. Ankara da bu durumdan etkilenmiştir. Hammadde ihracına izin verilmesi ile kentin ekonomisin temel taşı olan sof üretimi ağır darbe almıştır. 19. yy'ın sonlarında kent eski önemini yitirmiştir (2023 Ankara Nazım İmar Planı Açıklama Raporu, 2006: 45).

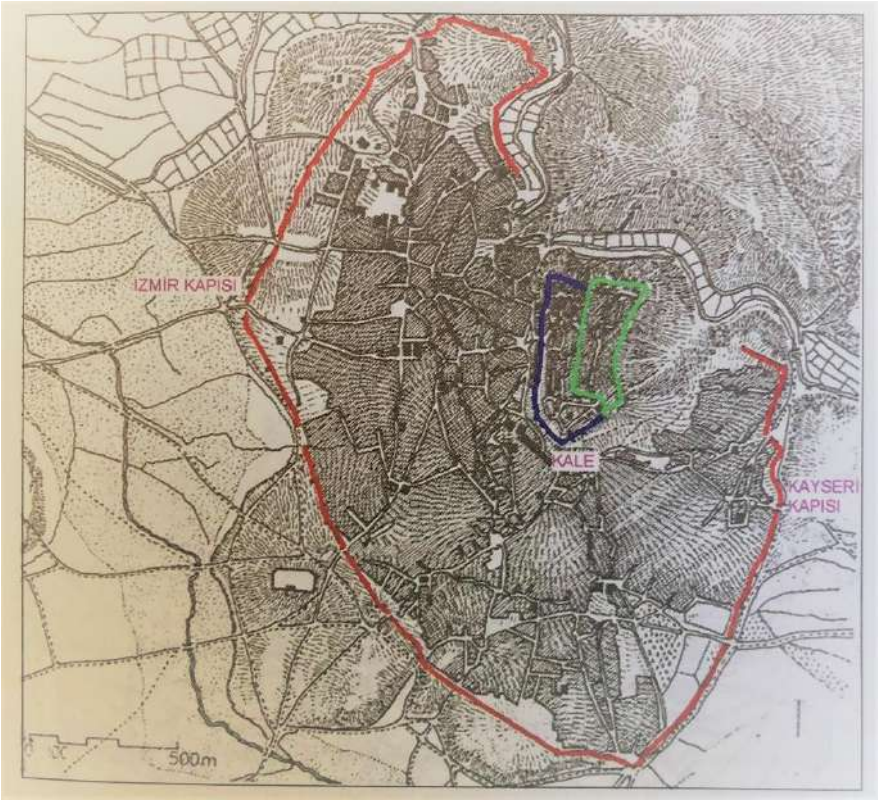
19. yy'ın sonlarında, kente Elmadağ'dan ve Kayaş'tan su getirilmesi, 1892 yılında demiryolunun gelmesi gibi imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte, sof üretiminin yeniden canlanması, tarım ticareti, kentin istasyon ve Ulus tarafına doğru büyümesi gibi gelişmeler yaşanmıştır. 19. yy'ın son dönemi ve 20 yy'ın başında yaşanan yoğun savaş dönemi kentin önemini geri kazanmasına imkân vermemiştir. Bununla birlikte, 1917'de Ankara'da büyük bir yangın çıkmış, kent çok zarar görmüş ve nüfus azalmıştır (2023 Ankara Nazım İmar Planı Açıklama Raporu, 2006: 46). Osmanlı Devleti'nin dağılması ve Kurtuluş Savaşı'nın ardından, Ankara, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne ait bir kent olmuştur.

Osmanlı Devleti Ankara'ya, 14. yy'ın sonundan, 20. yy'ın başına, çok uzun bir dönem hâkim olmuştur. Bu dönemde Osmanlılar tarafından yapılan pek çok önemli eser arasından şu örnekler verilebilir: Hacı Bayram Cami (1427-1428), Karacabey Cami (15. yy), Kurşunlu Han (1421), Mahmut Paşa Bedesteni (1421-1459), Çukur Han (16. yy), Sulu Han (1508-1511), Çengel Han 16. yy), Kurşunlu Cami (16. yy), Cenabı Ahmet Paşa Cami (1565), Zincirli Cami (17. yy) (Altındağ Belediyesi [AB], 1987: 246-256).

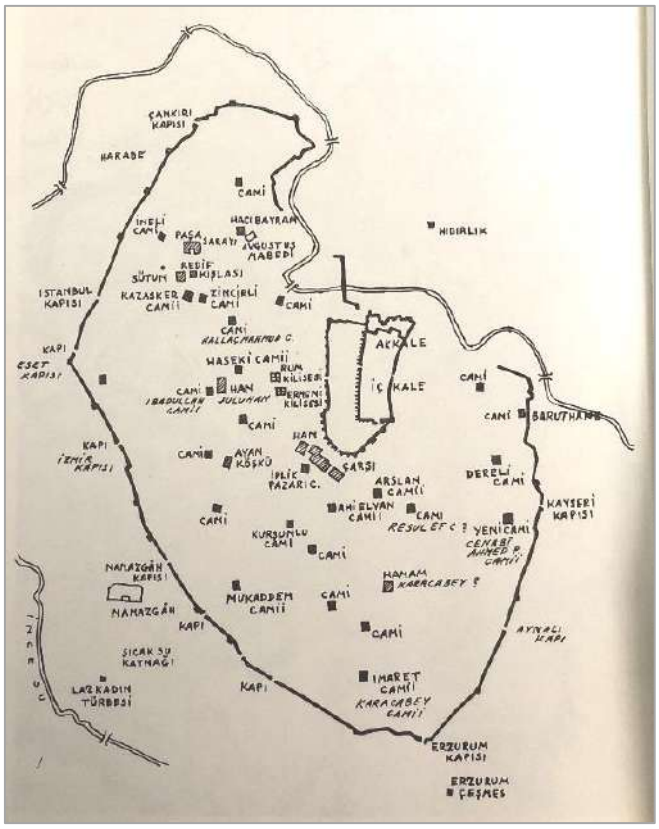
Ankara'nın, Osmanlı Devleti döneminde yapılan ilk haritası olduğu kabul edilen harita, 1839 yılında Osmanlı Devleti hizmetindeki Prusyalı subay Baron von Wincke tarafından hazırlanmıştır (Harita 2.4.). Bu haritada, Ankara ve çevresi topografya ve askeri tesisler açısından gösterilmiş, kentin yerleştiği alanın durumu da, Kale, Kale kapıları ve burçlar, dış surlar, kentteki yollar ve sokaklar, camiler ve kentin dışındaki yapılar belirtilerek ifade edilmiştir (Eyice, 1972: 114,115). Haritadan Ankara'nın o dönemdeki durumunun daha iyi anlaşılması için hazırlanan, Kale kısmının ve dış surların konumunun harita üzerinde belirtildiği çalışma (Şekil 2.12) ve bu harita üzerinden hazırlanan ve haritada belirtilen yapıları gösteren kroki (Şekil 2.13) aşağıda yer almaktadır.

Harita 2.4. Prusyalı subay von Wincke tarafından hazırlanan harita, 1839 (Eyice, 1972)

Şekil 2.12. Vincke haritasında kent, 1839 (TMMOB, 2007:13)

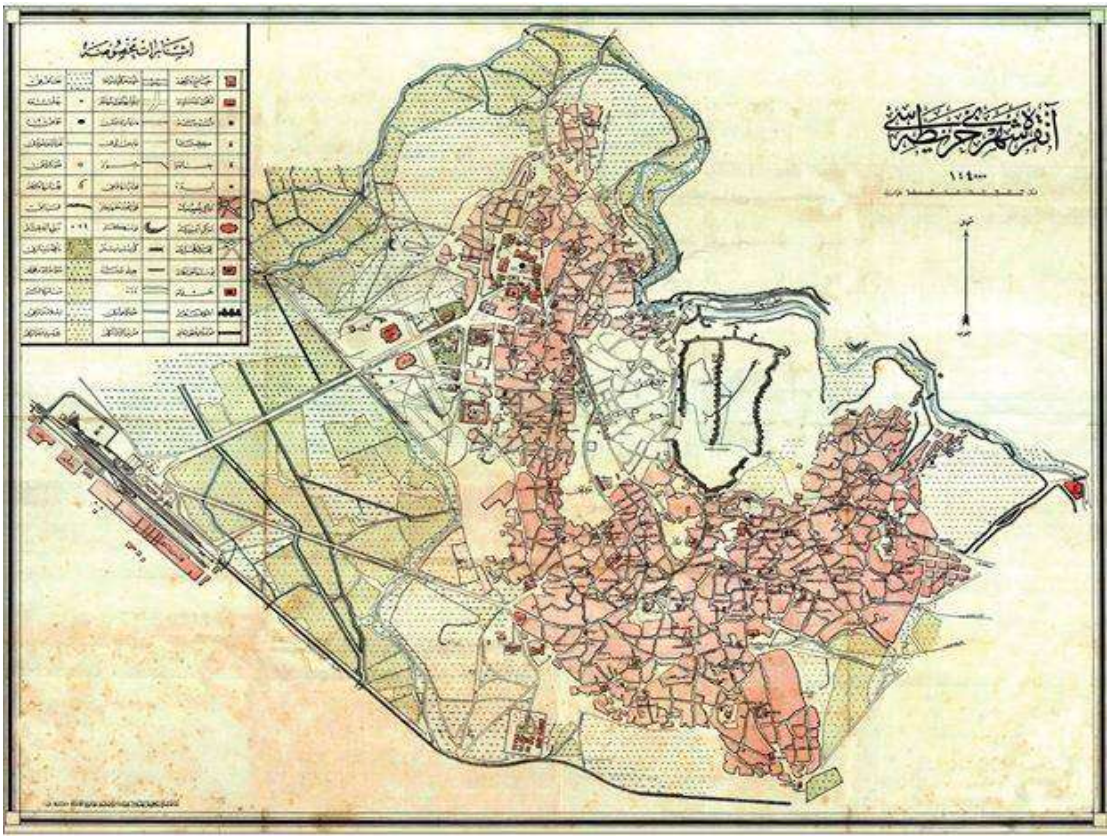

Şekil 2.13. Vincke haritasındaki yapıları gösteren kroki, (Eyice, 1972)

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında, Ankara'nın bir haritası daha hazırlanmıştır. Kurtuluş Savaşı devam ederken, 1921 yılında Ankara'ya gelen Harbiye Nezareti Harita Dairesi mensubu subaylar, kentin haritasının yapılması için çalışmalar yapmıştır (Ülkekul, 1998: 83) Çalışmalar tamamlandıktan sonra harita (Harita 2.5), 1924 yılında İstanbul'da basılmıştır. 1/4000 ölçekli haritanın alt kısmında şu ifadeler yer almaktadır:

"Şevval 1340 (1924) tarihli Müdafaai Milliye Vekaleti Harita Dairesi İstanbul Matbaacılıkta tab olunmuştur"

Haritada, mahalleler ada ada işlenmekle birlikte; dini yapılar, özel mülkler, resmi binalar ve diğer yapılar, kentin yanan kısmı, sokaklar, yollar, düşünülen yollar, köprüler, suyolları, dereler, çeşmeler, bahçe ve parklar, mezarlıklar belirtilmiştir. Bu harita kentin 1920'li yıllarını yansıtması nedeniyle önem arz eder. (Kılcı ve Günel, 2015: 1,2).

Harita 2.5. Müdafaai Milliye Vekâleti Harita Dairesi'nce hazırlanan harita, 1921-1924. (Kılcı ve Günel, 2015: 3)

2.3.3. Cumhuriyet devrinde Ankara ve Altındağ

Cumhuriyetten önce küçük bir Anadolu kenti olan Ankara'nın kaderi 1920'lerin başında değişmiştir. İlk olarak 27 Aralık 1919 tarihinde Milli Mücadele'nin merkezi olmuş, ardından 13 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti ilan edilmiştir. Ankara'nın kaderini değiştiren bu kararlardan sonra, Ankara ve Ankara'nın tarihi ile özdeşleşen Altındağ İlçesi (sınırları içinde yer alan Eski Şehri kapsayan bölge) dikkatleri üzerinde toplamıştır. Kentin başkente dönüştürülmesi ve kentsel altyapının oluşturulması için "imar" çalışmaları başlatılmıştır (AB, 1987: 66-67). Bu başlık altında Ankara'nın imarında Cumhuriyet döneminde atılan adımlar, koruma açısından incelenmektedir.

Şehremaneti Yasası Kamulaştırma Kanunu

"16 Şubat 1924 gün ve 417 sayılı Şehremaneti Yasası" ile İçişleri Bakanı tarafından atanan şehremini ve 24 üyeden oluşan bir "Cemiyet-i Umumiye Belediye" si kurulmuştur. Daha

sonra "24 Mart 1925 gün ve 583 sayılı Kamulaştırma Kanunu" çıkarılmış böylece Ankara'nın imarı için ilk çalışmalar yapılmıştır (AB, 1987: 67).

Ankara Kalesi ve çevresini içeren Eski Şehir için adeta dönüm noktası olan 583 sayılı yasa, "Eski Ankara'ya pek dokunulmayacağı, eskisinin üstüne değil yanına yeni bir kent kurulması yoluna gidileceği" kararını içermektedir. Eski Şehir için yapılacak çalışmaların zor ve maliyetli olduğu yönünde gerekçeler sunulmuştur. Karşıt görüş ise, Eski Şehir için yapılacak çalışmaların, yanına yeni bir şehir yapmaktan daha ekonomik olduğu yönündedir. Ancak Eski Şehir taşınmazlarının değerindeki aşırı yükseliş ve göç sebebiyle artan konut ihtiyacı gibi önemli hususlar karşıt görüşü zayıflatmaktadır (AB, 1987: 67).

İlhan Tekeli (1978: 39) ise, durumu şu şekilde ifade etmiştir;

> Bu Kanun aynı zamanda Ankara kentinin gelecekteki konumunu belirlemiş oldu. Eski Ankara bırakılarak Çankaya ile Eski Ankara arasında yeni bir kent kurulacaktı. Başkentin eski Ankara'da yoğunlaşmaması için önemli nedenler vardır: Eski Ankara'da arsa spekülasyonu çok yüksek değerlere ulaşmıştır. Burada başarılı bir uygulama yapılması olanağı yoktur. O nedenle yeni alanlara açılmak gerekecektir. Ama şehirdeki arsa sahipleri güçlü bir çıkar grubu olarak bu kararı istememektedir. Ne var ki 'Cemiyeti Umumiye-i Belediye'de seçme ve seçilme için emlak sahibi olma koşulunu kaldıran güç dengesi, şehri yeni alanlara sıçratacaktır.

Gönül Tankut (1988: 98), 583 sayılı yasa ile ilgili görüşlerini ifade etmiştir;

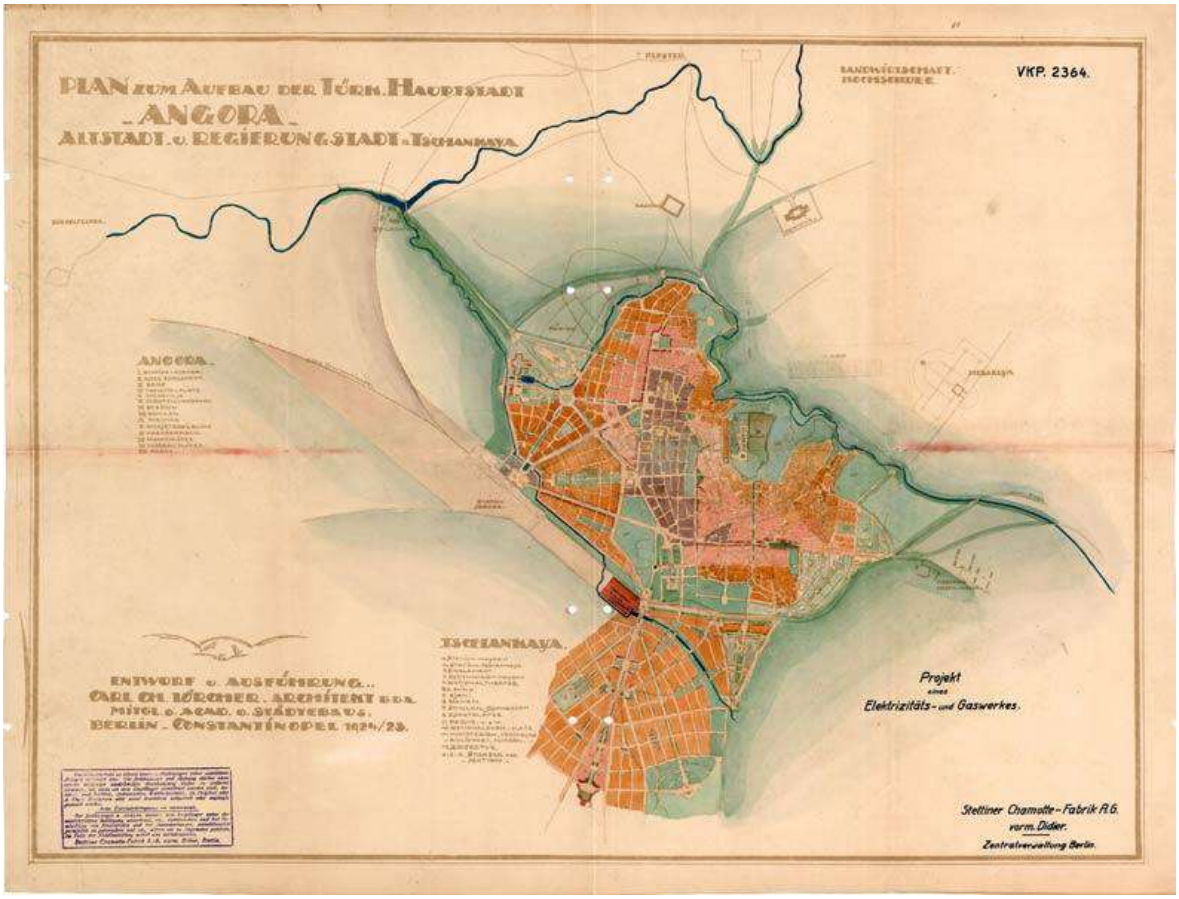
> Büyük kamulaştırmayı öngören 24 Mart 1925 gün ve 583 sayılı yasa, Cumhuriyet meclisinin çıkardığı en yaratıcı, en adil en sosyal içerikli yasalardan biridir. Yasanın her biri ayrı incelemeyi hak edecek kadar önemli boyutları vardır. Kamulaştırma alanı yaklaşık 4 milyon metrekaredir. Ayrıca girişim olarak, yeni başkentin yeni yerleşme alanının belirlenmesinin önemi büyüktür. Bunun yanı sıra, kamulaştırma mekanizmasının oluşturduğu toplumsal değerler de küçümsenemez. Son olarak, başka bir yön de yeni kenti, Eski Ankara'nın güneyindeki boş arazi üzerinde kurma tercihidir. Bu tercihin anlamı, Ankara'nın büyümesinin 'yağ lekesi' biçiminde değil de yeni bir makro form sınırları içinde olacağıdır. Bu tercih için bir gerekçe de ortaya konulmaktadır. Eski kentin kısa bir zamanda modern bir yerleşme platformuna dönüştürülmesi, hem teknik olarak çok zor, hem de çok pahalıdır. Ayrıca 583 sayılı yasadan beklenen çok önemli ekonomik yararlar da unutulmamalıdır. Bunlar başkentin yeni yerleşme alanının ele geçirilmesini ucuza mal etmek, yasanın ön gördüğü zaman sınırı içinde kamulaştırıp ucuz araziyi parselleyip daha pahalıya satarak, Şehremaneti'ne kapital sağlamak gibi yararlardır.

1925 yılında 583 sayılı yasa ile Sıhhıye'de yapılan 400 hektarlık kamulaştırma ile kentin gelişim yönü, Eski Şehir ve çevresi değil, Eski Şehir'in güneyi (Çankaya) olarak belirlenmiştir. Böylece Yeni Ankara'nın oluşturulması için süreç başlatılmıştır.

"Yeni Ankara'nın eskisi üzerinde değil, onun yanında bir yere kurulması" tutumu, koruma açısından ele alındığında, hem geleneksel dokuyu kısmen muhafaza eden hem de onun tahrip edilmesine imkân sağlayan bir yaklaşım olmuştur. Eski Ankara'nın kaderine terk edilmesi, onarmadan kullanma, yoğunluk artışı, bilinçsiz yenileme ya da işlev değiştirme gibi durumlara sebebiyet vermiştir. Bahse konu yasada, belirgin bir tarihi çevre ve yapı koruma endişesinin olmayışı, bu hususların nedenidir. (Tunçer, 2000: 2-3).

Lörcher planı

Başkentin planlaması için Şehremaneti tarafından çalışmalar başlatılmıştır. 1924-25 yıllarında kentin gelişimini yönlendirmek amacıyla, Lörcher'e, Eski Şehir (kale ve etekleri) ve Yeni Şehir (Sıhhiye) için olmak üzere iki adet plan yaptırılmıştır. Yeni Şehir için yaptırılan plan (Şekil 2.14) uygun bulunmuş, ancak Eski Şehir için yaptırılan plan, uygulama imkânı olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Söz konusu planın geleneksel dokuda öngördüğü önemli yenilemeler, bu kararın verilmesinde etkili olmuştur. Bu karar, Şehremaneti'nin, Eski Şehir'i değil, Eski Şehir'in içerisindeki ve çevresindeki müsait alanları imar etmek amacını benimsediğini göstermektedir (AB, 1987: 69).

Şekil 2.14. Lörcher Planı, 1924/25 (Goethe Institut, 2010)

Ali Cengizkan (Goethe Institut, 2010), Lörcher Planı'nın Ankara'nın imarındaki yerini şu şekilde ifade etmektedir:

> Ankara'nın modern anlamdaki ilk planı, ilk Belediye Başkanı Mehmet Ali Bey zamanında, eski şehir ve yeni şehire ilişkin olmak üzere Keşfiyât ve İnşaat Türk Anonim Şirketi'ne yaptırılmıştır. Planın, kentin tarihi merkezinin güneyindeki kamulaştırmayı düzenlemek ve kenti yönlendirmek öngörüsüyle yaptırıldığı; Kale ve çevresini oluşturan, 1917'de yangın geçirerek üçte biri yokolan Eski Şehir'in kentsel iyileştirme alanı olarak verildiği ve genişleme olanaklarının değerlendirilmesinin istendiği anlaşılmaktadır. Müellif, şirket adına çalışan, eski İstanbul İmar Komisyonu üyesi, Berlinli mimar Dr. Carl Christoph Lörcher'dir (1884-1966). 30 Aralık 1923 tarihinde ısmarlanan raporun ve ekleri planların 30 Mayıs 1924 tarihinde Belediye'ye teslim edildiği; planın, kroki niteliğinde, 1 Mayıs 1925 tarihli 583 sayılı kamulaştırma yasasının eki olarak dağıtıldığı belirtilmektedir. Osmanlıca 52 sayfalık matbu raporun ayrıntıları incelendiğinde, onun Ankara için yapılan 1924-1925 Lörcher Planları yanısıra 1928/1932 Jansen Planı ilke kararlarını anahatlarıyla oluşturduğu ve modern başkentin oluşumunda büyük etkiye sahip olduğu ortaya çıkar.

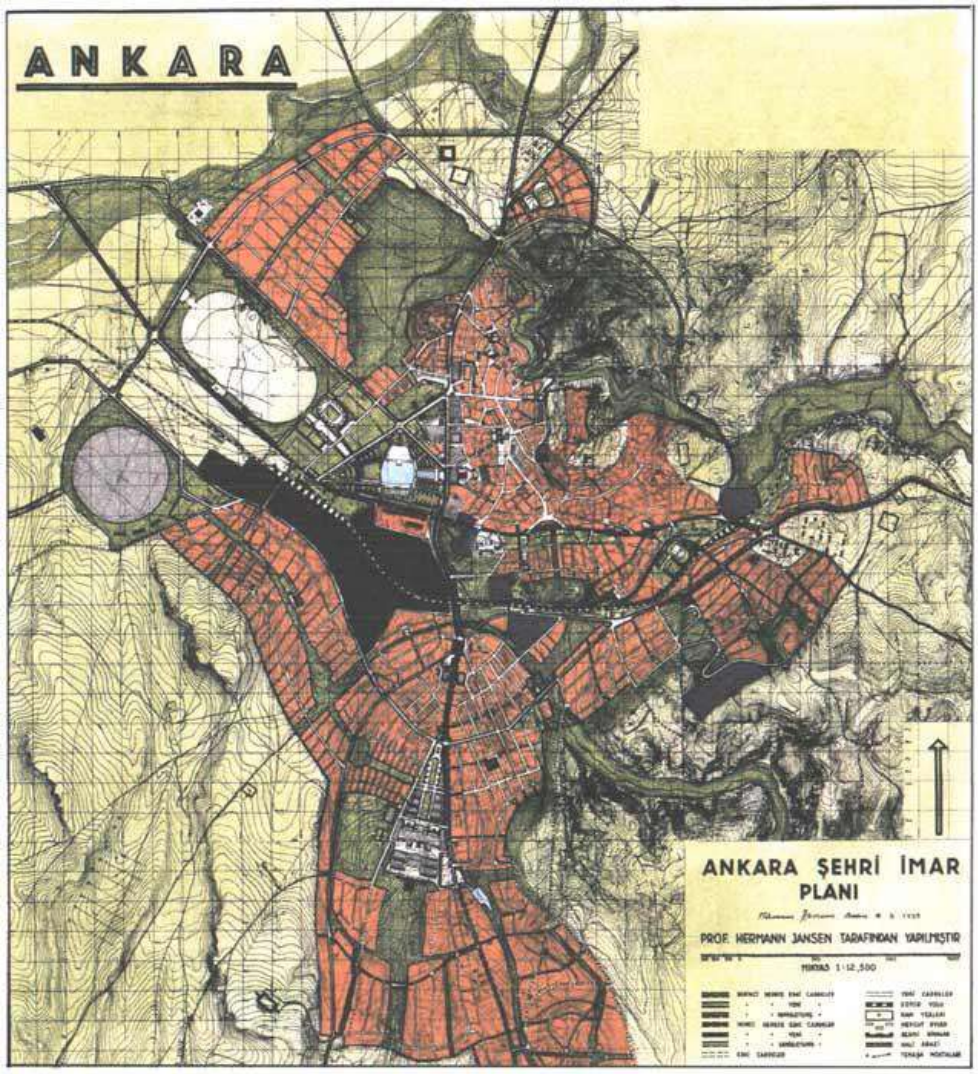
Şehremaneti, hem Eski Şehir'in içerisindeki ve çevresindeki boş alanları imar etmeyi hedeflemekte hem de Eski Şehir'de parçacı uygulama tutumundan kaçınmak istemektedir. Ancak Lörcher'in, kentin gelişiminin belirlenmesi açısından, Eski Şehir (kale ve etekleri) ve Yeni Şehir (Sıhhiye) için hazırladığı planlar ile bu iki amaca birden ulaşılamamıştır (AB, 1987: 69). Bunlarla birlikte şehrin nüfusu, 1927 yılında 25.000'den 107.000'e yükselmiştir (Goethe Institut, 2010). Bütün bu hususlar değerlendirilerek yeni bir plan elde etmek için çalışmalar başlatılmıştır.

Jansen planı

Planları elde etmek için yarışma düzenleme yöntemi tercih edilmiş ve gerekli sözleşmeler hazırlanmış, 1927 yılında Şehremaneti ve yarışmacılar tarafından imzalanmıştır. Bu süreçteki çalışmaları İlhan Tekeli (1978: 42) şu şekilde özetlemiştir:

> Ankara Şehremaneti daha esaslı bir plan hazırlatmak için 1927 Mayıs'ı içinde Berlin'de Prof. Hoffman ile temas ettiler. Prof. Hoffman Berlin Yüksek Mühendis Mektebi'nde hoca olan Prof. Herman Jansen ile Prof. Brix'i tavsiye etti. Prof. Jansen, Berlin kent planlama yarışmasını kazanmıştı. Bu temaslar sonucunda, 'en iyi planı elde edebilmek fikir ve arzusu ile bu iki mimar ile Fransız Hükümeti Başmimarı Leon Jausseley tarafından yapılacak 3 plandan en münasibin bir jüri heyeti tarafından seçilmesi fikri gelişti.

Ankara İmar Planı yarışması 1928 yılında tamamlanmış, yarışmayı Prof. Herman Jansen kazanmıştır. Ardından Şehremaneti'nin teknik kadrosunun yeni imar çalışmalarının yürütülmesinde yeterli olmayacağı ve güçlü bir örgütlenmeye ihtiyaç duyulduğu gerekçeleriyle "28 Mayıs 1928 tarihinde 1351 sayılı Yasa" ile Ankara Şehri İmar Müdürlüğü kurulmuştur. "14 Nisan 1930 gün ve 1580 sayılı Belediye Yasası" ile Şehremaneti yeniden belediye olmuştur (Yavuz, 1952: 15,38-42). Yarışmadan sonra Jansen tarafından kesin imar planının hazırlanması dört yıl sürmüş, plan (Şekil 2.15) 23 Temmuz 1932 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir (AB, 1987: 70).

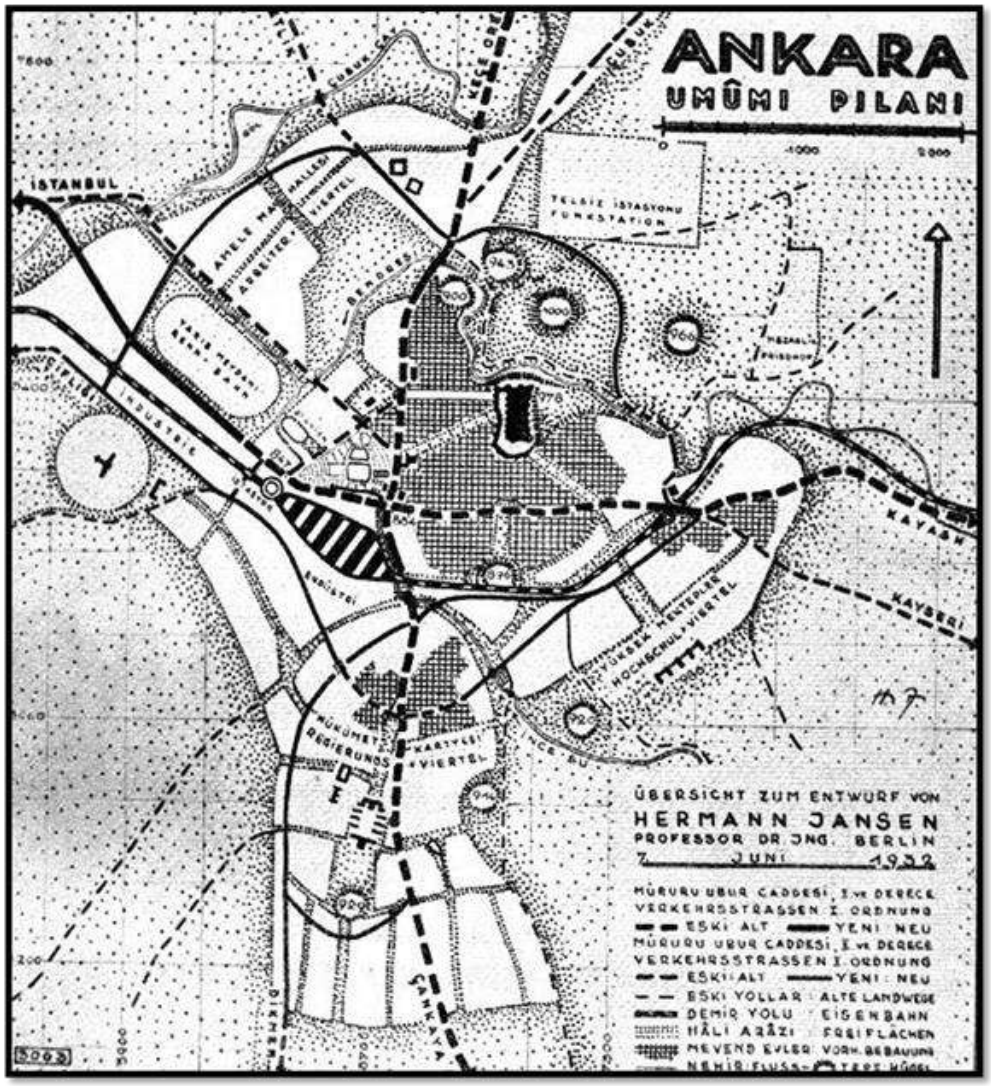
Şekil 2.15. Jansen Planı, 1932 (2023 Ankara Nazım İmar Planı Açıklama Raporu, 2006: 55)

Hermann Jansen'in (1869-1946) planı, başkent Ankara için sade bir bölgeleme önermekte; yarışmacılardan istendiği gibi, 1924-25 Lörcher Planı ışığında gerçekleştirilen yapılaşmayı meşrulaştırmaktadır. Yarışma projesi rumuzundaki gibi alçakgönüllü biçimde "Olabilirliğin Sınırları İçinde" (Innerhalb der Grenzen des Möglichen) kalmayı hedefleyen 1928 Jansen Planı, genel bir bölgeleme yapmakta; araç ve yaya dolaşımını ana bir kent omurgası ile belirlemekte; kentin esas gelişme yönünü güneye doğru gösterirken, eski şehir çevresinde üç yönde de yeni yapılaşma önermekte; kaleyi " kentin tacı" kabul ederek, kale çevresinin imarı ve kalenin 'güzel' görünmesi için, yeşil 'bakı koridorları' (vista line) önermekte; Bent Deresi'ni kentsel rekreasyon alanı olarak önermekte; İstasyon bölgesini kent merkezi olarak gelişime açmaktadır…1924 Lörcher Planı'nın bütün değerleri benimseyen Jansen, bir bölgeleme (zoning) planı geliştirerek kentin gelişme bağlamını tanımlayacak…1939 yılına kadar Belediye İmar Danışmanı olarak 1932 yılında kabul edilmiş olan planın gerçekleşmesi için Ankara-Berlin arasında gidip gelerek çalışacaktır (Goethe Institut, 2010).

Yarışma direktiflerinde, Eski Şehir-Yeni Şehir kararları bağlamında kentin iki parçadan oluşacağı, Eski Şehir üzerinde bütün halinde değil parça parça yenileyerek çalışılacağı gibi temel veriler yer almaktadır. Yine direktiflerde bazı ayrıntılar dahi vurgulanmıştır:

> …gelişmelerin Eski Ankara'yı çevreleyen boş alanlarda düşünülmesi, kesif ve gayrı muntazam mahallelere dokunulmaması, Kale'ye çıkan yollar ve Kale çevresinin (batıdaki yangın alanının) değerlendirilmesi, Hacı Bayram ve civarı, yangın yerleri ve önemli bağlantılar boyunca uzanan alanların özel planlama bölgeleri olarak ele alınması ve hatta Bentderesi'nin kısmen göl ve kısmen bahçe olması…(AB, 1987: 70).

Bu hususlar dikkate alındığında, yeni imar planında yer alan geleneksel dokuya yönelik korumacı yaklaşımların, Jansen tarafından önerilmeden önce Şehremaneti tarafından öngörülmüş olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Şekil 2.16).

Şekil 2.16. Jansen Ankara şehri imar planı içinde Eski Ankara, 1932 (Tunçer, 2000: 3)

Yarışmacılar Jausseley, Brix ve Jansen, hazırladıkları önerilerde, Eski Şehir'e yönelik farklı yaklaşım ve değerlendirmelere sahiptirler.

Jausseley, Eski Şehir'in imarı hususunda Şehremaneti ile farklı görüşlere sahiptir ve geleneksel dokuda büyük çaplı bir yenileme öngörmektedir. Jausseley, Eski Şehir'in imarını, tamamen "ıslah, ikmal ve yeniden inşa" edilmesini, Yeni Şehir'in kurulması için gerekli bir adım olarak görmekte, aksi durumun "Yeni Şehir'i önceden çirkinleştirmek" olacağını ifade etmektedir (AB, 1987: 71).

Brix, yaklaşımında "geleneksel dokuyu koruma", hatta "geleneksel dokuya pek dokunmama" gibi bir tutum sergilemiştir. Eski Şehir'in "kendine mahsus bir şekil ile ticaret mahali olarak" değerlendirilmesini uygun bulmuş, koruma konusuna ise tek yapı ölçeğinde koruma ve arkeolojik açıdan değeri olan eserlerin korunması açısından yaklaşmıştır (AB, 1987: 72).

Jansen'in yaklaşımı ise diğer iki yarışmacıdan farklıdır. Jausseley'in Eski Şehir'i tümüyle yenileme tutumu ve Brix'in geleneksel dokuya mümkün olduğunca az müdahale etme yaklaşımından farklı olarak Jansen, bu iki bakış açısı arasında denge kuran bir planlama öngörmüştür. Jansen'in geleneksel dokuya yaklaşımı; ulaşım açısından mevcut bağlantıları değerlendirmek ve güçlendirmek, yeni bağlantılar oluşturarak parçalamak ve mevcut veya oluşturulan adalar içerisindeki yapı ve yol düzenini korumaya yöneliktir. Jansen'in bu planlama yöntemi, Şehremaneti'nin Eski Şehir üzerinde bütün halinde değil parça parça yenileyerek çalışma istemiyle yakın görülmüştür. Şehremaneti'ne göre Jansen, diğer yarışmacılara göre Eski Şehir için daha uygulanabilir ve gerçekçi bir imar çalışması hazırlamıştır (AB, 1987: 72).

1928 yılında Jansen'in yarışmaya sunduğu proje ile 1932 yılında onaylanan kesin imar planı arasında geleneksel dokuya yaklaşım açısından farklılık mevcuttur. Yarışmaya sunduğu projede ve raporunda belirtilenlere göre Jansen, Eski Şehir'de en çok Kale'yi vurgulayan, Kale'yi kent gelişiminin odağı yapmak için geleneksel dokuyu yer yer baskı altına almayı hatta zedelemeyi göze alan bir yaklaşım sergilemiştir. 1928 yılındaki çalışmasında Jansen, Eski Şehir'e bir korumacıdan çok uygulanabilir fikirler üreten bir imarcı olarak yaklaşmıştır. 1932 yılındaki çalışmasında ise Jansen daha korumacı bir tutum sergilemiş, Eski Şehir'in korunmasından ve Yeni Şehir'in geliştirilmesinin ön plana

alınmasından bahseder hale gelmiştir. Jansen, 1932 yılında görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

> Yeni şehircilikte yeni şehir kısımlarının kurulmasını eski kısmın yayılışından tamamen ayırmak lazımdır. Hatta nazari olarak Eski Şehir üzerine haddi zatında bir *cam levhası* kapamalıdır. Bu suretle kolaylıkla bütün gidişat takip edilerek şehri fenalıklardan korumak kabil olur. Eski şehre mümkün olduğu kadar fazla el sürmemek gerektir. Yeni kısmın imarının tekâmül terakkisinden sonra eski kısma münasip bir şekilde dikkatle bağlamak kabil olur. Yeni ihtiyaçlara göre mesela seyrü seferin, hissi bakımların icabatına göre uydurulur. Bizim vazifemiz onun hususiyetini istikbal için saklamaktır. Bunda da, ufak tefek mevcut hataları nazarı itibara almayarak, bir Eski Şehre ait nizamname tanzimi ile muvaffak olunur (AB, 1987: 74).

Eski Şehir talimatnamesi

Jansen, hem Eski Şehir'i korumak, hem de yerel çevreleri memnun eden yaklaşımların olumsuz etkilerini azaltmak için bir denge kararı oluşturmuştur. Bu karar "Eski Şehit Talimatnamesi" olarak karşımıza çıkmaktadır. Jansen bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: "Korumak istenen hal ile Kale'ye doğru uzanan Eski Şehir hiç değiştirilmeyecek, bilhassa yapılacak bir Eski Şehir Talimatnamesi ile herhangi bir tecavüzden korunacaktır. Sade garp kısımları zamanın icabına uydurulabilir" (AB, 1987: 74).

Yarışma projesini hazırlayan Jansen, kesin imar planını hazırlarken geleneksel dokuya çelişkili denilebilecek şekilde yaklaşmış, Eski Şehir'in güneyi, güneybatısı ve batısında imarcı, geri kalan bölgelerinde ise korumacı bir tutum sergilemiştir (AB, 1987: 75). Nitekim imar raporunda da bu husus görülmektedir:

> Tashihe en fazla ihtiyaç gösteren Eski Şehrin garp taraflarıdır. Daima tekrarlayan yangınlar yüzünden aradan büyük parçalar yırtılmıştır. 'Yangın yerlerini hatıra getirmeli' bu yüzden garp kenarında Yeni Şehir tesisine başlanmıştır. Fakat civarda yapılan yeni banka vesaire gibi büyük binalardan eski kısımlardan çok acınacak bir vaziyette kalmışlardır. Bu sebepten Hacı Bayram, İsmet Paşa, Hacı Doğan Mahallelerini zaman zaman yeniden yapmaya karar verilmiştir. Buralar için yapılan 1/500 mikyasındaki detay planları, mevcut caddeleri nazarı itibara alarak vücuda getirilmişlerdir. Bu usul yeni arsa taksimini oldukça kolaylaştırmakla beraber, yeni iktisadi kaidelere mühim zararlar verecektir. Ancak yeni yapı faaliyetlerine halel vermeden yeni yapılmış bulunan kıymetli binaları muhafaza etmekle bu işe muvaffak olmak kabildir. Bittabi bütün binalar, tarihi kıymetlerine göre serbest kalacak, fakat aynı şekilde yayılmalarına katiyen müsaade edilmeyecektir. Bu yukarıda bahsettiğimiz şehir kısımlarına, Augustus Mabedi, Camiler, Suluhan dâhildir. Yeni inşaat tarzı sıra evleri şeklinde iki veya üç kattan ibaret olacaktır (AB, 1987: 75).

Bu kanun (Eski Şehir Kanunu) aynı zamanda eski Türk şehirlerinin çok kıymetli siluetlerini muhafaza edebilmek, mahalleleriyle sokak manzaralarının birbirine uydurulması icap ettiğinde işe yarayacaktır. Burada yapı inkişafına ancak muayyen bir hudut dâhilinde ve kaidelere göre müsaade edilmelidir. Yeni müstakil daireler elde etmek veya fabrika kurmak maksadı ile esaslı tamirat katiyen memnudur. Yeni veya tamirat yapılan kat veya evler iki katı aşmayacaklardır. Yan veya arka çıkıntıları ile ayrı dairelere malik olmayacaklarıdır. Çatı veya bodrum katlarını oturmak için kullanmamalıdır. İnşa edilmiş kısım arsaların ancak %35'ini işgal etmelidir. Yeni binaları kabil olduğu kadar müstakil etmelidir. / Ancak bu gibi kat'i nizamnamelerle Kale'nin müstesna manzarasını ve kendisine doğru muntazam yükselen ahşap iskeletli tuğla evlerini istikbalde saklayabiliriz. / Bu gibi kültür abidelerini mahvetmekten ise yolların dar, seyrü sefere müsait olmayarak kalışları ve yangına müsait oluşları çok defa evladır. Böylece eski şehir şarkında yalnız iki cadde kesilerek açılmalıdır. Bunlardan biri Samanpazarı'ndan şark istikametinde Eski Şehre kadar, ikincisi de yılankavi olarak aynı meydandan Kale'ye gider. Bu suretle bir yangın vukuunda itfaiye çabuk ve tesirli olarak işe girişebilir. Dar yollardaki iç seyrü seferi yeni açılan caddeye almak kabil olur. Fakat bundan başka her türlü inşaattan vazgeçilmelidir. Şehrin çok geniş ve muazzam olan yeni kısımlarına nazaran Eski Şehrin bu kanuna bağlı kalan yerleri çok mahdut kısımları işgal ederler ki, bu küçük fakat çok kıymetli parçaları, şehrin bozulmayan hatırası olarak istikbale devretmek bir mühim vazifedir (AB, 1987: 75).

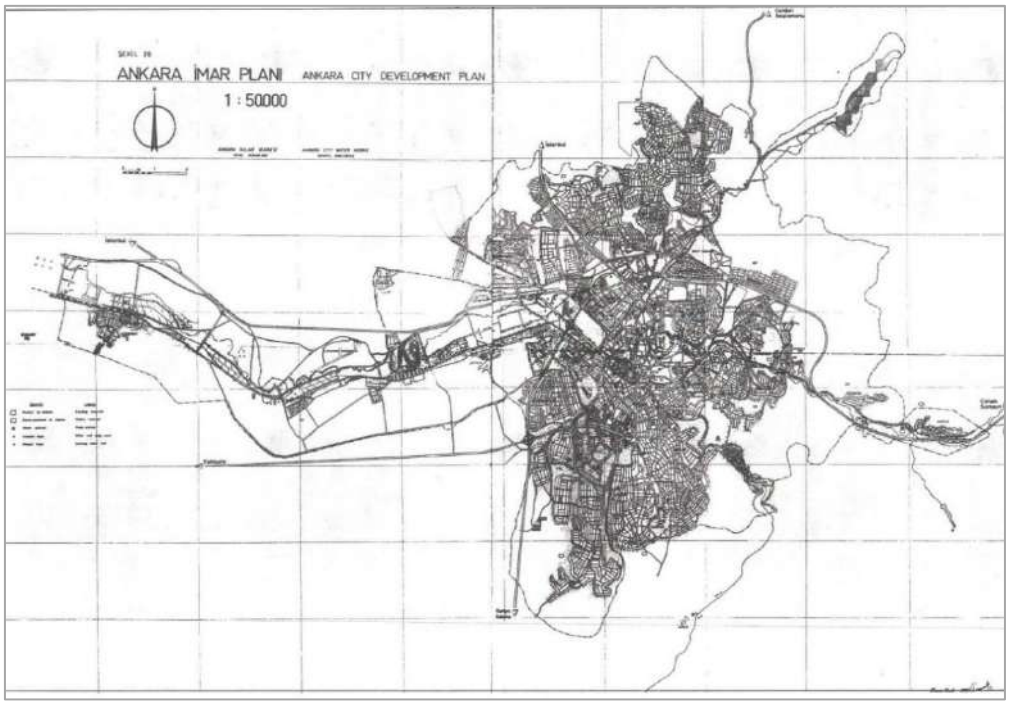
Şekil 2.17. Jansen Ankara şehri imar planı içinde Protokol Alanı, 1932 (TMMOB, 2007: 24)

Jansen, geleneksel dokuyu korumak için oluşturduğu "Eski Şehir Talimatnamesi"nin uygulanacağı alanı belirlemek açısından bir "Protokol Alanı" önermiştir (Şekil 2.17). Ancak Eski Şehir'in imarı hususunda dahi kaynak ayırmayan kamu, Yeni Şehir için ayırılan kaynakları Eski Şehir'in korunması, restorasyon çalışmaları gibi amaçlar için de kullanmamıştır. Dolayısıyla "Protokol Alanı"nında öngörülen çalışmalar yapılamamış, "Eski Şehre el sürmemek" fikri, "Eski şehre, restore etme ve koruma amaçlarıyla dahi el sürülmemesi" bir anlamda "sırt çevrilmesi" şeklinde tezahür etmiştir (TMMOB, 2007: 36). Bu bölgede, koruma-geliştirme ya da düzeltme amaçlı, bilinçli bir çalışma yapılmayışı; geleneksel dokuda bozulmaya, imarın engellenmesine ve düzensiz gelişmelere sebebiyet vermiştir. Bunlarla birlikte, Eski Şehir için yapılmayan çalışmaların sonucu olarak, kaçak yapılaşma sorunu meydana gelmiş ve bölge düşük gelirli kesime bırakılmıştır. (Tunçer, 2000: 4-5).

Kentin nüfusunun iç göçlerle hızla artması, Jansen'in Plan kararlarının tam olarak uygulanmaması gibi nedenlerle kentin gelişiminde istenen kontrol sağlanamamıştır. 1950'li yılların başında Jansen Planı ile öngörülen 300 000 kişilik nüfus aşılmıştır (Tunçer, 2000: 6). Bu nedenle yeni plan arayışına girilmiştir.

Nihat Yücel ve Raşit Ubaydin planı

1955 yılında yeni bir planlama yarışması açılmıştır. Bu uluslararası yarışmayı Nihat Yücel ve Raşit Ubaydin kazanmıştır. Böylece "Uygulama İmar Planı" olarak bugün de yürürlükte olan ve 5720 hektar alanı kapsayan "Ankara İmar Planı" (Şekil 2.18), 1957 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Plana göre Ankara'nın 2006 yılındaki nüfusu 750 000 kişi olarak öngörülmüş ve Kızılay kentin yeni merkezi olarak belirlenmiştir (Tunçer, 2000: 6).
Koruma açısından değerlendirildiğinde ise, bu plan ile "Protokol Alanı"nın bir bölümü (Hacı Bayram çevresi de dâhil) çalışılmış ve Jansen'in "Protokol Alanı" için bazı ulaşım güzergâhları önerilmiştir (Tunçer, 2000: 6).

Şekil 2.18. Nihat Yücel ve Raşit Ubaydin Planı, 1957 (2023 Ankara Nazım İmar Planı Açıklama Raporu, 2006: 56)

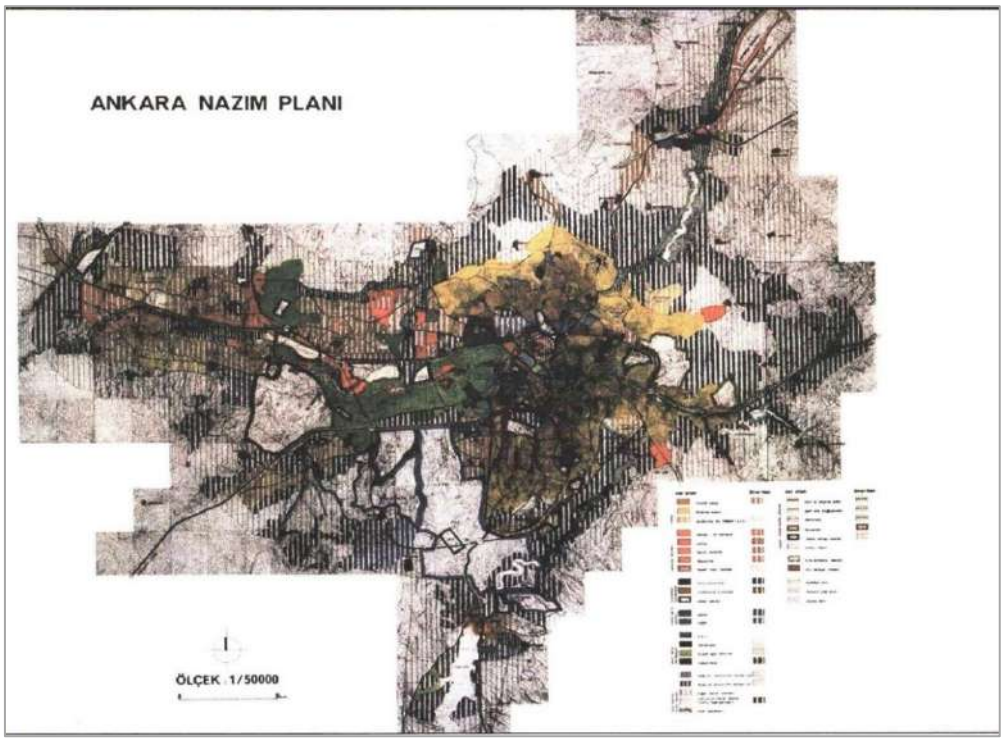
Kentin 1965 yılına gelmeden öngörülen nüfusu aşması gerekçesiyle, imar müdürlüğü, planın belirlenen belediye sınırlarını aşmaması şartını getirmiştir. Bu durum, imarlı bölgelerde arsa bedellerinin ve talebin aşırı artmasına neden olmuş, sonuç olarak imarsız bölgelerde kaçak yapılaşmaya eğilim ve gecekondu sorunu meydana gelmiştir. Bu dönemde Eski Şehir'i kapsayan günümüzün Altındağ İlçesi, kentin kaçak yapılaşma ve göçten en çok etkilenen kesimi olmuştur (Bektaş, 2011: 58). Aşırı nüfus artışı ve planın uygulanmasındaki yetersizlikler, bu plan için de, kentin sağlıklı gelişiminin sağlanmasında engelleyici faktör olmuşlardır (Tunçer, 2000: 6).

1961 yılında, aşırı nüfus artışı nedeniyle "Bölge Kat Nazım Planı" uygulanmaya başlanmıştır. Bahse konu çalışma ile 1957 "Ankara İmar Planı"nında bazı bölgelerde (Ulucanlar, Anafartalar Caddeleri gibi) yoğunluklar artışına gidilmiş, küçük parseller birleştirilerek taban alanları artırılmış ve geleneksel dokuyla uyumlu olmayan yüksekliler (yer yer 6-8 kat) verilmiştir (Tunçer, 2000: 6). Bu planların ana caddeler boyunca uygulanması sonucu, geleneksel doku, cadde arkalarında kalmıştır (TMMOB, 2007: 27). Ana caddelerde yapılan uygulamalar ise planda öngörülen şekilde, koruma-yenileme amaçlı olmamış, tamamen yıkıp yenisini yapmaya yönelik olmuştur (Tunçer, 2000: 6). Topografyanın eğimli durumunun ve parçalanmış mülkiyet konusunun engel teşkil

etmesinden ötürü, çalışma geleneksel dokuda uygulanamamıştır (TMMOB, 2007: 27). Sonuç olarak Eski Şehir, caddeler boyunca oluşan yüksek bloklar arasında sıkışmış; işlev değişikliği, sosyal dönüşüm sonucu kalitede düşüş, doğal yıpranma ve kaçak yapılaşma gibi olumsuzluklara maruz kalmış ve zamanla "çöküntü bölgesi"ne dönüşerek günümüze kadar ulaşmıştır (Tunçer, 2000: 6).

Ankara 1990 Nazım planı

1967 yılında ise "İmar ve İskan Bakanlığı", kentin yakın etki alanının tespiti için ilk kez metropoliten ölçekte çalışmalar başlatmıştır. 1973 yılında "Ankara Metropoliten Alan Nazım Plan Bürosu" tarafından yapılmaya başlanan çalışmalarda kentin 1990 yıllarındaki gelişme planı oluşturulmuştur. Böylece, 3.6 milyonluk nüfus öngören ve kent için yeni gelişme alanları (19.318 hektar) tespit eden "1990 Ankara Nazım Planı" (Şekil 2.19.), 20 yıl perspektifli olarak 1982 yılında onaylanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir (Tunçer, 2000: 8-9). Bu plan, bir imar planı çalışmasından çok, yönlendirici bir çerçeve belirlenip sonrasında ayrıntılı çalışmalar yapılan ve "Yapısal Plan" olarak adlandırılan bir çalışma olup yeni bir planlama anlayışını gündeme getirmiştir (Tekeli, 1986: 4, 5).

Şekil 2.19. 1990 Ankara Nazım Planı, 1982 (2023 Ankara Nazım İmar Planı Açıklama Raporu, 2006: 57)

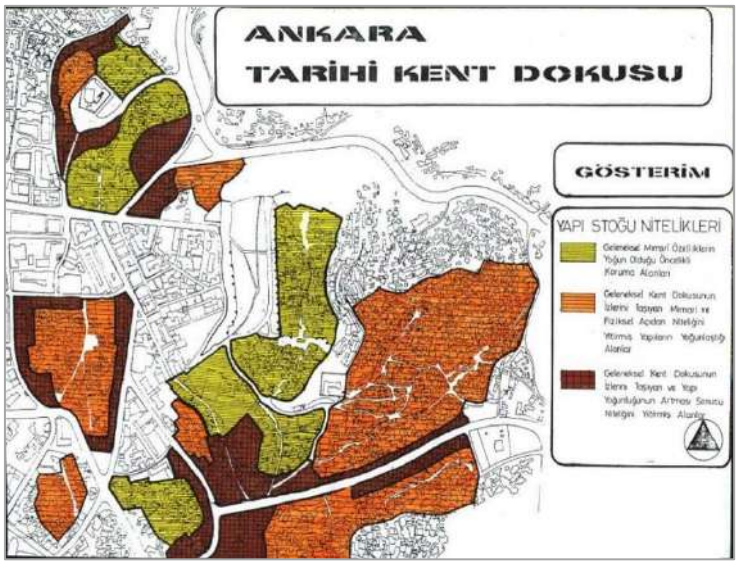
Koruma açısından ele alındığında; bu plan ile Eski Şehir üzerindeki baskıyı azaltmak ve "Ulus Tarihi Kent Merkezi"nin koruması için Merkezi İş Alanları'nın, ("Kazakiçi Bostanları" adı verilen) kentin farklı bir kesimine doğru gelişiminin yönlendirilmesi kararı alınmıştır. Ancak 1957 "Ankara İmar Planı" ile 1961 "Bölge Kat Nazım Planı" hala yürürlüktedir, bu nedenle 1980'li yıllara gelinceye kadar korumaya dair bir gelişme gündeme gelmemiştir (Tunçer, 2000: 8-9).

Ankara 1990 Nazım Planı kararları doğrultusunda 2015 yılı hedef alınarak "Yapısal Plan", 2025 yılı hedef alınarak "Ankara 2025 Nazım Planı" ve "Ankara 1990 Nazım İmar Planı Kısmi Revizyonu" başlıklı çalışmalar yapılmıştır (2023 Ankara Nazım İmar Planı Açıklama Raporu, 2006: 51-53).

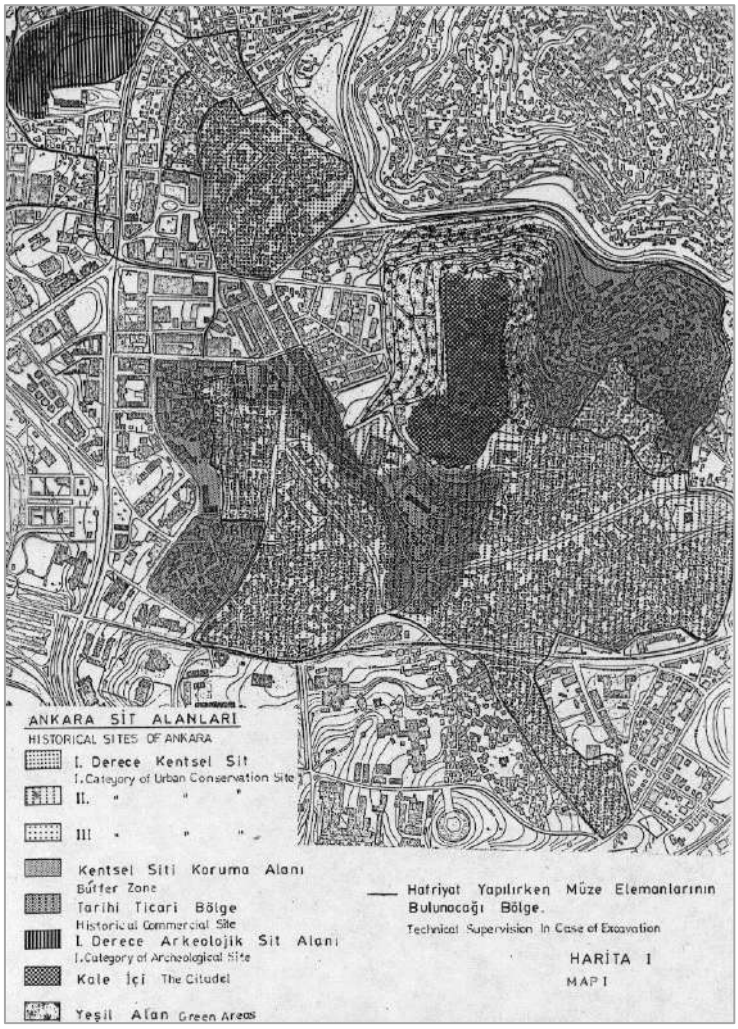
Geçiş dönemi yapılanma koşulları ve sit alanları

Başkentte ilk kez 1964 yılında, "Kültür ve Turizm Bakanlığı" tarafından, çevre ölçeğinde eski eser tespit (saptama) ve tescil (belgeleme) çalışmaları yapılmış ve Envanter Numaraları ile 1/1000 ölçekli haritalara işlenmiştir. Bu çalışmalar sonraki yıllarda da tekrarlanmıştır. Ancak bazı yapılar tescilden düşürülerek yeni tescil listeleri hazırlanmıştır. Tescilli yapıların, yapı maliklerince tahrip edilerek, tescilden düşürülmesinin nedenleri; kamunun tarihi yapıların onarımı konusunda maddi ve teknik destek vermemesi, yalnızca yasaklayıcı tedbirlerle özel mülkiyet müdahalelerinin kısıtlanması ve arsa spekülasyonudur (Tunçer, 2000: 9-10).

1979 yılında, tescil ve tespit çalışmaları için "Kültür Bakanlığı Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü" ile "Ankara Belediyesi" ortak çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar (Şekil 2.20) ile Ankara'da koruması gereken sivil ve anıtsal mimari örneği yapılar tespit edilmiş, "Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları" belirlenmiş, ardından da "Geçiş Dönemi Koruma Geliştirme Planı" (Şekil 2.21) onaylanmıştır. Neticesinde, koruma açısından büyük bir adım atılmış, Ankara'da ilk kez sit alanları belirlenmiştir. "I., II.ve III. Derece Kentsel Sit Alanı" sınırları, "Arkeolojik Sit Alanı" sınırları, "Tarihi Ticari Bölge" ve "Etkileme Geçiş Alanı" tespit edilmiştir. Böylece hemen hemen 100 hektarlık bir alanda, mevcut imar planlarının durdurulması ve "Koruma Amaçlı İmar Planı" çalışmalarının yaptırılması öngörülmüş, tarihi kent dokusunu koruyacak bu planların yapılması sorumluluğu belediyelere verilmiştir (Tunçer, 2000: 9-10).

Şekil 2.20. Ankara tarihi kent dokusu yapı stoku nitelikleri (Tunçer, 2000: 29)

Şekil 2.21. Geçiş Dönemi Koruma Geliştirme İmar Planı**,** Ankara Sit Alanları, 1980 (Tunçer, 2000: 11)

1983 yılında "2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası"nda, "Sit Alanı" ilan edilen bir bölgede iki yıl içinde "Koruma Amaçlı İmar Planı"nın yapılması gerektiği hususu yer almaktadır. Bu düzenlemelere göre, "Sit Alanı" ilan edilen yerlerde 1957 "Yücel-Ubaydin Planı" ve 1961 "Bölge Kat Nazım Planı" uygulanması durdurulmuş, tüm ana caddelerde ise (Ulucanlar, Anfartalar vb.) bu uygulamalar devam ettirilmiştir (TMMOB, 2007: 30, 31).

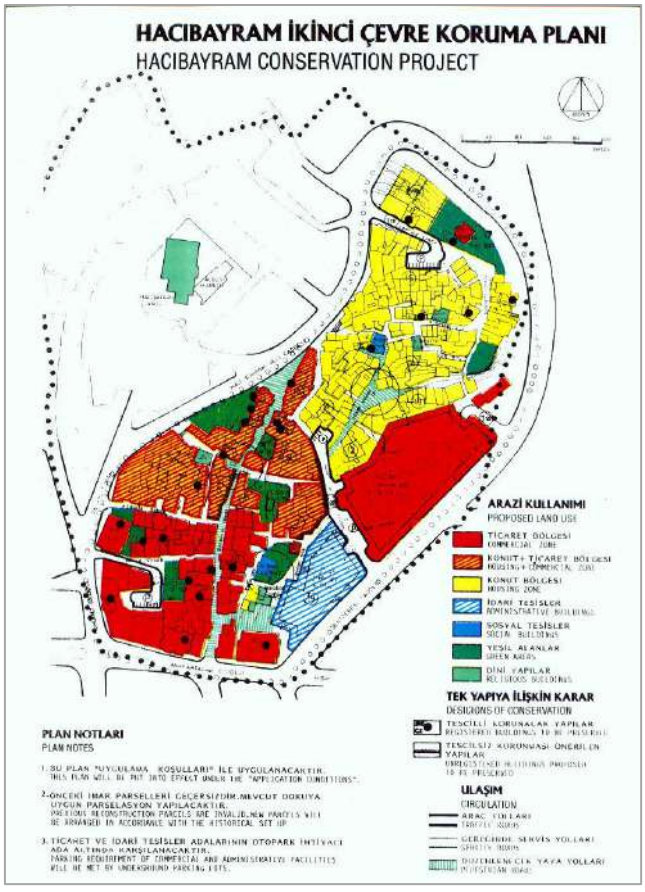
Sit alanı olarak belirlenen alanların büyük kesiminde 1932 Jansen ve 1957 Yücel-Ubaydin Planları'ndan 1980 yılına, çeşitli düzensiz planlamaların yapılmış olması ve bazı parsellerin tapuda imar parseli olarak tescillerinin bulunması, "Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları"na göre tarihi dokuya uyumlu uygulamalar yapılmasını olumsuz etkilemiştir. Bu kesimlerde yönlendirici bir planın olmaması ve yapı maliklerinin rant beklentisi; tescilden düşürme amaçlı yapıların tahrip edilmesi, sit alanı daraltılması, sit alanından çıkarma, Kurul Kararı ile caddelerde çok katlı yapılaşmaların devam ettirilmesi gibi olumsuz yaklaşımlara fırsat vermiştir (Tunçer, 2000: 12,30,31).

Ankara Belediyesi'nin tarihi çevreyi korumaya yönelik çabaları

"Ankara Eski Kent Dokusu Geçiş Dönemi Koruma ve Geliştirme Planı" çalışması doğrultusunda, "Ankara Tarihi Kent Dokusu Koruma ve Geliştirme Projesini"ni hazırlamak için 1981 yılında Ankara Şehri İmar Müdürlüğü (AŞİM) altında bir birim olan "Kentsel Koruma Geliştirme Bürosu" kurulmuştur. Koruma planlama çalışmaları için yapılması gerekli harita revizyonları, belgeleme ve arşivleme çalışmaları başlatılmış ve ilgili diğer kuruluşlarla ilişki kurularak bir ortak bir "Teknik Ekip" kurulmuştur. Söz konusu teknik ekibin yaptığı organizasyon ile ilgili kamu kuruluşları (İmar ve İskan Bakanlığı, AŞİM, Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), Kültür Bakanlığı vb.) ve üniversite yetkililerinin (ODTÜ, Gazi Üniversitesi) katılımlarıyla, koruma politikalarının oluşturulması amacına yönelik 1.5 yıl içinde on adet toplantı yapılmıştır. "Ankara Tarihi Kent Dokusu Koruma ve Geliştirme Planı"nın yapılabilmesi için geniş ekip, maddi kaynaklar ve harita revizyonu gerekmesi, Kale için yapılan çalışmalar ("Ankara Kalesi Koruma ve Geliştirme Projesi") ve Vakıf kökenli eserlerin (Sulu Han, Hacı Bayram Cami vb.) durumu gibi yıllardır süregelen korumaya dair sorunlar bu toplantılarda tartışılmıştır. Teknik ekibin çalışmaları, koordinasyon güçlüğü ve 1884 yılında ilçe belediyelerinin kurulması ile AŞİM personelinin ilçe belediyelerine dağıtılması neticesinde sonlanmıştır.

Çalışmalar ise "Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Dairesi Başkanlığı"nca sürdürülmüştür (Tunçer, 2000: 14). Bu dönemde iki adet yarışma düzenlenmiştir. Bunlar; "Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma-Islah İmar Planı"nı ve "Ankara Kalesi Koruma Geliştirme İmar Planı"nı elde etmek üzere açılmış yarışmalardır.

1983 yılında, AŞİM tarafından başlatılan "Ankara Tarihi Kent Dokusu Koruma ve Geliştirme Planlama Çalışmaları" kapsamında, 1986 yılında "Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma-Islah İmar Planı"nı elde etmek için yapılacak "Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması"nın şartnamesinde ve sözleşmesinde yer alması amacıyla "Hacı Bayram II. Çevre Koruma İmar Planı ve Uygulama Koşulları" (Şekil 2.22) çalışması yapılmıştır. 1980 yılında "I. Derece Kentsel Sit Alanı" olarak tespit edilen ve yarışma neticesinde öncelikli olarak planlanması ve uygulanması istenen, Hacı Bayram Cami çevresi için yapılan bu çalışma, "Ankara'nın İlk Koruma Amaçlı İmar Planı" olarak onaylanması nedeniyle önem taşımaktadır (Tunçer, 2000: 18-26).

Şekil 2.22. Hacı Bayram II. Çevre Koruma Planı (Tunçer, 2000:18)

Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma-Islah İmar planı

1983 yılında başlatılan tarihi çevre koruma çalışmaları, 1986 yılında düzenlenen yarışmayla uygulamaya doğru yönlendirilmiştir. "Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması", "Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma-Islah İmar Planı"nı (Şekil 2.23) elde etmek için yapılmıştır. Yarışmayı kazanan ekip tarafından "1/1000 ölçekli Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı"nı hazırlanmış ve bu plan, "Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 10.11.1989 gün ve 954 sayılı kararı" ve "Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 15.01.1990 gün ve 33 sayılı kararı" ile onaylanmıştır (TMMOB, 2007: 74-76). Kısaca "Ulus Planı" olarak adlandırılan bu plan, Kale'nin batısında, 100 Hektarlık bir alanda, koruma-geliştirme öngörmekte ve çeşitli yöntemler ile alt proje paketleri içermektedir (TMMOB, 2007: 31,45).

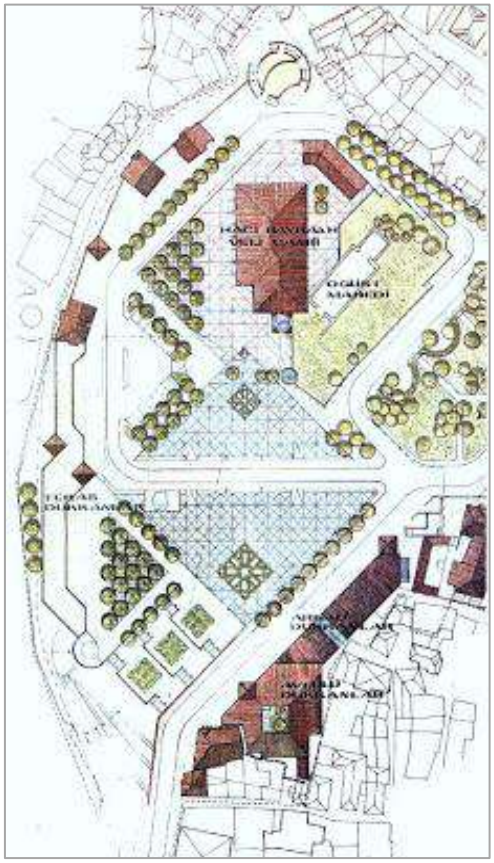

Şekil 2.23. Ulus Tarihi Kent Merkezi, I. Ödül (Tunçer, 2000: 21)

Yarışma neticesinde hazırlanan "1/1000 ölçekli Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı" detaylı bir şekilde hazırlanmasına rağmen bir "Çerçeve Plan" olarak adlandırılmıştır. "Uygulama İmar Planı" aşaması için ise bu çerçeveye bağlı kalmak şartıyla bir süreç öngörülmüştür:

> Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı, uygulamaya esas olacak projelendirme aşamasında, her parsel için 1/200 ölçekli tespit ve değerlendirme çalışmalarıyla vaziyet planı önerisi istemektedir. Bunlarla Belediyeden alınacak ön izin sonrası, ön izinde belirlenecek esaslar doğrultusunda hazırlanacak restorasyon, restitüsyon, mimarlık, mühendislik ve peyzaj uygulama projelerinin Ankara Koruma Kurulu'nun onayından geçirilerek inşaat izni için tekrar belediyeye sunulmasını karar altına almaktadır. Buradaki parseller, Ankara'nın herhangi bir yerindeki parseller değildir; bu süreç izlenmek zorundadır (TMMOB, 2007: 126).

Hacı Bayram Cami çevresi, 1986 "Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması"nın şartnamesinde ve sözleşmesinde, yarışma neticesinde öncelikli olarak planlanması ve uygulanması istenen bir bölge olarak belirlenmiştir. Yarışma sonrasında, 1983'te AŞİM tarafından başlatılan "Ankara Tarihi Kent Dokusu Koruma ve Geliştirme Planlama Çalışmaları" kapsamında hazırlanan ve yarışma şartnamesinde yer alan "Hacı Bayram II. Çevre Koruma İmar Planı ve Uygulama Koşulları" koruma amaçlı imar planı doğrultusunda yapılan çalışmalar (Şekil 2.24), 1993 yılında tamamlanmıştır. On yılı aşan bu süreç, kamu tarafından, koruma-yenileme alanında projelendirmeye ve uygulamaya dair sorunlar yaşandığını göstermektedir (Tunçer, 2000: 18-26).

Şekil 2.24. Hacı Bayram Meydanı Düzenleme Projesi (Tunçer, 2000: 22)

1990 yılında onaylanan "Ulus Planı"nın; 1932 Jansen ve 1957 Yücel-Ubaydin Planları'nın Eski Şehir içinde tarihi dokuyu yok sayarak yapı adaları ve parselleri belirlemesi göz önüne alındığında, tarihi dokuya çok daha gerçekçi yaklaştığı anlaşılmaktadır. 1932 Jansen ve 1957 Yücel-Ubaydin Planları'nın belirlediği parselasyon planlarının uygulanmasıyla oluşan çok hisseli karmaşık mülkiyet düzeni, "Ulus Planı"nın aynı zamanda bir "Islah Planı" olması ve Islah Mevzuatı'nın verdiği mülkiyet düzenleme imkanı ile tarihi dokuya uygun bir biçimde yeniden düzenlenmiştir (Erkal, Kıral ve Günay, 2005: 41).

"Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı" uygulanırken çeşitli sorunlar yaşanmıştır. Uygulamada izlenilen reaktif tavır, parsellerden talep olduğu takdirde uygulama yapılması sonucunu doğurmuştur. "Ulus Planı"nda belirlenen esaslara göre; kentsel tasarım, yapı adası ölçeğinde tasarım, sokak-cephe analizleri, projelendirme gibi çalışmalar yapılabilmiştir. Ancak, "Ulus Planı"nda öngörülen; ulaşım terminalleri, yaya dolaşım sistemleri, katlı otoparklar, kamu proje alanı kültür odakları, yapısal plan kararları, belediye proje alanları gibi hususlar bu anlayıştan ötürü gerçekleştirilememiştir. Planda öngörülen proje paketleri ve programların uygulanmaması sonucu tarihi dokunun bazı kesimleri bakımsız bir hal almıştır. Estetikten yoksun görüntüler ortaya çıkması sonucu, planın uygulanmayan kısımları olmasına rağmen, "Ulus Planı" sorumlu tutulmuş ve iptali gündeme gelmiştir (Erkal, Kıral ve Günay, 2005: 44-45).

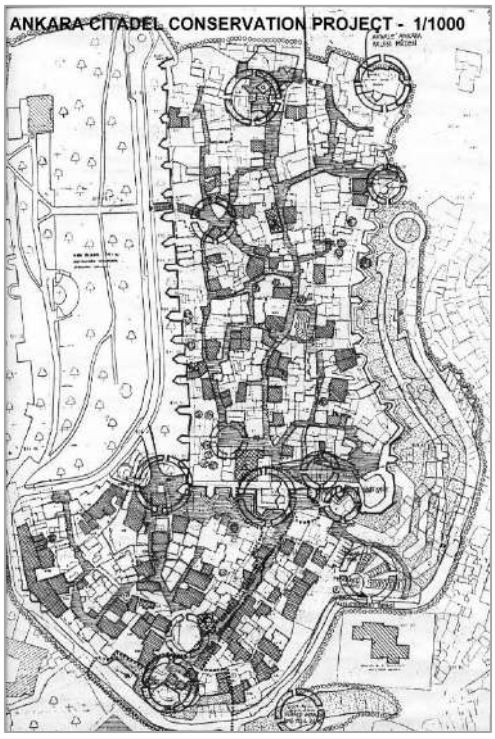
"Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 10 Kasım 1989 gün ve 954 sayılı kararı" ile uygun bulunan ve "Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 15 Ocak 1990 gün ve 33 sayılı kararı" ile onaylanan bahse konu Ulus Planı'nı 2005 yılında "Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi" tarafından iptal edilmiştir. İptal kararı alınmasının gerekçesi:

> Sit kararının alındığı 1980 yılından itibaren Ulus tarihi Merkezinde köklü değişim/dönüşüm sağlanamadığından mevcut dokudaki yapılar yıkılmaya, yıpranmaya yüz tutmuş, alan mezbelelik bir görünüm kazanmış, Eski kent dokusunun kullanılarak bir tarihi merkez haline getirmek amacıyla hızlı, hayata geçebilecek güncelleştirilmiş yeni bir Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı oluşturma ihtiyacı doğduğu….

şeklinde ifade edilmiştir. 1990'da onaylanan Ulus Planı'nın uygulaması, 2005 tarihinde alınan bu iptal kararına kadar sürdürülmüştür (Erkal, Kıral ve Günay, 2005: 34,42).

Ankara Kalesi koruma geliştirme imar planı

1987 tarihide, "Kültür ve Turizm Bakanlığı", "Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü", "Ankara Büyükşehir Belediyesi" ile "Altındağ Belediyesi" tarafından 10 Hektarlık bir alan için, "Ankara Kalesi Koruma Geliştirme İmar Planı" (Şekil 2.25) yarışması açılmıştır. Yarışmanın amacı, "Ankara Kalesi'nin çağdaş şehircilik, ulaşım, peyzaj ve restorasyon ilkeleri açısından günümüz ve geleceğin gereksinimlerini karşılayacak biçimde şekillenmesini sağlayacak tasarımları elde etmek" olarak ifade edilmiştir (Tunçer, 2000: 43). Yarışma; mimarlık, restorasyon ve şehircilik disiplinlerinin birlikte çalışmasını gerektirmesi açısından önem teşkil etmiş ve yoğun ilgi görmüş, 40 proje teslim edilmiştir. Ancak yarışmayı kazanan projeyi hazırlayanlar, Altındağ Belediyesi'ne ve ekip başına, telif hakları gerekçesiyle dava açmışlardır. Mahkeme sürecinde, kazanan proje üzerinden Koruma Planı hazırlatılıp "Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu" tarafından onaylanmıştır, ancak planın uygulanması mahkeme kararı gereği durdurulmuştur. Çözüm olarak, onaylanan "Çerçeve Plan" doğrultusunda hazırlanan uygulama projelerinin Belediye'ce onaylandıktan sonra uygulanması gibi bir yönteme girilmiştir. Sonuç olarak yarışmayı kazanan ve tamamlandığı halde uygulamaya geçemeyen bir proje söz konusudur.

Şekil 2.25. Ankara Kalesi Koruma Geliştirme Projesi Tasarı, 1994 (Tunçer, 2000: 45)

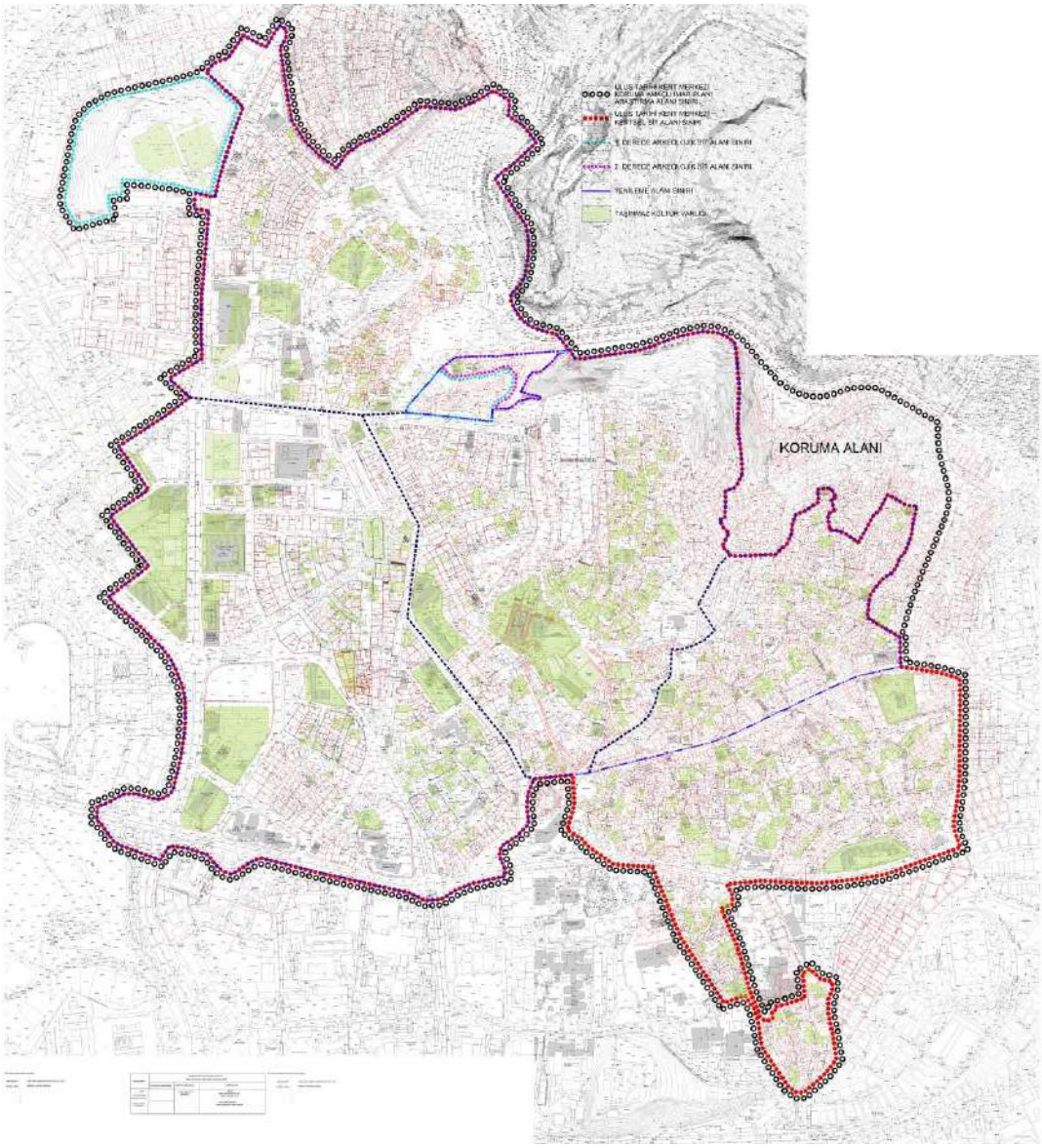
Ankara Tarihi kent merkezi yenileme alanı koruma amaçlı Nazım imar planı

2005 yılında "Ankara Büyükşehir Belediyesi", 5366 Sayılı Kanun uyarınca, tarihi kent merkezini "Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı" ilan etmiştir. "Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı" için hazırlanan nazım ve uygulama imar planları, yeni kurulan "Ankara Yenileme Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu"nun "17.05.2007 tarih ve 25 sayılı kararı" ile uygun bulunmuştur. 341 Hektarlık bu alan ve sınırları (Şekil 2.26) "Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 15.07.2005 tarih ve 1964 sayılı kararı" ile onaylanmıştır.

Yenileme alanının sınırları belirlenirken, "Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma-Islah İmar Planı" ile "Ankara Eski Kent Dokusunun Planlanması, Sağlıklaştırılması ve Koruması Projesi"nin "Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu" tarafından onaylanan sınırları referans alınmıştır. Belirlenen sınır "Bakanlar Kurulu[1]'nun 2005/9289 sayı ve 08.08.2005 tarihli kararı" ile kabul edilmiştir (Tunçer, 2013: 11).

Uygun bulunan planın, 1984 yılından beri faaliyette olan "Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu"nun yetki alanına girmesi, sınırları içinde önceden hazırlanan üç adet koruma amaçlı imar planı bulunması ve önceki imar planlarının iptal edilmesi hususları tartışmalara yol açmıştır (Tunçer, 2013: 11). Belirlenen alanın kapsamına giren önceki çalışmalar; "Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı", "Ankara Kalesi ve Çevresi Koruma Planı" ve "Ankara Merkez Eski Kent Dokusu'nun Planlanması, Sağlıklaştırılması ve Korunması Projesi"dir. Bu hususların gündeme gelmesi neticesinde meslek odaları tarafından Ankara İdare Mahkemesi'nde dava açılmış ve planın iptali talep edilmiştir (Erkal, Kıral ve Günay, 2005:46).

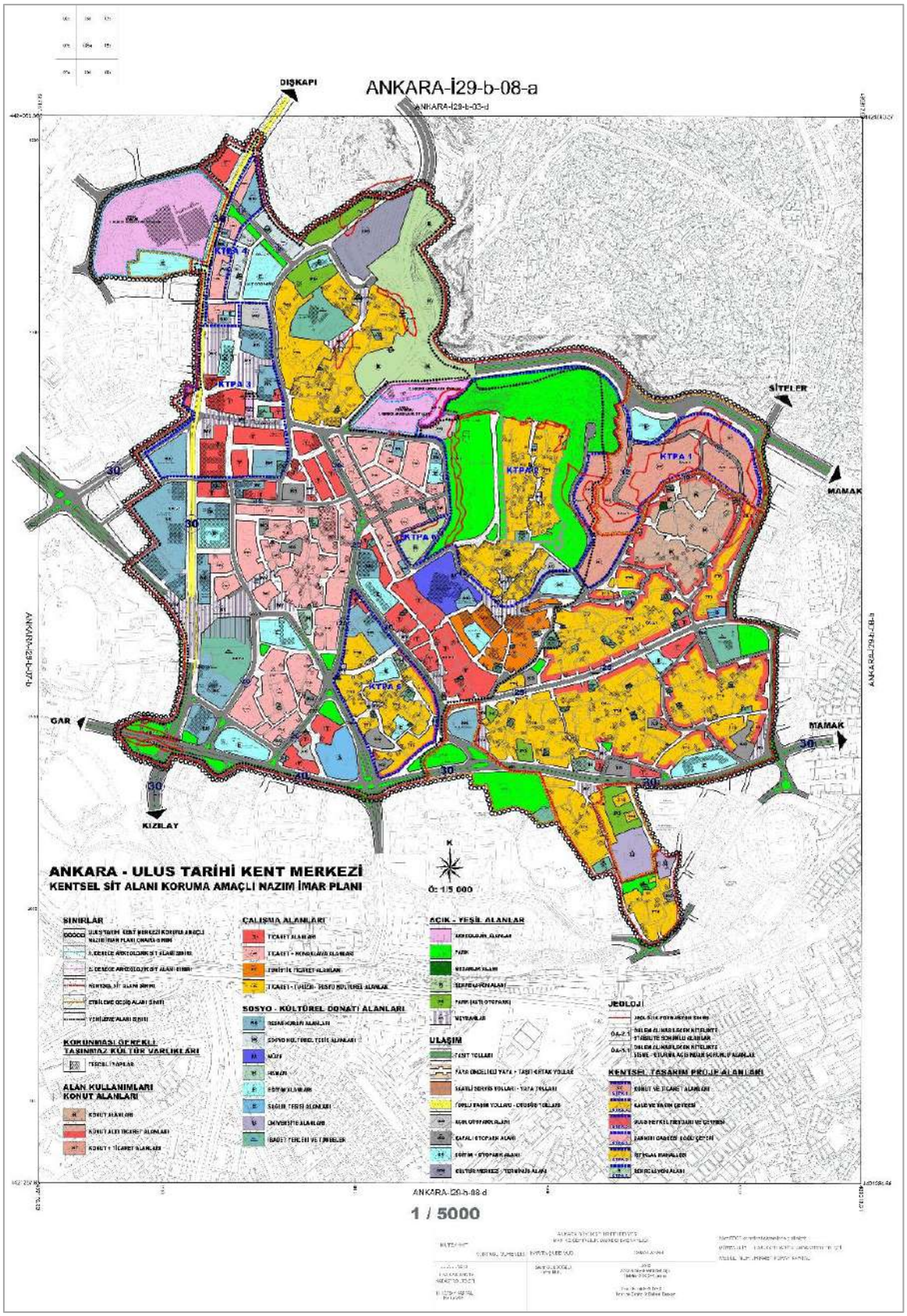
[1] 5366 Sayılı Kanun'da "sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının", "yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması" için, Bakanlar Kurulu'nca yenileme alanlarının tespit edileceği hükmü yer almaktadır ("Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun", madde1-2).

Şekil 2.26. Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı Sınırı (KUDEM Arşivi, 2017)

> Ankara 10. İdare Mahkemesi, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından hazırlanan ve Yenileme Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 17.05.2007 tarih ve 25 sayılı kararı ile uygun bulunan; Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 15.06.2007 tarih ve 1619 sayılı kararı ile onanan, Ulus tarihi kent merkezi ve çevresini içeren Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planları ve eki Plan Notları'nın yürütmesinin durdurulmasına ve iptaline karar vermiştir (Ankara 10. İdare Mahkemesi, 2008) (Tunçer, 2013: 11).

İptal kararının ardından "Ankara Büyükşehir Belediyesi" tarafından "Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezi" için yeni bir koruma amaçlı imar planı (Şekil 2.27) hazırlatılmakta ve planlama çalışmaları devam etmektedir (Tunçer, 2013: 32, 33).

Şekil 2.27. Ankara-Ulus Tarihi Kent Merkezi Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (KUDEM Arşivi, 2017)

3. SARAÇ SİNAN MESCİDİ VE TÜRBESİ İLE YAKIN ÇEVRESİNİN TARİHİ VE MEKÂNSAL DEĞERLENDİRİLMESİ

Tez konusu olan Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, bu bölümde öncelikle, konumu, yapıldığı tarih ve çevresinin tarihi gelişimi açısından incelenmiştir. Daha sonra yapı çevresinin günümüzdeki durumunu tespit etmek için, belirlenen alanda "Yakın Çevre Analizi" çalışması yapılmıştır. Ayrıca bu bölümde, resmi kayıtlardan ulaşılabilen, yazılı ve çizili belgeler belirtilmiş, tezin EK-1 bölümünde verilmiştir.

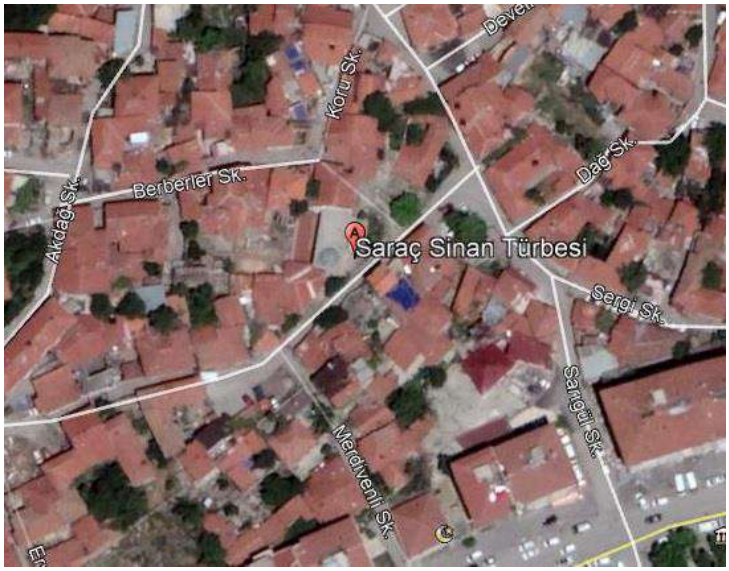
3.1. Yapının Tarihi ve Konumu

Orta Çağ'da, 12. yy'ın başından 14. yy'ın başına kadar süren dönemde, Ankara'ya, Anadolu Selçuklu Devleti hâkim olmuştur. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, 13. yy'ın sonlarında inşa edilmiş bu dönemde ait bir yapıdır.

Yapı, Ankara İli Altındağ İlçesi, Kale Mahallesi, Atpazarı Sokak üzerinde yer almaktadır. Koordinatları, 39°56′16″K ile 32°52′07″D olarak ifade edilmektedir. Ankara Kalesi'nin surları dışında, Kale'nin güneydoğusunda yer alan yapı ve Kale'ye 1 km uzaklıktadır. Yakın çevresinde, Ankara Kalesi, Cenabı Ahmet Paşa Cami (1565), Gecik Mescidi (1443), Direkli Cami (14.-15. yy), İki Şerefeli Cami (14.-15. yy), Ahi Şerafettin Cami (13. yy) ve Türbesi (1330-1331) gibi anıtsal yapılar yer almaktadır (Şekil 3.1-3.2).

Şekil 3.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin konumu (Google Earth, 2018)

Şekil 3.2. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin konumu (Google Earth, 2018)

Resim 3.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin Atpazarı Sokak'tan görünüşü

Yapı yüksek bir kayaya oturmaktadır (Resim 3.1). Üç birimden oluşmaktadır; ortadaki birim eyvan, diğer iki birim ise mescit ve türbedir. Bununla birlikte batısında günümüze ulaşmamış bir medrese olabileceği kaynaklarda ifade edilmiştir (Arslan, 2017: 1394). Gönül Öney (1971: 25) "Ankara'da Türk Devri Yapıları' adlı çalışmanın "Düzeltmeler" bölümünde, yapıya dair eklenecek bilgiler arasında, "Mevcut plan, bir medrese veya zaviyenin ana eyvanı ile iki yan mekânını hatırlatmaktadır. Tadilat sonucu böyle önemli bir eserin belki de sadece bu kısmı kullanılmıştır" ifadelerini kullanmıştır.

Yapının yapılış tarihi ile ilgili bilgiyi, yapının kitabesinden ve vakfiyesinden elde etmek mümkündür. Yapının doğu cephesinde, eyvan kemerinin sağında yer alan, üç satırlık Arapça kitabede (Resim 3.2), yapının Hasan oğlu Sinanüddin Yusuf tarafından (Hicri 687) 1288 yılında inşa edildiği ifade edilmektedir (Öney, 1971: 25).

Resim 3.2. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin kitabesi

Kitabenin Arapça yazılışı şu şekildedir:

وان المساجدالله فلاتدعوا مع الله احداً

بنى هزا المسجد العبد الضعيف يوسف بن حسن

فى سنة سبع ثمانين و ستمايه

Kitabenin okunuşu şu şekildedir:

"Ve ennel mesâcide lillâhi fe lâ ted‟û maallâhi ehden

Binâ haze‟l-mescid el-abdû‟l-dâif Yusuf bin Hasan

Fi seneti seb‟â semanine ve sittemie"

Kitabenin çevirisi ise şu şekildedir: "Mescitler şüphesiz Allah'ındır. O halde, Allah ile birlikte kimseye yalvarmayın (ve kulluk etmeyin)" (Kur'an-ı Kerim, Cin Suresi, 18. Ayet) ve "Bu mescidi Allah'ın aciz kulu Hasan oğlu Yusuf 687 senesinde bina etti".

VGM Vakfiye Arşivinde yer alan, Sinanüddin Yusuf'un 19 Eylül 1288 (Hicri 20 Şaban 687) tarihli vakfiyesinde şu ifade kullanılmıştır: "Ankara'da müceddeden bina eylediğim mescid ve ittisalindeki medrese" (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.12-14), (VGM Arşivi, 2017).

Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde yer alan 1530 (Hicri 937) tarih ve 438 sayılı "Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu" olarak adlandırılan tahrir defterinde yapı, "Vakf-ı Medrese-i Mescid-i, Sarraç Sinan der nefs-i Ankara" olarak geçmektedir (Kılcı, 2009: 5). Bu eserle birlikte, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud'u Umumiye Arşivinde yer alan 1571 (Hicri 979) tarihli "Ankara Evkaf Defteri"nde ve bu eserin özeti mahiyetinde olan 1932 tarihli "Muallim Cevdet Bey Kitaplığı"nda da yapının adı geçmektedir (Hacıgökmen, 2011: 8-144).

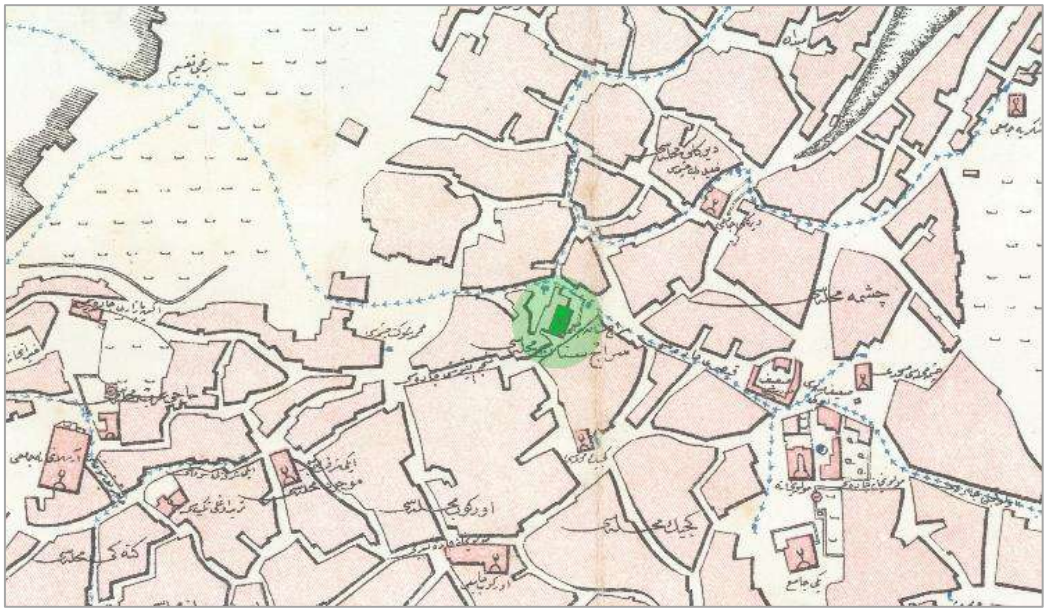
3.2. Yapının Çevresinin Geçmişten Günümüze Değişimi

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Ankara Kalesi'nin surları dışında, Kale'nin güneydoğusunda yer alan yapıdır. Önceki dönemlerle ilgili net bilgi olmamakla birlikte, Roma İmparatorluğu döneminde, kentin Kale'nin etrafında yer alan düzlükte yerleşen, açık bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir (Aktüre, 2000: 7-9). Ancak bu dönem sur dışında yapılan yapılar, genellikle kalenin batısında yer almaktadır (Aktüre, 2000: 28). Bizans İmparatorluğu döneminde ise kent değişim geçirmiş, düzlükte yer alan metropol kent, tepedeki kalın surlar içine çekilmiştir. (Aktüre, 2000: 11-14). Anadolu Selçuklu döneminde ise, sosyokültürel, ekonomik ve askeri olarak temas bölgesi niteliğinde bir sınır kenti olan Ankara'da, bu tür kentlerde izlenen bir strateji uygulanmıştır: Türk-İslam yerleşimini teşvik etmek amacıyla, sur dışı yapılanmaların merkezini oluşturacak cami, mescit, zaviye gibi anıtsal yapılar yapılarak ve "dış odaklı büyüme" gerçekleştirilmiştir (Özcan, 2006: 175). Böylece, bu kentlerde Türkler yeni yerleşim kurmuş, eski kentin yavaş yavaş terkedilmesiyle, eski kente de yerleşmiş ardından kente hâkim hale gelmiştir (Tanyeli, 1987: 86,87). Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin bu yaklaşımın ürünü olduğu söylemek mümkündür. Bu hususta Uğur Tanyeli (1987: 86) görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

> Bütünüyle Türk çağında oluşan yeni nüve ya da nüveler ise, asıl kentin biraz uzağında bulunan bir cami ya da mescit çevresinde gruplaşmış bir kitleyi barındırmaktadır. Burada göçebelik alışkınlıklarını halen yitirmemiş bir topluluk yaşamaktadır. Dolayısıyla, önceleri bu kesimin pek az ya da hiç yapılaşmamış

> nitelikte olduğu da söylenebilir. Hatta tek gerçek yapının önceleri cami ya da mescit olduğu bile iddia edilebilir. Konut yapıları zaman içinde yavaş yavaş belirmiş olmalıdır. Ne yazık ki bu yapılaşmayı belgeleyecek bir örnek ve de bilgi yok. Bilinen bu çıkarsamalara temel oluşturan tek somut gerçek, bazı kentlerde bazı dinsel yapıların konumlanma özellikleridir. Cemaati bulunmayan bir cami ya da mescit düşünülemeyeceğine göre, kentin eski yerleşme alanının uzağında kalan böylesi yapılar, ancak kentle bağlantılı fakat ona bitişik de olmayan nüvelerin varlığına işaret edeceklerdir. Demek ki Uc kenti, Türk öncesi döneme ait bir ana nüve ile onun hemen yakınında yer alan bir ya da birkaç yeni Türk yerleşme nüvesini içermektedir.

Ahiler ve Osmanlı döneminde ise kent, artık Kale ve Kale çevresinde yerleşik bir duruma gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında hazırlanan Ankara Haritasından, 20. yy'ın başında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi çevresinde yer alan yapı adalarını görmek mümkündür (Şekil 3.3).

Şekil 3.3. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin 1924 haritasındaki yeri (VGM Arşivi, 2017)

Cumhuriyet döneminde ise, yapının çevresini etkileyecek bir karar alınmış, 1961 yılında, aşırı nüfus artışı nedeniyle "Bölge Kat Nazım Planı" uygulanmaya başlamıştır. Bahse konu çalışma ile 1957 "Ankara İmar Planı"nında bazı bölgelerde (Ulucanlar, Anafartalar Caddeleri gibi) yoğunluklar artışına gidilmiş, parseller birleştirilerek taban alanları artırılmış ve geleneksel dokuyla uyumlu olmayan yüksekliler (yer yer 6-8 kat) verilmiştir (Tunçer, 2000: 6). Bu planların ana caddeler boyunca uygulanması sonucu, geleneksel doku, cadde arkalarında kalmıştır (TMMOB, 2007: 27). Yapının çok yakın olduğu Ulucanlar Caddesi bu uygulamanın eseridir.

Yapının bulunduğu alan ilk kez 1980 yılında II. derece Kentsel Sit Alanı ilan edilmiştir (Tunçer, 2000: 9-10). Geçen süreçte farklı sit kararları olmakla birlikte, yapı şuanda hem Kentsel Sit Alanına hem de Yenileme Alanına dâhildir (Şekil 3.4).

Şekil 3.4. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin Kentsel Sit Alanı ve Yenileme Alanı içindeki yeri (KUDEM Arşivi, 2017)

3.3. Yapı Yakın Çevre Analizleri

Ankara İli, Altındağ İlçesi, Kale Mahallesinde, Atpazarı Sokak ile Berberler Sokağın kesişimde yer alan Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi için öncelikle "Yakın Çevre Analizi" çalışması yapılmıştır. Çalışmanın yapılacağı alanın sınırları, yapının yakın çevresindeki önemli anıtsal yapıları da (kısmen ya da tamamen) kapsayacak şekilde belirlenmiştir. Yakın çevresinde, Ankara Kalesi, Cenabı Ahmet Paşa Cami, Gecik Mescidi, Direkli Cami, İki Şerefeli Cami, Ahi Şerafettin Cami ve Türbesi gibi önemli anıtsal yapılar yer almaktadır.

"Yakın Çevre Analizi" çalışması kapsamında; "Ankara Büyükşehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü (KUDEM)"nden "Ulus Tarihi Kent Merkezi Hâlihazır Haritası" temin edilmiştir. Bu harita üzerinden baz pafta hazırlanmış ardından, arazi kullanımı, kat yüksekliği, tescil durumu, yapım dönemi, yapım tekniği, yapısal durum ve analizleri yapılmıştır (Bakınız: EK-1 Yakın Çevre Analizi, Şekil 1.1-2-3-4-5-6-7).

Baz Paftada lejant; yapı, harabe, müştemilat, bahçe duvarı, çeşme, trafo, tespit edilemeyen kısımlar, otopark, yapı girişi, ada numaraları, yapı kalıntısı, yapı bahçeleri, boş parsel ve yeşil alan olarak belirlenmiş ve paftaya işlenmiştir. Bu çalışma neticesinde şu hususlar tespit edilmiştir: Kale'nin güneydoğusunda yer alan yapı, Ulucanlar ve Gazeteci Kemal Aşık Caddeleri gibi geniş ana caddelere yakın olup, bu caddelerin arkasında kalan organik, dar sokaklı tarihi dokuda yer almaktadır. Yapının yakın çevresindeki adalar, yapı cepheleri ya da bahçe duvarları ile sınırlanmaktadır ve ada içlerinde kalan yapıların bir kısmı harabe ya da yapı kalıntısı niteliğindedir, ayrıca adalar içinde yapı bahçeleri yer almaktadır (Bakınız: EK-1 Yakın Çevre Analizi, Şekil 1.1).

Baz pafta üzerinden hazırlanan *arazi kullanımı* analizinde; konut, ticaret, resmi kurum, dini yapılar, konut ve ticaret, boş yapı, harabe, müştemilat, çeşme, trafo ve yapı kalıntısı olarak belirlenen lejant paftalara işlenmiştir. Çalışma neticesinde, "Yakın Çevre Analizi" çalışması sınırları içinde; 1 adet mescit ve türbe (Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi), 2 adet ilkokul, 1 adet karakol, 1 adet hastane, 5 adet cami, 3 adet türbe, ticaret amaçlı kullanılan yapılar ve çok sayıda konut yer almaktadır. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin kuzey cephesine bitişik olan yapı ise konut olarak kullanılmaktadır. Ticaret alanları daha çok ana caddeler (Ulucanlar ve Gazeteci Kemal Aşık Caddeleri) üzerinde yer almaktadır, ayrıca

Ahi Şerafettin Cami çevresinde de ticaret amaçlı kullanılan yapılar bulunmaktadır. (Bakınız: EK-1 Yakın Çevre Analizi, Şekil 1.2).

Baz pafta üzerinden hazırlanan *kat yüksekliği* analizinde; zemin, zemin+1, zemin+2, zemin+3, zemin+4, zemin+5, zemin+6… olmak üzere yapıların kat yükseklikleri belirtilmiş ve bodrum katı olan yapılar ayrıca ifade edilmiştir. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi zemin kattan oluşmaktadır. Yapının kuzey cephesine bitişik olan konut ise zemin+1 kat yüksekliği grubuna dâhildir. Çalışma neticesinde, "Yakın Çevre Analizi" çalışması sınırları içindeki yapılardan, çoğunluğu oluşturan ve tarihi dokuda yer alanların, zemin, zemin+1, zemin+2 kat yüksekliklerinde olduğu tespit edilmiştir. Ana caddelerde (Ulucanlar ve Gazeteci Kemal Aşık Caddeleri) yer alan yapılar ise genel olarak zemin+4, zemin+5 ve zemin+6 ve daha fazla kat yüksekliğine sahiptir (Bakınız: EK-1 Yakın Çevre Analizi, Şekil 1.3).

Baz pafta üzerinden hazırlanan *tescil durumu* analizinde; tescilli yapılar, tescilli parseller, tescilsiz yapılar ve tescil numaraları belirtilmiştir. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi ile bulunduğu parsel tescillidir. Ayrıca yapının kuzey cephesine bitişik olan konut ile parseli de tescillidir. Çalışma neticesinde, "Yakın Çevre Analizi" çalışması sınırları içindeki yapılardan, cami, mescit, türbe gibi anıtsal yapıların tescilli oldukları tespit edilmiştir, ayrıca sivil mimarlık örneklerinden nitelikli olanlar da tescillenmiştir. Bunlarla birlikte, tescilli yapıların bir kısmının parsellerinin de tescillendiği, çalışma sonunda ulaşılan bilgilerdendir (Bakınız: EK-1 Yakın Çevre Analizi, Şekil 1.4).

Baz pafta üzerinden hazırlanan *yapım dönemi* analizinde; antik dönem, 13. yy, 14. yy, 15. yy, 16. yy, 17. yy, 18. yy ile 1950 arası ve 1950 sonrası olarak yapım dönemleri belirlenmiş ve paftaya işlenmiştir. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi 13. yy eseridir. Yapının kuzey cephesine bitişik olan tescilli konut ise 18. yy ile 1950 yılları arası yapım dönemi gurubuna dâhildir. Çalışma neticesinde, "Yakın Çevre Analizi" çalışması sınırları içindeki yapıların çoğunun 18. yy ile 1950 arası yapıldığı tespit edilmiştir. Ankara Kalesi (antik dönem), Ahi Şerafettin Cami (13. yy) ve Türbesi (14. yy), Gecik Mescidi (15. yy), Direkli Cami (15. yy), İki Şerefeli Cami (15. yy), Cenabı Ahmet Paşa Cami (16. yy) olmak üzere anıtsal yapıların yapım dönemleri de paftada ifade edilmiştir. Kamusal yapılar (okul, hastane, karakol) ve ana caddelerde (Ulucanlar ve Gazeteci Kemal Aşık Caddeleri) yer

alan yapılar ise 1950 sonrası yapım dönemi grubuna dahildir (Bakınız: EK-1 Yakın Çevre Analizi, Şekil 1.5).

Baz pafta üzerinden hazırlanan *yapım tekniği* analizinde yapılar; ahşap karkas+hımış, yığma, betonarme, karma (betonarme ve yığma), karma (yığma ve çelik), çelik, tespit edilemeyen ve derme çatma olarak sınıflandırılmıştır. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi yığma yapım tekniği ile yapılmıştır. Yapının kuzey cephesine bitişik olan tescilli konut ise hımış yapım tekniği ile yapılmıştır. Çalışma neticesinde, "Yakın Çevre Analizi" çalışması sınırları içindeki; anıtsal yapıların (cami mescit, türbe vb.) yığma, tarihi dokudaki diğer yapıların (konut vb.) çoğunun ise ahşap karkas+hımış veya yığma, yapım tekniği grubuna dâhil oldukları görülmüştür. Kamusal yapılar (okul, hastane, karakol) ve ana caddelerde (Ulucanlar ve Gazeteci Kemal Aşık Caddeleri) yer alan yapılar ise çoğunlukla betonarme yapım tekniği grubuna dahildir. (Bakınız: EK-1 Yakın Çevre Analizi, Şekil 1.6).

Baz pafta üzerinden hazırlanan *yapısal durum* analizinde; yapısal ve malzeme korunumu açısından iyi durumda ya da hafif derecede yüzeysel malzeme bozulmaları olan yapılar iyi; yapısal sorunu olmayan, malzemelerde bozulmalar ve yer yer kayıplar olan yapılar orta; yapısal sorunları (sehim, çatlak…) ve ciddi malzeme bozulmaları olan yapılar kötü; kısmi çökmeler veya tamamen çökme olan yapılar ise harabe olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca yapı kalıntıları da paftada belirtilmiştir. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi ve yapının kuzey cephesine bitişik olan tescilli konut, orta sınıfta yer almaktadır. Çalışma neticesinde, "Yakın Çevre Analizi" çalışması sınırları içindeki çoğu yapının; orta, kötü ve harabe sınıfında olduğu tespit edilmiştir. Anıtsal yapıların restorasyonu yapılmış olup genel olarak iyi durumdadır. Ana caddelerde (Ulucanlar ve Gazeteci Kemal Aşık Caddeleri) yer alan yapıların büyük kısmı, daha geç dönemde yapılması nedeniyle, iyi durumdadır. (Bakınız: EK-1 Yakın Çevre Analizi, Şekil 1.7).

3.4. Yapıya Ait Resmi Kayıtlardan Ulaşılabilen Yazılı ve Çizili Belgeler

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi hakkında kamu kurumlarında yer alabilecek; tapu senedi (çaplı tasarruf vesikası), tescil kararları, tescil fişleri, vakfiye, yazışmalar, Koruma Kurulu Kararları ve daha önce yapılmış çizimler gibi dokümanları elde etmek için KUDEM, VGM, VGM Ankara Bölge Müdürlüğü, Altındağ Belediyesi gibi kurumlara gidilmiştir.

Araştırmalar sonucunda elde edilen veriler tezin "EK-2. VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler" kısmında yer almaktadır.

3.4.1. Yapının tescil bilgileri ve mülkiyet durumu

Ankara İli, Altındağ İlçesi, Kale Mahallesinde, Atpazarı Sokak ile Berberler Sokağın kesişiminde yer alan Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, tapuda, 116 pafta, 379 ada, 23-24 parsel numaralarında "Saraç Sinan Cami" başlığı altında kayıtlıdır. VGM mülkiyetinde olan yapı, "Saraç Sinan Mescidi ve Saraç Sinan Medresesi" vakfı adına kayıtlıdır (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.1-2-7-8-9), (VGM Arşivi, 2017).

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, 12.04.1980 tarih ve 2167 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Kararı" ile "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı" olarak tespit ve tescil edilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.4), (VGM Arşivi, 2017).

1980 kararının ardından, 10.07.1986 tarih ve 2458 sayılı "Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu Kararı ile "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı" olarak tescil kayıtlarının devam etmesine karar verilmiştir (Bakınız EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.5-6), (VGM Arşivi, 2017).

3.4.2. Kamu kurumu arşivlerinden ulaşılabilen yazılı çizili belgeler

VGM arşivinden "Saraç Sinan Cami" adıyla hazırlanan tapu senedi (çaplı tasarruf vesikası) ve eklerine ulaşılmıştır (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.1-2), (VGM Arşivi, 2017).

KUDEM arşivinden elde edilen, 1972, 1980 ve 1986 yıllarında alınan korumaya ilişkin kararlarda yapının adı geçmektedir:

14.10.1972 tarih ve 6691 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Kararı"ında, "Aşağıda belirtilen korunması gerekli eski eserlere, gerekli dokümanları ile

kurulumuza intikal ettirilmeden ve münferit karar alınmadan, hiçbir müdahale edilemeyeceğine" ifadesi kullanılmış ve belirtilen listede "Saraç Sinan Mescidi" ve "Saraç Sinan Türbesi" yer almıştır (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.3), (KUDEM Arşivi, 2017).

12.04.1980 tarih ve 2167 sayılı 1980 "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Kararı"nda, Ankara İl merkezi için "Kentsel Sit Alanları" ile "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıkları" tespit edilmiştir, bu yapıları ifade etmek için verilen listede "Saraç Sinan Mescidi" de yer almaktadır (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.4), (KUDEM Arşivi, 2017).

1980 kararının ardından, 10.07.1986 tarih ve 2458 sayılı "Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu Kararı"nda; "Ekli 1. Listede adresleri ve kadastral durumları belirtilen taşınmazların, 2863 sayılı Kanun uyarıca korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları olarak tescil kayıtlarının devam etmesine" ifadesi kullanılmıştır. Ekli 1. Listede de "Saraç Sinan Cami" (116 pafta, 379 ada, 23-24 parsel) ve yapının kuzey duvarına bitişik olan konut (116 pafta, 379 ada, 21-22 parsel) yer almaktadır (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.5-6), (KUDEM Arşivi, 2017).

VGM arşivinden, yapıya ait 3 adet tescil fişi elde edilmiştir. Bunlardan biri 1971 tarihli, "Vakıf Eski Eser Kitabe Fişi" ve ekinde bir dokümandır; "Saraç Sinan Mescidi" adına hazırlanmıştır, kitabenin okunuşu latin harfleriyle yazılmıştır. Diğeri tarihsiz "Abide ve Eski Eser Fişi"dir; "Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi" için hazırlanmıştır, mescit ve türbenin mimari özellikleri anlatılmış, "korunması gerekli tarihi kıymeti olan bir yapı" olduğu ifade edilmiştir. Bir diğeri tarihsiz "Vakıf Eski Eser Fişi"dir; "Saraç Sinan Türbesi" için düzenlenmiş olup mimari özellikleri kısaca anlatılmıştır; "tonozla yan duvarın birleşiği çatlamış ve yandaki eve doğru kaymıştır" ifadesi kullanarak eserin o gün ki durumu belirtilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.7-10), (VGM Arşivi, 2017). Ayrıca KUDEM arşivinden, "Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü" tarafından "Doğal ve Kültürel Varlıları Koruma Envanteri" başlıklı "Saraç Sinan Mescidi" adına hazırlanmış tarihsiz bir fiş elde edilmiştir. Çalışmada genel tanım yapılarak mimari özellikler özetlenmiş, koruma derecesi bölümü "anıtsal", koruma durumu bölümü "orta" olarak işaretlenmiştir. Yapılan onarımlar kısmında "son

cemaatin giriş cephesi eyvan şeklinde iken, sonradan kapatılmıştır" ifadesine yer verilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.11), (KUDEM Arşivi, 2017).

VGM Vakfiye Arşivi'nden yapının vakfiyesi ve vakfiyenin okunuşunun latin harfleriyle yazılmış hali elde edilmiştir. Sinanüddin Yusuf'un 19 Eylül 1288 (Hicri 20 Şaban 687) tarihli vakfiyesinde kullanılan, "Ankara'da müceddeden bina eylediğim mescid ve ittisalindeki medrese" ifadesi, yapının medrese ve mescit işlevini içeren bir kompleks olabileceğinin en önemli göstergelerindendir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.12-14), (VGM Arşivi, 2017: 592 numaralı vakfiye defteri, sayfa 49, sıra 45).

2008 yılında VGM tarafından, Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin esaslı onarımı yapılmıştır; 2002-2008 yılları arasında bu konuda çalışmalar yapılmıştır. VGM arşivinden, bu çalışmalar esnasında yapılan; "VGM Ankara Bölge Müdürlüğü" ve "İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü" yazışmaları ile "Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu" ve "Ankara Yenileme Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu" kararları elde edilmiştir. Yazışmaların ve kararların içeriği kısaca şu şekilde özetlenebilir:

14.12.2002 tarihli VGM Ankara Bölge Müdürlüğü yazısı, medresenin onarılması gerektiği ve bu konunda bölge müdürlüğünün hazırladığı raporun bildirilmesi hususundadır. Bu yazı ekindeki 14.11.2002 Teknik Rapor'da; mescit ve türbe yapısının basit onarımının yapılması gerektiği belirtilmiş; kâgir mescit ve türbe yapısının batı cephesine bitişik olan, dikdörtgen planlı ahşap karkas yapının, medrese olduğu ve onarılması gerektiği ifade edilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.15-16), (VGM Arşivi, 2017).

31.01.2003 tarih ve 8399 sayılı "Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararı"nda; VGM Ankara Bölge Müdürlüğü'nün yazısı ve eklerinin incelemiş olduğu belirtilmiş; cami, medrese ve türbenin rölöve ve restorasyon projelerinin kurula iletilmesi istenmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.17), (VGM Arşivi, 2017).

18.02.2004 tarihli VGM Ankara Bölge Müdürlüğü yazısında, "Uygulamaya Esas Kararı" alınması için, Koruma Kurulu Müdürlüğünün 2003 tarihli kararında istenen rölöve çizimleri, teknik rapor ve fotoğrafların gönderildiği ifade edilmiştir. Bu yazı ekinde yer alan 13.02.2004 tarihli Teknik Rapor'da; vakfiye arşivinden edinilen bilgiler belirtilmiş, rölöve çalışmaları sürdürülürken yapılan araştırmalar neticesinde, Saraç Sinan Medresesi'nin kâgir, açık veya kapalı avlulu Selçuklu medreseleri gibi avlu etrafında dershaneleri olan, mescit ve türbesi ile bitişik bir yapı olması gerektiği belirtilmiştir. Bu hususta gerekli (raspa yapılması, çatının kaldırılması, ahşap karkas yapının yıkılıp esas kâgir medrese izlerinin aranması gibi) araştırmaların yapılması gerektiği ifade edilmiştir. (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.18-19), (VGM Arşivi, 2017).

18.02.2004 tarihli Mail-i İnhidam Raporu'nda, mescit ve türbe yapısının batı cephesine bitişik olan dikdörtgen planlı ahşap karkas yapının, fiziksel özelliklerini yitirmesi, can ve mal güvenliği açısından tehlike arz etmesi nedeniyle yıkılması gerektiği ifade edilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.20), (VGM Arşivi, 2017).

16.04.2004 tarih ve 9073 sayılı "Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararı" ile rölöve projesi onaylanmış; ahşap karkas ek yapının yıkılabileceğine ve restitüsyon projesinin elde edilebilmesi için raspa ve kazı çalışmalarının yapılabileceğine karar verilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.21), (VGM Arşivi, 2017).

28.09.2007 tarihli "Ankara Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü" yazısı ve ekinde yer alan 21.09.2007 tarihli (kazı çalışmalarına ilişkin) "Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü" yazısı ile 17.09.2007 tarihli Uzman Raporu'nda; yapılan kazı çalışmaları neticesinde ilgili "2863 sayılı yasa kapsamında herhangi bir buluntuya" rastlanmadığı belirtilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.22-24), (VGM Arşivi, 2017).

19.11.2007 tarihli VGM Ankara Bölge Müdürlüğü yazısında, "Uygulamaya Esas Kararı" alınması için, Koruma Kurulu Müdürlüğünün 2004 tarihli kararı neticesinde hazırlanan, rölöve kazısı ve restorasyon projeleri çizimleri ile teknik rapor ve fotoğrafların

gönderildiği ifade edilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.25), (VGM Arşivi, 2017).

23.11.2007 tarih ve 90 sayılı "Ankara Yenileme Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı"nda; VGM Ankara Bölge Müdürlüğü'nün yazısı ve eklerinin incelemiş olduğu belirtilmiş; yapının Koruma Grubu 1 olarak belirenmiş, kazı rölövesi ve restorasyon projeleri onaylanmış ve uygulamanın onaylanan proje doğrultusunda yapılmasına karar verilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.26), (VGM Arşivi, 2017).

2008 yılında VGM tarafından yapılan esaslı onarım için 2002-2008 yılları arasında çalışmalar yapılmıştır. Bu sürece ilişkin, VGM arşivinden elde edilen çizimler şunlardır:

VGM arşivlerinde yer alan, 10.02.2004 tarihli "Ankara Altındağ Saraç Sinan Cami ve Medresesi Rölöve" çizimlerine ulaşılamamıştır. Bu çizimden referansla Mimar Muradiye Şimşek tarafından hazırlanan 14.06.2006 tarihli "Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Araştırma Kazısı Rehber Paftası" (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.27-28-29), (VGM Arşivi, 2017).

23.11.2007 tarih ve 90 sayılı "Ankara Yenileme Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı" ile onaylanan, 19.11.2007 tarihli; hazırlayan Mimar Muradiye ŞİMŞEK, ölçü alan Fahrettin Gönen –Muradiye Şimşek ve Bölge Mimarı Tülay Vural, olarak paftada belirtilen, "Ankara Altındağ Saraç Sinan Cami ve Medresesi Kazı Rölövesi" (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, (Şekil 2.30-31-32), (VGM Arşivi, 2017).

23.11.2007 tarih ve 90 sayılı "Ankara Yenileme Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı" ile onaylanan, 19.11.2007 tarihli; hazırlayan ve çizen Mimar Muradiye ŞİMŞEK ve Bölge Mimarı Tülay Vural, olarak paftada belirtilen, "Ankara Altındağ Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi Restorasyon Projesi" (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, (Şekil 2.33-34-35), (VGM Arşivi, 2017).

4. SARAÇ SİNAN MESCİDİ VE TÜRBESİ'NİN MEVCUT DURUMUNUN TESPİTİ

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Ankara'da Selçuklu Devleti döneminden kalan nadir anıtsal yapılardan ve Ankara'nın ilk mescitlerinden olması nedeniyle önem taşımaktadır (Galib, 1996: 87). Pek çok kaynakta yapı için geçirdiği değişimlerle özelliğini kaybettiği ifadesi kullanılmasına karşın, yapının tarihteki yeri ve önemi değişmeyecektir (AB, 1987:243) (Öney, 1971: 24,25) (TMMOB, 2008: 31). Yapının geçirdiği değişimleri araştırmak için öncelikle mevcut durumunun tespiti ve belgelenmesi gerekmektedir.

Yapının mevcut durumunun tespiti için grafik, görsel ve yazılı belgeleme yöntemleri kullanılmıştır. Çizimler, analizler, tablolar hazırlanarak grafik belgeleme yapılmış, yapının fotoğraflanması ile görsel belgeleme yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar yazılı belgeleme ile aktarılmıştır.

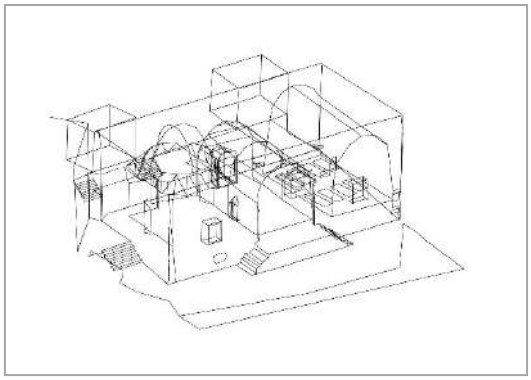
4.1. Yapının Tespiti ve Tanımlanması

Yapının mevcut durumu tespit edilirken kullanılan yöntemler ve bu çalışmalar sonucunda ulaşılan bilgiler bu başlık altında açıklanmıştır.

4.1.1. Yöntem

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut durumunun tespiti için ölçüm ve fotoğraflama çalışmaları yapılmış, ardından rölöve çalışmaları tamamlamıştır. "Rölöve, bir binanın mevcut durumunun ölçekli çizimlerle (plan, kesit, görünüşler) anlatımıdır. Rölöve bir yapının, kent dokusunun veya arkeolojik kalıntının yakından incelenmesi, belgelenmesi, mimarlık tarihi açısından değerlendirilmesi ve restorasyon projesinin hazırlanabilmesi için bir araçtır" (Ahunbay, 2011: 70). Rölöve çalışmaları yapılmadan önce, görev alanına Altındağ İlçesi de dâhil olan "Ankara 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü"ne gidilmiştir. Yapının 2008 yılında esaslı onarım geçirdiği ve çalışmaların VGM Ankara Bölge Müdürlüğü tarafından yapıldığı bilgisi alınmıştır. Ardından VGM Ankara Bölge Müdürlüğü'nde gidilmiş ve eski fotoğraflar, rölöveler, restorasyon projeleri ve kararlar incelenmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler).

VGM Ankara Bölge Müdürlüğü'nden temin edilen restorasyon projelerinin, yapının mevcut durumuyla uyuşmadığı tespit edilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, (Şekil 2.33-34-35), (VGM Arşivi, 2017). Bu çalışma eskiz olarak kullanılmış, ardından geleneksel yöntemle sırasıyla, plan, kesit, cephe ve detay için yerinde ölçüm yapılmış ve yapı fotoğraflanarak belgelenmiştir. Yapılan rölöve ölçümleri için; çelik şerit metre, (leica markalı) lazer metre, jalon, ip, çekül, su terazisi, tebeşir ve fotoğraf makinesi kullanılmıştır. Eski restorasyon projeleri eskiz ve kroki olarak kullanılmış, ölçüler bu krokilere işlenmiştir. Planlarda ölçüler "sürekli okuma" ve "üçgen kapatma" yöntemleri ile alınmıştır. Düşey ölçülendirme ise belirlenen 0.00 kotuna göre lazer metre ile yapılmıştır. Bunlarla birlikte rölöve sonrasında yapılacak, malzeme ve değişme-bozulma analizi için, ilgili hususlar, eskiz olarak kullanılan çizimlere işlenmiş, not alınmış ve fotoğraflanmıştır. Ayrıca bu çalışmalardan önce total station ile genel bir ölçüm alınmıştır (Şekil 4.1). İki çalışmanın sonuçları karşılaştırılarak en sağlıklı sonuç elde edilmiştir.

Şekil 4.1. Total Station ile yapılan ölçüm sonrası noktaların birleştirilmiş hali

Fotoğrafla belgeleme çalışmaları tüm mahaller için; duvarlar, döşemeler ve tavanlar olmak üzere ayrı ayrı yapılmıştır. Doğu cephesi, karşısında yer alan bir yapının balkonundan fotoğraflanmıştır. Güney cephesinin bir kısmı ve batı cephesi, oldukça dar bir alanda yer almaları nedeniyle parça parça fotoğraflamıştır. Arazi çalışmalarının ardından veriler bilgisayara aktarılmış ardından Autocad programı kullanılarak rölöve çizimleri yapılmıştır. Photoplan programı ise dar alanda perspektife giren parçalı cephe fotoğraflarının düzeltilmesi ile cephelere malzemenin ve bozulmanın işlenmesi konusunda kullanılmıştır. Yapının mevcut durumunun tespiti için öncelikle rölöve çizimleri hazırlanmış, ardından malzeme, değişme ve bozulma analizleri, dış ve iç analizler yapılmıştır. (Bakınız EK-3.

Rölöve Çizimleri, EK-4. Malzeme Analizi, EK-5. Değişme ve Bozulma Analizi, EK-6. İç ve Dış Analizler).

4.2. Yapının Tanımlanması

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin tanımlanması için; mevcut durumuna ilişkin, genel tanımlama ile dış ve iç tanımlamalar yapılmıştır. Genel tanımlama başlığında; yapının konumu, yapıya ulaşım, yapım tekniği ve kullanılan malzemelere ilişkin genel bilgi verilmiştir. Dış tanımlama başlığında; cephelerin malzemesi, durumu, boyutları, mimari elemanlarıyla birlikte ifade edilmiş ve cephe tanımlama tabloları hazırlanmıştır. İç tanımlama başlığı altında ise, planda yer alan mahaller ve bunların birbiri ile ilişkisi belirtilmiş; mahallerde kullanılan malzemeler, mahallerin durumu, boyutları, mimari elemanları ile birlikte ifade edilmiş ve iç tanımlama tabloları hazırlanmıştır.

4.2.1. Genel tanımlama

Ankara İli Altındağ İlçesi Kale Mahallesinde yer alan Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Atpazarı Sokak ile Berberler sokağın kesişim noktasında yer almaktadır (Bakınız Resim 4.1.-4.7). Yapının kuzeyinden geçen Berberler Sokak ile güneyinden Atpazarı Sokak birleştikleri noktada küçük bir meydan oluşmuştur. Bu noktada günümüze sadece temeli ulaşmış bir çeşme kalıntısı da yer almaktadır.

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, batı yönünde yükselen eğimli bir arazinin teraslanması ile elde edilmiş bir alanda yer almakta ve kuzey-güney doğrultusunda konumlanmaktadır. Yapı tapuda, 116 pafta, 379 ada, 23-24 parsel numaralarına kayıtlıdır. 21-22 numaralı parselde yer alan konut ile kuzey duvarı bitişiktir. Güneyinde Atpazarı Sokak ve komşu konutun bir bölümü yer almaktadır. Doğusunda, sokak kotundan yaklaşık 2,5-3 metre yüksekte yer alan bir avlu ve bahçe yer almaktadır. Batısında 2008 yılında yapılan restorasyon kararları ile eklenmiş bir müştemilat ve bir iç avlu yer almaktadır. Yapının yer aldığı arazinin alanı yaklaşık 355 m², yapının oturum alanı 120 m², sonradan eklenen müştemilat kısmının oturum alanı ise 48 m²'dir.

Yapı, işlevini sürdürmekte olup zemin kattan oluşan, kâgir yapım tekniği kullanılmış tescilli bir 13. yy Selçuklu eseridir. Dikdörtgen planlı olan yapı mescit türbe ve bu

birimlerin arasında yer alan eyvandan oluşmaktadır. Yapının avlusuna kuzey ve güneyinde yer alan bahçe kaplarından girilmektedir. Avlusu 2008 yılında yapılan restorasyon kararları ile andezit kaplanmıştır ve doğusunda bahçe yer alır.

Resim 4.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, genel görünüş

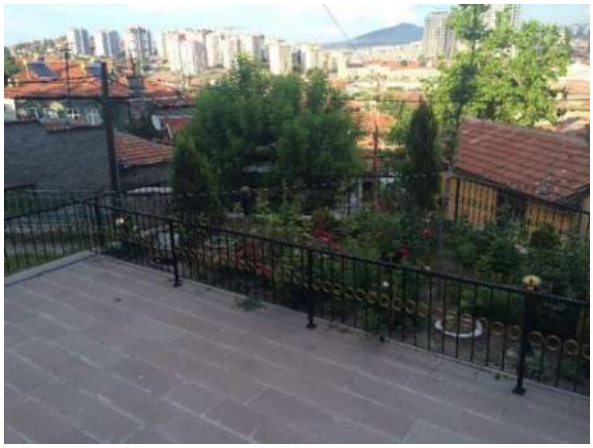
Resim 4.2. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, avlu ve kuzey bahçe giriş kapısı

Resim 4.3. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, avlu, bahçe ve kuzey bahçe giriş kapısı

Resim 4.4. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, güney bahçe giriş kapısı

Resim 4.5. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi giriş merdiveninden, kuzey doğu yönünde, avlu ve bahçe

Resim 4.6. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi giriş merdiveninden, doğu yönünde, avlu ve bahçe

Resim 4.7. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi giriş merdiveninden, güneydoğu yönünde, avlu ve bahçe

4.2.2. Dış tanımlama

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin dış tanımlamasında, sırası ile doğu (ön), güney (yan) ve batı (arka) cephe ve cephe elemanları incelenmiştir. Yapının kuzey duvarı yan parselde yer alan konuta bitişik olması nedeni ile incelenmemiştir.

Doğu (ön) cephesi

Yapının giriş cephesi olarak kullanılmaktadır. Mescit, eyvan ve türbe mekânlarının dış duvarlarını kapsamaktadır. Moloz ve kesme taşlar, ahşap hatıllar, tuğla kademeli kemer ve devşirme malzemeler içermektedir (Bakınız Resim 4.8.-4.23.). Ayrıca yapının kitabesi bu cephede yer almaktadır. Yapının 2008 yılında geçirdiği restorastonda cepheye bazı (silme, çörten eklenmesi ya da duvarın kısmen açılması vb.) eklemeler ve çıkarmalar yapılmıştır. Yapının geçirdiği restorasyon sonucu, derz aralarına horasan harçlı sıva uygulanmıştır.

Cephenin mescit duvarını içeren kısmında yer alan 1 adet pencere, yapılan restorasyon sırasında yenilenmiştir. Mescidin üst örtüsü olan kubbe kurşun malzeme ile kaplanmıştır.

Cephenin eyvan duvarını içeren kısmında yer alan ve çift kanatlı kapı içeren lokmalı demir parmaklık, yapılan restorasyon sırasında eklenmiştir. Bu duvar yapılan restorasyon sırasında, özgün olmayan malzeme içerdiği belirtilerek, müdahaleye uğramıştır.

Cephenin türbe duvarını içeren kısmında yer alan 1 adet pencere, yapılan restorasyon sırasında yenilenmiştir.

Resim 4.8. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi

Resim 4.9. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, mescit ve eyvan kısmı

Resim 4.10. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, mescit, eyvan ve türbe kısmı

Resim 4.11. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, türbe kısmı ile kuzey duvarına bitişik yapı

Resim 4.12. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, mescit kısmı ve güneydeki komşu yapı

Resim 4.13. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, eyvan

Resim 4.14. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, türbe kısmı ile kuzey duvarına bitişik yapı

Resim 4.15. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, merdiven

Resim 4.16. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, türbe duvarı ve penceresi

Resim 4.17. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, türbe duvarı üst kısım

Resim 4.18. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, kitabe

Resim 4.19. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, sol taraf, tuğla kemer ve çörten

Resim 4.20. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, sağ taraf, tuğla kemer ve çörten

Resim 4.21. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, mescit duvarı, devşirme malzeme

Resim 4.22. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, türbe duvarı, devşirme malzeme

Resim 4.23. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi doğu cephesi, merdiven, devşirme malzeme

Güney cephesi

Bu cephe mescit mekânının dış duvarını kapsamaktadır. Moloz ve kesme taşlar ve ahşap hatıllar içermektedir (Bakınız Resim 4.24-4.40). Yapının 2008 yılında geçirdiği restorastonda cepheye bazı eklemeler yapılmıştır. Mescidin üst örtüsü olan kubbe kurşun malzeme ile kaplanmıştır ve çatı için silme eklenmiştir. Yapının geçirdiği restorasyon sonucu, derz aralarına horasan harçlı sıva uygulanmıştır.

Resim 4.24. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesinin At pazarı Sokak'tan görünüşü

Resim 4.25. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi

Resim 4.26. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi ve güney bahçe giriş kapısı

Resim 4.27. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi, ön avluya geçiş tarafı

Resim 4.28. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi, arka avluya geçiş

Resim 4.29. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi, üst kısım

Resim 4.30. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi, üst kısım en sağ parçası

Resim 4.31. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi, üst kısım sağdan ikinci parçası

Resim 4.32. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi, üst kısım sağdan üçüncü parçası

Resim 4.33. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi, üst kısım sağdan dördüncü parçası

Resim 4.34. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi, üst kısım sağdan beşinci parçası

Resim 4.35. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi, üst kısım en sol parçası

Resim 4.36. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güneyinden arka avluya geçiş

Resim 4.37. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güneybatısında yer alan komşu yapı

Resim 4.38. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesine bitişik merdiven

Resim 4.39. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi ile komşu yapı arası bölüm

Resim 4.40. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güney cephesi önündeki geçiş

Batı cephesi

Yapının arka giriş cephesi olarak kullanılmaktadır. Mescit, eyvan ve türbe mekanlarının dış duvarlarını kapsamaktadır (Bakınız Resim 4.41-4.50).

Yapının 2008 yılında geçirdiği restorastonda cepheye bazı eklemeler ve çıkarmalar (silme eklenmesi ya da duvarın kısmen açılması vb.) yapılmıştır. Ayrıca yapının arkasında ve bu cepheye bitişik olarak yer alan metruk yapı, aynı döneme ait olmadığı ve sonradan eklendiği belirtilerek, bu restorasyon sırasında kaldırılmıştır.

Cephenin eyvan duvarını içeren kısmında yer alan ve tek kanatlı kapı içeren lokmalı demir parmaklık, yapılan restorasyon sırasında eklenmiştir. Bu duvar yapılan restorasyon sırasında, sonradan kapatıldığı düşünülmesi nedeniyle müdahaleye uğramıştır. Kapı açıklığı sonradan açılmıştır.

Yapının geçirdiği restorasyon sonucu, horasan sıva üzeri tatlı kireç sıva yapılmış ve boyanmıştır. Cephenin mescit duvarını içeren kısmında yer alan kubbe kurşun malzeme ile kaplanmıştır.

Resim 4.41. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi arka avludan, batı cephesi, müştemilat ve avlu duvarı birleşimi

Resim 4.42. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi arka avludan, batı cephesi, müştemilat ve güney komşu yapı birleşimi

Resim 4.43. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi müştemilatı arkasındaki duvarın üzerinden, müştemilat ve güney komşu yapı birleşimi

Resim 4.44. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi müştemilatı arkasındaki duvarın üzerinden, kubbe

Resim 4.45. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi müştemilatı arkasındaki duvarın üzerinden, batı cephesi ve teras çatı

Resim 4.46. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi müştemilatı arkasındaki duvarın üzerinden, avlu duvarı, batı cephesi ve müştemilat birleşimi

Resim 4.47. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, arka avlu

Resim 4.48. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, arka avludan müştemilata geçiş

Resim 4.49. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi güneyinden arka avluya geçiş aralığı

Resim 4.50. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, batı cephesinde yer alan geçiş

Yapının dış tanımlama çizelgeleri

Yapının dış tanımlama analizleri tablolar halinde Cephe Tanımlama Tablosu başlığı altında "EK-6. İç ve Dış Analizler"de verilmiştir. Tablolarda tanımlama kolaylığı açısından bazı cepheler bölünerek (D1, D2, D3) özellikleri ifade edilmiştir.

4.2.3. İç tanımlama

Mekân: Z01 Mescit

Zemin katta bulunan Z-01 nolu mescit mekanı,4.63 m eninde, 5.63 m boyunda, 6.30 m yüksekliğindedir. Dikdörtgen plan şemalı bu mekanın döşemesi: ahşap kaplama, duvarı:özgün ahşap hatıllı taş duvar, tavanı: tuğla örgü kubbedir (Bakınız Resim 4.51-4.63).

1 adet mescit giriş kapısı, 1 adet mihrap, 1 adet pencere bulunmaktadır.

Resim 4.51. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit içerisinden giriş kapısı

Resim 4.52. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit batı duvarı

Resim 4.53. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit güney duvarı, mihrap ve minber

Resim 4.54. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit güney duvarı ve mihrap

Resim 4.55. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mihrap

Resim 4.56. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit doğu duvarı

Resim 4.57. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit doğu duvarı ve mescit penceresi

Resim 4.58. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit kuzey duvarı

Resim 4.59. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit içerisinden mescit giriş kapısı

Resim 4.60. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit kubbesi ve Türk üçgenleri

Resim 4.61. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit kubbesi

Resim 4.62. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, minber ön ve yan görünüş

Resim 4.63. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, minber

Mekân: Z02 Eyvan

Zemin katta bulunan Z-02 nolu eyvan mekanı, 3.82 m eninde, 6.45 m boyunda, 4.26 m yüksekliğindedir. Dikdörtgen plan şemalı bu mekanın döşemesi: tuğla döşeme, duvarı: özgün ahşap hatıllı taş duvar, tavanı: taş tonozdur ayrıca D3 duvarında tuğla kemer yer almaktadır (Bakınız Resim 4.64-4.72).

Eyvanın ön girişinde çift kanatlı kapı içeren 1 adet lokmalı demir parmaklık, sonradan açılan arka girişinde ise tek kanatlı kapı içeren 1 adet lokmalı demir parmaklık, 1 adet mihrap nişi/mihrabiye ve 1 adet pencere boyutlarında lokmalı demir parmaklık yer almaktadır.

Resim 4.64. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu cephesinde eyvan ve girişi

Resim 4.65. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan güney duvarı ve mihrabiye

Resim 4.66. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvanda yer alan mihrabiye

Resim 4.67. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan güney duvarı, mihrabiye ve mescit giriş kapısı

Resim 4.68. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan güney duvarı ve batı duvarı kesişiminde yer alan mescit giriş kapısı

Resim 4.69. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvandan mescit giriş kapısı

Resim 4.70. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan batı duvarı

Resim 4.71. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan kuzey duvarı

Resim 4.72. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan kuzey duvarı ve türbe giriş penceresi

Mekân: Z03 Türbe

Zemin katta bulunan Z-03 nolu türbe mekanı, 4.12 m eninde, 5.65 m boyunda, 4.48 m yüksekliğindedir. Dikdörtgen plan şemalı bu mekanın döşemesi: tuğla döşeme, duvarı: özgün ahşap hatıllı taş duvar, tavanı: taş tonozdur (Bakınız Resim 4.73-4.78).

Mekana giriş için kullanılan pencere boyutlarındaki açıklıkta 1 adet lokmalı demir parmaklık yer almakta ayrıca mekanda 1 adet pencere ve 8 adet mezar yer almaktadır.

Resim 4.73. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe güney duvarı ve türbe giriş penceresi

Resim 4.74. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe güney duvarında yer alan giriş penceresi

Resim 4.75. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe doğu duvarı

Resim 4.76. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe doğu duvarı ve penceresi

Resim 4.77. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe batı duvarı

Resim 4.78. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe batı duvarı ve mezarlar

Mübarek Galib'in "Ankara: Mescidler, Camiler, Mezarlıklar, Kitabeler" adlı eserinde yapının türbesinde bulunan 4 adet mezara ait mezar taşları yer aldığı ifade edilmektedir (Galib: 1996: 22). Türbedeki mezar taşlarından iki tanesi ise üzerinde tarih ve isim belirtilmesi açısından bahse konu eserde çevirileri ile birlikte verilmiştir.

Yapının banisinin 1311 (Hicri 711) tarihini içeren mezar taşında şu ifadeler kullanılmıştır: "El-merhum el-hac Sinanüddin Yusuf b. El-Hasan Cemaziyelahiride 711 yılında Allah'ın rahmetine kavuştu" (Galib: 1996: 22, 91). Aşağıda Arapça yazılışı yer almaktadır:

المرحوم الحاج سنان الدين يوسف
ابن الحسن الى رحمة الله تعالى
فى يوم
الاحد الثالث فى جمازى الاخر
سنه احدى عشر و سبعمائه

Türbede yer alan ve bahse konu eserde ise tarih ve isim belirtilmesi nedeniyle çevirisi yer alan başka bir mezar taşında şu ifadeler kullanılmıştır: "Merhum, mağfur, mazlum, Süleyman b. Arslan (Allah kabrini nurlandırsın) 774 yılında vefat etti" (Galib: 1996: 23, 99). 1372 (Hicri 774) tarihini içeren bu mezar taşının Arapça yazılışı aşağıda yer almaktadır:

وفات
المرحوم المغفور المظلوم
سليمان ابن ارسلان نور الله
قبره
فى سنه اربع وسبعين وسبعمائه

Ad ve tarih içermediği belirtilen diğer bir mezar taşında yer alan Arapça yazılar ise şu şekildedir (Galib: 1996: 23):

يوم الجمعه فى ثانى عشرين
من شهر جمازى الاخر سنه
احدى وثمانين وسبعمائه

Diğer bir mezar taşında ise yalnızca “el-Merhum Süleyman b. Arslan” isminin okunabildiği belirtilmiştir ve mezar taşında yer alan Arapça yazılar ise aşağıdaki gibidir (Galib: 1996: 23):

المرحوم سليمان ابن ارسلان ///

Yapının iç tanımlama çizelgeleri

Yapının iç tanımlama analizleri tablolar halinde “EK-6. İç ve Dış Analizler”de verilmiştir.

4.2.4. Taşıyıcı elemanlar

Duvarlar

Mescit ve türbenin tüm duvarları yığma yapım tekniği ile yapılmıştır. Kesme taş ve moloz taş kullanılmıştır. Duvarlarda yer yer ahşap hatıllar yer almaktadır.

Duvar kalınlıkları güney cephede 95-98 cm, yan parseldeki sivil mimarlık örneği ile bitişik olan kuzey duvarı için 100-105 cm, batı cephesinde 87-90 cm, eyvanın kuzey ve güneyinde yer alan yapının içerisinde kalan duvarlar için 89-93cm, doğu cephesinde ise 81-83 cm aralığındadır.

Ahşap hatıllar

Yapının cephelerinden görüldüğü ve 2008 yılı restorasyonu sırasında yapılan raspa çalışmalarının fotoğraflarından anlaşıldığı üzere, yapıda taş malzeme aralarında yer yer düşey ve yatay ahşap hatıllar kullanılmıştır.

Cephelerin üst kısımlarında, özelikle güney cephede, düşey hatıllar kullanılmış, 100-150 cm ara ile yerleştirilmiştir. Yatay hatıllar ise 80-190 cm aralığında mesafeler ile yerleştirilmiştir. Ayrıca duvarların üst kısımlarında ve kapı, pencere, mihrap gibi açıklıkların üzerinde de yatay ahşap hatıl kullanılmıştır.

Tonozlar

Yapının eyvan ve türbe bölümleri tonoz sistem ile örtülmüştür. 2008 yılı restorasyonu sırasında yapılan raspa çalışmalarının fotoğraflarından anlaşıldığı üzere, moloz taş kullanılmıştır. Türbenin tonoz profili düzgün olmamakla birlikte, beşik kemere yakındır. Eyvanın tonoz profili ise, gayrinizami olmakla birlikte, sivri kemere daha yakındır.

Kemer

Yapının doğu cephesinde, eyvan tonozu önünde, tuğla malzemeden yapılmış, iki kademeli kemer yer almaktadır. Kemerlerin kalınlığı 25-30 cm aralığındadır.

Kubbe

Yapının mescit bölümünün üzeri kubbe ile örtülmüştür. 2008 yılı restorasyonu sırasında yapılan raspa çalışmalarının fotoğraflarından anlaşıldığı üzere, kubbede tuğla malzeme kullanılmıştır ve düzgün örgüye sahiptir. Kubbe, dikdörtgene yakın mescit mekânının üzerini, uzun kenarlara (güney ve kuzey duvarlarına) oturarak, kısa kenarlardan (doğu ve batı duvarlarından) ise tuğla malzeme ile üçgen geçişler yapılarak örtmektedir. Kubbeye geçiş bu şekilde Türk üçgenleri ile sağlanmıştır. Kubbenin oturduğu uzun kenarlarda (güney ve kuzey duvarlarında) düz üçgen girinti-çıkıntılarla, Türk üçgenleri ile elde edilen görünüm devam ettirilmiştir. Kubbe 2008 yılı restorasyonu sırasında kurşun ile kaplanmıştır.

4.2.5. Mimari elemanlar

Kapı

Yapının eyvan bölümünden mescit bölümüne geçişte çift kanatlı ahşap kapı yer almaktadır. Kapı eyvan bölümünden mescit bölümüne, içeri doğru açılmaktadır ve kapı açıldığında kapının kanatları duvar kalınlığının içinde kalmaktadır. Kapının ebatları, 218 cm x 157 cm'dir. 2008 yılı restorasyonu sırasında, mevcut ahşap kapı, ıslah edilerek korunmuştur.

Lokmalı demir parmaklıklar

Yapının 2008 yılı restorasyonu sırasında çeşitli kısımlarına farklı boyutlarda lokmalı demir parmaklıklar yapılmıştır. Eyvan bölümünün girişinde, tuğla kemere kadar yükselen ve açıklığın şekline göre biçimlenen, 377 cm yüksekliğinde ve 399 cm genişliğinde, çift kanatlı kapı içeren, lokmalı demir parmaklık yer almaktadır. Yine yapılan restorasyon sırasında arka avluya geçişi sağlamak amacıyla yapılmış, 215 cm yüksekliğinde ve 100 cm genişliğinde kemerli kapı formundaki açıklığa lokmalı demir parmaklık yapılmıştır. Eyvandan türbeye geçiş için kullanılan pencere boyutlarındaki mevcut dikdörtgen açıklığa da 124 cm yüksekliğinde ve 59 cm genişliğinde lokmalı demir parmaklık yapılmıştır. Ayrıca pencereler için yapılan sövelere de lokmalı demir parmaklık monte edilmiştir.

Pencereler

Yapının doğu cephesinde, mescit ve türbe bölümlerinde olmak üzere iki adet pencere yer almaktadır. 2008 yılı restorasyonu sırasında bu pencereler mevcuda uygun olarak yenilenmiş, kestane ağacından ahşap doğramalı, ısıcamlı pencereler takılmıştır. Pencerelere andezit söve yapılmış, bu sövelere de lokmalı demir parmaklık monte edilmiştir.

Mescit penceresinin cepheden sövesi ile birlikte, yüksekliği 130 cm, genişliği 99 cm'dir. Mescit penceresinin içeriden boyutları ise, yükseklik 120 cm, genişlik 95 cm olmak üzere ölçülmüştür. Türbe penceresinin cepheden sövesi ile birlikte, yüksekliği 135 cm, genişliği 105 cm'dir. Mescit penceresinin içeriden boyutları ise, yükseklik 125 cm, genişlik 105 cm olmak üzere ölçülmüştür.

Merdiven

Yapının doğu cephesinde eyvan önünde giriş merdiveni yer almaktadır. Sahanlığı avlu kotundan yaklaşık 120 cm yüksektedir. Giriş merdiveninin eyvan önündeki sahanlığına mescit tarafından 4, türbe tarafından 5 basamakla ulaşılmaktadır. Merdiven moloz ve kesme taştan yapılmıştır.

Mihrap nişi/Mihrabiye

Eyvanın güney duvarında mihrap nişi/mihrabiye yer almaktadır. Bu niş mihrap gibi kıbleyi yönünü belirtmekte ve eyvan kısmının dışarıda namaz kılanlar için bir son cemaat yeri olarak kullanıldığını göstermektedir. Mukarnaslı ve sade olan niş, 93 cm genişliğinde, 145 cm yüksekliğinde ve 32 cm derinliğindedir. Alçı ile sıvanmıştır.

Mihrap

Mescidin güney duvarında yer alan mihrap, 2008 yılı restorasyonu sırasında yapılan raspa çalışmalarının fotoğraflarından anlaşıldığı üzere, tuğladan yapılmıştır. Bezemesiz ve sade olan mihrap, mihrap nişi/mihrabiye gibi mukarnaslı ve Selçuklu izleri taşıyan bir görünüme sahip değildir. 107 cm genişliğinde, 225 cm yüksekliğinde ve 58 cm derinliğindedir Alçı ile sıvanmıştır.

Kubbe altında silme

Yapının mescit bölümü kubbe ile örtülmüş ve geçişler Türk üçgenleri ile sağlanmıştır. Kubbe, dikdörtgene yakın mescit mekânının üzerini, uzun kenarlara oturarak, kısa kenarlardan ise tuğla malzeme ile üçgen geçişler yapılarak örtmektedir. Kubbenin oturduğu uzun kenarlarda düz üçgen girinti-çıkıntılarla, Türk üçgenleri ile elde edilen görünüm devam ettirilmiştir. Bu düz üçgen girinti-çıkıntıları ve Türk üçgenleri ile yapılan geçiş kısımlarını, alt seviyesinde bir silme çerçevelemektedir. Bu sade silme, yaklaşık 20 cm yüksekliğinde ve içbükey tek yay profillidir.

Çörten ve teras çatı silmesi

2008 yılı restorasyonu sırasında yapıya teras çatının suyunun alınması için iki adet andezit çörten ve teras çatı parapet üstü için andezit silme eklenmiştir.

Minber

Mescit bölümünde ahşaptan yapılmış, basit ve orijinal olmayan minber yer almaktadır.

4.2.6. Malzeme kullanımı

Yapıda ve çevresinde, hangi malzemelerin kullanıldığını tespit etmek için malzeme analizi paftaları hazırlanmıştır (Bakınız EK-4. Malzeme Analizi). Sınıflandırma; taş, ahşap, sıva, alçı, boya, tuğla/kiremit, seramik, mermer, çakıl, andezit, betonarme, metal (kurşun, demir, çinko), cam, beton (zemin), yeşil alan, horasan harçlı sıva üzeri kireç sıva+kireç badana ve horasan harçlı sıva (derz arası) olarak yapılmıştır ve paftalara işlenmiştir. Bu malzemelerin çoğu 2008 yılında yapılan restorasyon sırasında uygulanmıştır.

Tarihi yapının duvarları, tonozları ve merdiveni taş malzeme ile yapılmıştır. Kesme ve moloz taş kullanılmıştır. Yapının kitabesi mermerdir. Yapının duvarlarında yer yer ahşap yatay ve düşey hatıllar kullanılmıştır. Yapının kubbesi, kubbeye geçişi (Türk üçgenlerinden oluşan kuşak), kemeri ve mihrabı tuğladan yapılmıştır. Ayrıca doğu cephesinde devşirme malzemeler görülmektedir. Bunlar özgün malzemelerdir.

4.2.7. Fiziksel durum

Yapının fiziksel durumunu tespit etmek için, değişme ve bozulma analiz paftaları hazırlanmıştır (Bakınız EK-5. Değişme ve Bozulma Analizi). Değişmelerin tespiti, restitüsyon çalışmaları için veri oluşturmaktadır; bozulma analizleri ise restorasyon çalışmaları için alınan sağlamlaştırma kararlarına yön vermektedir. Özgün halini koruyan elemanlar, tarihi yapıya müdahaleler (insan eli ile bozulmalar) ve doğal etkenlerden kaynaklanan bozulmalar çizimler üzerinde ifade edilmiştir.

Tarihi yapıya müdahaleler (insan eli ile bozulmalar); sonradan yapılan ekler ve sonradan kaldırılmış ekler olarak belirtilmiştir. Tarihi yapıya 2008 yılında yapılan restorasyon kapsamında yapılan müdahaleler de bu kapsamda ifade edilmiştir.

2008 yılında yapılan restorasyon kapsamında yapılan; kubbenin kurşun kaplanması, teras çatı parapeti üzerine andezit silme eklenmesi, andezit çörten eklenmesi, yapıda pek çok açıklığa lokmalı demir parmaklık eklenmesi, pencerelerin yenilenmesi, pencerelere söve eklenmesi, döşeme ile teras çatı kaplamalarının yenilenmesi, bitişik yapı için kalkan duvar eklenmesi, batıya açılan geçiş çevresine söve yapılması, türbe mezarlıkları çevresine andezit bordür yapılması ve üzerindeki çakıl örtü serilmesi gibi imalatlar, sonradan yapılan

ekler kapsamında değerlendirilmiştir. Sonradan kaldırılmış ek olarak ise, yapının eyvan bölümünden arka avluya geçilebilmesi amacı ile sonradan örülmüş olabileceği ifadesine dayandırılarak 2008 yılında yapılan restorasyon sırasında açılan, eyvanın batı duvarında yer alan kapı büyüklüğündeki açıklık gösterilmiştir.

Doğal etkenlerden kaynaklanan bozulmalar kapsamında; kirlenme, islenme, strüktürel çatlak, taşta renk değişimi, taş malzemede kırılma, sıva dökülmesi, sıvada kılcal çatlak, sıvada renk değişimi (ıslanma), alçı dökülmesi, alçıda renk değişimi, kiremitte deformasyon, ahşapta çatlak, ahşapta sehim, ahşapta renk değişimi gibi bozulmalar ifade edilmiştir.

Yapının bahçe girişi zemininde taşta kırılma, 2008 yılında yapılan restorasyon kapsamında eklenen müştemilat yapısının çatısında kiremitte deformasyon ve kırılma görülmektedir. Ayrıca arka avlu zemininde kirlenme mevcuttur.
Mescit zemin kaplamasında ahşapta sehim görülmektedir. Mescit kubbesinde büyük oranda sıvada renk değişimi ve ıslanma görülmektedir. Mescit güney duvarında yer alan mihrapta alçıda renk değişimi mevcuttur.

Eyvan bölümü zemin kaplamasında, su ile temas sonucu, tuğlada deformasyon görülmektedir. Eyvanın güney duvarında ve tonozda büyük oranda sıva dökülmesi mevcuttur ve duvarın döşemeye yakın alt kısımlarında kirlenme ve kapı üzerinde sıvada renk değişimi görülmektedir. Bunlarla birlikte kapıda, ahşapta çatlak ve ahşapta renk değişimi görülmektedir. Ayrıca mihrabiyede alçıda dökülme ve alçıda renk değişimi mevcuttur. Eyvanın batı duvarında, sıvada renk değişimi (ıslanma) ve sıva dökülmesi görülmektedir. Eyvanın batı duvarına açılan geçişin alt kısımlarında, alçıda renk değişimi ve kirlenme görülmektedir. Bu açıklığın kenarına yapılan sövede, alçı dökülmesi ve kirlenme mevcuttur. Eyvanın kuzey duvarında, sıvada renk değişimi (ıslanma) ve sıva dökülmesi, islenme ve sıvada kılcal çatlak görülmektedir.

Türbenin batı duvarında islenme, sıvada renk değişimi (ıslanma) görülmektedir. Türbe mezar taşlarında, taşta renk değişimi ve taş malzemede kırılma mevcuttur. Ayrıca türbede kot farkı bulunan bölümde de taşta renk değişimi görülmektedir. Türbenin doğu duvarında islenme, sıva dökülmesi görülmektedir ve büyük oranda sıvada renk değişimi (ıslanma) mevcuttur.

Arka avlunun kuzey kısmında yer alan ve komşu yapı ve bahçesi ile ayrılmayı sağlayan duvarda, sıva dökülmesi, sıvada renk değişimi (ıslanma) ve kirlenme görülmektedir. Ayrıca eklenen müştemilatın duvarlarında kirlenme, sıvada renk değişimi ve kılcal çatlak mevcuttur. Arka avlunun güney kısmında yer alan duvarda ve komşu yapı duvarında ise, sıvada renk değişimi (ıslanma), sıva dökülmesi, kirlenme ve islenme görülmektedir. Müştemilatın arkasında yer alan duvarda da, sıvada renk değişimi (ıslanma), sıva dökülmesi, islenme ve kirlenme mevcuttur.

Doğu cephesinde, yer yer taşta renk değişimi görülmektedir. Ayrıca küçük strüktürel çatlak mevcuttur. Zemin kaplamasına yakın kısımlarda, çörten kenarlarında ve teras silmesine yakın kısımlarda, sıvada renk değişimi mevcuttur. Hatıllarda, ahşapta sehim, renk değişimi ve çatlak mevcuttur. Tuğlada deformasyon da görülmektedir. Güney cephesinde de yer yer taşta renk değişimi görülmektedir ve küçük strüktürel çatlak mevcuttur. Zemin kaplamasına yakın kısımlarda ve teras silmesine yakın kısımlarda, sıvada renk değişimi görülmektedir. Ayrıca hatıllarda, ahşapta sehim, renk değişimi ve çatlak mevcuttur. Batı cephesinde ise sıva dökülmesi, sıvada kılcal çatlak, islenme, sıvada renk değişimi görülmektedir.

5. RESTİTÜSYON

Restitüsyon kavramı, yok olmuş, değişikliğe uğramış ya da kısmen yıkılmış yapıların ve öğelerin, ilk tasarımlarındaki ya da belli bir tarihteki durumlarının, mimari çizimlerle ifade edilmesidir. Bu çalışma için, yapıdaki izlerden, yapı ile ilgili arşiv kayıtlarından, sözlü bilgilerden, aynı dönemde yapılmış benzer yapılarla yapılan karşılaştırmalardan faydalanmak gerekmektedir. Restitüsyon çalışması neticesinde elde edilen projeler, restorasyon projesi için kaynak oluşturmaktadır.

5.1. Yöntem

Saraç Sinan Mescidi ve Medresesi 1288 yılında inşa edilmiş, 1980 yılında tescillenmiş, 2008 yılında ilk defa resmi onarım görmüş bir Selçuklu yapısıdır. 730 yıl önce inşa edilen bu yapının geçirdiği değişimleri tespit etmek amacıyla restitüsyon çalışması yapılması amaçlanmıştır. Ancak yapının 2008 yılında gördüğü restorasyon neticesinde, yapı izleri takip edilememektedir. Bu nedenle yapının geçirdiği değişimlerin tespiti için, geniş çaplı arşiv taraması ve kapsamlı bir karşılaştırmalı çalışma yapılmıştır.

5.2. Karşılaştırmalı Çalışma

Karşılaştırmalı çalışma, zamanla özelliğini yitiren, bozulan, kaybolan, değiştirilen ya da sonradan eklenen yapı birimlerinin, elemanlarının ve malzemelerinin özgün halinin tespit edilmesi konusunda, yapının kendisinden gelen veriler ve yazılı ve görsel kaynaklar yetersiz kaldığında, bilgi veren bir yöntemdir.

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi için yapılan karşılaştırmalı çalışma ile yapının Selçuklu eserleri içindeki yerinin, uğradığı değişimin ve özgün özelliklerinin, benzer uslüpla yapılmış aynı dönem yapıları ile kıyaslanması sonucu tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit, eyvan ve türbe birimlerinden oluşmaktadır. Günümüzde mescit ve türbe olarak işlevini sürdürmektedir. VGM Vakfiye Arşivinde yer alan, Sinanüddin Yusuf'un 19 Eylül 1288 (Hicri 20 Şaban 687) tarihli vakfiyesinde "Ankara'da müceddeden bina eylediğim mescid ve ittisalindeki medrese" ifadesi kullanılmıştır (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili

belgeler, Şekil 2.12-14), (VGM Arşivi, 2017). Bununla birlikte, Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde yer alan 1530 (Hicri 937) tarih ve 438 sayılı "Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu" olarak adlandırılan tahrir defterinde yapı, "Vakf-ı Medrese-i Mescid-i, Sarraç Sinan der nefs-i Ankara" olarak geçmektedir (Kılcı, 2009: 5). Ancak yapının geçirdiği restorasyonda gerçekleştirilen küçük çaplı kazı çalışmaları neticesinde medrese yapısına yönelik "2863 sayılı yasa kapsamında herhangi bir buluntuya" rastlanmadığı belirtilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.22-24), (VGM Arşivi, 2017). Bu kapsamda yapılan karşılaştırmalı çalışmada, Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemine ait günümüze ulaşabilen ve kaynaklardan planları elde edilen tüm mescitler, zaviye (tekke) ve hanikâh yapıları ve medreseler incelenmiştir. Zaviye (tekke) ve hanikâh yapıları ile medreseler arasında, bünyesinde mescit ve türbe bulunan yapılar tablolarda ifade edilmiştir. Aynı dönem yapısı olan, camiler, kervansaraylar, saraylar ve tersane yapıları konu kapsamından ötürü incelenmemiştir.

5.2.1. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mescitleri ve plan şemalarının analizi

Mescit kavramı, "eğilmek, alnı yere koymak, baş eğmek" anlamına gelen ve Arapça scd "sücud-secde" fiilinden türeyen bir mekân ismidir. "Secde edilen yer" anlamına gelen bu kavram, İslamiyet'in doğuşu ile ortaya çıkmıştır (Hasol, 2008: 105, 318). Başlangıçta dua ve ibadet etmek için inşa edilen tüm yapılar "Mescit" olarak anılmış, daha sonra Cuma ve bayram namazı kılınan daha büyük toplulukların ibadet ettiği mekânlar; "Mescid-i Cuma", "Mescid'ül Cami" ya da kısaca "Cami" adını almıştır. Büyük Selçuklular döneminde "Mescit" ve "Mescid-i Cuma" kavramları kullanılırken, Anadolu Selçuklu döneminde, "Mescit", "Cuma Mescidi" ve "Sultan Mescidi" ifadeleri kullanılmaktadır. Osmanlı döneminde ise, "Mescit" ve "Mescid'ül Cami" kavramları mevcuttur. Günümüzde ise, camilerin yanında mescitlerde de Cuma namazları kılınmakla birlikte, mescit kavramı küçük mahalle camilerini ifade etmektedir (Özakın, 1995: 1,2).

Anadolu Selçuklu döneminde ibadet; camilerde, mescitlerde ya da herhangi bir yapı bünyesinde yer alan mescitlerde gerçekleştirilirdi. Bu dönemde, mescitler müstakil yapılar olabildiği gibi, herhangi bir yapı bünyesinde; medrese mescitleri, han/kervansaray/ribat mescitleri, zaviye (tekke)/hanikâh mescitleri, saray/ köşk mescitleri ve tersane mescitleri olarak da görülmektedir. Tez konusu bağlamında, müstakil mescitler, zaviye

(tekke)/hanikâh mescitleri ve medrese mescitleri incelenmiştir. Bu başlık altında ise 12.-14. yy dönemi müstakil mescitleri incelenmiştir.

12.-14. yy dönemi müstakil mescitleri, genellikle ana mekânı kubbe ile örtülü ve kare ya da kareye yakın dikdörtgen planlı, zaman zaman giriş cephelerinde kapalı veya yarı açık giriş bölümleri olan yapılardır.

Türk Mimarisinde kubbe, ilk olarak Orta Asya mezar yapılarında görülür ve İslamiyet'in kabulü ile birlikte, mescit-cami mimarisinde kendini göstermiştir. Dolayısı ile kubbe Anadolu'ya gelmeden önce de Türkler tarafından kullanan bir üst örtü sistemidir (Dilaver, 1971: 17,18) (Kuban, 2008:161). Nitekim pandantifli Bizans kubbesinden farklı olarak, bu dönemde yapılan pek çok yapıda, alt formdan kubbeye geçiş Türk üçgenlerinden oluşan kuşakla sağlanmaktadır. Anadolu Selçuklu Mimarisi'nin erken dönemlerinde kubbe; kapalı medreselerin orta avlusunda, bazı medrese odalarında, kümbetlerin içinde, çok sütunlu Ulu Camilerin mihrap önü kısımlarında üst örtü olarak kullanılmıştır. Bunlarla birlikte mahalle mescitlerinde de kubbe kullanıldığı görülmektedir. (Özakın, 1995: 267).

Mescitler plan şeması olarak, tek mekânlı, iki mekânlı ya da üç mekânlı olarak görülmektedir. Tek mekânlı mescitler daha çok 13. yy'ın ilk yarısında yapılmıştır. İki mekânlı mescitlerde, tek kubbeli ana mekânın yanına, giriş bölümü ya da türbe eklenmiştir. Ana mekâna eklenen giriş bölümü kapalı ya da yarı açık olabilmektedir. Giriş bölümlerinin bir kısmı mihrap nişine sahip olup, kubbeli ana mekânın kuzeyinde yer alırlar ve yön, derinlik ve form açsından namaz kılmaya uygun mekânlardır. Bu mekânlar, son cemaat yerinin ilk örnekleri olarak kendini göstermektedir (Özakın, 1995: 268-270). Bazı giriş bölümleri ise mihrap nişi içermeyen ve namaz kılmaya uygun olamayan nitelikte olup, yalnızca geçiş mekânı özelliğindedir (Dilaver, 1971: 20). İncelenen yapılar arasında üç mekânlı plan şemasında sahip üç örnek mevcuttur, bunlar; Konya Bulgur Dede Mescidi (Özakın, 1995: 268-270), Konya Tahir ile Zühre (Sahip Ata) Mescidi ve tez konusu yapıdır (Arslan, 2017: 2658).

Türbeli mescitlere şu örnekleri vermek mümkündür: Karaman Saadeddin Ali Bey (Ebu‟l Feth) Mescidi, Elazığ Harput Arap Baba Mescidi (Alacalı Mescit), Konya Cemal Ali Dede Mescidi, Antalya Alanya Akşebe Sultan Mescidi, Konya Beyhekim Mescidi ve Konya Tahir ile Zühre (Sahip Ata) Mescidi. Ayrıca bazı yapılarda türbe yerine, mescidin altında

lahit odası yer almaktadır: Konya Akşehir Ferruh Şah Mescidi ve Konya Halka Begüş (Musalla) Mescidi (Özakın, 1995: 270).

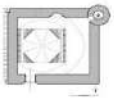
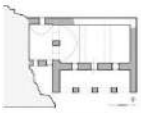
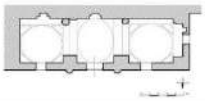
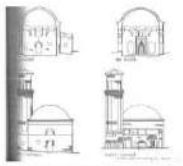
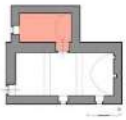
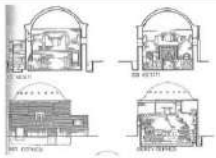
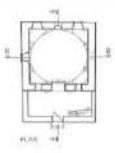
Yapı malzemesi olarak bahse konu müstakil mescitlerde; kesme taş, moloz taş ve tuğla kullanılmıştır. Duvarlarda taş ve tuğla malzeme görülürken, üst örtüde ise çoğu yapıda tuğla malzeme görülmektedir. Ahşap malzeme ise hatıllarda ya da kapı pencere atkısı olarak görülmektedir. Genelde duvarların köşe birleşimlerinde kesme taş kullanılarak, yapının dayanımını arttırmak amaçlanmıştır. Ayrıca bu mescitlerde; moloz taş kesme taşa göre daha çok tercih edilmiştir ve duvarlar yükseldikçe kullanılan moloz taşların küçüldüğü görülmektedir. Bazı yapılarda temelde ve beden duvarlarının belli bir seviyesine kadar taş, beden duvarının sonraki üst kısımlarında ve üst örtüde tuğla malzeme kullanılmıştır. Örtü sistemi olarak; ana mekânda kubbe, giriş ve türbe kısımlarında tonoz ve kubbe görülmektedir. Kubbe geçiş elemanı olarak, tromp, pandantif ve sıklıkla Türk üçgenli kuşak kullanılmıştır. Pencere ve kapılar duvarların taşıyıcı özelliği göz önünde bulundurularak, minimum boyutlarda açılmıştır. Minareler genellikle kesme taş kaideli ve tuğla malzemeden yapılmıştır. Mihraplarda ise taş, çini ve alçı malzeme kullanılmıştır. Bunların dışında, bu yapılarda devşirme malzeme kullanıldığı da görülmektedir. Antik yapılardan temin edilen taşlar beden duvarlarında görülmektedir (Özakın, 1995: 270-273).

12.-14. yy dönemi müstakil mescitleri, giriş bölümlerine yapılan eklemelerle, "Son Cemaat Yeri"ne yönelik ilk örnekleri içermesi ve Osmanlı'nın merkezi planlı, kubbeli, son cemaat yeri olan klasik camilerinin türetilmesi için temel oluşturması açısından önem teşkil etmektedir (Özakın, 1995: 268). Mescitler, Anadolu'nun Türkler tarafından fethinin ilk yy'larında, eski kentlerin gelişmesi, yeni mahallelerin kurulması konularında rol oynamıştır. Türk-İslam şehirlerinin önemli bir unsuru olan mahalleler, cami/mescit/zaviye(tekke) gibi yapılar ile etraflarında gelişen konutlardan meydana gelmiştir.

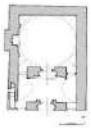
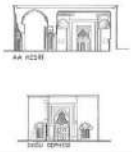
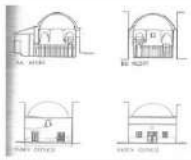
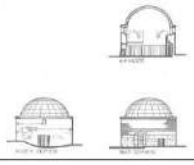
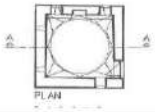
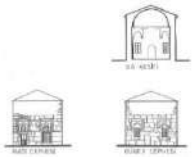
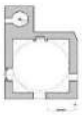
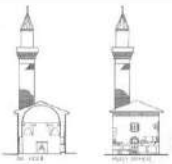
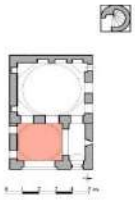
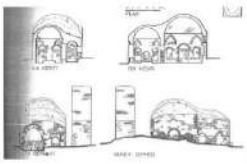
Tez konusu Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan, mescit ve türbe birimlerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda 12.-14. yy dönemine ait günümüze ulaşabilen ve kaynaklardan planları elde edilen 54 müstakil mescit incelenmiştir. İncelenen mescitlerde yer alan türbe birimleri turuncu renk ile ifade edilerek, karşılaştırmalı çalışma tabloları (Şekil 5.1) hazırlanmış ve tez konusu yapının eski durumuna dair bilgi edinmek amaçlanmıştır. Ayrıca

çalışmada mescitler, tek kubbeli mescit ve dikdörtgen planlı mescit olarak sınıflandırılmıştır.

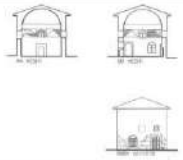
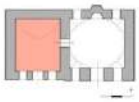
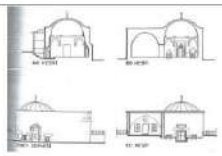
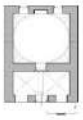
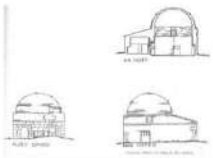
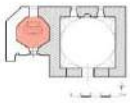
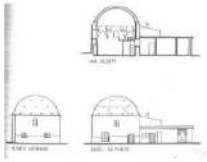
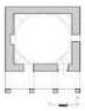
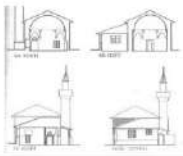
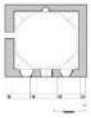
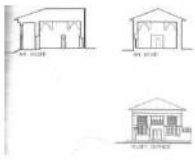
KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA
ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ
MESCİT YAPILARI-PLAN ŞEMALARI

SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	KAT OLUŞUMU	MESCİT SINIFLANDIRMA	EK GÖRSEL
1	MESCİT	Erzurum İç Kale Mescidi	Erzurum	XII. yy ortaları		1 Kat	Tek Kubbeli	
2	MESCİT	İspir İç Kale Mescidi	Erzurum	XII. yy		1 Kat	Tek Kubbeli	
3	MESCİT	İspir Melik Halil Gazi Mescidi	Erzurum	XII. yy		1 Kat	Tek Kubbeli	
4	MESCİT	Palu Kındık Mescidi	Elazığ	XII. yy		1 Kat	Dikdörtgen Planlı	
5	MESCİT	Ömer Şeddâd Mescidi (Ömer Şedâd Camii-Hz. Ömer Camii)	Diyarbakır	1145-54		1 Kat	Dikdörtgen Planlı	
6	MESCİT	Hoca Hasan Mescidi	Konya	XII. yy'ın dördüncü çeyreği		1 Kat	Tek Kubbeli	
7	MESCİT	Ahi Musa Mescidi	Elazığ Harput	1185		1 Kat	Dikdörtgen Planlı	
8	MESCİT	İç Karaaslan Mescidi	Konya	XIII. yy başları		1 Kat	Tek Kubbeli	
9	MESCİT	Cıncıklı (Hacı Yusuf) Mescit	Aksaray	XIII. yy birinci çeyreği		1 Kat	Dikdörtgen Planlı	
10	MESCİT	Ferhuniye Mescidi	Konya	1213-1219		1 Kat	Tek Kubbeli	

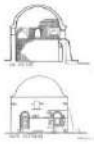
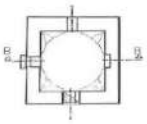
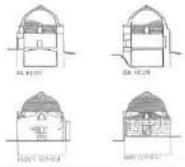
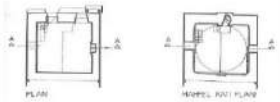
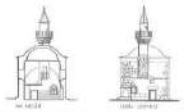
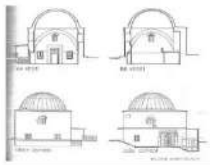
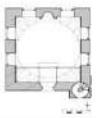
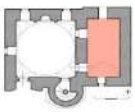
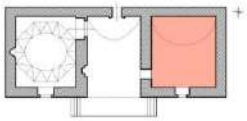
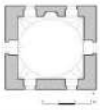
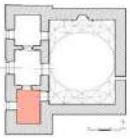
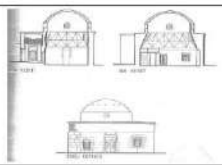
Şekil 5.1. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Mescit plan şemaları tablosu (Özakın, 1995), (Arslan, 2017)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MESCİT YAPILARI-PLAN ŞEMALARI								
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	KAT OLUŞUMU	MESCİT SINIFLANDIRMA	EK GÖRSEL
11	MESCİT	Hacı Ferruh (Taş-Akçe Gizlenmez) Mescidi	Konya	1215		1 Kat	Tek Kubbeli	
12	MESCİT	Beşare Bey (Ferhuniye) Mescidi	Konya	1219		1 Kat	Tek Kubbeli	
13	MESCİT	Erdemşah (Kale-i Cerp) Mescidi	Konya	1220		1 Kat	Tek Kubbeli	
14	MESCİT	Şekerfuruş Mescidi	Konya	1220		1 Kat	Tek Kubbeli	
15	MESCİT	Altunkalem Mescidi	Konya Akşehir	1223		1 Kat	Tek Kubbeli	
16	MESCİT	Ferruh Şah Mescidi	Konya Akşehir	1224		1 Kat	Tek Kubbeli	
17	MESCİT	Güdük Minare Mescidi	Konya Akşehir	1227		1 Kat	Tek Kubbeli	
18	MESCİT	Akşebe Sultan Mescidi	Antalya Alanya	1231		1 Kat	Tek Kubbeli	

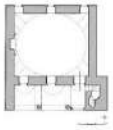
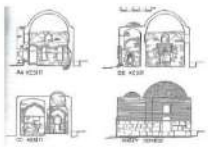
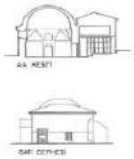
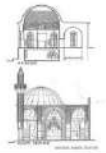
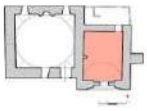
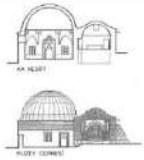
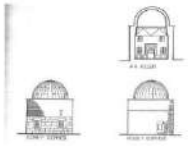
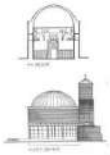
Şekil 5.1. (devam) Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Mescit plan şemaları tablosu (Özakın, 1995), (Arslan, 2017)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MESCİT YAPILARI-PLAN ŞEMALARI								
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	KAT OLUŞUMU	MESCİT SINIFLANDIRMA	EK GÖRSEL
19	MESCİT	Küçük Ayasofya Mescidi	Konya Akşehir	1236		1 Kat	Tek Kubbeli	
20	MESCİT	Hıdırlık Mescidi	Kütahya	1243		1 Kat	Tek Kubbeli	
21	MESCİT	Saadeddin Ali Bey (Ebu"l Feth) Mescidi	Karaman	1247		1 Kat	Tek Kubbeli	
22	MESCİT	Karatay Mescidi	Konya	1248		1 Kat	Tek Kubbeli	
23	MESCİT	Havza Dereköy Veliyüddin Bin Bereket Şah Mescidi	Samsun	1249		1 Kat	Tek Kubbeli	
24	MESCİT	Hezar Dinari Mescidi (Mevlevihane-Dönenler Camii)	Kütahya	XIII. yy birinci yarısı		1 Kat	Tek Kubbeli	
25	MESCİT	Terceman (Tercüman) Mescidi	Konya	XIII. yy birinci yarısı		1 Kat	Tek Kubbeli	
26	MESCİT	Akşehir Hacı Hamza Mescidi	Konya	XIII. yy birinci yarısı		1 Kat	Tek Kubbeli	
27	MESCİT	Akşehir Kileci Mescidi	Konya	XIII. yy birinci yarısı		1 Kat	Tek Kubbeli	

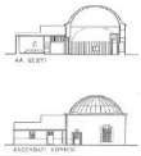
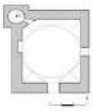
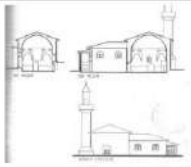
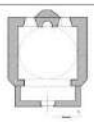
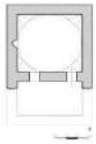
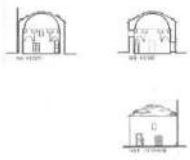
Şekil 5.1. (devam) Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Mescit plan şemaları tablosu (Özakın, 1995), (Arslan, 2017)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MESCİT YAPILARI-PLAN ŞEMALARI								
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	KAT OLUŞUMU	MESCİT SINIFLANDIRMA	EK GÖRSEL
28	MESCİT	Abdülaziz Mescidi	Konya	XIII. yy ortaları		1 Kat	Tek Kubbeli	
29	MESCİT	Halka Begüş (Musalla) Mescidi	Konya	XIII. yy'ın ikinci yarısı		1 Kat	Tek Kubbeli	
30	MESCİT	Kaledibi (Kale) Mescidi	Afyonkarahisar	1264		1 Kat	Tek Kubbeli	
31	MESCİT	Yukarı Pazar Mescidi	Afyonkarahisar	1265		2 Kat	Tek Kubbeli	
32	MESCİT	Abdülmümin (Megaribe) Mescidi	Konya	1275 (Onarım)		1 Kat	Tek Kubbeli	
33	MESCİT	Kuyulu Mescit	Afyonkarahisar	XIII. yy üçüncü çeyreği		1 Kat	Tek Kubbeli	
34	MESCİT	Harput Arap Baba Mescidi (Alacalı Mescit)	Elazığ	1279-80		1 Kat	Tek Kubbeli	
35	MESCİT	Saraç Sinan Mescidi	Ankara	1288		1 Kat	Tek Kubbeli	
36	MESCİT	Şeyh Alaman Mescidi	Konya	1288		1 Kat	Tek Kubbeli	
37	MESCİT	Beyhekim Mescidi	Konya	XIII. yy ikinci yarısı		1 Kat	Tek Kubbeli	

Şekil 5.1. (devam) Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Mescit plan şemaları tablosu (Özakın, 1995), (Arslan, 2017)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MESCİT YAPILARI-PLAN ŞEMALARI								
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	KAT OLUŞUMU	MESCİT SINIFLANDIRMA	EK GÖRSEL
38	MESCİT	Sırçalı (Kubbeli Mescit-Demirci Hacı/Debbağlar Mescidi) Mescit	Konya	XIII. yy ikinci yarısı		1 Kat	Tek Kubbeli	
39	MESCİT	Tahir ile Zühre (Sahip Ata) Mescidi	Konya	XIII. yy ikinci yarısı		1 Kat	Tek Kubbeli	
40	MESCİT	Alevi Sultan (Ulvi Sultan) Mescidi	Konya	XIII. yy sonları	–	1 Kat	Tek Kubbeli	
41	MESCİT	Küçük (Gemili) Mescit	Antalya Alanya	XIII. yy		1 Kat	Tek Kubbeli	
42	MESCİT	Aksinne Mescidi	Konya	XIII. yy		1 Kat	Tek Kubbeli	
43	MESCİT	Bulgur Tekkesi Mescidi	Konya	XIII. yy		1 Kat	Tek Kubbeli	
44	MESCİT	Cemal Ali Dede Mescidi	Konya	XIII. yy		1 Kat	Tek Kubbeli	
45	MESCİT	Sakahane Mescidi	Konya	XIII. yy		1 Kat	Tek Kubbeli	
46	MESCİT	Zenburi Mescidi	Konya	XIII. yy		1 Kat	Tek Kubbeli	

Şekil 5.1. (devam) Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Mescit plan şemaları tablosu (Özakın, 1995), (Arslan, 2017)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MESCİT YAPILARI-PLAN ŞEMALARI								
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	KAT OLUŞUMU	MESCİT SINIFLANDIRMA	EK GÖRSEL
47	MESCİT	Zevle Sultan Mescidi	Konya	XIII. yy		1 Kat	Tek Kubbeli	
48	MESCİT	Hıdırlık Mescidi	Konya Akşehir	XIII. yy		1 Kat	Tek Kubbeli	
49	MESCİT	Kızılca Mescit	Konya Akşehir	XIII. yy		1 Kat	Tek Kubbeli	
50	MESCİT	Tahtakale Mescidi	Konya Akşehir	XIII. yy		1 Kat	Tek Kubbeli	
51	MESCİT	Arapgir Molla Eyüp Mescidi (Camii)	Malatya	XIII. yy		1 Kat	Tek Kubbeli	
52	MESCİT	Düdü Mescidi	Tokat	XIII. yy		1 Kat	Tek Kubbeli	
53	MESCİT	Alaca Mescit	Tokat	1301		1 Kat	Tek Kubbeli	
54	MESCİT	Kalaycı Mescidi	Konya Akşehir	XIII. yy sonları XVI. yüzyıl başları		1 Kat	Tek Kubbeli	

Şekil 5.1. (devam) Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Mescit plan şemaları tablosu (Özakın, 1995), (Arslan, 2017)

5.2.2. Anadolu Selçuklu Dönemi Zaviye (Tekke) ve Hanikah yapıları ve plan şemalarının analizi

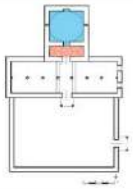
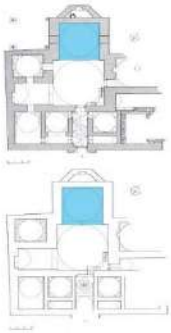
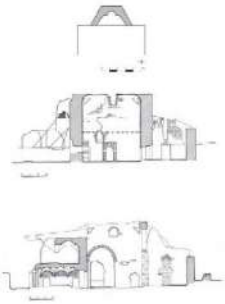
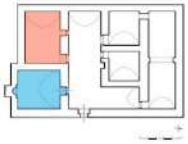
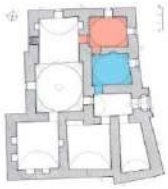
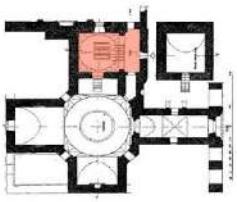
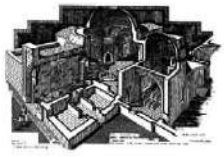
Zaviye (Tekke) ve Hanikâh yapıları, tarikat yapılarıdır. Bu yapılar, tarikat öğretisini yaymak amacının dışında, Anadolu'nun Türkler tarafından fethinin ilk yy'larında, eski kentlerin gelişmesi, yeni mahallelerin kurulması ve ulaşım güzergâhlarının hassas

noktalarına yerleştirilerek yolculara yiyecek ve barınak sağlanması konularında rol oynamıştır. Zaviyeler(Tekkeler) başlangıçta kent yapıları olmayıp, kırsal kesimde kurulan basit yapılar ve onların eklerinden oluşmuştur. Hanikâhlar ise ünlü bir şeyhin türbesi etrafında kurulmuş büyük zaviyelerdir (Kuban, 2008: 219).

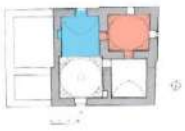
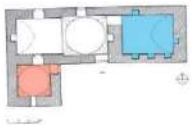
Medrese yapılarının kökeni konusunda öngörülen Orta Asya evlerinin avlusu kubbeli tipolojisinden yola çıkıldığı düşüncesi, zaviyeler için de geçerlidir. İki yapı türünün de konut niteliğinde yapılardan türetildiği öngörülmekle birlikte medreseler zamanla geliştirilmiş devlet kurumuna dönüşmüştür. Zaviyeler ise, tarikat yapıları olarak kalmıştır (Kuban, 2008: 220).

Orta Çağ'da Anadolu'da inşa edilen tarikat yapıları incelendiğinde, belirli bir yapı tipolojisi tespit edilememekle birlikte, birkaç yapı tipik plan öğesi içermektedir (Kuban, 2008: 220). En büyük ve merkezi mekânın, kubbe ile örtüldüğü ve bu mekânın eyvan ile ilişkilendirildiği örneklerde görülmektedir (Parlak, 2004:272). Bu yapılarda, merkezi ve kubbeli mekânın törensel etkinlikler için kullanılması, eyvanda ise zaviyenin şeyhinin oturması söz konusudur (Bilgin, 1978:185). Tarikat yapısı olduğu bilinen, ancak bu ortak noktanın dışında kalan ve farklı plan şemalarına sahip yapılar da mevcuttur (Parlak, 2004:297).

Tez konusu Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan, mescit ve türbe birimlerinden oluşmaktadır. Zaviye (Tekke) ve Hanikah yapıları, tez çalışması kapsamındaki karşılaştırmalı çalışmaya, bünyesinde mescit ve türbe barındırması gerekçesiyle dâhil edilmiştir. Çalışmada günümüze ulaşabilen ve kaynaklardan planları elde edilen 12. ve 13. yy tarikat yapıları incelenmiştir (Şekil 5.2). İncelenen yapılarda yer alan mescit ve türbe birimleri renklendirilerek, tez konusu yapının eski durumuna dair bilgi edinmek amaçlanmıştır. Plan şemalarında, mescit birimleri mavi, türbe birimleri ise turuncu renk ile ifade edilmiştir. Ayrıca çalışmada yeri tespit edilen mescitler, oda mescit ve eyvan mescit olarak sınıflandırılmıştır. Oda mescitler tonoz örtülü ya da tek kubbeli olarak ayrılmaktadır.

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ ZAYİYE (TEKKE) / HANİKAH YAPILARI-PLAN ŞEMALARI								
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	KAT OLUŞUMU	MESCİT KONUMU/ SINIFLANDIRMA	EK GÖRSEL
1	ZAYİYE (TEKKE) / HANİKAH	Ilgın Tekke (Beykonak) Köyü Dediği Dede Tekkesi	Konya	1180		1 Kat	Tek Kubbeli Mescit	
2	ZAYİYE (TEKKE) / HANİKAH	Melik Mahmud Gazi Hanikâhı	Aksaray	XIII. yüzyıl başları		2 Kat	Eyvan Mescit	
3	ZAYİYE (TEKKE) / HANİKAH	Şeyh Turhasan Zaviyesi Mescidi	Kayseri İncesu	1242-43		1 Kat	Oda Mescit_Kare Planlı	
4	ZAYİYE (TEKKE) / HANİKAH	Halef Sultan Zaviyesi (Gazi Tekkesi)	Tokat	1292		1 Kat	Tek Kubbeli Mescit	
5	ZAYİYE (TEKKE) / HANİKAH	Karanlık Tekke	Tokat Niksar	XIII. yüzyıl sonu	---	---	---	---
6	ZAYİYE (TEKKE) / HANİKAH	Arapgir Hanikâhı (Karabaş Veli Hanikâhı)	Malatya	XIII. yüzyıl sonları XIV.. yüzyıl başları			Oda Mescit_Dikdörtgen Planlı	
7	ZAYİYE (TEKKE) / HANİKAH	Sahip Ata Hanikahı	Konya	1279-1280		1 Kat	Bilgi yok (bitişiğinde cami var mescit olmayabilir)	

Şekil 5.2. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Zaviye (Tekke) ve Hanikâh yapıları plan şemaları tablosu (Parlak, 2014), (Arslan, 2017), (Aksulu ve Kuntay, 2013)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ ZAYİYE (TEKKE) / HANİKAH YAPILARI-PLAN ŞEMALARI								
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	KAT OLUŞUMU	MESCİT KONUMU/ SINIFLANDIRMA	EK GÖRSEL
8	ZAYİYE (TEKKE) / HANİKAH	Ebu Şems Hanikahı	Tokat	1288		1 Kat	Bilgi yok	
9	ZAYİYE (TEKKE) / HANİKAH	Şeyh Meknun Zaviyesi Planı	Tokat	1284-1296 tarihleri arasında		1 Kat	Oda Mescit_Dikdörtgen Planlı	
10	ZAYİYE (TEKKE) / HANİKAH	Hoca Sünbül Baba Zaviyesi Planı	Tokat	1291-1292		1 Kat	Bilgi yok	

Şekil 5.2. (devam) Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Zaviye (Tekke) ve Hanikâh yapıları plan şemaları tablosu (Parlak, 2014), (Arslan, 2017), (Aksulu ve Kuntay, 2013)

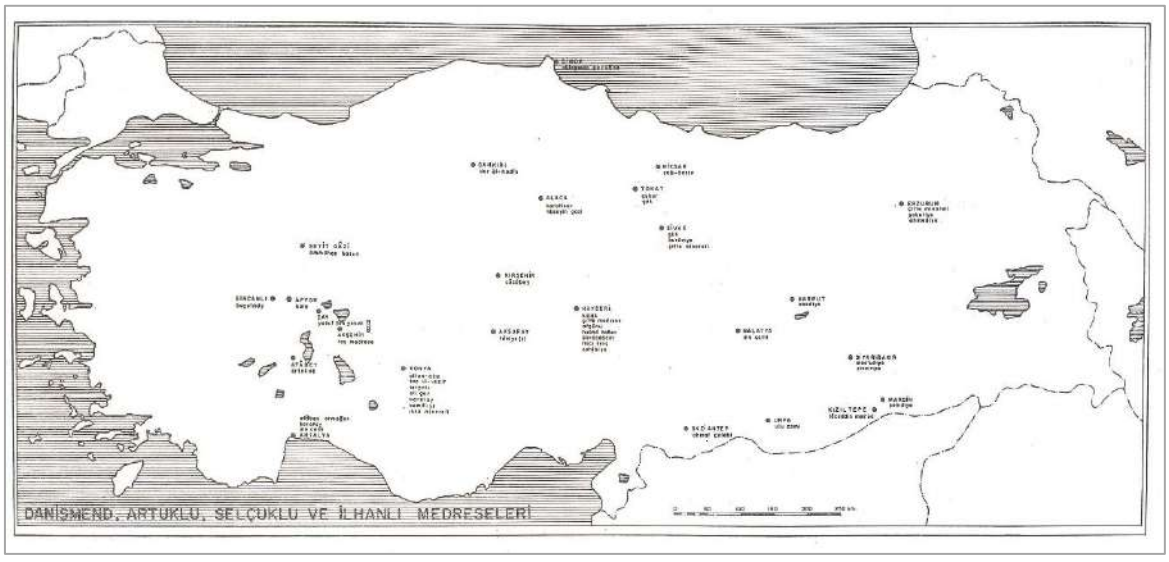
5.2.3. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri'nin tarihsel gelişimi ve bölgesel dağılımı

Büyük Müslüman ibadethaneleri olan camiler, aynı zamanda eğitim mekânı olarak kullanılmıştır. Camilerde verilen eğitimde ilköğrenim ve yükseköğrenim arasında ayrım yapılmamıştır. "Ders" fiilinden türeyen medrese kavramı ise "ders verilen yer" ya da "yüksekokul" anlamına gelmektedir. Ana hatları ile camilerde verilen eğitim ile benzer olmakla birlikte, medreselerde daha sistemli ve ileri seviyede bir öğretim amaçlanmıştır. Bununla birlikte medreselerde yapılan eğitim, camilerde yapılan eğitime son vermemiştir (Kuran: 1969: 1).

Medrese yapıları ilk olarak 10.yy'da Horosan ve Maveraünnehir'de ortaya çıkmıştır. Eğitim kurumlarını düzenli hale getirmek amacıyla Büyük Selçuklu devlet adamı Nizamül-Mülk önemli şehirlere "Nizamiyeler" yaptırmıştır. Büyük Selçuklu İmparatorluğu, yüksek mevkilerde görev yapacak devler memurlarını, "Nizamiyeler"de yetişmiş kişilerden seçmiştir. Nizamül-Mülk'ün medreselerin kurucusu olarak ifade edilmesine karşın daha

önce Gazneliler döneminde de yükseköğretim yapıları kurulmuştur. Ancak ne 10.yy'da kurulan medreseler ne de "Nizamiyeler" günümüze ulaşmıştır (Kuran: 1969: 5).

İslamiyet'in kabulünden sonra Türkler, Orta Asya'da oluşturdukları yapı kültürünü yeni gereksinimleri ile bütünleştirerek, yeni mimari formlar geliştirmişlerdir. Medrese yapıları da bunlardandır. Selçukluların Anadolu'ya nüfuzu ise 11. yy'ın sonunda başlamaktadır. Medreselerin en erken örneklerinin tarihi bilinmemekle birlikte, 12. ve 13. yy'da yapılan eserler Anadolu'da medrese mimarisinin gelişimine ışık tutmaktadır (Şekil 5.3). 13. yy'da Selçukluların Anadolu'da hâkimiyetinin gelişmesinden sonra, Konya, Kayseri, Sivas ve Erzurum gibi dönemin önemli kentlerinde medrese yapıları artmıştır (Kuban: 2008: 172). Anadolu Selçuklu medreselerinde ihtisaslaşma söz konusudur: "Dar-ül Hadis" ilahiyat, "Fıkıh Medresesi" hukuk alanında eğitim vermekte olup ayrıca Tıp medreseleri de mevcuttur (Kuran: 1969: 4,5).

Şekil 5.3. Anadolu'da Danişment, Artuklu, Selçuklu ve İlhanlı Medreseleri (Kuran: 1969)

Vakıf müessesesi olan medreseler, arzu eden ve mali imkânı bulunan kişiler tarafından kurulmuş ve vakfiye ile işletmesi sağlanmıştır. Medreselerde öğrencilerin masrafları karşılanmış ve harçlık verilmiştir. Ayrıca öğretim üyesi olan müderrisler ve diğer görevlilerin maaşları da vakıf gelirlerinden ödenmiştir. Vakfiyelerde medrese ile ilgili hukuki ve idari hükümler kayıt altına alınmış, gelirler ve giderler belirtilmiştir (Kuran: 1969: 1-3).

5.2.4. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri'nin mimari özellikleri

Medreseler içe dönük mimari kurguya sahiptir. Dış cepheleri, giriş kısmı (yoğun bezemelerle vurgulanan portal-taç kapı) dışında sade ve az boşluklu ya da boşluksuz duvarlardan oluşmaktadır. Ayrıca, medrese pencereleri ile ilgili olarak Mehmet Can Hersek (2001:389), "Bilindiği gibi XIII. Yüzyılın sonlarına doğru ancak özel hacimlerin dış yüze açılan büyük pencereleri bulunmaktadır" ifadesini kullanmıştır.

Dış kütlesinde belirli bir düzen bulunmamakla birlikte, iç mekânı dörtgen bir avlu etrafında düzenlenmiştir. Ayrıca avlu etrafında düzenlenen yapıda, bir ile dört adet arasında, eyvan bulunmaktadır. Mimari düzen, avlu-eyvan ilişkisinden doğmaktadır. Plan şemalarında temel elemanlar olan avlu ve eyvan, medreselerin sınıflandırılması konusunda önemli etkenlerdir. Medreseler bir ya da iki katlı yapılardır.

Medreseler müstakil ya da başka bir yapıya (Ulu Cami vb.) bitişik olabilmektedir. Her iki durumda da medrese yapısı belirli bina elemanlarını bünyesinde toplamaktadır. Avlu, eyvan, kışlık dershane ve öğrenci hücreleri tüm medreselerde yer almakla birlikte; mescit, türbe, minare, çeşme, aşhane gibi birimler, bazı medreselerde yer almaktadır.

<u>Avlu</u>

Anadolu Medreseleri kitle biçimi açısından açık avlulu ve kapalı avlulu olabilmektedir. Açık avlulu medreseler, İslam mimarisinde her yerde görülebilmesine karşın, orta avlusu kubbe ile örtülmüş kapalı avlulu medreseler özellikle Anadolu'da gelişmiştir. Bu durum Orta Asya evlerinin avlusu kubbeli kurgusundan esinlenildiğini göstermektedir. Kubbe çapı medresenin boyutlarını ve büyüklüğünü etkilemektedir (Köroğlu, 1999:206). Dolayısıyla medrese yapısının kapalı avlulu olarak ortaya çıktığı ve avlu etrafında kurgulanan yapının büyümesi ile avlunun kubbe ile örtülemeyecek duruma geldiğinde, açık avlulu medreselerin yapıldığını düşünmek mümkündür. İki tip arasında yapı, malzeme ve bina elemanları açısından büyük fark yoktur. İki tip de Anadolu'da aynı kentlerde ve iklimde görülebilmektedir. İki tipte de yapı ortasında havuz yer alan avlu etrafında kurgulanmış, avlunun ön ve arkasında ortak kullanım alanları, yanlarında ise öğrenci hücreleri yer almıştır. Bunlarla birlikte, iki tip arasında avlunun biçiminde fark görülebilmektedir. Kapalı avlulu medreseler kare avlulu, açık avlulu medreseler ise

dikdörtgen avluludur. Ayrıca bazı kapalı avlulu medreselerde kubbe altında revaklar görülebilmektedir. Açık avlulu medreselerde ise revak avlunun bir parçasıdır (Kuran: 1969: 146).

Eyvan

Eyvanlar medresede avluyu tanımlayan, yön veren mimari elemanlardır. Medreselerde genelde; üç tarafı kapalı, açık tarafı avluya bakan ve avludan birkaç basamak yükseltilmiş beşik tonozlu hacimlerdir. Binanın eksenlerini belirten eyvanlar tek yönde ya da çapraz olarak avluyu tanımlamaktadır. Eyvan sayısı ise bir ile dört adet arasında değişmektedir. Fonksiyon açısından ise, eyvan yağmur ve güneşten korunmuş yarı açık bir çalışma ve istirahat mekânıdır. Ana eyvan yazın dershane olarak kullanılmıştır. Bazı yapılarda, girişin karşına denk gelen ana eyvanda mihrap bulunup, bu kısım mescit olarak da kullanılmıştır (Kuran: 1969: 133).

Kışlık dershane

Kışlık dershaneler genellikle ana eyvanın sağında ya da solunda yer almaktadır. Medreselerde soğuk havalarda kullanılmak üzere yapılmıştır. Kışlık dershaneler, kare biçiminde tek kubbe ile örtülmüştür. Bazı erken dönem medreselerde çapraz tonoz ve beşik tonoz örtü de görülebilmektedir (Kuran: 1969: 134).

Talebe hücreleri

Öğrenci hücreleri avlunun iki yanına yerleşen, küçük ve beşik tonozlu hacimlerdir. Kapıları medresenin tasarımına göre direkt avluya ya da revaklara açılmaktadır. Genelde içinde ocak yeri ve duvarlarında dolap nişleri yer almaktadır. Medrese öğrenci odalarında pencere görülme durumu az olmakla birlikte, nadiren dış duvarında mazgal pencere ya da avlu tarafında tepe penceresi bulunmaktadır (Kuran: 1969: 140).

Mescit

Medreselerde yer alan mescitlerin yerleri, kıble yönünü gösteren mihraptan anlaşılmaktadır. Her medresede görülmemekle birlikte, Anadolu medreselerinde mescit,

ana eyvanda, nadiren yan eyvanda ya da ayrı bir oda olarak düzenlenmiştir. Medrese kitlesi içinde ayrı oda olarak tasarlanan mescitler, tek kubbeli kareye yakın mekânlar ya da tonozla örtülmüş dikdörtgen planlı mekânlardır. Bu oda mescitler, ana eyvanın yanındaki iki mekândan birinde ya da giriş eyvanın yanındaki birimlerden birinde kendini göstermektedir. Bununla birlikte bazı örneklerde mescitler medrese kitlesinden ayrı ancak medreseye bitişik olarak yer almıştır. Ulu camilere yakın olan bazı medreselerde ise mescit yer almamaktadır.

Anadolu Medreselerinde ana eyvan, yazlık dershane olarak kullanılmıştır. Bazı medreselerde ana eyvanın, duvarında yer alan mihraptan anlaşıldığı üzere, mescit olarak da kullanıldığı görülmektedir. Mihrap ana eyvanın avludan görülen ana eksen üzerinde yer alan duvarında veya yan duvarlarında olabilmektedir. Ana eyvanın arka duvarında mihrap yer alan medreselere; Kırşehir Caca Bey Medresesi, Konya Ali Gav Medresesi, Erzurum Ahmediye Medresesi, Çay Yusuf Bin Yakub Medresesi, Niğde Ak Medrese, Çorum Alaca Kalehisar Medresesi gibi örnekler verilebilir. Ana eyvanın yan duvarında mihrap yer alan medreselere ise; Konya Sırçalı Medrese, Karaman Emir Musa Medresesi, Konya İnce Minareli Medrese, Antalya Korkuteli Emir Sinaneddin Medresesi, Antalya Karatay Medresesi ve Isparta Atabey Mübarrizüddin Ertokuş Medresesi örnek verilebilir. Ayrıca mihrabı yan eyvanda yer alan ve yan eyvanın mescit olarak kullanıldığı Erzurum Yakutiye Medresesi de mevcuttur. Mescidin eyvanda çözülmesi genellikle Danişmentli ve erken Selçuklu medreselerinde görülmektedir.

12. ve 13. yy'da yapılan Artuklu medreselerinde mescit, Danişmentli, Selçuklu ve İlhanlı medreselerinden farklı olarak büyük, birden fazla üniteli ve camiye yakın mekânlardır (Kuran: 1969: 135). Genelde dikdörtgen planlı birimlerdir. Diyarbakır Mesudiye Medresesi, Diyarbakır Zinciriye Medresesi, Mardin Kızıltepe Harzem Medresesi, Mardin Şehidiye Medresesi bu farklı yaklaşıma örnektir.

1250'den sonra Selçuklu ve İlhanlı medreseleri içindeki mescitlerin, Artuklu medreselerinde olduğu gibi kapalı hacimler olarak ele alındığını görülmektedir. Ancak bu birimler mütevazı tek üniteli, kubbeli ve kare planlıdır. Medrese kitlesinin içinde ya da medrese kitlesinden ayrı ancak medreseye bitişik olarak örnekleri vardır (Kuran: 1969: 136). Konya Akşehir Taş Medrese ve Konya İnce Minareli Medrese mescitleri, medrese kitlesinin dışında ancak medrese ile bir duvarı ortak olarak tasarlanmıştır. Yapı kitlesi

içinde kubbeli oda mescit bulunan medreselere ise şu örnekler verilebilir; Sivas Buruciye Medresesi, Sivas Gök Medrese, Erzurum Çifte Minareli/Hatuniye Medrese, Kayseri Sahibiye Medresesi, Antalya Alanya/Obaköy Medresesi, Aksaray Zinciriye Medresesi. Bunlarla birlikte hem ana eyvanında hem kubbeli odasında mihrap bulunan medreseler de mevcuttur: Konya Sırçalı Medrese (Sözen: 1970, 163), Tokat Gök Medrese gibi (Kuran: 1969, 97).

Türbe

Türbe, Selçuklu ve İlhanlı medreselerinde önemli bir mekândır. Yapının banisi vefat ettiğinde kendi yaptırdığı medrese içindeki türbeye defnedilirdi. Medrese planındaki konumu net olmamasına rağmen örneklerden, ana, giriş ya da yan eyvanlardan birinin yanında konumlandığı anlaşılmaktadır. Türbeler medrese içerisindeki konumlarına göre, avlunun gerisinde, önünde ya da yanında yer alabilmektedir. Üst örtü sistemi açısından ise, külah, tonoz ve kubbe ile örülmüş örnekleri mevcuttur. Ayrıca Selçuklularda, altta mezar odası üzerinde mescit yer alan iki katlı birim içinde de yer alan türbeler mevcuttur (Kuran: 1969: 138).

Ana eyvana bitişik olarak yerleştirilmiş, avlunun önünde yer alan türbelere, Çorum Alaca Hüseyin Gazi Medresesi, Sinop Alaeddin (Süleyman Pervane) Medresesi, Karaman Nefise Sultan Medresesi, Tokat Gök Medrese, Sivas Divriği Melike Turhan Şifahanesi, Karaman Emir Musa Medresesi, Konya Karatay Medresesi gibi örnekler verilebilir. Giriş eyvanına yakın ve avlunun gerisine yerleştirilmiş türbelerin ise, Kayseri Avgunu Medresesi, Konya Akşehir Taş Medrese, Sivas Buruciye Medresesi, Konya Sırçalı Medrese, Kırşehir Caca Bey Medresesi, (Yusuf Bin Yakub) Çay Medresesi gibi örnekleri mevcuttur. Türbenin avlunun yan tarafında yer aldığı örnekler ise şunlardır: Kayseri Çifte Medrese (Gıyasiye), Sivas Keykavus I Tıp Şifahanesi, Manisa İshak Bey Medresesi. Medrese kitlesinin dışında ancak medreseye bitişik, doğrudan ya da dolaylı olarak medrese ile bağlantılı müstakil türbelere ise şu örnekleri vermek mümkündür: Erzurum Yakutiye Medresesi, Karaman İbrahim Bey Medresesi, Isparta Atabey Mübarrizüddin Ertokuş Medresesi, (Yusuf Bin Yakub) Çay Medresesi, Kayseri Huand Hatun Medresesi, Erzurum Çifte Minareli/Hatuniye Medresesi gibi.

Malzeme ve yapı

Yapı malzemesi olarak, açık ve kapalı Anadolu medreselerinde bariz fark görülmemektedir. Medreseler moloz ve kesme taş kullanılarak inşa edilmiştir. Genel olarak medreselerde, kubbe ve tonoz gibi yapı elemanlarında, beden duvarlarına yüklenen ağırlığı azaltmak için tuğla malzeme kullanılmıştır. Tuğla malzeme, minarelerde ve süsleme amacı ile de kullanılmıştır. Ayrıca medreselerde devşirme malzeme kullanımı da görülmektedir. Antik yapılardan toplanmış büyük kesme taşlar, bazı medreselerin dış duvarlarında görülmektedir.

Ayşıl Türkel Yavuz (TMMOB, 2005: 80), "Selçuklu Döneminde Malzeme ve Mimarlık İlişkisi" adlı makalesinde şu ifadeleri kullanmıştır: "Anadolu'da temel bütün yapı malzemelerinin bulunmasına karşın, tüm kültür katmanlarında anıtsal mimarinin temel malzemesi taştır. Tuğla, ahşap ve kerpiç onu izler. Günümüze en az kalmış olan kerpiç yapılardır."

Selçuklu yapılarında ve medreselerde tuğla kullanımına ilişkin olarak, Ömür Bakırer (1981: 23, 202) şu ifadeleri kullanmıştır:

> Selçuklu öncesi ve Selçuklu dönemi Mescit ve Türbe'lerinde tuğla genellikle tek başına kullanılırken, Cami ve Medrese'ler gibi büyük ölçekli yapılardaki kullanımı bazı bölümlere veya üstyapıya kısıtlanmaktadır…Küçük ölçekli Mescit ve Türbelerde tuğla, temeller üzerinden başlamak üzere esas yapı malzemesi olurken, büyük ölçekli yapıların yalnızca iç mekanlarında ve/veya üst örtülerinde yer almaktadır.

Ayrıca Bakırer (1981: 22), Selçuklu öncesi ve Selçuklu dönemi sürecinde, bu dört yapı türü (türbe, mescit, medrese ve cami) dışında kalan türlerde, tuğla kullanımına az rastlanıldığını ifade etmiştir. Taş ve tuğlanın birlikte kullanıldığı büyük ölçekli yapılar (medreseler ve camiler) ile tuğlanın esas yapı malzemesi olarak görülebildiği daha küçük ölçekli yapılar (mescit ve türbeler) dışındaki büyük ölçekli yapılarda (Hanlar ve Kervansaraylar) ise tuğla kullanımı çok nadir görülmektedir (Bakırer, 1981: 22).

Erken dönem Anadolu medreselerinde kemerler genellikle iki veya nadiren dört merkezli sivri kemer olarak kullanılmıştır. Tonozlar ise genellikle beşik tonozdur, ancak bazı örneklerde çapraz tonoz kullanıldığı da görülmektedir. Tonozlar eyvan, oda ve hücrelerde

görülmektedir. Kubbeler ise, kapalı medreselerde orta avlu örtüsü olarak kullanılmakla birlikte, kışlık dershane, türbe ve mescit örtüsü olarak görülmektedir. Kubbeye geçiş elemanı olarak ise, avlu kubbelerinde, tromp, pandantif, yelpaze pandantif ve kubbemsi tonoz kullanılan örnekler mevcuttur. Kışlık dershanelerde kubbeye geçiş elemanı olarak, tromp ve Türk üçgenli kuşak kullanılmıştır. Medrese mescitlerinde ise geçiş elemanı olarak tromp görülmemektedir. Mescit kubbelerinin tümü Türk üçgenli kuşaklara oturan yarım küre biçimindedir. Ayrıca külahsız türbe kubbelerinde de Türk üçgenli kuşak geçiş elemanı olarak görülmektedir (Kuran: 1969: 145-146).

Beşik tonozun kullanımı ile ilgili olarak, Ayşıl Türkel Yavuz (TMMOB, 2005: 113), yine "Selçuklu Döneminde Malzeme ve Mimarlık İlişkisi" adlı makalesinde şu ifadeleri kullanmıştır: "Beşik Tonoz, Selçuklu'nun bulunduğu her coğrafi bölgede her türlü yapının ve mekânın örtüsüdür… medrese türü yapılarda mescit ve türbe dışında hemen bütün mekânlar, bazı türbelerin hem türbe hem gömütlük kısmı hep beşik tonozlar örtülüdür." Kubbe için ise şu ifadeleri kullanmıştır (TMMOB, 2005: 131, 132):

> Selçuklu mimarisinde kubbe, Osmanlı mimarisinde olduğu gibi, her mekânı ve birimi örtebilen genel bir örtü türü değil, özel mekân ve birimlerin örtüsüdür. Genel örtü türü, yukarıda belirtildiği gibi, beşik tonozdur… Ahşap kirişlemeli olanların dışında, kubbe tek mekânlı mescitlerin doğal örtüsüdür. Kubbenin medreselerde ve camilerde kapalı avlunun örtüsü olarak kullanılması, Osmanlı'da devam etmeyen, Anadolu Selçuklu mimarisine özel bir kullanımdır. Medreselerde kubbe eyvanları değil köşelerdeki dershane ve eğer varsa, mescit ve türbe mekânlarını örter.

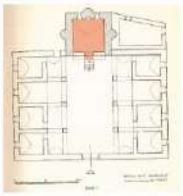
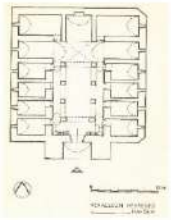
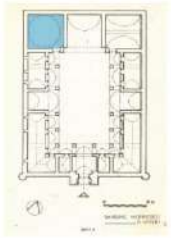
5.2.5. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri ve plan şemalarının analizi

Tez konusu yapının, VGM Vakfiye Arşivinde yer alan, Sinanüddin Yusuf'un 19 Eylül 1288 (Hicri 20 Şaban 687) tarihli vakfiyesinde "Ankara'da müceddeden bina eylediğim mescid ve ittisalindeki medrese" ifadesi kullanılmıştır. (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.13-15), (VGM Arşivi, 2017). Ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde yer alan 1530 (Hicri 937) tarih ve 438 sayılı "Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu" olarak adlandırılan tahrir defterinde yapı, "Vakf-ı Medrese-i Mescid-i, Sarraç Sinan der nefs-i Ankara" olarak geçmektedir (Kılcı, 2009: 5). Bu nedenle çalışma kapsamında Anadolu Medreseleri'nin karşılaştırmalı çalışması yapılmıştır.

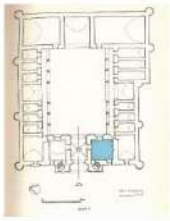
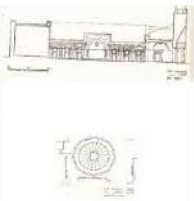
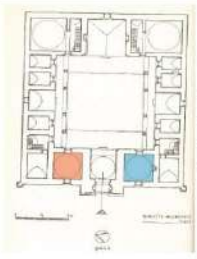
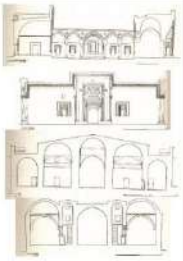
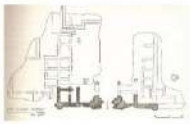
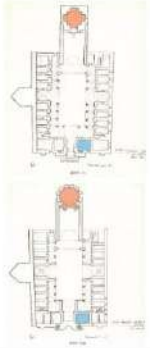
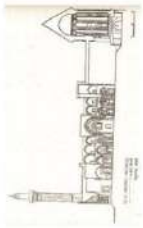
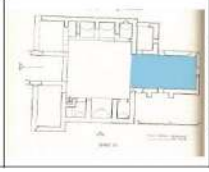
Erken dönem Anadolu medreselerinin tarihi gelişmi ve mimari özelliklerinin incelenmesinin ardından planına ulaşılabilen tüm, Danişmentli, Artuklu, Selçuklu ve İlhanlı medreseleri incelenmiş, neticesinde 12.,13. ve 14. yy Anadolu medreseleri analiz edilmiştir (Bakınız Şekil 5.4-5.6).

Çalışmada medreseler; "Açık Medreseler", "Kapalı Medreseler" ve "Bir Kısmı Kısmen Ayakta Olan Medreseler" olarak sınıflandırılmış ve ayrı tablolar hazırlanmıştır. Medreseler, plan biçimi açısından avlu durumuna göre başlıklara ayrılmasının ardından, eyvanlarının durumuna göre "Bir veya İki Eyvanlı" ve "Üç veya Dört Eyvanlı" olarak ayrılmıştır. Bununla birlikte bu başlıkların altında "Tek Katlı" ve "İki Katlı" olmak üzere sıralanmıştır. Kapalı Medreseler'de "Kubbe Altı Revaksız" ve "Kubbe Altı Revaklı" olma durumları da belirtilmiştir. Açık avlulu medreselerde ise revak avlunun bir parçasıdır (Sözen, 1970).

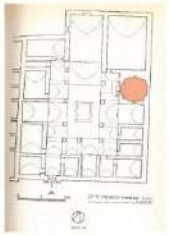
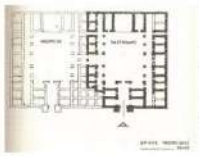
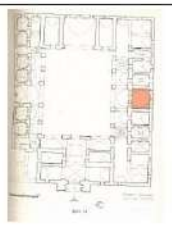
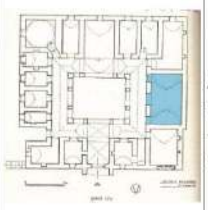
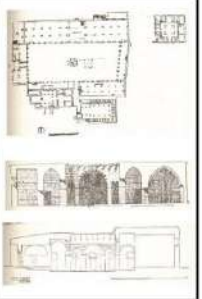
Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan, mescit ve türbe birimlerini içermektedir. Bu nedenle, incelenen medreselerde yer alan mescit ve türbe birimleri renklendirilerek, tez konusu yapının eski durumuna dair bilgi edinmek amaçlanmıştır. Plan şemalarında, mescit birimleri mavi, türbe birimleri ise turuncu renk ile ifade edilmiştir. Ayrıca çalışmada medreselerdeki mescitler, yapı kitlesi içindeki konumlarına göre "Eyvan Mescit" ve "Oda Mescit" olarak sınıflandırılmıştır. "Oda Mescitler" ise, "Tek Kubbeli" ve "Dikdörtgen Planlı" olmak üzere ayrılmış ve tablolarda ifade edilmişitir. Bununla birlikte mescitlerinin yeri hakkında bilgi bulunmayan medreseler ile Ulu Cami gibi yapılara bitişik olma durumundan ötürü bünyesinde mescit bulunmayan medreseler de belirtilmiştir.

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MEDRESE YAPILARI-PLAN ŞEMALARI Açık Medreseler									
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	PLAN BİÇİMİ/ SINIFLANDIRMA	KAT OLUŞUMU	MESCİT KONUMU/ SINIFLAND.	EK GÖRSEL
1	MEDRESE	Seyitgazi/ Battal Gazi Medresesi	Eskişehir	1207-1208		Açık Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı	Tek Katlı	Bilgi yok	
2	MEDRESE	Seraceddin Medresesi	Kayseri	1238/1239		Açık Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı	Tek Katlı	Bilgi yok	
3	MEDRESE	İmaret Medresesi	Antalya	XIII. yy.'ın ilk yarısı		Açık Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı	Tek Katlı	Bilgi yok	
4	MEDRESE	Avgunu Medresesi	Kayseri	XIII. yy.'ın ilk yarısı		Açık Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı	Tek Katlı	Bilgi yok	
5	MEDRESE	Taş Medrese	Konya Akşehir	1250		Açık Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı	Tek Katlı	Oda Mescit_ Tek Kubbeli	
6	MEDRESE	Sahibiye Medresesi	Kayseri	1267/68		Açık Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı	Tek Katlı	Oda Mescit_ Tek Kubbeli (Metin Sözen tahmin)	

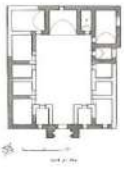
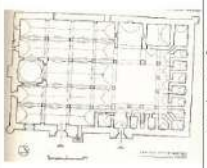
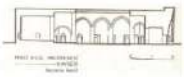
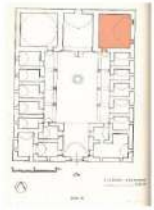
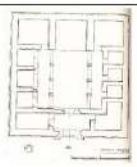
Şekil 5.4. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Açık Medreseler, plan şemaları tablosu (Kuran, 1969), (Sözen, 1970)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MEDRESE YAPILARI-PLAN ŞEMALARI Açık Medreseler									
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	PLAN BİÇİMİ/ SINIFLANDIRMA	KAT OLUŞUMU	MESCİT KONUMU/ SINIFLAND.	EK GÖRSEL
7	MEDRESE	Zinciriye Medresesi	Aksaray	1336-37		Açık Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı	Tek Katlı	Oda Mescit_ Tek Kubbeli (Metin Sözen tahmin)	
8	MEDRESE	Gök Medrese	Sivas	1271		Açık Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı	İki Katlı	Oda Mescit_ Tek Kubbeli	
9	MEDRESE	Buruciye Medresesi	Sivas	1271/1272		Açık Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı	İki Katlı	Oda Mescit_ Tek Kubbeli	
10	MEDRESE	Çifte Minareli Medrese	Sivas	1271/1272		Açık Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı	İki Katlı	Bilgi yok	
11	MEDRESE	Çifte Minareli/Hatuniye Medrese	Erzurum	1253		Açık Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı	İki Katlı	Oda Mescit_ Tek Kubbeli	
12	MEDRESE	Yelli Medrese	Muğla Beçin	1344		Açık Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı	İki Katlı	Eyvan Mescit (Metin Sözen tahmin)	

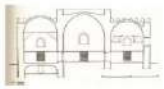
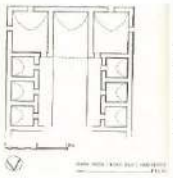
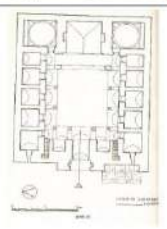
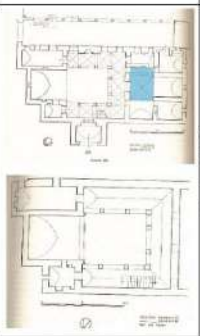
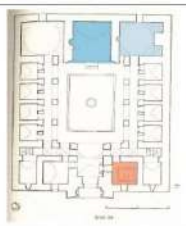
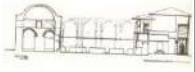
Şekil 5.4. (devam) Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Açık Medreseler, plan şemaları tablosu (Kuran, 1969), (Sözen, 1970)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MEDRESE YAPILARI-PLAN ŞEMALARI Açık Medreseler									
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	PLAN BİÇİMİ/ SINIFLANDIRMA	KAT OLUŞUMU	MESCİT KONUMU/ SINIFLAND.	EK GÖRSEL
13	TIP MEDRESESİ/ŞİFAHANE	Çifte Medrese (Gıyasiye)	Kayseri	1205/1206		Açık Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı	Tek Katlı	Türbe kısmında mescit de yer alıyor	
14	TIP MEDRESESİ/ŞİFAHANE	Çifte Medrese (Şifahiye)	Kayseri	1205/1206		Açık Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı	Tek Katlı	Bilgi yok	
15	TIP MEDRESESİ/ŞİFAHANE	Keykavus I Tıp Medresesi	Sivas	1217/1218		Açık Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı	Tek Katlı	Bilgi yok	
16	TIP MEDRESESİ/ŞİFAHANE	Keykavus I Tıp Şifahanesi	Sivas	1217/1218		Açık Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı	Tek Katlı	Bilgi yok	
17	MEDRESE	Zinciriye Medresesi	Diyarbakır	1236		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	Tek Katlı	Oda Mescit_ Dikdörtgen Planlı	
18	MEDRESE	Huand Hatun Medresesi	Kayseri	1237/1238		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	Tek Katlı	Bilgi yok	

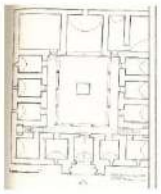
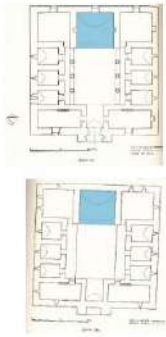
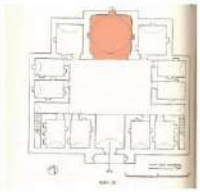
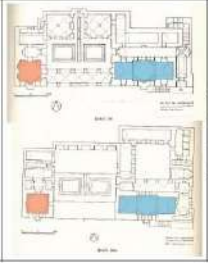
Şekil 5.4. (devam) Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Açık Medreseler, plan şemaları tablosu (Kuran, 1969), (Sözen, 1970)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MEDRESE YAPILARI-PLAN ŞEMALARI Açık Medreseler									
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	PLAN BİÇİMİ/ SINIFLANDIRMA	KAT OLUŞUMU	MESCİT KONUMU/ SINIFLAND.	EK GÖRSEL
19	MEDRESE	Kalehisar Medresesi	Çorum Alaca Mahmur diye Köyü	XIII. yy.'ın ilk yarısı		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	Tek Katlı	Eyvan Mescit	
20	MEDRESE	Hüzeyin Gazi Medresesi	Çorum Alaca	XIII. yy.'ın ortaları		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	Tek Katlı	Bilgi yok	
21	MEDRESE	Antalya Ulu Cami Medresesi	Antalya	XIII. yy.'ın ortaları		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	Tek Katlı	Camiye yakın olduğu için mescit yok	
22	MEDRESE	Hacı Kılıç Medresesi	Kayseri	1249/1250		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	Tek Katlı	Cami ve Medrese birlikte tasarlandığı için mescit yok	
23	MEDRESE	Alaeddin (Süleyman Pervane) Medresesi	Sinop	1262/1263		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	Tek Katlı	Bilgi yok	
24	MEDRESE	Hisarardı Medresesi	Afyon	XIII. yy.'ın iki yarısı		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	Tek Katlı	Bilgi yok	
25	MEDRESE	Tol Medrese	Karaman Ermenek	1339		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	Tek Katlı	Bilgi yok	

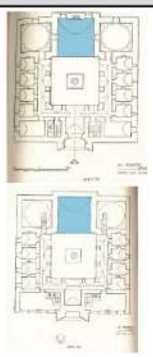
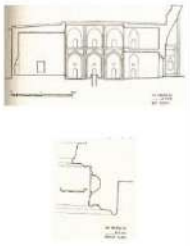
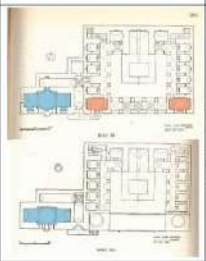
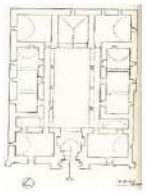
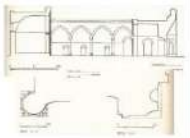
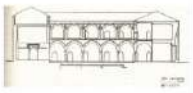
Şekil 5.4. (devam) Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Açık Medreseler, plan şemaları tablosu (Kuran, 1969), (Sözen, 1970)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MEDRESE YAPILARI-PLAN ŞEMALARI Açık Medreseler									
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	PLAN BİÇİMİ/ SINIFLANDIRMA	KAT OLUŞUMU	MESCİT KONUMU/ SINIFLAND.	EK GÖRSEL
26	MEDRESE	Alanya/Obaköy Medresesi	Antalya	1373		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	Tek Katlı	Oda Mescit_ Tek Kubbeli (Metin Sözen tahmin)	
27	MEDRESE	Nefise Sultan Medresesi	Karaman	1381/1382		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	Tek Katlı	Bilgi yok	
28	MEDRESE	Kara Paşa (İlyas Bey) Medresesi	Muğla Beçin	XIV. yy.ın sonu XV. yy.ın başı		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	Tek Katlı	Bilgi yok	
29	MEDRESE	Hatuniye Medresesi	Kayseri	1431-1432		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	Tek Katlı	Bilgi yok	
30	MEDRESE	Mesudiye Medresesi	Diyarbakır	1198/1199 1223		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	İki Katlı	Ulu Cami'ye bağlıdır ve medresede mescit olarak kullanılan, önünde mihrap olan bir dikdörtgen alan mevcuttur	
31	MEDRESE	Sırçalı Mederesi	Konya	1242/1243		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	İki Katlı	Eyvan Mescit (eyvanın sağındaki odada da mihrap nişi var)	

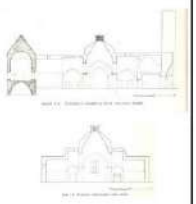
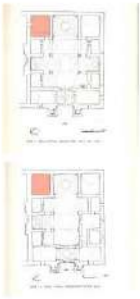
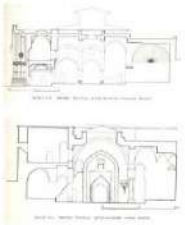
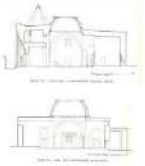
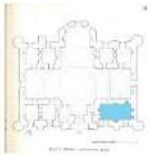
Şekil 5.4. (devam) Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Açık Medreseler, plan şemaları tablosu (Kuran, 1969), (Sözen, 1970)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MEDRESE YAPILARI-PLAN ŞEMALARI Açık Medreseler									
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	PLAN BİÇİMİ/ SINIFLANDIRMA	KAT OLUŞUMU	MESCİT KONUMU/ SINIFLAND.	EK GÖRSEL
32	MEDRESE	Taş Medrese/Dündar Bey Medresesi	Isparta Eğridir	1301-1302		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	İki Katlı	Bilgi yok	
33	MEDRESE	Emir Sinaneddin Medresesi	Antalya Korkuteli	1319/1320		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	İki Katlı	Eyvan Mescit	
34	MEDRESE	Ahmet Gazi Medresesi	Muğla Peçin	1375/1376		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	İki Katlı	Bilgi yok	
35	MEDRESE	İshak Bey Medresesi	Manisa	1378/1379		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	İki Katlı	Ulu Cami'ye bitişiktir, mescit yok	
36	MEDRESE	Sultan İsa Medresesi	Mardin	1385		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	İki Katlı	Oda Mescit_ Dikdörtgen Planlı	

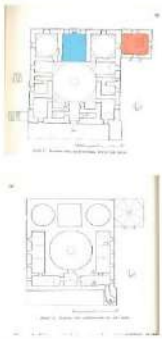
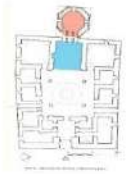
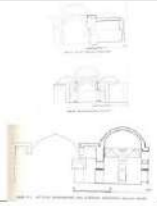
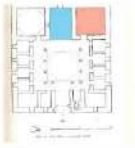
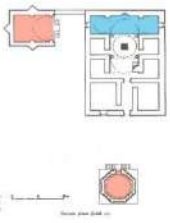
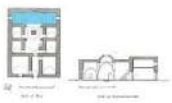
Şekil 5.4. (devam) Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Açık Medreseler, plan şemaları tablosu (Kuran, 1969), (Sözen, 1970)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MEDRESE YAPILARI-PLAN ŞEMALARI Açık Medreseler									
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	PLAN BİÇİMİ/ SINIFLANDIRMA	KAT OLUŞUMU	MESCİT KONUMU/ SINIFLAND.	EK GÖRSEL
37	MEDRESE	Ak Medrese	Niğde	1409/1410		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	İki Katlı	Eyvan Mescit	
38	MEDRESE	Sultan Kasım Medresesi	Mardin	XV. yy.ın son çeyreğinden, XVı. yy.ın başı arası		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	İki Katlı	Oda Mescit_ Dikdörtgen Planlı	
39	TIP MEDRESESİ/ŞİFAHANE	Bimarhane	Amasya	1308/1309		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	Tek Katlı	Bilgi yok	
40	TIP MEDRESESİ/ŞİFAHANE	Gök Medrese	Tokat	XIII. Yy.ın son çeyreği		Açık Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı	İki Katlı	Oda Mescit_ Dikdörtgen Planlı (ayrıca eyvanda da niş vardır)	

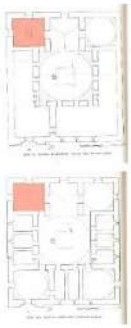
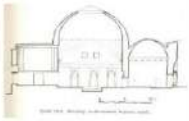
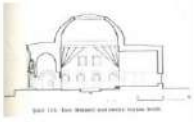
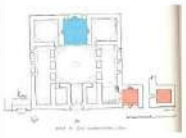
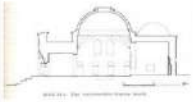
Şekil 5.4. (devam) Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Açık Medreseler, plan şemaları tablosu (Kuran, 1969), (Sözen, 1970)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MEDRESE YAPILARI-PLAN ŞEMALARI Kapalı Medreseler									
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	PLAN BİÇİMİ/ SINIFLANDIRMA	KAT OLUŞUMU	MESCİT KONUMU/ SINIFLAND.	EK GÖRSEL
1	MEDRESE	Yakutiye Medresesi	Erzurum	1310-1311		Kapalı Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı Kubbe Altı Revaklı	Tek Katlı	Eyvan Mescit	
2	TIP MEDRESESİ/ŞİFAHANE	Divriği/Melike Turhan Şifahanesi	Sivas Divriği	1228-1229		Kapalı Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı Kubbe Altı Revaklı	İki Katlı	Ulu Camiye bitişik olması nedeniyle mescidi yok	
3	RASATHAN	Caca Bey Medresesi	Kırşehir	1272-1273		Kapalı Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı Kubbe Altı Revaklı	İki Katlı	Eyvan Mescit	
4	MEDRESE	Nizameddin Yağıbasan Medresesi (Çukur Medrese)	Tokat	XII. yy.'ın ortası		Kapalı Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı Kubbe Altı Revaksız	Tek Katlı	Eyvan Mescit	
5	MEDRESE	Nizameddin Yağıbasan Medresesi	Tokat Niksar	1157-1158		Kapalı Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı Kubbe Altı Revaksız	Tek Katlı	Bilgi yok	
6	MEDRESE	İhalsiye Medresesi	Bitlis	1598		Kapalı Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı Kubbe Altı Revaksız	Tek Katlı	Oda Mescit_ Dikdörtgen Planlı	

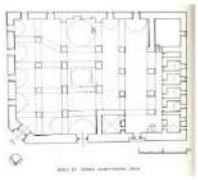
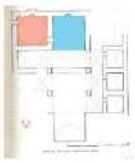
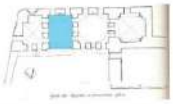
Şekil 5.5. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Kapalı Medreseler, plan şemaları tablosu (Kuran, 1969), (Sözen, 1972), (Aksulu ve Kuntay, 2013)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MEDRESE YAPILARI-PLAN ŞEMALARI Kapalı Medreseler									
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	PLAN BİÇİMİ/ SINIFLANDIRMA	KAT OLUŞUMU	MESCİT KONUMU/ SINIFLAND.	EK GÖRSEL
7	MEDRESE	İbrahim Bey Medresesi	Karaman	1432-1433		Kapalı Medreseler -Üç veya Dört Eyvanlı Kubbe Altı Revaksız	İki Katlı	Eyvan Mescit	
8	MEDRESE	Mübarrizüddin Ertokuş Medresesi	Isparta Atabey	1224		Kapalı Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı Kubbe Altı Revaklılar	Tek Katlı	Eyvan Mescit	
9	MEDRESE	Ali Gav Medresesi	Konya	XII. yy.'ın sonu		Kapalı Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı Kubbe Altı Revaklılar	Tek Katlı	Eyvan Mescit ve yan mekanların dan biri türbe	
10	MEDRESE	Ahmediye Medresesi	Erzurum	1314		Kapalı Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı Kubbe Altı Revaklılar	Tek Katlı	Eyvan Mescit	
11	MEDRESE	Emir Musa Medresesi	Karaman	XIV. yy.'ın ortasına doğru		Kapalı Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı Kubbe Altı Revaklılar	Tek Katlı	Eyvan Mescit	
12	MEDRESE	Boyalıköy Medresesi	Afyon	XIII. yy.		Kapalı Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı Kubbe Altı Revaksız	Tek Katlı	Eyvan Mescit	

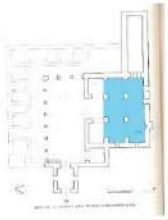
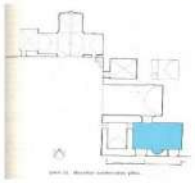
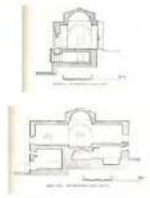
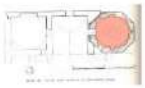
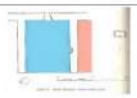
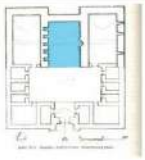
Şekil 5.5. (devam) Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Kapalı Medreseler, plan şemaları tablosu (Kuran, 1969), (Sözen, 1972)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MEDRESE YAPILARI-PLAN ŞEMALARI Kapalı Medreseler									
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	PLAN BİÇİMİ/ SINIFLANDIRMA	KAT OLUŞUMU	MESCİT KONUMU/ SINIFLAND.	EK GÖRSEL
13	MEDRESE	Karatay Medresesi	Konya	1251-1252		Kapalı Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı Kubbe Altı Revaksız	Tek Katlı	Bilgi yok	
14	TIP MEDRESESİ/ŞİFAHANE	İnce Minareli Medrese	Konya	1260-1265		Kapalı Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı Kubbe Altı Revaksız	Tek Katlı	Oda Mescit_ Tek Kubbeli (mescidi ayrı olmasına rağmen eyvanda da mihrap var)	
15	TIP MEDRESESİ/ŞİFAHANE	(Yusuf Bin Yakub) Çay Medresesi	Afyon-Akşehir arası Çay	1278-1279		Kapalı Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı Kubbe Altı Revaksız	Tek Katlı	Eyvan Mescit	
16	RASATHANE	Vacidiye Medresesi	Kütahya	1314-1315		Kapalı Medreseler -Bir veya İki Eyvanlı Kubbe Altı Revaksız	Tek Katlı	Ulu Camiye yakın olması nedeniyle mescidi yok	

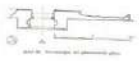
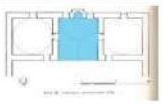
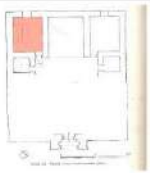
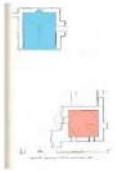
Şekil 5.5. (devam) Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Kapalı Medreseler, plan şemaları tablosu (Kuran, 1969), (Sözen, 1972)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MEDRESE YAPILARI-PLAN ŞEMALARI Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler								
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	PLAN BİÇİMİ/ SINIFLANDIRMA	MESCİT KONUMU/ SINIFLANDIRMA	EK GÖRSEL
1	MEDRESE	Eminüddin Medresesi	Mardin	1108-1123		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Bilgi Yok	
2	MEDRESE	Necmeddin Medresesi	Mardin	1122-1123		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Oda Mescit_ Dikdörtgen Planlı (tonoz örtü)	
3	MEDRESE	Külük Medresesi	Kayseri	XII. yy.'ın ilk yarısı		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Cami ve Medreseden oluşmaktadır	
4	MEDRESE	Hatuniye/Sitti Radviyye Medresesi	Mardin	1176-1185		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Eyvan Mescit	
5	MEDRESE	Eyyübi	Urfa	1191		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Ulu Camiye bitişiktir ve eyvanında mihrap vardır	
6	MEDRESE	İplikçi Medresesi	Konya	1196		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Bilgi Yok	
7	MEDRESE	Zeynel Bey Külliyesi Artuklu Medresesi	Batman Hasankeyf	XII. yy.		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Eyvan Mescit	
8	MEDRESE	Halifet Gazi Medresesi	Amasya	1209-1210	---	Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	---	

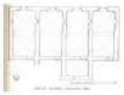
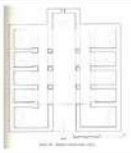
Şekil 5.6. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler, plan şemaları tablosu (Kuran, 1969), (Sözen, 1972)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MEDRESE YAPILARI-PLAN ŞEMALARI Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler								
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	PLAN BİÇİMİ/ SINIFLANDIRMA	MESCİT KONUMU/ SINIFLANDIRMA	EK GÖRSEL
9	MEDRESE	Harzem Medresesi	Mardin Kızıltepe	1211-1212		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Oda Mescit_ Dikdörtgen Planlı	
10	MEDRESE	Marufiye Medresesi	Mardin	XIII. yy.'ın başı		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Oda Mescit_ Dikdörtgen Planlı	
11	MEDRESE	Cemaleddin Ferruh Şifahanesi	Çankırı	1235		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Bilgi Yok	
12	MEDRESE	Atabey Armağan Medresesi	Antalya	1239-1240	--	Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	---	
13	MEDRESE	Tac'ül Vezir Medresesi	Konya	1239-1240		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Bilgi Yok	
14	MEDRESE	Melik Gazi Medresesi	Kırşehir	1246-1247	--	Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	---	
15	MEDRESE	Küçük Karatay Medresesi	Konya	1248'den önce		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Eyvan Mescit	
16	MEDRESE	Karatay Medresesi	Antalya	1250-1251		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Eyvan Mescit	
17	MEDRESE	Şehidiye Medresesi	Mardin	XIII. yy.'ın ortası		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Oda Mescit_ Dikdörtgen Planlı	

Şekil 5.6. (devam) Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler, plan şemaları tablosu (Kuran, 1969), (Sözen, 1972)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MEDRESE YAPILARI-PLAN ŞEMALARI Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler								
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	PLAN BİÇİMİ/ SINIFLANDIRMA	MESCİT KONUMU/ SINIFLANDIRMA	EK GÖRSEL
18	MEDRESE	Pervaneoğlu Ali Şifahanesi	Kastamonu	1272-1273		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Bilgi Yok	
19	MEDRESE	Taciye Medresesi	Aksaray	XIII. yy.'ın üçüncü çeyreği	---	Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	---	
20	MEDRESE	Melik Mansur Medresesi	Mardin	XIII.-XIV. yy.'ın başı		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Oda Mescit_ Dikdörtgen Planlı	
21	MEDRESE	Hatuniye Medresesi	Diyarbakır Hani	XIII.-XIV. yy.'ın başı		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Eyvan Mescit	
22	MEDRESE	Hocaenti Medresesi	Mersin Mut	XIV. yy.'ın başı	---	Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	---	
23	MEDRESE	Altunboğa Medresesi	Mardin	XIV. yy.'ın başı		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Bilgi Yok	
24	MEDRESE	İsmail Aka Medresesi	Konya Beyşehir	1369-1370		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Bilgi Yok	
25	MEDRESE	Şahabiyye-i Kübra Medresesi	Malatya	XIV. yy.'ın üçüncü çeyreği		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Eyvan Mescit	
26	MEDRESE	Taş Medrese	Maraş	XV. yy.'ın son çeyreği XVI. yy.'ın ilk çeyreği		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Oda Mescit_ Tek Kubbeli	

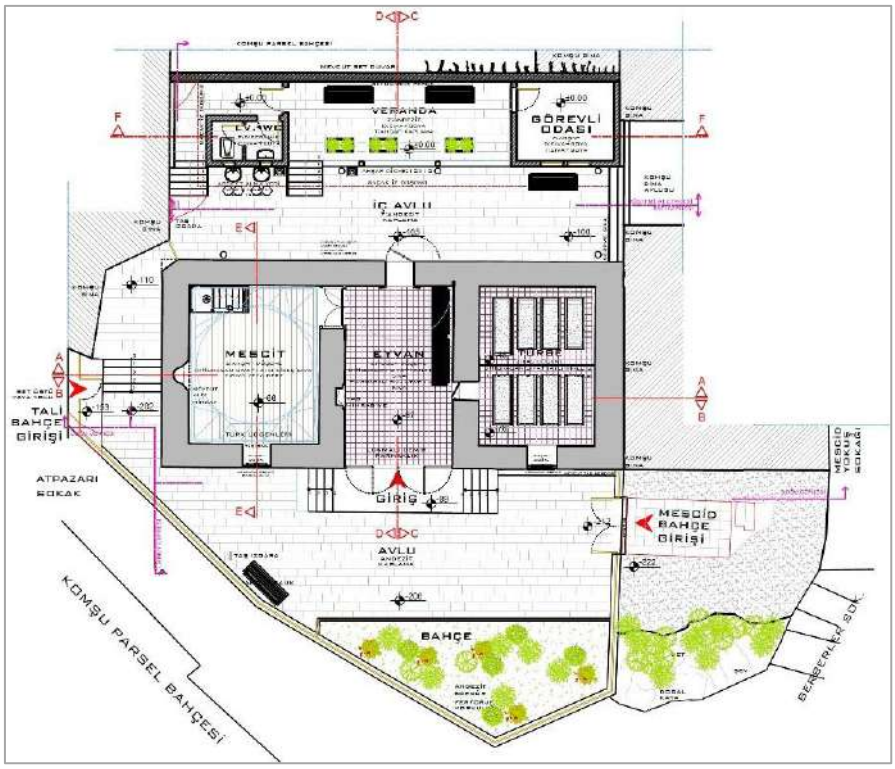
Şekil 5.6. (devam) Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler, plan şemaları tablosu (Kuran, 1969), (Sözen, 1972)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MEDRESE YAPILARI-PLAN ŞEMALARI Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler								
SAYI	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	KONUM	DÖNEM-YAPIM TARİHİ	PLAN ŞEMASI/TİPİ	PLAN BİÇİMİ/ SINIFLANDIRMA	MESCİT KONUMU/ SINIFLANDIRMA	EK GÖRSEL
27	MEDRESE	Şah Sultan Hatun Medresesi	Mardin	XV. yy.'ın sonu XVI. yy.'ın başı		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Caminin avlusu medreseye çevrilmiştir, dolayısı ile medresenin mescidi yoktur	
28	MEDRESE	Savurkapı Medresesi	Mardin	Belli değil		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Bilgi Yok	
29	MEDRESE	Medrese Kalıntısı	Tokat	Belli değil		Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler	Bilgi Yok	

Şekil 5.6. (devam) Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler, plan şemaları tablosu (Kuran, 1969), (Sözen, 1972)

5.3. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin Karşılaştırmalı Çalışma Bağlamında Değerlendirilmesi

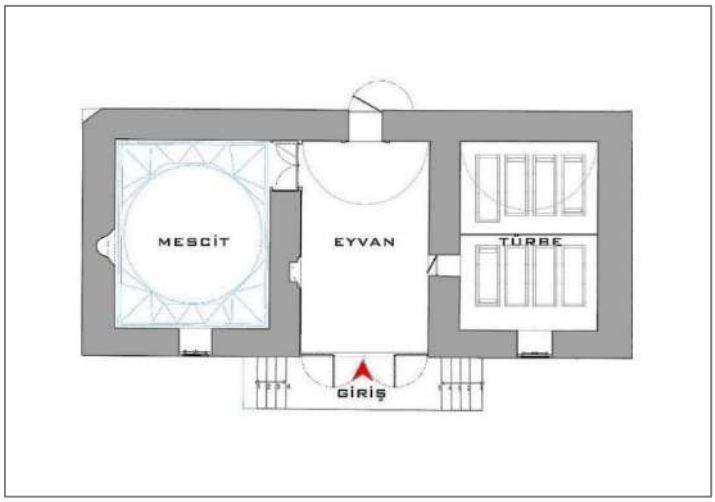
Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit, eyvan ve türbe birimlerinden oluşmaktadır (Resim 5.). Günümüzde de mescit ve türbe olarak işlevini sürdürmektedir. VGM Vakfiye Arşivinde yer alan, Sinanüddin Yusuf'a ait 19 Eylül 1288 (Hicri 20 Şaban 687) tarihli vakfiyesinde "Ankara'da müceddeden bina eylediğim mescid ve ittisalindeki medrese" ifadesi yer almaktadır (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.12-14), (VGM Arşivi, 2017). Bununla yanısıra yapı, Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde yer alan 1530 (Hicri 937) tarih ve 438 sayılı "Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu" olarak adlandırılan tahrir defterinde, "Vakf-ı Medrese-i Mescid-i, Sarraç Sinan der nefs-i Ankara" olarak ifade edilmiştir (Kılcı, 2009: 5). 1972 yılında koruma altına alınan, 1980 ilk defa tescillenen yapı, ilk kez 2002-2008 yılları arasında VGM tarafından esaslı onarıma tabi tutulmuştur. Restorasyon çalışmaları sırasında yapının medrese olma ihtimali de göz önünde bulundurulmuştur. Ancak bu çalışmalar sırasında gerçekleştirilen küçük çaplı kazı çalışmaları neticesinde "2863 sayılı yasa kapsamında herhangi bir buluntuya" rastlanmadığı belirtilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.3-6 ve Şekil 2.22-24), (VGM Arşivi, 2017).

Resim 5.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, zemin kat plan şeması

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi hakkında yukarıda verilen bilgiler ışığında elde edilen yazılı-görsel kaynaklar ile yapının kendisinden gelen veriler, restitüsyon çizimlerinin yapılması için yeterli olmamaktadır. Zira yapı 2002-2008 tarihleri arasında esaslı onarıma tabi tutulmuş olup, günümüzde iz takibi vb. çalışmaların yapılması söz konusu değildir.

Yapının mevcut plan şeması (Resim 5.2); geçmişten günümüze değişmeden ulaşan bir şema olabileceği gibi, bir yapı kompleksinin günümüze ulaşabilen kısmına ait olma ihtimaline de sahiptir. Bu nedenle karşılaştırmalı çalışma yapılarak yapının günümüzdeki plan şemasının durumu yada belli bir yapı kompleksinin parçası ise, gelişim yönünün tespiti amaçlanmıştır. Yapının günümüzdeki plan şemasında yer alan mescit, eyvan ve türbe birimleri göz önüne alınarak, karşılaştırmalı çalışma kapsamında incelenecek aynı dönem yapı türleri belirlenmiştir. Mescit birimi bu çalışmada belirleyici olmuştur.

Resim 5.2. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, sadeleştirilmiş plan şeması

Yapının yapıldığı Anadolu Selçuklu döneminde, mescitler müstakil yapılar olabildiği gibi, herhangi bir yapı bünyesinde de yer alabilmektedir: medrese mescitleri, han/kervansaray/ribat mescitleri, zaviye (tekke)/hanikâh mescitleri, saray/ köşk mescitleri ve tersane mescitleri gibi. Yapının vakfiyesinde medrese ifadesinin yer alması ve yapının birimleri arasında mescit ile birlikte türbenin de yer alması nedenleri ile yapının "bir yapı kompleksinin günümüze ulaşabilen kısmı" olabileceği göz önünde bulundurularak, müstakil mescitlerle birlikte, zaviye (tekke) ve hanikâh yapıları ile medreseler de karşılaştırmalı çalışma kapsamına dahil edilmiştir. Ancak aynı dönem yapısı olan, camiler, kervansaraylar, saraylar ve tersane yapıları konu kapsamından ötürü karşılaştırmalı çalışma kapsamında incelenmemiştir.

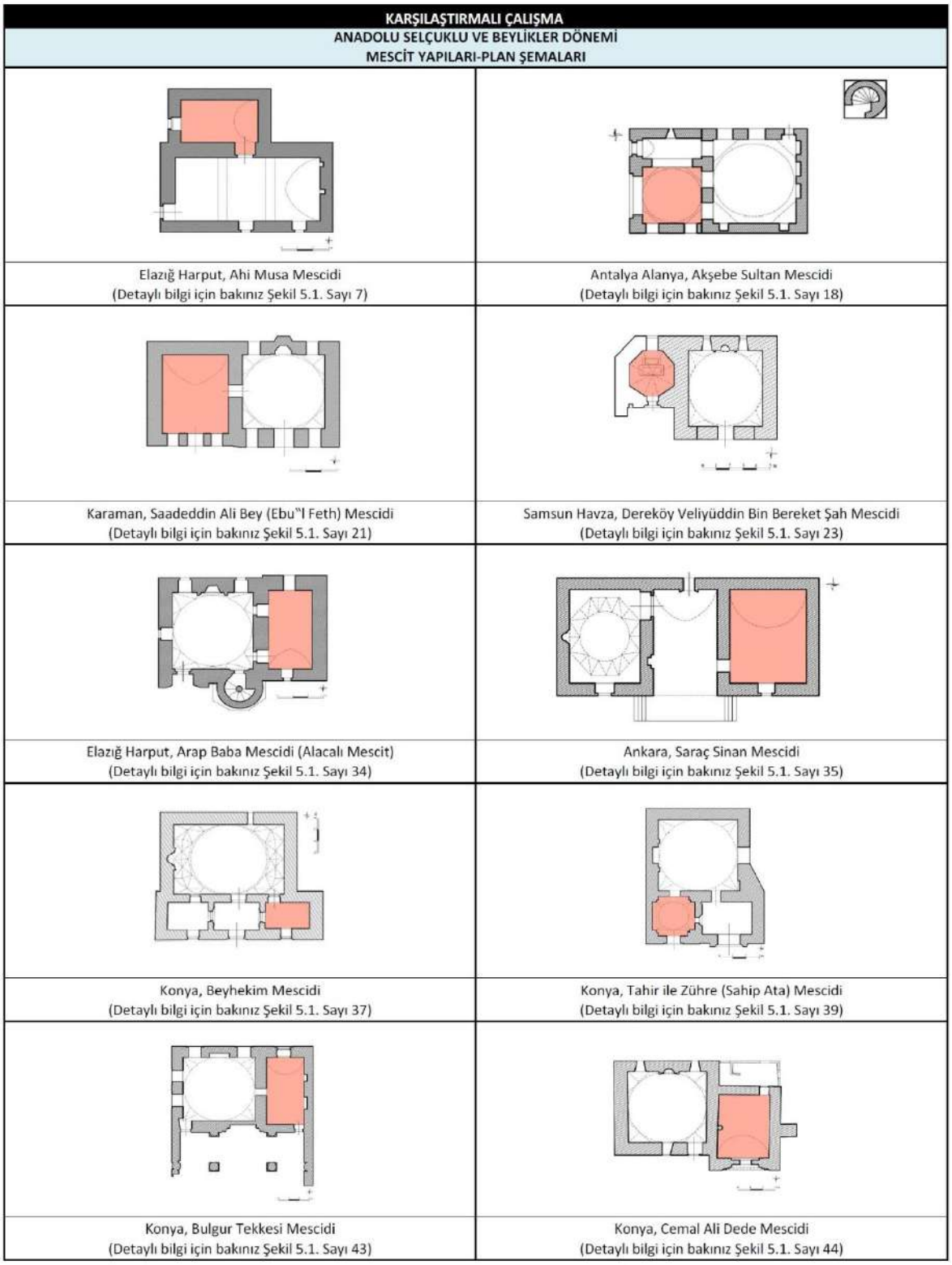
Müstakil mescitler

Karşılaştırmalı çalışma kapsamında öncelikle, 12.-14. yy dönemine ait günümüze ulaşabilen ve kaynaklardan planları elde edilen müstakil mescitler incelenmiş ve karşılaştırmalı çalışma tabloları (Bakınız Şekil 5.1) hazırlanmıştır. İncelenen 54 mescit arasında içinde türbe birimi yer alanlar belirtilmiş, bu birimler turuncu renk ile ifade edilmiştir. Ayrıca çalışmada mescitler, tek kubbeli mescit ve dikdörtgen planlı mescit olarak sınıflandırılmıştır.

12.-14. yy dönemine ait 54 mescidin incelenmesi neticesinde plan şemaları da analiz edilmiştir. Mescitler plan şeması olarak, tek mekânlı, iki mekânlı ya da üç mekânlı olarak

görülmektedir. Tek mekânlı mescitlerde yalnızca mescit birimi yer almaktadır. İki mekânlı mescitlerde, tek kubbeli ana mekânın yanına, giriş bölümü ya da türbe eklenmiştir. Ana mekâna eklenen giriş bölümü kapalı ya da yarı açık olabilmektedir. Bazı giriş bölümleri mihrap nişine sahip olup, kubbeli ana mekânın kuzeyinde yer alırlar ve yön, derinlik ve form açsından namaz kılmaya uygun mekânlardır. Bu mekânlar, son cemaat yerinin ilk örnekleri olarak kendini göstermektedir (Özakın, 1995: 268-270). Bazı giriş bölümleri ise mihrap nişi içermeyen ve namaz kılmaya uygun olamayan nitelikte olup, yalnızca geçiş mekânı özelliğindedir (Dilaver, 1971: 20). Üç mekânlı plan şemasında ise, mescit, türbe ve son cemaat ya da giriş bölümü birlikte görülmektedir.

Çalışma neticesinde Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi plan şemasına yakın olabilecek yapıların plan şemaları daha yakından incelenmiştir (Şekil 5.7). İncelenen 54 mescit arasında türbe mekanı içeren tüm yapılar detaylı olarak ele alınmıştır. Elazığ Harput Ahi Musa Mescidi, Karaman Saadeddin Ali Bey (Ebu‟l Feth) Mescidi, Samsun Havza Dereköy Veliyüddin Bin Bereket Şah Mescidi, Elazığ Harput Arap Baba Mescidi (Alacalı Mescit) ve Konya Cemal Ali Dede Mescidi yapılarının tümünün plan şeması, mescit ve bitişiğinde yer alan türbe olmak üzere 2 birimden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu yapılar; mescit, eyvan ve türbe olmak üzere 3 birimden oluşan ve eyvan birimi mescit ile türbe birimlerinin ortasında yer alan Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi plan şeması ile benzerliğe sahip değildir. Konya Beyhekim Mescidi ise mescit ile birlikte önünde 3 küçük parçadan oluşan bir son cemaat yerine sahiptir, bu birimlerden biri türbe olarak kullanılmaktadır. Ancak bu yapı da Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi plan şeması ile benzerlik teşkil etmez.

Şekil 5.7. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, türbe birimi içeren Mescitler, plan şemaları tablosu (Özakın, 1995), (Arslan, 2017)

Antalya Alanya Akşebe Sultan Mescidi de girişleri farklı mescit ve türbe birimlerinden oluşmaktadır, türbe bölümünde mescide geçiş sağlayan tonoz örtülü küçük bir koridor yer

almaktadır. Ancak bu yapı da mekân organizasyonu ve boyutları açısından Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi plan şeması ile benzerlik göstermez.

Konya Tahir ile Zühre (Sahip Ata) Mescidi ve Konya Bulgur Tekkesi Mescidi ise 3 mekânlı mescitlerdir. İkisinde de mescit, türbe ve son cemaat yeri birimleri yer almaktadır. Konya Tahir ile Zühre (Sahip Ata) Mescidi'nde son cemaat yeri kapalı bir birimken, Konya Bulgur Tekkesi Mescidi'nde bu birim yarı açıktır. Ancak iki mescitte de mescit ile türbe bitişiktir ve türbe ile son cemaat yeri birimleri tez konusu yapı ile karşılaştırıldığında oldukça küçüktür. Dolayısıyla bu yapılar da mekân organizasyonu ve boyutları açısından Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi plan şeması ile benzerlik göstermemektedir.

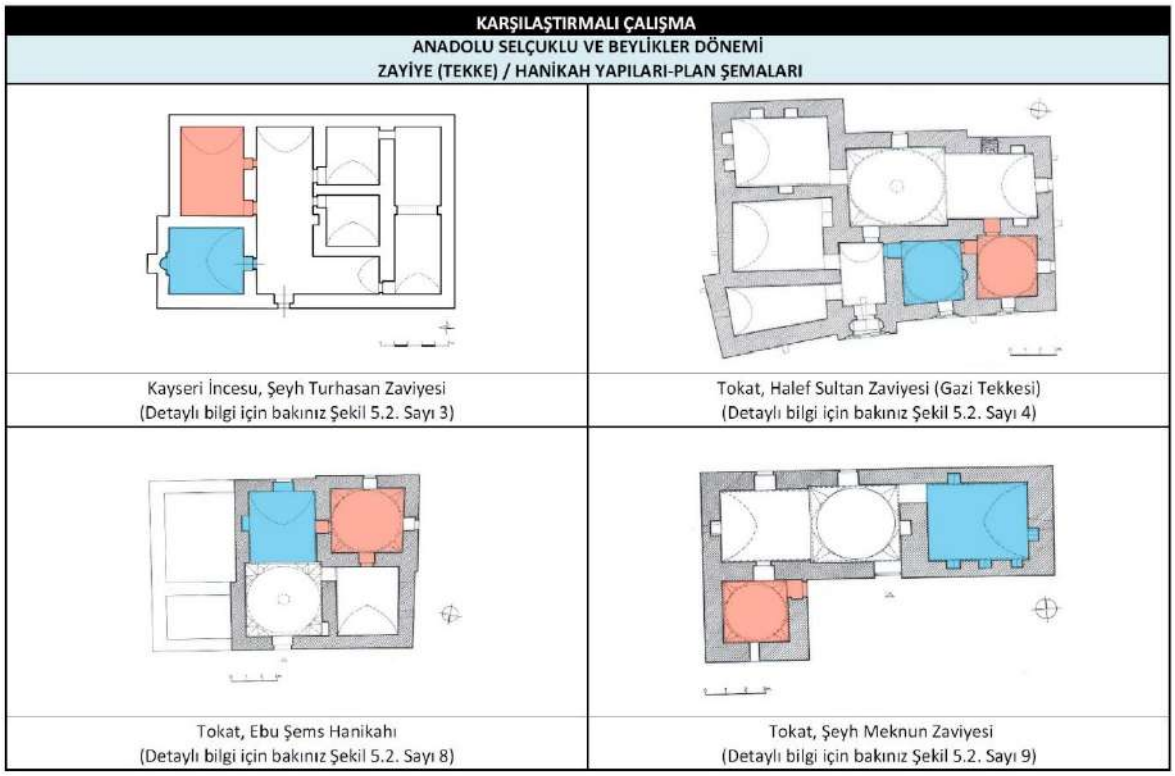
Zaviye (tekke) ve hanikâh yapıları

Müstakil mescitlerin ardından tez konusu yapının "bir yapı kompleksinin günümüze ulaşabilen kısmı" olabileceği göz önünde bulundurularak, zaviye (tekke) ve hanikâh yapıları karşılaştırmalı çalışmaya dâhil edilmiştir (Bakınız Şekil 5.2). Bu yapı türünün çalışmaya dâhil edilme nedeni bünyesinde mescit ve türbe barındırmasıdır.

Çalışmada günümüze ulaşabilen ve kaynaklardan planları elde edilen 12. ve 13. yy tarikat yapıları incelenmiştir. Plan şemalarında, mescit birimleri mavi, türbe birimleri ise turuncu renk ile ifade edilmiştir. Böylece tez konusu yapı ile ilişki kurulması hedeflenmiştir. Bununla birlikte, çalışmada mescitler, oda mescit ve eyvan mescit olarak sınıflandırılmıştır. Oda mescitler, tonoz örtülü ya da tek kubbeli olarak kendi içinde ayrılmaktadır.

Orta Çağ'da Anadolu'da inşa edilen tarikat yapıları incelendiğinde, belirli bir yapı tipolojisi tespit edilememekle birlikte, birkaç yapı tipik plan öğesi içermektedir (Kuban, 2008: 220). En büyük ve merkezi mekânın, kubbe ile örtüldüğü ve bu mekânın eyvan ile ilişkilendirildiği bazı plan şemalarında görülmektedir (Parlak, 2004:272). Ancak bu ortak noktanın dışında kalan ve farklı plan şemalarına sahip tarikat yapıları da mevcuttur (Parlak, 2004:297).

Çalışma neticesinde Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi plan şemasına yakın olabilecek, türbe ile mescit içerdiği tespit edilen Zaviye (Tekke) ve Hanikâh yapıları daha detaylı incelenmiştir (Şekil 5.8).

Şekil 5.8. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, mescit ve türbe birimi içeren Zaviye (Tekke) ve Hanikâh yapıları, plan şemaları tablosu (Parlak, 2014), (Arslan, 2017)

Kayseri İncesu, Şeyh Turhasan Zaviyesi yapısı içinde, mescit ve türbe bitişik olarak yer almaktadır ve iki birim de tonozla örtülmüştür. Türbe biriminin üst örtüsünün tonoz olması tez konusu yapı ile bir ortak nokta olmasına rağmen, türbe ve mescidin mekânsal organizasyonu, tez konusu yapı ile benzerlik göstermemektedir. Tokat, Halef Sultan Zaviyesi (Gazi Tekkesi) yapısı içinde de, mescit ve türbe bitişik olarak yer almaktadır. İki birimde kubbe ile örtülüdür. Mescit biriminin kubbeli olması tez konusu yapı ile bir ortak nokta olmasına rağmen türbe ve mescidin mekânsal organizasyonu, tez konusu yapı ile benzerlik oluşturmamaktadır. Tokat, Şeyh Meknun Zaviyesi yapısı içinde, mescit ve türbe birbirinden ayrı ve yapı kompleksine bitişik olarak yer almaktadır. Mescit birimi tonoz, türbe birimi kubbe ile örtülüdür. Bu yapı da tez konusu yapının plan şeması ile benzerlik teşkil etmez.

Tokat, Ebu Şems Hanikâhı yapısında yer alan eyvan biçimindeki birimin doğu duvarında bir niş olduğu ve bu birimin mescit olarak kullanıldığı kaynaklarda ifade edilmektedir. Ayrıca doğu duvarına bitişik kubbeli bir birimin olabileceği ve bu birimin asıl mescit olabileceği görüşü mevcuttur (Parlak, 2004:148). Türbe kubbe ile örtülüdür. Bu yapı da mevcut durumu ile mekân organizasyonu açısından tez konusu yapı ile benzerlik oluşturmamaktadır. Ancak doğu duvarına bitişik kubbeli bir birim olduğu ve bu birimin mescit olarak kullanıldığı varsayımını doğru kabul edilirse, tez konusu yapı ile mekân organizasyonu açısından kısmen benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Medreseler

Tez konusu yapının "bir yapı kompleksinin günümüze ulaşabilen kısmı" olabileceği göz önünde bulundurularak, medrese yapıları da karşılaştırmalı çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu yapı türünün çalışmaya dâhil edilme nedeni, daha önce de ifade edildiği üzere, yapının vakfiyesinde medrese ifadesinin kullanılması ve tahrir defterlerinde medrese ifadesi ile yer almasıdır (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.12-14), (VGM Arşivi, 2017), (Kılcı, 2009: 5).

Tezin "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri ve plan şemalarının analizi" başlığı altında medreseler; "Açık Medreseler", "Kapalı Medreseler" ve "Bir Kısmı Kısmen Ayakta Olan Medreseler" olarak ayrı ayrı ele alınmış ve karşılaştırmalı çalışma tabloları hazırlanmıştır (Bakınız Şekil 5.4-5.6). Bu çalışma ile günümüze ulaşabilen ve kaynaklardan planları elde edilen tüm, Danişmentli, Artuklu, Selçuklu ve İlhanlı medreseleri incelenmiş, neticesinde 12.,13. ve 14. yy Anadolu medreseleri analiz edilmiştir.

Hazırlanan tablolar; yapı türü, yapı adı, konum, dönem-yapım tarihi, plan şeması/tipi, plan biçimi/sınıflandırma, kat oluşumu ve mescit konumu/sınıflandırma bilgilerini içermektedir. Tabloların plan biçimi/sınıflandırma bölümünde yapıların; avlu (kapalı-açık), eyvan (1 veya 2 eyvanlı ya da 3 veya 4 eyvanlı) ve revak (kapalı avlulularda kubbe altı revaklı ya da revaksız) özellikleri ifade edilmiştir. Yapılar bu özelliklerine göre ayrılmalarının ardından tarihlerine göre sıralanmıştır. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi yapısının mevcut plan şeması; eyvan, mescit ve türbe birimlerini içermektedir. İncelenen medreselerde yer alan mescit ve türbe birimleri renklendirilerek, tez konusu yapının eski durumuna dair bilgi

edinmek amaçlanmıştır. Plan şemalarında, mescit birimleri mavi, türbe birimleri ise turuncu renk ile ifade edilmiştir. Ayrıca hazırlanan tablolarda, mescit konumu bilinen medreseler; "Eyvan Mescit", "Oda Mescit_Tek Kubbeli" ve "Oda Mescit_Dikdörtgen Planlı" olarak sınıflandırılmış ve bu durum "Mescit Konumu/Sınıflandırma" bölümü altında ifade edilmiştir. Mescitlerinin yeri hakkında bilgi bulunmayan medreseler ile Ulu Cami gibi yapılara bitişik olma durumundan ötürü bünyesinde mescit bulunmayan medreseler de tablolarda belirtilmiştir.

Bu başlık altında ise, "Açık Medreseler", "Kapalı Medreseler" ve "Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler" ayrı ayrı ele alınmış; Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin plan şeması ile benzer nitelikte özellikler içeren ve mescit/türbe birimlerinin yerleri bilinen yapılar incelenmiştir (Bakınız Şekil 5.9.-5.15). İncelenen yapılarda yer alan mescit ve türbe birimleri renklendirilerek, tez konusu yapının eski durumuna dair bilgi edinmek amaçlanmıştır. Plan şemalarında, mescit birimleri mavi, türbe birimleri ise turuncu renk ile ifade edilmiştir. Mescit ve türbe birimlerinin ikisinin de yeri bilinmeyen yapılar ile mescidi avlunun yan tarafında yer alan "Oda Mescit_Dikdörtgen Planlı" olarak sınıflandırılmış yapılar ise incelenmemiştir.

Mescit ve türbe birimlerinin yerleri bilinmeyen yapılar ile tez konusu yapının plan şeması ile benzerlik teşkil etmeyen (dikdörtgen planlı oda mescit içeren) medreselerin elenmesinin ardından, medreseler, mescit biriminin yapı içindeki konumuna göre ayrılmıştır. Aşağıdaki başlıklara göre ayrılan medreseler, hazırlanan tablolar doğrultusunda, tez konusu yapı ile ilişkisi açısından aşağıdaki sırayla incelenmiştir;

- Eyvan Mescitli Açık Medreseler (Bakınız Şekil 5.9),
- Eyvan Mescitli Kapalı Medreseler (Bakınız Şekil 5.10),
- Giriş Yakınında Mescit ya da Türbe Birimi Yer Alan Açık Medreseler (Bakınız Şekil 5.11),
- Giriş Yakınında Mescit ya da Türbe Birimi Yer Alan Kapalı Medreseler (Bakınız Şekil 5.12),
- Ana Eyvan Yanında Mescit ya da Türbe Birimi Yer Alan Açık Medreseler (Bakınız Şekil 5.13),
- Ana Eyvan Yanında Mescit ya da Türbe Birimi Yer Alan Kapalı Medreseler (Bakınız Şekil 5.14),

- Eyvan Mescitli ya da Ana Eyvan Yanında Türbe Birimi Yer Alan, Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler (Bakınız Şekil 5.15).

Öncelikle ana eyvanı mescit olarak kullanılan "Açık Medreseler" ile "Kapalı Medreseler" incelenmiştir (Şekil 5.9, 5.10). Anadolu medreselerinde yazlık dershane olarak kullanılan ana eyvanın; bazı medreselerde, duvarında yer alan mihraptan anlaşıldığı üzere, mescit olarak da kullanıldığı ve mihrabın ana eyvanın avludan görülen arka duvarında ya da yan duvarlarından birinde yer alabildiği konusuna, "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri'nin mimari özellikleri" başlığı altında değinilmiştir. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin eyvan biriminde mihrap nişi/mihrabiye bulunmaktadır ve bu niş eyvanın yan duvarında yer almaktadır. Ayrıca eyvanın yanında, mihrap içeren bir kubbeli oda mescit yer almaktadır. Eyvan biriminin mescit birimi ile ilişkisi göz önüne alındığında, eyvanın "son cemaat yeri" niteliğinde olduğu görülmektedir. Bu özellikleri ile tez konusu yapı, plan şeması ve işlev açısından, ana eyvanı direkt mescit olarak kullanılan medreselerle tamamen örtüşmese de, eyvanda mihrap yer alması özelliği, benzer özellik olarak görülebilir.

Tezin "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri ve plan şemalarının analizi" başlığı altında, "Açık Medreseler" için hazırlanan tabloda 40, "Kapalı Medreseler" için hazırlanan tabloda ise 16 yapı incelenmiştir (Bakınız Şekil 5.4.-5.5).

İncelenen 40 adet Açık Medrese'nin 6 tanesinin ana eyvanında mihrap yer aldığı tespit edilmiştir. Ana eyvanında mihrap bulunan 6 adet Açık Medrese'den; 2 tanesinin mihrabı ana eyvanın arka duvarında, 4 tanesinin mihrabı ise, ana eyvanın yan duvarlarından birinde yer almaktadır. Ana eyvanının yan duvarında mihrap yer alan 4 Açık Medrese'nin 2'sinde, ana eyvanın yanındaki birimlerden birinin kapalı oda mescit olarak kullanıldığını gösteren mihrap yer almaktadır.

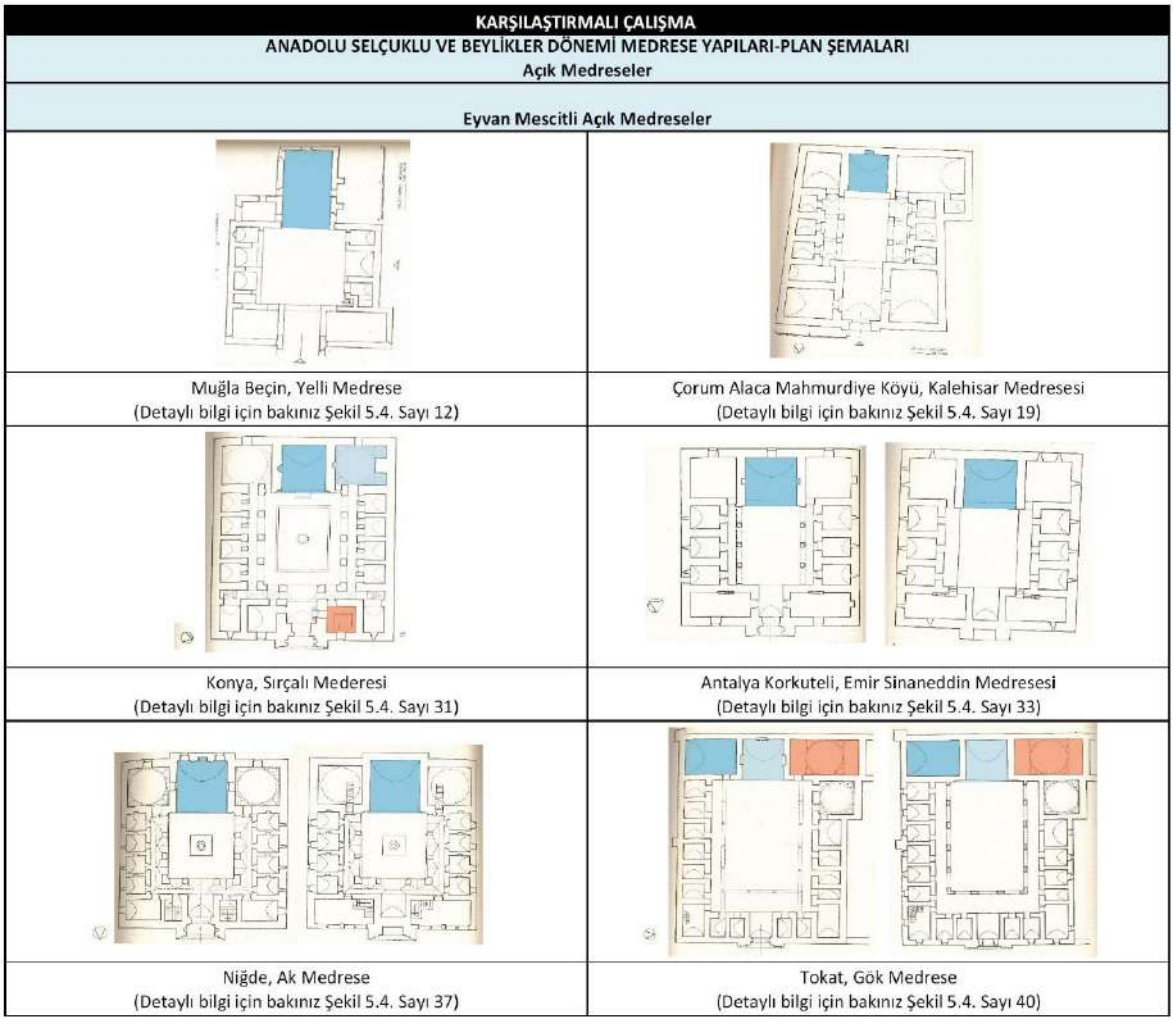
İncelenen 16 adet Kapalı Medrese'nin ise 11 tanesinin ana eyvanında mihrap yer aldığı tespit edilmiştir. Bu durumda ana eyvanın mescit olarak kullanımının daha çok Kapalı Medreseler'de tercih edildiğini söylemek mümkündür. Bu medreselerin; 8 tanesinin mihrabı ana eyvanın arka duvarında, 4 tanesinin mihrabı ise, ana eyvanın yan duvarlarından birinde yer almaktadır. Ana eyvanının yan duvarında mihrap yer alan 4 Açık Medrese'nin bir tanesinde ayrıca kapalı oda mescit yer almaktadır.

Eyvan Mescitli Açık Medreseler aşağıdaki tabloda yer almaktadır (Şekil 5.9) ve Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi mevcut plan şemasına benzerlik durumları incelenmiştir.

Muğla Beçin Yelli Medrese'nin eyvanının mescit olarak kullanabileceği ve eyvanının yan duvarında mihrap yer alabileceği kaynaklarda ifade edilmiştir (Sözen, 1970: 75-79). Antalya Korkuteli Emir Sinaneddin Medresesi'nin ise ana eyvanının yan duvarında mihrap görülmektedir ve bu durum tez konusu yapı ile benzerlik gösterir (Sözen, 1970: 173-178).

Çorum Alaca Mahmudiye Köyü Kalehisar Medresesi ve Niğde Ak Medrese yapılarının ana eyvanları mescit olarak kullanılmıştır ve mihrapları eyvanın avludan görülen arka duvarında yer almaktadır (Sözen, 1970: 114-117, 194-201). Eyvan ve yanında yer alan birimler içermeleri açısından tez konusu yapı ile benzerlik teşkil etmekle birlikte mihraplarının yeri tez konusu yapıdan farklı konumlanmıştır. Bu yapılardan Çorum Alaca Mahmudiye Köyü Kalehisar Medresesi, ana eyvanı yanındaki birimlerde tonoz örtü kullanılması açısından, tez konusu yapı ile benzerlik gösterir. Niğde Ak Medrese ise, ana eyvandan yan birimlere pencerelerin açılması özelliği ile tez konusu yapıyla ek bir ortak noktaya sahiptir.

Konya Sırçalı Medrese'de ve Tokat Gök Medrese'de ise diğer yapılardan farklı olarak, hem ana eyvanda, hem ana eyvanın yanında yer alan birimlerden birinde mihrap yer almaktadır (Sözen: 1970, 163), (Kuran: 1969, 97). İki yapıda da ana eyvanda yer alan mihrap yan duvarda bulunmaktadır (Sözen, 1970: 160-165, 213-221). Bu medreseler; hem ana eyvanda yan duvarda mihrap yer alması, hem de ana eyvanın yanındaki birimlerden birinin mihrap bulundurarak oda mescit olarak kullanılması açısından Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi ile benzerlik taşımaktadır. Konya Sırçalı Medrese'de oda mescit, ana eyvanın sağında yer alan kubbeli birimdir (Sözen, 1970: 160-165). Konya Sırçalı Medrese, mescit biriminin kubbeli tek oda olması özelliği ile tez konusu yapı ile ortak özellik gösterir. Tokat Gök Medrese'de oda mescit, ana eyvanın solunda yer alan tonoz örtülü birimdir (Kuran, 1969: 96-99). Tokat Gök Medrese ise, ana eyvanın sağında türbe birimi bulundurması ile tez konusu yapı ile ek bir ortak özelliğe sahiptir.

Şekil 5.9. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, eyvan mescitli Açık Medreseler, plan şemaları tablosu (Sözen, 1970)

Kapalı medreselerde ise ana eyvanın mescit olarak kullanılması Açık Medreseler'e göre daha sık görülen bir durumdur. Eyvan Mescitli Kapalı Medreseler aşağıdaki tabloda yer almaktadır (Bakınız Şekil 5.10) ve Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi mevcut plan şemasına benzerlik durumları incelenmiştir:

Kırşehir Caca Bey Medresesi, Tokat Nizameddin Yağıbasan Medresesi (Çukur Medrese), Karaman İbrahim Bey Medresesi, Konya Ali Gav Medresesi, Erzurum Ahmediye Medresesi, Afyon Boyalıköy Medresesi ve Afyon-Akşehir arası Çay (Yusuf Bin Yakub) Çay Medresesi yapılarının ana eyvanında mihrap bulunmakta ve bu mihrap, ana eyvanın avludan görünen arka duvarında yer almaktadır. Medreselerin genel mekân organizasyonu (ortada eyvan ve eyvanın yanında yer alan birimler içermeleri) açısından tez konusu yapının mevcut plan şeması ile benzerlik gösterdikleri görülmekle birlikte mihraplarının

yeri tez konusu yapıdan farklı konumlanmıştır. Ayrıca bu yapılarda açık medreselerde görüldüğü gibi ayrı bir oda mescit görülmemektedir (Sözen, 1972: 15-20, 21-25, 34-41, 48-53, 54-57, 75-79), (Kuran, 1969: 16-18, 44-46).

Erzurum Yakutiye Medresesi'nin mihrabı diğer yapılardan farklı olarak yan eyvanda yer almaktadır dolayısıyla yan eyvan mescit olarak kullanılmaktadır. Ayrıca bu yapının türbesi de medrese kitlesinin dışında ancak medreseye bitişik ve medrese ile bağlantıdır Sözen, 1972: 1-7). Bu plan şeması özellikleri ile yapı, tez konusu yapıdan farklı özelliklere sahiptir.

Isparta Atabey Mübarrizüddin Ertokuş Medresesi, Karaman Emir Musa Medresesi ve Konya İnce Minareli Medrese yapılarının ana eyvanı mescit olarak kullanılmaktadır ve mihrap ana eyvanın yan duvarlarından birinde yer almaktadır (Sözen, 1972: 42-47, 58-62, 69-74). Bu özelliği ile bu yapılar, eyvanının yan duvarında mihrap nişi/mihrabiye bulunduran tez konusu yapı ile benzerlik göstermektedir. Isparta Atabey Mübarrizüddin Ertokuş Medresesi'nin türbesi medrese kitlesinin dışında ancak medreseye bitişik ve medrese ile bağlantıdır; bu yönü ile tez konusu yapının mevcut plan şemasından farklı özelliğe sahiptir (Sözen, 1972: 42-47). Konya İnce Minareli Medrese ise, eyvanında mihrap yer almaktadır ve giriş kısmında medrese kitlesinin dışında ancak medreseye bitişik bir kubbeli mescit bulunmaktadır; eyvanında mihrap yer alması ile birlikte ayrı bir oda mescit içermesi, tez konusu yapı ile ortak nokta olarak ifade edilebilir (Sözen, 1972: 42-47, 58-62, 69-74).

Şekil 5.10. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, eyvan mescitli Kapalı Medreseler, plan şemaları tablosu (Kuran, 1969), (Sözen, 1972), (Aksulu ve Kuntay, 2013)

Açık ve Kapalı Medrese plan şemaları; oda mescit ve türbe konumu açısından incelendiğinde, farklı örnekler olabilmesine rağmen, genellikle iki farklı mekân organizasyonu görülmektedir. Bu mekân organizasyonlarından birinde, oda mescit ve türbe yapı girişi (portal/taç kapı) yakınında yer almaktadır, ayrıca mescit birimi bazı yapılarda medrese kitlesinin dışında ancak medreseye bitişik olarak konumlanmıştır. Diğer mekân organizasyonunda ise, oda mescit ve türbe, ana eyvanın yanında yer alan birimlerde konumlanmıştır. Medreselerde genellikle ana eyvanın yanında yer alan iki birimden biri kışlık dershane ya da oda mescit, diğeri ise türbe olarak kullanılmıştır.

İncelenen 40 adet Açık Medrese'nin 7 tanesinde, yapı girişi (portal/taç kapı) yakınında mescit/türbe yer aldığı tespit edilmiştir. İncelenen 16 adet Kapalı Medrese'nin ise 2 tanesinde, yapı girişi (portal/taç kapı) yakınında mescit yer almaktadır.

Giriş yakınında oda mescit ya da türbe yer alan Açık Medreseler aşağıdaki tabloda yer almaktadır (Bakınız Şekil 5.11) ve Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi mevcut plan şemasına benzerlik durumları incelenmiştir:

Konya Akşehir Taş Medrese, yapı girişi (portal/taç kapı) yakınında mescit ve türbe yer alan Açık Medreseler arasında yer almaktadır. Medresenin mescidi, medrese kitlesinin dışında ve medreseye bitişik olarak konumlanmıştır. Türbe ve kubbe birimi kubbelidir (Sözen, 1970: 22-28). Kubbeli oda mescit içermesi, tez konusu yapı ile ortak özelliğidir, ancak kubbe ve türbe birimlerinin ilişkisi tez konusu yapının mevcut plan şeması ile benzerlik göstermez.

Sivas Gök Medrese, Sivas Buruciye Medresesi ve Erzurum Çifte Minareli/Hatuniye Medresesi yapılarında oda mescitler, giriş eyvanının yanında yer alan birimlerden biri olarak görülmektedir.

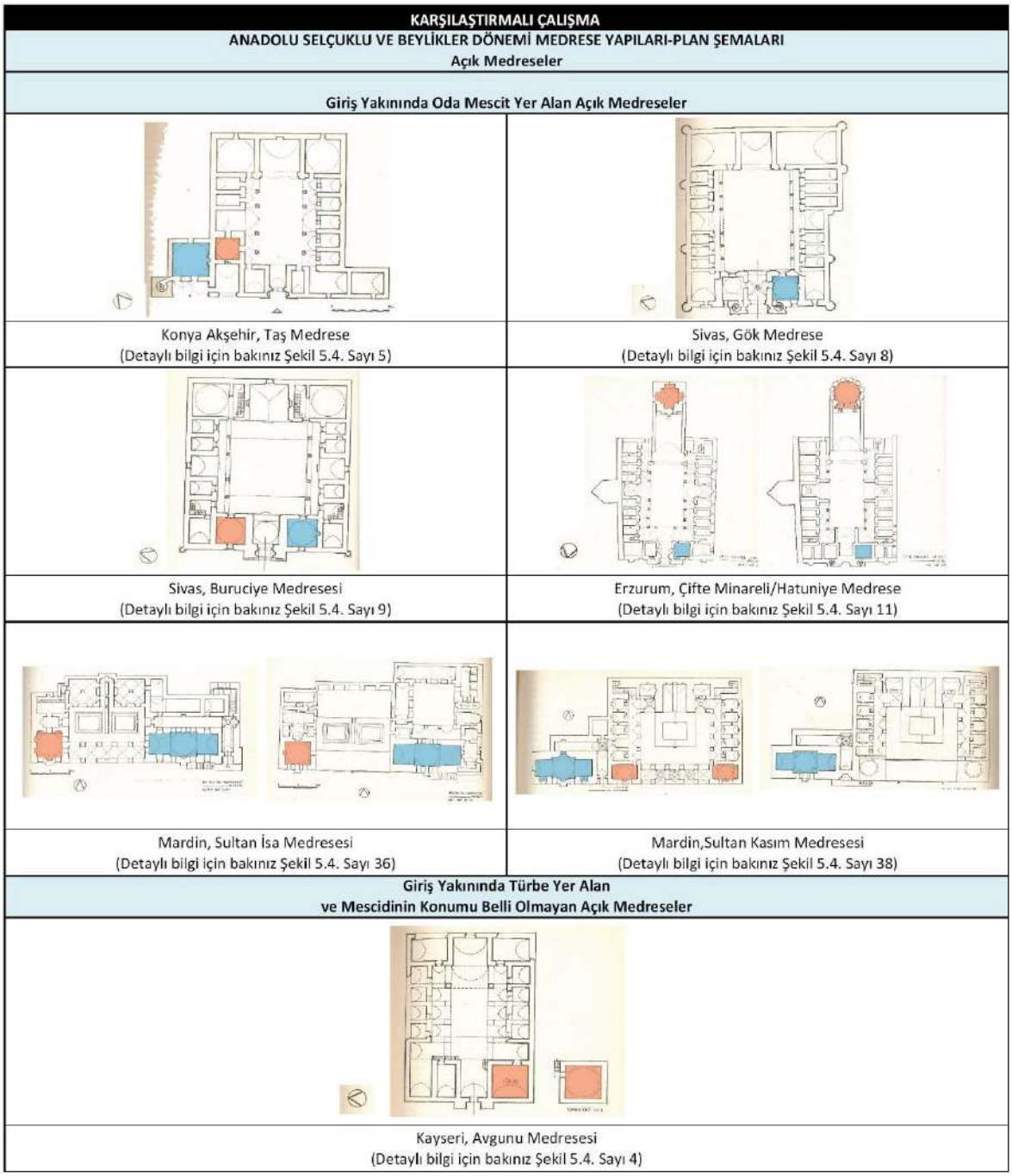
Sivas Gök Medrese, giriş eyvanının yanında kubbeli oda mescit yer alması ve giriş eyvanından yan birimlerine kapı açılması özelliklerine sahiptir ve bu özellikler tez konusu yapının mevcut plan şeması ile benzerlik teşkil eder. Ayrıca giriş eyvanı yanındaki birimlerin avluya bakan pencereleri mevcuttur (Sözen, 1970: 40-48).

Sivas Buruciye Medresesi'nde ise giriş eyvanının yanında yer alan iki birim, mescit ve türbe olarak değerlendirilmiştir; bu durum tez konusu yapının plan şeması ile benzerlik gösterir. Ayrıca giriş eyvanı yanındaki birimlerden, cepheye pencereler, avluya ise kapılar açılmaktadır (Sözen, 1970: 49-57). Plan şemasında pencere açıklıklarının yerleşimi de tez konusu yapıya ile benzerlik gösterir.

Erzurum Çifte Minareli/Hatuniye Medresesi yapısında ise, giriş eyvanın yanında kubbeli oda mescit yer almaktadır. Mescit iki kat yüksekliğindedir ve giriş eyvanının yan duvarında mescit girişi yer almaktadır. Ayrıca giriş eyvanının yanında diğer birim tonoz örtülüdür. Yapının, eyvanın yanında yer alan kubbeli oda mescit yer alması, bu mescide girişin eyvandan olması ve eyvanın yanındaki diğer birimin tonoz örtülü olması, özellikleri, tez konusu yapının mevcut plan şeması ile benzerlik teşkil eder. Yapıdaki türbe ise, medrese kitlesinin dışında ancak medreseye bitişik ve medreseyle bağlantılı müstakil türbe olarak, tez konusu yapının türbesinden oldukça farklıdır (Sözen, 1970: 64-74).

Mardin Sultan İsa Medresesi ve Mardin Sultan Kasım Medresesi yapıları ise mekân organizasyonu açısından diğer yapılarla farklılık gösterir (Sözen, 1970: 188-193, 202-206). Daha önce hazırlanan karşılaştırmalı çalışma tablosunda (Bakınız Şekil 5.4), iki yapının mescidi de "Oda Mescit_Dikdörtgen Planlı" olarak sınıflandırılmıştır. İki yapıda da mescit ve türbe birimleri, yapıların giriş kısmına yakın konumlanmasına rağmen, yapıların plan şemaları tez konusu yapının plan şeması ile benzerlik göstermez.

Kayseri Avgunu Medresesi'nde ise, mescidin yeri bilinmemekle birlikte, giriş eyvanı yanındaki birimlerden biri türbedir. Bu birim tonoz örtülü ve iki katlıdır (Sözen, 1970: 18-21). Türbe biriminin eyvanın yanında yer alması ve tonoz örtülü olması, tez konusu yapı ile benzer özellikleridir.

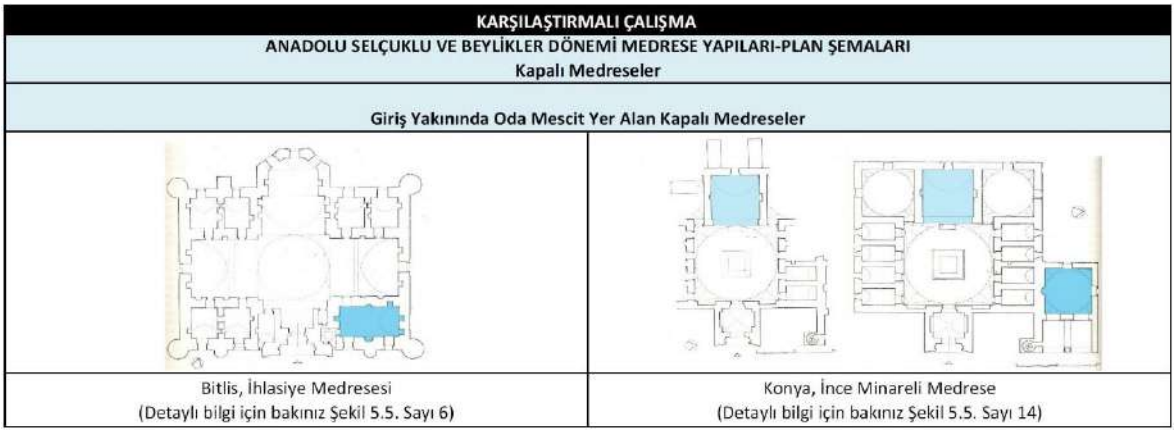
Şekil 5.11. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, giriş yakınında mescit ya da türbe birimi yer alan Açık Medreseler, plan şemaları tablosu (Sözen, 1970)

Giriş yakınında oda mescit ya da türbe yer alan Kapalı Medreseler aşağıdaki tabloda yer almaktadır (Şekil 5.12) ve Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi mevcut plan şemasına benzerlik durumları değerlendirilmiştir.

Bitlis İhlasiye Medresesi'nin mescidi "Dikdörtgen Planlı Oda Mescit" sınıflandırmasına dâhil olup, yapı girişi (portal/taç kapı) yanındaki birimde yer almaktadır. Ana ayvanın açık

kalan bölümüne mihrap yerleştirilemeyeceği için ayrı bir oda mescit yapıldığı yorumu yapılabilir (Sözen, 1972: 30-33). Mescidin formu ve tonoz üst örtüsü gibi özellikleri ile tez konusu yapı ile farklılık göstermektedir.

Daha önce eyvan mescitli yapılarda da ifade edildiği üzere; Konya İnce Minareli Medresede, hem eyvanın yan duvarında mihrap yer almaktadır ve hem de giriş yakınında medrese kitlesinin dışında ancak medreseye bitişik bir kubbeli mescit bulunmaktadır (Sözen, 1972: 69-74). Eyvanında mihrap yer alması ve ayrıca bir oda mescit içermesi, tez konusu yapı ile ortak nokta olarak görülebilir.

Şekil 5.12. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, giriş yakınında mescit ya da türbe birimi yer alan Kapalı Medreseler, plan şemaları tablosu (Sözen, 1972)

Açık ve Kapalı Medrese plan şemalarında; oda mescit ve türbe konumu açısından görülen iki farklı mekân organizasyonundan biri de; oda mescit ve türbe birimlerinin, ana eyvanın yanında konumlanması durumudur. Medreselerde genellikle ana eyvanın yanında yer alan iki birimden biri kışlık dershane ya da oda mescit, diğeri ise türbe olarak kullanılmıştır.

İncelenen 40 adet Açık Medrese'nin 9 tanesinde, ana eyvan yanında mescit/türbe yer aldığı tespit edilmiştir. İncelenen 16 adet Kapalı Medrese'nin 2 tanesinde ise, ana eyvanın yanında türbe birimi yer almaktadır ve bu yapıların mescitlerinin yeri belli değildir.

Ana eyvanının yanında oda mescit ya da türbe yer alan Açık Medreseler aşağıdaki tabloda yer almaktadır (Bakınız Şekil 5.13) ve Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi mevcut plan şemasına benzerlik durumları incelenmiştir:

Kayseri Sahibiye Medresesi'nde ise ana eyvanının yanında yer alan kubbeli birimin mescit olabileceği kaynaklarda ifade edilmektedir (Sözen, 1970: 29-33). Bu birim mescitse, eyvanın yanında kubbeli oda mescit yer alması ve eyvan ile yanındaki diğer birimin tonoz örtülü olması özellikleri tez konusu yapıyla benzerlik göstermektedir.

Aksaray Zinciriye Medresesi'nin de ana eyvanının yanında yer alan kubbeli birimin mescit olabileceği kaynaklarda ifade edilmektedir (Sözen, 1970: 34-39). Bu birimin mescit olması halinde, yapının, eyvanı yanında kubbeli oda mescit bulunan tez konusu yapı ile benzer özelliğe sahip olduğu söylenebilir.

Antalya Alanya/Obaköy Medresesi'nin de ana eyvanının yanında yer alan kubbeli birimin mescit olabileceği kaynaklarda ifade edilmektedir (Sözen, 1970: 135-139). Bu birimin mescit olması durumunda, bu durum tez konusu yapı ile bir ortak özellik olarak görülebilir. Ayrıca bu yapıda, diğer tüm medreselerde görülen ana eyvanın yanında iki birimden biri yoktur. Bunun dışında yapı, ana eyvanının yan duvarlarında pencere yer alması açısından tez konusu yapı ile benzerlik göstermektedir.

Konya Sırçalı Medrese ve Tokat Gök Medrese yapıları, daha önce "Eyvan Mescitli Açık Medreseler" için hazırlanan (Bakınız, Şekil 5.9) tabloda yer almıştır. Ancak bu yapıların, hem ana eyvanlarında hem de ana eyvanlarının yanındaki birimlerden birinde mihrap/mihrap nişi bulunmaktadır; bu özellik, tez konusu yapı ile benzer olması açısından önem taşır. Plan şemalarından ötürü bu yapılar, "Ana Eyvan Yanında Mescit ya da Türbe Yer Alan Açık Medreseler" için hazırlanan (Bakınız, Şekil 5.13) tabloda da yer almış ve incelenmiştir:

Konya Sırçalı Medrese'nin, ana eyvanının yan duvarında mihrap bulunmaktadır ve yapının mescidi, Açık Medreselere ilişkin hazırlanan karşılaştırmalı çalışma tablosunda (Bakınız Şekil 5.4) "Eyvan Mescit" olarak sınıflandırılmıştır. Ancak ana eyvanın yanında yer alan, genellikle kışlık dershane olarak kullanılan, birimlerden birinin güney duvarında mihrap nişi yer alması, bu birimin de mescit olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu nedenle mihrap içeren eyvan birimi mavi, mihrap nişi içeren oda ise açık mavi olarak renklendirilmiştir. Türbe birimi ise giriş eyvanının yanındaki birimdir ve türbeye giriş, eyvandan sağlanmaktadır. Ayrıca, yapıda ana eyvanın yanındaki birimler, avluya açılan pencerelere sahiptir (Sözen, 1970: 160-165).

Tokat Gök Medrese'nin ana eyvanında mihrap nişi yer almaktadır. Bununla birlikte ana eyvanın yanında yer alan tonoz örtülü birimin güney duvarında mihrap yer alması, bu birimin mescit olduğunu göstermektedir (Sözen, 1970: 213-221). Yapının mescidi, Açık Medreselere ilişkin hazırlanan karşılaştırmalı çalışma tablosunda (Bakınız Şekil 5.4), "Oda Mescit_Dikdörtgen Planlı" olarak sınıflandırılmıştır. Mihrabın yer aldığı tonoz örtülü birim mescit olarak kullanıldığı için mavi, eyvan ise mihrap nişi içermesi nedeniyle açık mavi olarak renklendirilmiştir. Ana eyvanın yanında yer alan diğer birim ise türbedir ve bu birim kubbe ile örtülmüştür. Yapı, ana eyvanın yanındaki birimlerin mescit ve türbe olarak kullanılması açısından da tez konusu yapının mevcut plan şeması ile benzerlik gösterir.

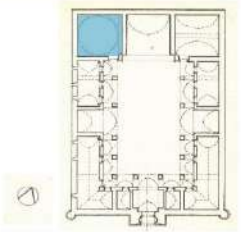
İncelenen 40 adet Açık Medrese içinde, ana eyvanın yanında mescit/türbe birimi yer alan yapılar arasında, mescidinin yeri belli olmayan ancak ana eyvanın yanında türbe yer alan 2 adet yapı mevcuttur. Bunlar, Çorum Alaca Hüseyin Gazi Medresesi, Sinop Alaeddin (Süleyman Pervane) Medresesi, Karaman Ermenek Tol Medrese ve Karaman Nefise Sultan Medresesi'dir. Çorum Alaca Hüseyin Gazi Medresesi ve Sinop Alaeddin (Süleyman Pervane) Medresesi yapıları, ana eyvanları yanında türbe yer alması özelliği ile eyvanının yanında türbe yer alan tez konusu yapı ile benzerlik göstermektedir (Kuran, 1969: 77-79), (Sözen, 1970:123-126). Sinop Alaeddin (Süleyman Pervane) Medresesi ise, türbesinin tonoz örtülü olması özelliği ile ek bir benzerliğe sahiptir (Sözen, 1970: 123-126). Karaman Ermenek Tol Medrese ve Karaman Nefise Sultan Medresesi yapıları ise ana eyvanlarının yanında türbe yer alması ile birlikte ana eyvanın yan birimlerle ortak olan yan duvarlarında pencere olması özellikleri ile tez konusu yapının plan şemasıyla benzerlik gösterirler. (Sözen, 1970: 131-134, 140-144). Karaman Ermenek Tol Medrese, ana eyvanının yanındaki birimlerinden birinin önünde yan eyvan yer alması ve bu kubbeli birime, önünde yer alan eyvana bakan kapıdan girilmesi ile farklılık göstermektedir (Sözen, 1970: 123-126).

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA

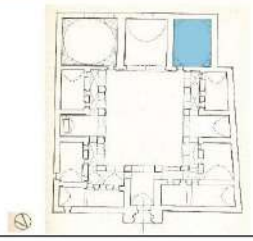
ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MEDRESE YAPILARI-PLAN ŞEMALARI

Açık Medreseler

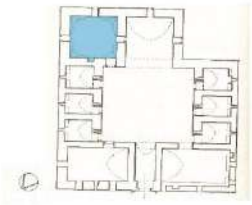
Ana Eyvanının Yanında Oda Mescit Yer Alan Açık Medreseler

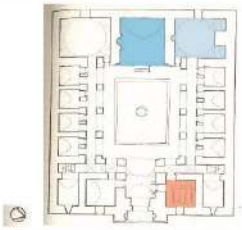
Kayseri, Sahibiye Medresesi
(Detaylı bilgi için bakınız Şekil 5.4. Sayı 6)

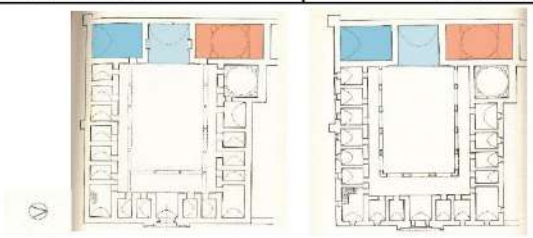
Aksaray, Zinciriye Medresesi
(Detaylı bilgi için bakınız Şekil 5.4. Sayı 7)

Antalya, Alanya/Obaköy Medresesi
(Detaylı bilgi için bakınız Şekil 5.4. Sayı 26)

Konya, Sırçalı Mederesi
(Detaylı bilgi için bakınız Şekil 5.4. Sayı 31)

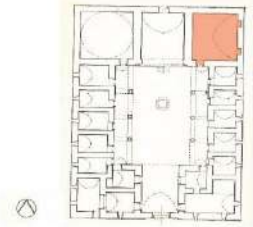

Tokat, Gök Medrese
(Detaylı bilgi için bakınız Şekil 5.4. Sayı 40)

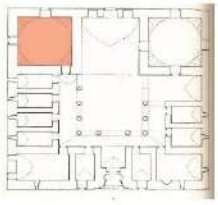
Ana Eyvanının Yanında Türbe Yer Alan
ve Mescidinin Konumu Belli Olmayan Açık Medreseler

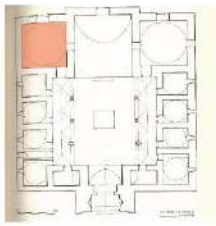
Çorum Alaca, Hüseyin Gazi Medresesi
(Detaylı bilgi için bakınız Şekil 5.4. Sayı 20)

Sinop, Alaeddin (Süleyman Pervane) Medresesi
(Detaylı bilgi için bakınız Şekil 5.4. Sayı 23)

Karaman Ermenek, Tol Medrese
(Detaylı bilgi için bakınız Şekil 5.4. Sayı 25)

Karaman, Nefise Sultan Medresesi
(Detaylı bilgi için bakınız Şekil 5.4. Sayı 27)

Şekil 5.13. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, ana eyvan yanında mescit ya da türbe birimi yer alan Açık Medreseler, plan şemaları tablosu (Kuran, 1969), (Sözen, 1970)

İncelenen 16 adet Kapalı Medrese arasında, ana eyvanının yanında oda mescit bulunan yapıya rastlanmamıştır. Ancak ana eyvanın yanında türbe birimi bulunan ve mescidinin yeri belli olmayan 2 adet medrese mevcuttur. Tez konusu yapının da mevcut plan şemasında, eyvanının yanında yer alan birimlerden biri türbedir, bu açıdan bu özellik, benzerlik olarak değerlendirilmiştir. Bahse konu yapılar aşağıdaki tablolarda yer almaktadır (Şekil 5.14) ve Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi mevcut plan şemasına benzerlik durumları değerlendirilmiştir:

Sivas Divriği'de yer alan, Divriği/Melike Turhan Şifahanesi'nin ana eyvanın sol tarafında yer alan birim türbedir. Medresede, Ulu Cami'ye bitişik olması nedeni ile mescit yer almamaktadır (Sözen, 1972: 8-14). Yapı; ana eyvanının yanında türbe yer alması ve eyvan yanındaki birimlerden birinin kubbe, diğerinin tonoz ile örtülü olması özellikleri ile tez konusu yapı ile benzerlik gösterir.

Konya Karatay Medresesi'nde de ana eyvanın sol tarafında yer alan birim türbedir. Mescidinin konumu ise tespit edilememiştir (Sözen, 1972: 63-68). Yapı; ana eyvanının yanında türbe yer alması ve ana eyvanın yan birimlerle ortak olan yan duvarlarında pencere olması özellikleri ile tez konusu yapının mevcut plan şeması ile benzerlik teşkil eder.

Şekil 5.14. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, ana eyvan yanında mescit ya da türbe birimi yer alan Kapalı Medreseler, plan şemaları tablosu (Sözen, 1972)

Çalışma kapsamında Prof. Dr. Metin Sözen tarafından iki cilt olarak hazırlanan, 1972 tarihli "Selçuklular ve Beylikler Devri Anadolu Medreseleri" kitapları incelenmiştir. Karşılaştırmalı çalışma tablolarında yer alan bilgilere ve çizimlere kaynak olan bu kitapların ikinci cildinde, "Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler" bölümü yer almaktadır ve bu bölümde medrese olduğu bilinen ve kısmen ayakta olan yapılara yer verilmiştir. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi olarak adlandırılan tez konusu yapı, kitabın bu bölümünde yer almamaktadır. Ancak bahse konu kitabın "Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler" bölümünde, tez konusu yapının mevcut plan şemasına benzer nitelikte yapıların, medrese kalıntısı olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Tezin "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri ve plan şemalarının analizi" başlığı altında 29 adet yapı, "Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler" kapsamında incelenmiş; yapı türü, yapı adı, konum, dönem-yapım tarihi, plan şeması/tipi gibi bilgileri içeren karşılaştırmalı çalışma tabloları hazırlanmıştır. Hazırlanan tablolarda, mescit konumu bilinen medreseler; "Eyvan Mescit", "Oda Mescit_Tek Kubbeli" ve "Oda Mescit_Dikdörtgen Planlı" olarak sınıflandırılmış ve bu durum "Mescit Konumu/Sınıflandırma" bölümü altında ifade edilmiştir (Bakınız Şekil 5.6). Bu başlık altında ise, "Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler"den, Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin plan şeması ile benzer nitelikte özellikler içeren ve mescit/türbe birimlerinin yerleri bilinen yapılar incelenmiştir (Bakınız Şekil 5.15). Plan şemalarında, mescit birimleri mavi, türbe birimleri ise turuncu renk ile ifade edilmiştir. Mescit ve türbe birimlerinin ikisinin de yeri bilinmeyen yapılar ile mescidi "Oda Mescit_Dikdörtgen Planlı" olarak sınıflandırılmış yapılar ise incelenmemiştir.

Mardin Hatuniye/Sitti Radviyye Medresesi ana eyvanında mihrap bulunması, ana eyvanın yanındaki birimlerden birinin türbe olması ve ana eyvandan türbeye geçiş yer alması gibi özellikleri ile Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şeması ile benzerlik teşkil etmektedir. Ayrıca ana eyvandan yan birimlere kapı açılması medreselerde nadir karşılaşılan bir özellik olup, bu yapıda görülmektedir. Eyvanındaki mihrabın, eyvanın avludan görülen arka duvarında yer alması ve türbe biriminin kubbe ile örtülmesi ise tez konusu yapı ile farklı yönleridir. Ancak avlunun solunda kalan ve türbe olduğu kaynaklarda ifade edilen birimde de mihrap yer alması, bu birimin mescit olabileceğini göstermektedir (Sözen, 1972: 96-100). Bu birimin mescit olduğu varsayıldığında, tez konusu yapının mescit biriminin de ana eyvanın solunda yer alan kubbeli bir birim olması

nedeniyle, yapının ana eyvan ve yan birimlerinin, tez konusu yapının mevcut plan şeması ile benzer bir plan şemasına sahip olduğu söylenebilir.

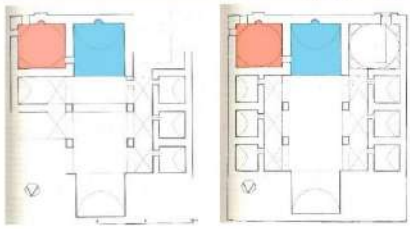
Urfa Eyyübi Medresesi, Batman Hasankeyf Zeynel Bey Külliyesi Medresesi, Diyarbakır Hani Hatuniye Medresesi ve Malatya, Şahabiyye-i Kübra Medresesi yapılarının ana eyvanları mescit olarak kullanılmıştır ve mihrapları eyvanın avludan görülen arka duvarında yer almaktadır (Sözen, 1972: 101-103, 153-155, 164-167), (Arslan, 2017: 1986-1989). Eyvan ve yanında yer alan birimler içermeleri açısından tez konusu yapı ile benzerlik teşkil etmekle birlikte mihraplarının yeri tez konusu yapıdan farklı konumlanmıştır. Bu yapılardan Diyarbakır Hani Hatuniye Medresesi ve Malatya, Şahabiyye-i Kübra Medresesi, ana eyvandan yan birimlere açıklık içermeleri nedeniyle, tez konusu yapı ile benzerlik taşır. Kaynaklarda, Diyarbakır Hani Hatuniye Medresesi'ndeki bu açıklıkların pencere olduğu ifade edilirken, Malatya, Şahabiyye-i Kübra Medresesi'nde yer alan açıklığın pencere ya da kapı olabileceği ifade edilmiştir (Sözen, 1972: 153-155, 164-167).

Konya Küçük Karatay Medresesi ile Antalya Karatay Medresesi yapılarının da ana eyvanları mescit olarak kullanılmıştır ancak mihrapları eyvanın yan duvarında yer almaktadır (Sözen, 1972: 133-136, 137-141). Tez konusu yapının da eyvanında mihrap nişi/mihrabiye yer almaktadır ve bu niş eyvanın yan duvarındadır. Bu açıdan bu iki yapı tez konusu yapı ile benzerli göstermektedir. Ayrıca Konya Küçük Karatay Medresesi'nin eyvanının sağında yer alan birimin türbe olması da tez konusu yapı ile benzerdir (Sözen, 1972: 133-136).

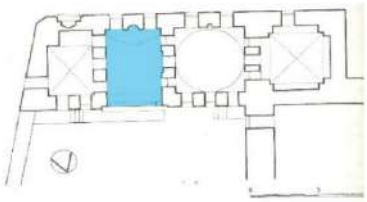
Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler için hazırlanan tablolarda (Bakınız Şekil 5.6), ana eyvanın yanında türbe birimi bulunan ancak mescidinin yeri belli olmayan medreseler de mevcuttur. Tez konusu yapının eyvanının solunda türbe birimi yer almaktadır. Konya, Tac'ül Vezir Medresesi; ana eyvanının solunda türbe birimi olması ve ana eyvandan yan birimlere açılan pencere içermesi özellikleri ile tez konusu yapının mevcut plan şeması ile benzerlik göstermektedir (Sözen, 1972: 127-129). Konya Beyşehir İsmail Aka Medresesi'nin ana eyvanının sağında türbe birimi yer almaktadır; bu yapı, ana eyvanın yanındaki birimlerden birinin türbe olarak kullanılması açısından tez konusu yapı ile benzerlik gösterir (Sözen, 1972: 161-163).

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA
ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ MEDRESE YAPILARI-PLAN ŞEMALARI
Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler

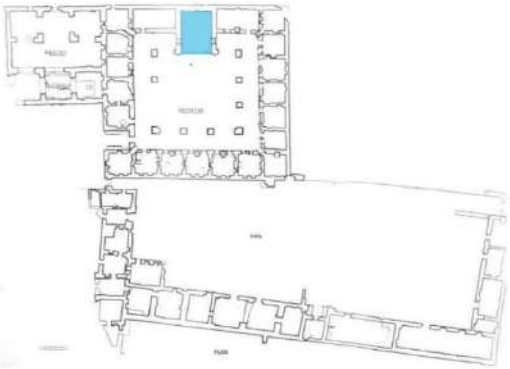
Eyvan Mescitli Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler

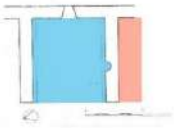
Mardin, Hatuniye/Sitti Radviyye Medresesi
(Detaylı bilgi için bakınız Şekil 5.6. Sayı 4)

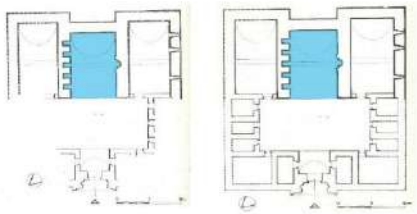
Urfa, Eyyübi Medresesi
(Detaylı bilgi için bakınız Şekil 5.6. Sayı 5)

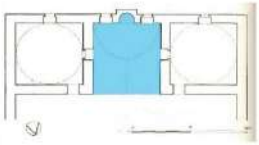
Batman Hasankeyf, Zeynel Bey Külliyesi Artuklu Medresesi
(Detaylı bilgi için bakınız Şekil 5.6. Sayı 7)

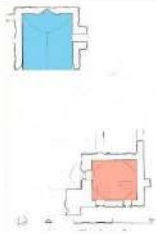
Konya, Küçük Karatay Medresesi
(Detaylı bilgi için bakınız Şekil 5.6. Sayı 15)

Antalya, Karatay Medresesi
(Detaylı bilgi için bakınız Şekil 5.6. Sayı 16)

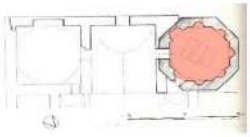

Diyarbakır Hani, Hatuniye Medresesi
(Detaylı bilgi için bakınız Şekil 5.6. Sayı 21)

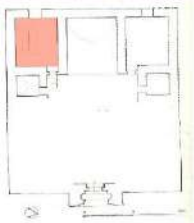

Malatya, Şahabiyye-i Kübra Medresesi
(Detaylı bilgi için bakınız Şekil 5.6. Sayı 25)

Ana Eyvanının Yanında Türbe Yer Alan ve Mescidinin Konumu Bilinmeyen, Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler

Konya, Tac'ül Vezir Medresesi
(Detaylı bilgi için bakınız Şekil 5.6. Sayı 13)

Konya Beyşehir, İsmail Aka Medresesi
(Detaylı bilgi için bakınız Şekil 5.6. Sayı 24)

Şekil 5.15. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, eyvan mescitli ya da ana eyvan yanında türbe birimi yer alan Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler, plan şemaları tablosu (Sözen, 1972), (Arslan, 2017)

6. RESTORASYON KRİTİĞİ

Bu başlık altında, Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin günümüzdeki durumunun; çevresel, mimari ve yapısal açılardan değerlendirilmesi için yapılan çalışmalar ifade edilmiştir. Ardından yapının geçirdiği tek resmi esaslı onarım olan ve VGM tarafından 2002-2008 yılı arasında yaptırılan restorasyon çalışmaları detaylı olarak incelenmiştir. Yapılan kapsamlı karşılaştırmalı çalışma neticesinde, Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasının "bir yapı kompleksinin günümüze ulaşabilen kısmı" olabileceği ve bu kompleksin, yapının vakfiyesinde ve tahrir defterlerinde belirtildiği üzere "Medrese" olabileceği kabul edilmiştir. Bu kapsamda, yapının mevcut plan şemasının gelişim yönünü tespit etmek amacıyla, karşılaştırmalı çalışma referans alınarak analizler yapılmış ve neticesinde yapının medrese unvanını yeniden elde etmesi adına restitüsyon önerisinde bulunulmuştur. Ayrıca, yapılmış çalışmalar uluslararası tüzük ve anlaşmalar çerçevesinde değerlendirilmiş ve yapılması öngörülen çalışmalar/öneriler ifade edilmiştir.

6.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin Bugünkü Durumunun Değerlendirilmesi

Yapının mevcut durumu öncelikle çevresel, daha sonra ise mimari ve yapısal açıdan değerlendirilmiştir. Bu kapsamda yapılan çalışmalar ifade edilmiştir.

6.1.1. Yapının çevre bağlamında değerlendirilmesi

Tezin üçüncü bölümünde yer alan "3.2. Yapının Çevresinin Geçmişten Günümüze Değişimi" başlığı altında yapı çevresinin tarihsel gelişimi incelenmiştir. Tezin "3.3. Yapı Yakın Çevre Analizleri" başlığı altında ise, yapının yakın çevresine ilişkin yapılan analizler değerlendirilmiştir (Bakınız: EK-1 Yakın Çevre Analizi, Şekil 1.1-2-3-4-5-6-7).

6.1.2. Yapının mimari ve yapısal özelliklerinin değerlendirilmesi

Yapının mevcut durumunun mimari ve yapısal özellikleri, tezin dördüncü bölümünde ele alınmıştır. Yapının mevcut durumunun tespiti için öncelikle rölöve çizimleri hazırlanmış, ardından malzeme, değişme ve bozulma analizleri, dış ve iç analizler yapılmıştır (Bakınız EK-3. Rölöve Çizimleri, EK-4. Malzeme Analizi, EK-5. Değişme ve Bozulma Analizi, EK-6. İç ve Dış Analizler).

6.2. Yapının Geçirdiği Restorasyon

Kitabesinde ifade edildiği üzere 1288 yılında inşa edilen tez konusu yapı; 1972 yılında koruma altına alınmış, 1980 ilk defa tescillenmiş, 1986'da tescil devam kararı alınmış ve ilk kez 2008 yılında VGM tarafından esaslı onarıma tabi tutulmuştur (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.1- 2.35), (VGM Arşivi, 2017). 2002-2008 yılları arasında, VGM tarafından yaptırılan esaslı onarım kapsamında yürütülen bu çalışmalar, bu başlık altında incelenmiştir.

6.2.1. Yapının 2008 yılı restorasyonu öncesi durumu

Yapıya ilişkin ulaşılabilen en erken veriler şunlardır: 1288 (Hicri 687) tarihli "Hasan Çelebi oğlu Hacı Sinanüddin Yusuf"un vakfiyesi, 1530 (Hicri 937) tarih ve 438 sayılı "Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu" adlı tahrir defterindeki "Vakf-ı Medrese-i Mescid-i Sarrac Sinan der-nefs-i Ankara" şeklinde kaydı (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.12-14), (VGM Arşivi, 2017: 592 numaralı vakfiye defteri, sayfa 49, sıra 45), (Kılcı, 2009: 5). Bunlarla birlikte, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud'u Umumiye Arşivinde yer alan 1571 (Hicri 979) tarihli "Ankara Evkaf Defteri"nde ve bu eserin özeti mahiyetinde olan 1932 tarihli "Muallim Cevdet Bey Kitaplığı"nda da yapının adı geçmektedir (Hacıgökmen, 2011: 8, 25, 85, 112, 127, 128, 130,132, 140, 142, 144). Ayrıca 1911 (Hicri 1327) yılı "Evkafı Hümayun Bütçesi"nde Saraç Sinan Vakfı'nın kaydı bulunmaktadır (Kılcı, 2009: 5).

Yazılı belgelerin dışında, 1921'de hazırlanmaya başlanan ve 1924 yılında İstanbul'da basılan Ankara Haritasında (Bakınız Harita 2.5), Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin ve çevresinde yer alan yapı adalarının 20. yy'ın başındaki durumunu (Bakınız Şekil 3.3) görmek mümkündür (Ülkekul, 1998: 83), (Kılcı ve Günel, 2015: 1,2). Bunun dışında yapı ile elde edilebilen ilk görsel belge, VGM arşivinden elde edilen ve aşağıda yer alan 1960'lı yıllara ait fotoğraftır (Resim 6.1).

Resim 6.1. 1960'lı yıllarda Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi (VGM Arşivi, 2017)

1972, 1980 ve 1986 yıllarında alınan korumaya ilişkin kararlarda da yapının adı geçmektedir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.3-6), (KUDEM Arşivi, 2017). Tezin üçüncü bölümünde yer alan "Kamu kurumu arşivlerinden ulaşılabilen yazılı çizili belgeler" başlığı altında, elde edilen tüm resmi belgeler detaylı olarak ifade edilmiştir.

Yukarıda ifade edilen ulaşılabilen en erken resmi kayıtlar, harita ve fotoğrafın ardından, yapının onarımı ile ilgili ilk resmi çalışmanın inşa tarihinden tam 720 yıl sonra 2008 yılında gerçekleştirildiği görülmektedir. 720 yıllık uzun süreçte yapının değişim geçirmesi doğaldır. 2008 yılında VGM tarafından yapılan, Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin esaslı onarımı için; 2002-2008 yılları arasında çalışmalar yapılmıştır. Yapının 2008 yılı restorasyonu öncesi durumunun tespiti için, daha öncesine dair yeterli görsel belge bulunmadığından, 2002-2008 yılları arasında yapılan çalışmalarda yapılan tespitlerden ve fotoğraflardan yararlanılmıştır (Bakınız Resim 6.2-6.19). Dolayısıyla yapının restorasyondan önceki durumu, çalışmalar başlamadan kısa süre önceki durumu üzerinden, mevcut hali ile karşılaştırılarak incelenmiştir.

Yapının mevcut durumunun tanımlanması, tezin "Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin Mevcut Durumunun Tespiti" başlıklı dördüncü bölümünde detaylı olarak yapılmıştır. Bu başlık altında yapının mevcut durumu ile benzerlik gösteren; plan şeması, cephe özellikleri, mescit, eyvan ve türbe birimlerinin özellikleri, açıklık adet ve boyutları gibi hususlara detaylı olarak yer verilmemiş, daha çok farklılıklar üzerinde durulmuştur.

Yapı batı yönünde yükselen, eğimli bir arazide yer alıp, batı (arka) tarafından 18 ve 20 no'lu parsellerle komşudur. Yapının, doğu yönünde ön bahçesi yer almaktadır, bu bahçe Atpazarı sokak ile sınırlıdır ve bahçe kotu, sokak kotundan yüksektir. Kuzey yönünde 22 no'lu parseldeki tescilli konut ile bitişiktir. Güney yönünde ise, kısmen 25 no'lu parsel ile sınırlıdır. Yapının ön bahçesine ulaşım, kuzey yönünde Berberler Sokak'ın başlangıcından bir ana giriş ve güney yönünde Atpazarı Sokak'a bitişik set üstünde küçük bir kapı ile sağlanmaktadır (Bakınız Resim 6.2, 6.4, 6.5). Güney tarafındaki set üstünden, 25 no'lu parseldeki yapı ile mescit arasında genişliği 60 cm'ye düşen bir geçit ile mescidin arka bahçesine ulaşılmaktadır. Arka bahçenin doğrudan ulaşımı sadece bu geçit ile sağlanmaktadır (Bakınız Resim 6.6). Bu özellikleri günümüzdeki hali ile benzerdir.

Yapının ön bahçe kısmında tek katlı yığma yapım tekniği ile yapılmış bir müştemilat yer almaktadır (Resim 6.2). Yapının arka kısmında, batı yönünden yapıya bitişik, "medrese" olarak ifade edilen, kerpiç dolgulu, ahşap karkas yapım tekniği ile yapılmış metruk bir yapı yer almaktır. Yapı, dikdörtgen planlı olup, bir hol ve bu hole açılan beş odadan oluşmaktadır. Ayrıca bu yapının yıkılmış ahşap odalarının önünde, yapıya paralel, dar ve uzun bir avlu yer almaktadır (Bakınız Resim 6.7-6.9). Bu ek birimler günümüzde yer almamaktadır.

Dış cephe açısından Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mevcut durumu ile kısmen benzerlik göstermesine karşın eyvan bölümünün doğu tarafının kapalı olduğu görülmektedir (Resim 6.3). Ayrıca merdivenin sahanlık kısmı da önü ahşap doğramalı bir camekân ile kapatılmıştır. Bunlarla birlikte cephede görülen diğer bir farklılık; mescit, eyvan ve türbe birimlerinden oluşan tez konusu yapının, arkasındaki metruk yapı ile birlikte, alaturka kiremit kaplı ahşap oturtma çatı ile örtülmüş olmasıdır. Giriş cephesinde ahşap saçak ve giriş merdivenlerinin üzerlerini örtecek şekilde kırma çatı görülmektedir (Resim 6.3).

Resim 6.2. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, kuzeyden görünüş (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.3. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu cephesi (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.4. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, güneyden görünüş (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.5. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, güney cephesi ve bahçe kapısı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.6. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, güneyden arka bahçeye geçiş (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.7. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, batı duvarına bitişik metruk yapı önden (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.8. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, batı duvarına bitişik metruk yapı duvarı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.9. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, batı duvarına bitişik metruk yapı yandan (VGM Arşivi, 2017)

Yapının iç kısmının restorasyon öncesi durumu da, günümüzdeki durumuna göre bazı farklılıklar gösterir. Eyvan biriminin kemer içeren doğu duvarının kapalı olduğu görülmektedir (Resim 6.10). Bu duvarın sonradan kapatıldığı bilgisi yapıya ait bir tescil fişinde, onarımlar kısmında, "son cemaatin giriş cephesi eyvan şeklinde iken, sonradan kapatılmıştır" ifadesi ile yer almaktadır (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.11) (KUDEM Arşivi, 2017). Ayrıca eyvanın batı duvarında yer alan kapı boyutlarındaki açıklık, restorasyondan önce görülmemektedir (Resim 6.11). Bu açıklık restorasyon sırasında şu gerekçeye dayanılarak açılmıştır (Kılcı, 2009: 3).

> Plan şemasına bakıldığında arka bahçedeki medrese odalarının ve avlunun bulunduğu kısma bina girişinden ulaşılamaması ve ön cephedeki doğramanın pencere-kapı düzeni, bu tezi destekler niteliktedir. Duvar-tonoz birleşimlerinde malzemenin farklı çalışmasından kaynaklanan sürekli çatlaklar ise duvarın sonradan örüldüğü tezini kuvvetlendiren bir diğer faktördür.

Mescit ve eyvan duvarlarında yağlı boya kullanılmıştır (Bakınız Resim 6.10-6.16). Mescit döşemesi, yükseltilmiş ahşap döşemedir ve yine ahşap döşemeli olan eyvandan bir basamak yukarıda yer almaktadır. Türbe döşemesine ise, kabaca düzeltildikten sonra şap atılmıştır. Türbe duvarlarında kireç sıva kullanılmıştır. Türbede sekiz adet mezar bulunmaktadır (Bakınız Resim 6.17-6.19).

Resim 6.10. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan birimi doğu duvarı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.11. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan birimi batı duvarı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.12. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan birimi mihrabiye (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.13. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan biriminden mescit kapısı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.14. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit birimi güney duvarı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.15. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit birimi kuzey duvarı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.16. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit birimi kubbe (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.17. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe birimi (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.18. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe birimi doğu duvarı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.19. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe birimi batı duvarı (VGM Arşivi, 2017)

6.2.2. 2002-2008 yılları arasında yapılan çalışmalar

Yapının onarım süreci, 14.12.2002 tarihli VGM Ankara Bölge Müdürlüğü yazısı ile başlamıştır. Yazıda yapıya bitişik metruk yapının onarılması gerektiğini ifade edilmiştir ve ekinde bölge müdürlüğünce hazırlanan 14.11.2002 tarihli bir Teknik Rapor yer almaktadır. Bu teknik raporda aşağıdaki ifadeler yer almıştır:

> Caminin dökülen sıva boya ve badanasının yenilenmesi, çürüyen ahşap aksamının değiştirilmesi ve elektrik aksamının değiştirilmesi eakan kiremitlerin değiştirilmesi gibi basit onarımının yapılması gerekmektedir. Ayrıca dikdörtgen planlı, ahşap karkas yapılı alaturka kiremit çatılı medresenin de metruk durumdan kurtarılması gerekmektedir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.15-16), (VGM Arşivi, 2017).

Ardından 31.01.2003 tarih ve 8399 sayılı "Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararı"nda; VGM Ankara Bölge Müdürlüğü'nün bu yazısının ve eklerinin incelemiş olduğu ve rölöve ve restorasyon projelerinin kurula iletilmesi gerektiği belirtilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.17), (VGM Arşivi, 2017).

18.02.2004 tarihli VGM Ankara Bölge Müdürlüğü yazısı ile, "Uygulamaya Esas Kararı" alınması için, Koruma Kurulu Müdürlüğünün 2003 tarihli kararında istenen rölöve çizimleri, teknik rapor ve fotoğrafların gönderilmiştir. Yazı ekindeki 13.02.2004 tarihli Teknik Rapor'da; vakfiye arşivinden edinilen bilgiler ve rölöve çalışmaları sürdürülürken yapılan araştırmalar neticesinde; Saraç Sinan Medresesi'nin kâgir, açık veya kapalı avlulu Selçuklu medreseleri gibi avlu etrafında dershaneleri olan, mescit ve türbesi ile bitişik bir yapı olması gerektiği belirtilmiştir. Bu hususta yapılması gereken araştırmalarla ile ilgili olarak, raporda aşağıdaki ifadeler kullanılmıştır:

> …mescit ve türbe yapısının çatısı kaldırılarak orijinal üst örtü şeklinin izlerinin aranması ve duvarların raspa edilerek medrese ile bağlantılarının araştırılması; metruk haldeki ahşap karkas medresenin yıkılarak altında orijinal medrese kalıntılarının ortaya çıkarılmasından sonra elde edilecek bulgulara göre medresenin sağlıklı bir restorasyon ve restitüsyon projelerinin hazırlanmasının mümkün olabileceği düşünülmektedir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.18-19), (VGM Arşivi, 2017).

18.02.2004 tarihli Mail-i İnhidam Raporu'nda, mescit ve türbe yapısının batı cephesine bitişik olan dikdörtgen planlı yapının, o tarihteki durumu ifade edilmiştir;

- 150 cm yüksekliğinde taş temelli ve tek katlı olarak, kerpiç dolgulu ahşap karkas yapım tekniği ile yapılmıştır.
- Taşıyıcı dış duvarları ve 60 cm, taşıyıcı iç duvarları ise 20 cm kalınlıktadır.
- Dış duvarlarında yer yer görülen alan briket malzemeden, yapının onarım görmüş olduğu anlaşılmaktadır.
- Zemin, tavan ve duvarlarda kullanılan ahşap malzeme çürümüş ve deformasyona uğramıştır.
- Çatısı sehim yapmış, çürümüş ve deformasyona uğramıştır.

Sonuç olarak raporda, yapının fiziksel özelliklerini yitirmesi, can ve mal güvenliği açısından tehlike arz etmesi nedeniyle yıkılması gerektiği belirtilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.20), (VGM Arşivi, 2017).

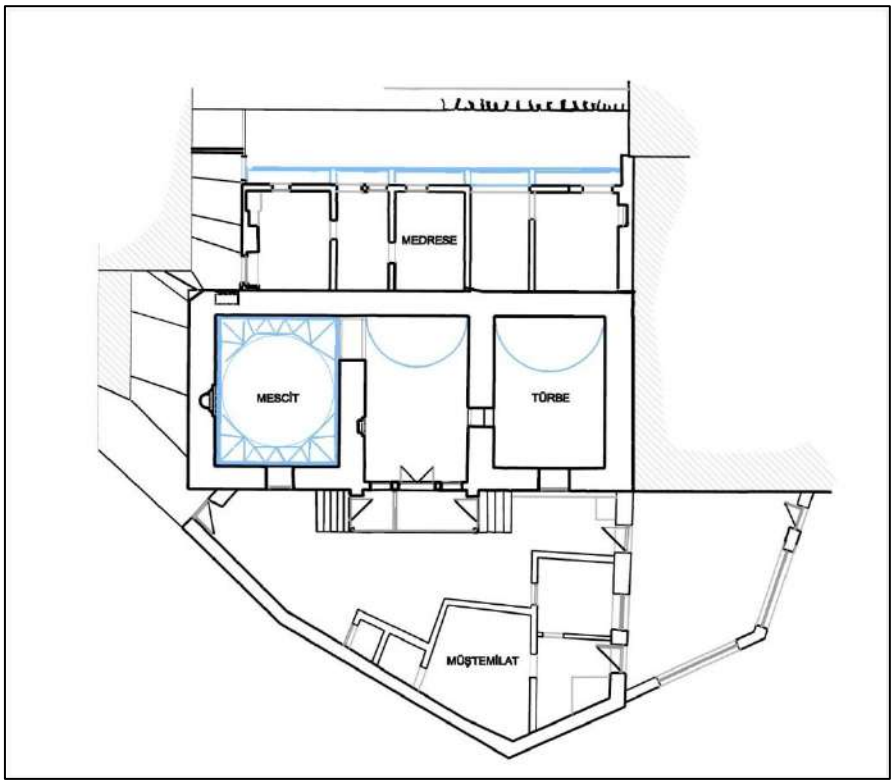
16.04.2004 tarih ve 9073 sayılı "Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararı" ile rölöve projesi onaylanmıştır; ayrıca ahşap karkas ek yapının yıkılabileceğine ve restitüsyon projesinin elde edilebilmesi için raspa ve kazı çalışmalarının yapılabileceğine karar verilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.21), (VGM Arşivi, 2017).

VGM Arşivi'nden, kazı çalışmalarına ilişkin 28.09.2007 tarihli "Ankara Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü" yazısı ve ekinde yer alan 21.09.2007 tarihli "Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü" yazısı ile 17.09.2007 tarihli Uzman Raporu, elde edilmiştir. Raporda, Anadolu Medeniyetleri Müzesi denetiminde yapılan kazı çalışmalarının değerlendirilmesi yapılmış ve Arkeolog Erdal Yiğit tarafından aşağıdaki ifadeler kullanılmıştır:

> …cami ve medresenin çeşitli yerlerinde restorasyon projesi hazırlanması amacıyla kazı yapılmıştır. Bu kazılardan medrese kısmında yapılan kazı 2 adet 1.5 m x 1.5 m ölçülerinde açma açılarak yapılmıştır. Yaklaşık 140 cm derinlikte ana kayaya ulaşılmıştır. Açmadan çıkan topraktan birkaç adet Osmanlı dönemine ait seramik çıkmıştır. Ancak açmaların 30 cm yanında en fazla 40-50 yaşında olabilecek bir duvar mevcuttur. Bu nedenle toprağın duvar yapılırken dolgu olarak getirildiğini

düşünmekteyim. Türbe kısmında ve caminin diğer yerlerinde yapılan kazılar, genişliği 1 m²'yi aşmayan derinliği 50 cm'yi geçmeyen küçük kazılardı. Bu kazılarda da yasa kapsamında herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.22-24), (VGM Arşivi, 2017).

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi yapısının batı duvarına bitişik olup "medrese" olarak adlandırılan, ahşap karkas metruk yapının, tez konusu yapının vakfiyesinde bahsedilen "medrese" olmadığı ve sonraki dönem eklentisi olduğu tespit edilmiştir. Şekil 6.1'de Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi yapısının, "medrese" olarak adlandırılan metruk yapı ile ilişkisi görülmektedir. 100-150 yıllık olduğu düşünülen metruk yapını kaldırılmasının ardından, altında yapılan kazı çalışmasında 60-70 cm kalınlığında, moloz taş örgülü ve çamur sıvalı 5 adet temel duvarı çıkarılmıştır (Bakınız Şekil 6.2, Resim 6.20- 6.29). Temel duvarlarının oturduğu zeminin ise, doğal kayalık zemin üzeri toprak dolgu olduğu tespit edilmiştir (Kılcı, 2009: 6).

Şekil 6.1. 14.06.2006 tarihli Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Araştırma Kazısı Rehber Paftası, Plan (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.27'den düzenlenerek), (VGM Arşivi, 2017)

Sonradan yapılmış olduğu gerekçesiyle, alaturka kiremit kaplanmış ahşap oturtma çatı, giriş cephesindeki ahşap saçak ve giriş merdivenlerinin üzerlerini örten kırma çatı kaldırılmıştır. Bu çatı kaldırıldığında, mescidin kubbesinin tuğla örgülü ve çamur sıvalı olduğu, eyvan ve türbe tonozlarının ise toprak dolgulu olduğu görülmüştür (Bakınız Resim 6.30- 6.33). Ayrıca bahse konu sonradan eklenen çatıyı oturtmak için; parapetlerin yükseltilmiş ve taş korniş, çörten gibi elemanların kaldırılmış olması da mümkündür (Kılcı, 2009: 6).

Resim 6.20. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılması (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.21. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından ortaya çıkan temelleri (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.22. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından arka avluya geçişin çatıdan görünümü (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.23. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından arka avlunun çatıdan görünümü (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.24. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından temellerin ve arka avlunun çatıdan görünümü (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.25. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından temelleri ve arka avlu (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.26. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarı, doğu duvarına bitişik metruk yapı ve arka avluya geçiş aralığı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.27. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından ortaya çıkan temellerin yakından görünümü (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.28. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından ortaya çıkan kuzey yönündeki temeller (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.29. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından ortaya çıkan ortada yer alan temeller (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.30. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, alaturka kiremit kaplı ahşap oturtma çatının kaldırılmasının ardından görülen, doğu duvarına bitişik metruk yapı ile birleşim (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.31. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, alaturka kiremit kaplı ahşap oturtma çatının kaldırılmasının ardından tonozların üzeri ve kubbe (VGM Arşivi, 2017)

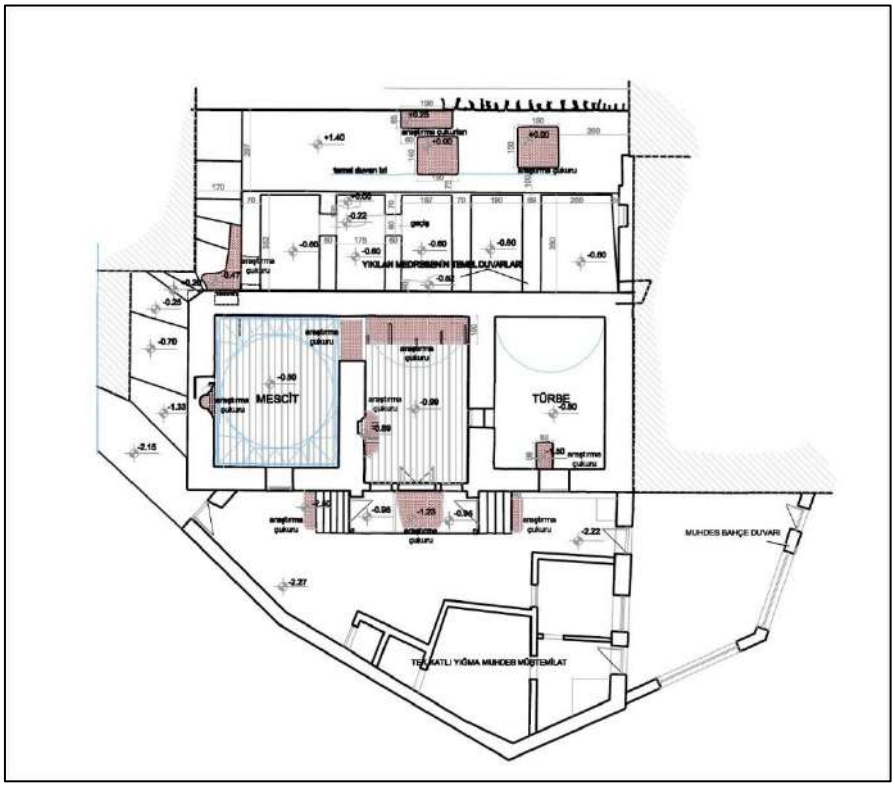

Resim 6.32. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, alaturka kiremit kaplı ahşap oturtma çatının kaldırılmasının ardından, giriş merdivenlerinin üzerlerini örten kırma çatı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.33. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, alaturka kiremit kaplı ahşap oturtma çatının kaldırılmasının ardından görülen, kuzey duvarına bitişik komşu yapı ile birleşim (VGM Arşivi, 2017)

“Medrese” yapısı için yapının arka tarafında yapılan kazılar ve çatının kaldırılması dışında küçük araştırma kazıları ve duvarlarda sıva raspası yapılmıştır (Bakınız Resim 6.34- 6.78). Araştırma kazıları, Şekil 6.2’de de görüldüğü üzere; yapının çift yönlü giriş merdiveninin her iki tarafının önünde, eyvana giriş kapısı önünde, eyvandaki mihrap nişi/mihrabiye önünde, eyvanın batı duvarı önünde, mescit giriş kapısı önünde, mescitte mihrap önünde, türbede pencere önünde yapılmıştır (Bakınız Resim 6.34- 6.47). Ayrıca yapının arka tarafında yapılan büyük kazılara ek olarak, birkaç araştırma çukuru da açılmıştır.

Şekil 6.2. 19.11.2017 tarihli Saraç Sinan Mescidi ve Medresesi, Kazı Rölövesi, Plan (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.30’dan düzenlenerek), (VGM Arşivi, 2017)

Yapılan küçük araştırma kazıları ve sıva raspaları sonucu ile elde edilen bilgiler aşağıda ifade edilmiştir;

- Yapının çift yönlü giriş merdiveninin her iki tarafında basamakların önünde açılan, 100 cm genişliğinde 30-40 yüksekliğinde araştırma çukurları ile mevcut beton zeminin altında toprak zeminin yer aldığı tespit edilmiştir (Bakınız Resim 6.34- 6.36). Bu çalışmanın orijinal avlu zemini bulmak için yapıldığı da belirtilmiştir (Kılcı, 2009: 6).

Selçuklu Dönemi medrese avluları da genellikle ortasında havuz bulunan toprak zeminli alanlardır. (Kuran: 1969: 132-133).

- Eyvan biriminin giriş eşiğinde yapılan kazıda ise, giriş eyvanının eşiğinin orijinal olmadığı ve orijinal zemin döşemesinin sıkıştırılmış toprak olduğunun görüldüğü ifade edilmiştir (Bakınız Resim 6.37- 6.39), (Kılcı, 2009: 6).
- Yapılan araştırmalar sırasında eyvanda, iki adet alçı malzemeden yapılmış parça bulunmuştur. Bu parçaların birinin üzerinde yazı yer almaktadır, diğeri ise kalın silme biçimindedir (Bakınız Resim 6.62), (Kılcı, 2009: 6).
- Mescit kapısında yapılan araştırma kazısında ise, kapı eşiğinin orijinal olmadığı ve mescit zeminin ahşap döşeme ile yükseltildiğinin tespit edildiği belirtilmiş ve bu döşeme kaldırıldıktan sonra ulaşılan zeminin, sıkıştırılmış toprak döşeme olduğu ifade edilmiştir (Bakınız Resim 6.42- 6.44), (Kılcı, 2009: 6).
- Mescit mihrabı önünde yapılan 30 cm derinlikteki araştırma kazısında ise, yükseltilmiş ahşap döşeme altında sıkıştırılmış toprak zemin olduğu tespit edilmiştir (Bakınız Resim 6.45- 6.46), (Kılcı, 2009: 6).
- Eyvan biriminin doğu duvarında, kemerin altında kalan kısım dönem eki olduğu gerekçesiyle kaldırılmış; yapılan raspada cephenin bu kısmında tuğla kemer ve moloz taş örgü olduğu tespit edilmiştir.
- Eyvan biriminin batı iç duvarında yapılan sıva raspasında; duvar-tonoz birleşimlerinde ahşap hatılın ve moloz taş örgünün her iki tarafta devam etmemesi ve birleşimlerdeki çatlaklar nedeniyle bu duvarın sonradan örülmüş olabileceği yorumu yapılmıştır. Ayrıca bu duvarın orta kısmındaki örgü sisteminde, küçük taşlar üzerine çok daha büyük taşlar yerleştirilmesi, "duvarın ortasında sonradan örülen bir açıklık olabileceği" şeklinde yorumlanmıştır (Bakınız Resim 6.51- 6.53- 6.54), (Kılcı, 2009: 6).
- Mescit birimi içinde yapılan sıva raspasında, birimin beden duvarlarının moloz taş ile örüldüğü ve sonradan duvarlara çimento harçlı sıva yapıldığı görülmüştür. Ayrıca kubbede yapılan sıva raspasında, Türk üçgenli geçiş kuşağının ve kubbenin, düzgün tuğla örgüye sahip olduğu tespit edilmiştir (Bakınız Resim 6.65- 6.74), (Kılcı, 2009: 6).
- Türbe birimi içinde yapılan sıva raspasında ise, birimin beden duvarlarının moloz taş ile örüldüğü ve sonradan duvarlara yöresel kıtıklı sıva yapıldığı anlaşılmıştır (Bakınız Resim 6.76- 6.78), (Kılcı, 2009: 6).

Resim 6.34. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, giriş merdiveninin kuzey basamakları önünde açılan araştırma çukuru (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.35. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, giriş merdiveninin güney basamakları (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.36. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, giriş merdiveninin güney basamakları önünde açılan araştırma çukuru (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.37. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, kazı çalışmaları aşamasında eyvan biriminin girişi (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.38. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan biriminin giriş eşiği (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.39. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan biriminin giriş eşiğinde açılan araştırma çukuru (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.40. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan biriminin batı duvarının iç kısmında açılan araştırma çukuru (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.41. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvanda yer alan mihrabiyenin önünde açılan araştırma çukuru (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.42. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit kapısı eşiği (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.43. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit kapısı eşiğinde açılan araştırma çukuru (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.44. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit kapısı eşiğinde açılan araştırma çukurunun yakından görünümü (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.45. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit biriminde yer alan mihrabın önünde araştırma çukuru açılmadan önceki hali (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.46. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, mescit biriminde yer alan mihrabın önünde araştırma çukuru açılmadan önceki hali (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.47. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe birimi pencere önünde açılan araştırma çukuru (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.48. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından, doğu cephesi ve arka avlu kuzey duvarı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.49. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından, doğu cephesi (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.50. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından, doğu cephesi ve arka avluya geçiş (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.51. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından, raspa yapılan doğu cephesi ve duvara açılan geçiş (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.52. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu duvarına bitişik metruk yapının kaldırılmasının ardından, raspa yapılan doğu cephesi ve arka avluya geçiş, üst kısım (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.53. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası eyvan biriminin batı iç duvarı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.54. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası eyvan biriminin batı iç duvarı ve duvara açılan geçiş (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.55. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvan birimi mescit kapısı üzeri raspa uygulanması (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.56. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası eyvan birimi güney duvarı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.57. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası eyvan birimi güney duvarı ve mescit kapısı, üst kısım (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.58. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası eyvan birimi güney duvarı ve mescit kapısı, alt kısım (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.59. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası eyvan birimi güney duvarı ve mihrabiye (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.60. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sırasında eyvan birimi batı duvarı ve kuzey duvarındaki duvar-tonoz birleşimi (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.61. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası eyvan birimi kuzey duvarındaki duvar-tonoz birleşimi (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.62. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eyvanda bulunan alçı parçalar (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.63. Restorasyon öncesi Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, türbe birimi batı duvarı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.64. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sırasında eyvan tonozu ve eyvan doğu duvarı birleşimi (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.65. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sırasında mescit birimi güney duvarı ve mihrap (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.66. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası mescit birimi güney ve doğu duvarı birleşimi (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.67. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası mescit birimi kuzey duvarı ve mescit giriş kapısı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.68. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sırasında mescit birimi kuzey duvarı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.69. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sırasında kubbe ve Türk üçgenli geçiş kuşağı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.70. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sırasında kubbe (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.71. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası mescit birimi doğu duvarı, Türk üçgenli geçiş ve kubbe (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.72. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası mescit birimi güney duvarı, Türk üçgenli geçiş ve kubbe (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.73. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası mescit birimi batı duvarı, Türk üçgenli geçiş ve kubbe (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.74. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası mescit birimi kuzey duvarı, Türk üçgenli geçiş ve kubbe (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.75. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası eyvan birimi kuzey duvarı, türbe giriş açıklığı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.76. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası türbe birimi güney duvarı ve türbe giriş açıklığı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.77. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası türbe birimi batı duvarı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.78. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, raspa sonrası türbe birimi batı duvarı ve türbe penceresi (VGM Arşivi, 2017)

6.2.3. 2008 yılı restorasyonu

Kazı çalışmalarının neticelendirilmesinin ardından tamamlanan; rölöve kazısı ve restorasyon projeleri çizimleri ile teknik rapor ve fotoğraflar, 19.11.2007 tarihli VGM Ankara Bölge Müdürlüğü yazısı ile "Uygulamaya Esas Kararı" alınması amacıyla "Ankara Yenileme Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdrülüğüne" gönderilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.25), (VGM Arşivi, 2017). Ardından 23.11.2007 tarih ve 90 sayılı "Ankara Yenileme Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı" ile kazı rölövesi ve restorasyon projeleri onaylanmış; uygulamanın onaylanan proje doğrultusunda yapılması kararı alınmıştır (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.26), (VGM Arşivi, 2017).

2008 yılında VGM tarafından yapılan esaslı onarım için sürecine ilişkin, VGM arşivinden elde edilen çizimler, tezin "Ekler" bölümünde verilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.27-35), (VGM Arşivi, 2017). Bunlar aşağıda ifade edilmiştir;

- Mimar Muradiye Şimşek tarafından hazırlanan, 14.06.2006 tarihli, onaysız "Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Araştırma Kazısı Rehber Paftası",
- 23.11.2007 tarih ve 90 sayılı "Ankara Yenileme Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı" ile onaylanan, 19.11.2007 tarihli; hazırlayan Mimar Muradiye ŞİMŞEK, ölçü alan Fahrettin Gönen –Muradiye Şimşek ve Bölge Mimarı Tülay Vural, olarak paftada belirtilen, "Ankara Altındağ Saraç Sinan Cami ve Medresesi Kazı Rölövesi",
- 23.11.2007 tarih ve 90 sayılı "Ankara Yenileme Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı" ile onaylanan, 19.11.2007 tarihli; hazırlayan ve çizen Mimar Muradiye ŞİMŞEK ve Bölge Mimarı Tülay Vural, olarak paftada belirtilen, "Ankara Altındağ Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi Restorasyon Projesi".

Yapının restorasyon projesinin onaylanmasının ardından, yapım işi uygulama süreci başlamıştır. 14.02.2008 tarihinde yapım işi ihalesi yapılmıştır. 03.03.2008 tarihinde yüklenici Ozo İnş. Taah. Tur. San. Tic. Ltd. Şti. ile 166.923,27 TL bedel üzerinden sözleşme imzalanmıştır. Sözleşmeye göre, İşin süresi 180 gün olarak belirlenmiş, işin bitirilmesi gereken tarih ise 03.09.2008 olarak ifade edilmiştir. Yapım işi bu tarihte

bitirilmiştir. Bu süreçte VGM tarafından 01.07.2008 ve 03.09.2008 tarihlerinde iki adet Hakediş Raporu düzenlenmiştir. Sözleşme bedeli üzerinden %3,336 keşif artışı yapılmış ve toplam ihale bedeli 172.491,94 TL olarak 03.09.2008 tarihli son Hakediş Raporu'nda ifade edilmiştir. Geçici kabul itibar tarihi 03.09.2008, geçici kabul onay tarihi 22.09.2008, kesin kabul onay tarihi ise 06.04.2011'dir (VGM Arşivi, 2017). 2008 yılında başlayan restorasyon yapım işi, 2009 yılında tamamlanmış, ardından yapı ibadete açılmıştır (Kılcı, 2009: 6).

Yapının restorasyonunda görev alan VGM çalışanı Ali Kılcı (2009: 6), restorasyonla ilgili olarak, aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

> Onarım safhalarına değinecek olursak, rölöve çalışmaları sürdürülürken mevcut yapı yerinde detaylı olarak incelenmiş ve yapı hakkındaki belgeler değerlendirilmiştir. Vakfiyeden hareket ederek Saraç Sinan Medresesi'nin ilk yapılışında; açık veya kapalı avlulu olarak günümüze kadar gelmiş olan diğer Selçuklu medreseleri gibi mescid ve türbesi ile bitişik bir avlu etrafında dershaneleri olan bir yapı olması gerekmektedir. Günümüze ahşap karkas bir yapı olarak gelen medresenin de Saraç Sinan Camii ve türbesi gibi kargir ve ona bitişik bir yapı olması gerektiği düşünülmüşse de Saraç Sinan Medresesinin orijinali konusunda herhangi bir bilgi ve belgeye ulaşılamadığından restitüsyonu yapılamamıştır. Bu sebeple medrese projesi hazırlanırken günün ihtiyacına uygun bir yapı tasarlanmıştır.

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin restorasyon projesinin; dönem eklerinin değerlendirilmesi ve malzeme bozulmalarının (çürüme, kopma, kayıplar vs.) giderilmesi kriterlerine göre hazırlandığı belirtilmiştir (Kılcı, 2009: 3). Bu restorasyon kriterlerine göre yapılan müdahaleler, aşağıda ifade edilmiştir.

<u>Dönem eklerinin değerlendirilmesi</u>

Vakfiyesinde belirtilen birimleri ile "Saraç Sinan Mescidi ve Medresesi" yapısı günümüze bütünüyle ulaşmamıştır. Yapı büyük müdahaleler görmüş; plan şeması, fonksiyon ve malzeme kullanımı açılardan değişime uğramıştır. Günümüze ulaşan ve Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi adlı yapıda da bu durum kendini göstermektedir. Dönem ekleri ve yapılan müdahaleler aşağıda sıralanmıştır;

- Yapının kuzey duvarına bitişik olan özel mülkiyete ait tescilli, ahşap karkas konutun; yapının siluetini bozduğu gerekçesiyle kaldırılması ve arazisinin de yapının koruma alanı içine alınması önerilmiş ancak bu öneri hayata geçmemiştir.

- Yapının batı duvarına bitişik olup “medrese” olarak adlandırılan, ahşap karkas metruk yapının, tez konusu yapının vakfiyesinde bahsedilen “medrese” olmadığı ve sonraki dönem eklentisi olduğu tespit edilmiştir. Bu metruk yapı, kullanım biçimi olarak da tez konusu yapıdan kopuktur. Sonuç olarak, metruk yapı kaldırılmış, yerine iç avlu ve tarihi yapıdan ayrı olan bir müştemilat yapılmıştır.
- Yapının eyvan biriminin batı duvarına, kapı boyutlarında açıklık açılmıştır. Bu açıklığın açılması için gerekçe olarak ise, “metruk medrese odalarının ve avlunun bulunduğu kısma bina girişinden ulaşılamaması” ve duvarın örgüsünden kaynaklı duvarın sonradan kapatılmış olabileceği yorumu gösterilmiştir. Açılan bu açıklık ile oluşturulan arka avlu ve müştemilata geçiş sağlanmıştır.
- Sonraki dönem eklentisi olduğu gerekçesiyle, alaturka kiremit kaplanmış ahşap oturtma çatı ile giriş cephesindeki ahşap saçak ve giriş merdivenlerinin üzerlerini örten kırma çatı kaldırılmıştır. Restorasyon projesinde ifade edildiği üzere, kubbenin olmadığı yerlere gezilemeyen teras çatı yapılmış ve kubbe kurşun kaplanmıştır.
- Yapının girişinin yer aldığı eyvan biriminin doğu duvarının sonradan kapatıldığı, duvar kalınlığından anlaşılmakla birlikte; bu konu, yapıya ait bir tescil fişinde, “son cemaatin giriş cephesi eyvan şeklinde iken, sonradan kapatılmıştır” ifadesi ile belirtilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.11), (KUDEM Arşivi, 2017). Bu kısım, restorasyon projesinde belirtildiği üzere, tuğla kemer hizasına kadar açılmıştır. Ayrıca buraya açıklık biçiminde, çift kanatlı kapı içeren lokmalı demir parmaklık yapılmıştır.

Malzeme bozulmalarının (çürüme, kopma, kayıplar vs.) giderilmesi

Yapıda restorasyon öncesi görülen bozulmalar ve yapılan müdahaleler aşağıda sıralanmıştır;

- Restorasyon öncesinde, yapının dış duvarlarındaki kesme ve moloz taşlara takviye amaçlı çimento derz uygulanmıştır. Restorasyon kararları neticesinde, bu çimento harçlar raspa edilmiş, cephelere horasan harçlı derz yapılmıştır. Ayrıca cephede görülen ahşap hatıllardan çürüyenler, restorasyon sırasında yenilenmiştir.
- Ahşap pencere ve pervazlarda çürüme ve şişme görülmesi nedeniyle, restorasyon sırasında bu elemanlar sökülmüştür. Yerine mevcut durumuna uygun boyutlarda, emprenye edilmiş ahşap doğrama ve temperli ısı cam kullanılmıştır. Pencerelere andezit

söve yapılmış ve pencere demirlerinin yerine, pencerelerin sövelerine lokmalı demir parmaklık monte edilmiştir. Mevcut mescit kapısı ise korunmuştur.

- Yapının restorasyonu sırasında çeşitli açıklıklara farklı boyutlarda lokmalı demir parmaklıklar yapılmıştır. Dönem eki olduğu gerekçesiyle açılan eyvan bölümünün girişine, eyvandan arka avluya geçişi sağlamak amacıyla açılan kapı formundaki açıklığa ve eyvandan türbeye geçiş için kullanılan pencere boyutlarındaki açıklığa lokmalı demir parmaklık yapılmıştır. Türbenin mevcut ahşap kapısı da sökülmüştür.
- Dönem eki olan çatı kaldırıldıktan sonra, kubbe üzerinde toprak dolgu temizlenmiş, tuğla kubbe örgü tamiratı yapılmış ve üzeri çamur sıva ve kurşun örtü ile kaplanmıştır. Çatıda kubbe dışında kalan alanda ise gezilemeyen teras çatı yapılmıştır.
- Çatı kenarındaki moloz taş örgülü parapet sökülmüş ve yerine horasan harçlı derzli, moloz taş örgülü parapet yapılmıştır. Yeni yapılan parapetin üzerine de andezit söve yapılmıştır. Ayrıca yapının çatısında, kuzey cephe komşu duvarıyla birleşik kısımda tuğla kalkan duvar örülmüş ve üzerine andezit harpuşta yapılmıştır. İki adet andezit çörten eklenerek çatı suyunun alınması sağlanmıştır
- Restorasyon öncesinde, çatı yalıtımının ve drenajın sağlıklı yapılmamasından ötürü, yapı nem almış; iç duvarlar ve kubbe/tonoz sıvalarında dökülme meydana gelmiştir. Dökülmeler için ise duvarlara ve tavanlara kat kat çimento ve alçı sıva uygulanmıştır. Yapılan restorasyonla, iç duvarlar ve kubbe/tonoz yüzeylerindeki bu sıvalar raspa edilmiş, bu yüzeylere horasan sıvası üzeri kireç tatlı kireç sıva ve kireç badana uygulanmıştır.
- Yapının restorasyon öncesi döşeme kaplamaları ise, mescitte yükseltilmiş ahşap döşeme, ve giriş eyvanında ahşap döşemedir; türbede ise kabaca düzelme betonu ve şap kullanılmıştır. Restorasyon kararları neticesinde mevcut döşeme kaplamaları sökülmüş, yerlerine; mescitte kotu değiştirilmiş ve yenilenmiş kadronlu ahşap kaplama, eyvanda ve türbede kare taban tuğlası kaplama uygulanmıştır.
- Mescitte yer alan mihrabın eyvandaki mihrap nişi/mihrabiye gibi Selçuklu Dönemi mihraplarının özelliklerini taşıması beklenirken yapılan araştırmada eskiye dair bir iz tespit edilmediği belirtilmiştir (Kılcı, 2009: 3). Mevcut mihrap yalnızca temizlenerek yenilenmiştir.
- Yapının giriş merdiveni sahanlığındaki mozaik kaplama sökülmüş ve merdivenin doğu yüzeyindeki sıva raspa edilmiştir; ardından bu hali ile korunmuştur. Yapı bahçesinin dökme mozaik kaplaması kaldırılmış, yerine andezit zemin kaplaması uygulanmıştır.

Avlunun bir kısmı bahçe olarak düzenlenmiştir. Ayrıca bahçe duvarı kaldırılmış yerine mülkiyet sınırı esas alınarak andezit bordür üzeri ferforje korkuluk yapılmıştır. Bunlarla birlikte, yapının sınırlarını oluşturan ön avlu duvarının yol kotundan görünen kısmında bozuk olan taşlar değiştirilmiş, derzlere horasan harçlı sıva uygulanmıştır.

Aşağıda VGM Arşivi'nden elde edilen, yapının restorasyon sırasında (Bakınız Resim 6.20-6.32) ve restorasyon tamamlandığında (Bakınız Resim 6.33- 6.38) çekilen fotoğrafları yer almaktadır. Restorasyondan sonrası fotoğrafları çok kapsamlı verilmemiştir, çünkü tezin "Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin Mevcut Durumunun Tespiti" başlıklı dördüncü bölümünde yapının mevcut durumuna dair görseller yer almaktadır.

Resim 6.79. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, ön bahçeden (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.80. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, ön bahçede yer alan müştemilatın kaldırılmasının ardından Atpazarı Sokak'tan doğu cephesi (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.81. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Atpazarı Sokak'tan doğu cephesi ve iş iskelesi (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.82. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, dönem eklerinin kaldırılmasının ardından doğu cephesi ve iş iskelesi (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.83. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, teras çatı ve kubbe (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.84. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, teras çatı ve parapet (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.85. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, kuzey yönündeki bitişik yapı ile teras çatı birleşimi (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.86. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, müştemilatın arkasındaki duvarın üzerinden, batı duvarı, kubbe ve komşu yapı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.87. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, müştemilatın arkasındaki duvarın üzerinden, teras çatı ve kubbe kaplama çalışmaları (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.88. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, müştemilatın arkasındaki duvarın üzerinden teras çatı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.89. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eklenen müştemilat yapısının görevli odası birimi, müştemilatın arkasındaki istinat duvarı ve komşu yapı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.90. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eklenen müştemilat yapısı lavabo-wc birimi ve müştemilatın arkasındaki istinat duvarı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.91. Restorasyon sırasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, eklenen müştemilat yapısı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.92. Restorasyon tamamlandığında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Atpazarı Sokak'tan doğu cephesi (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.93. Restorasyon tamamlandığında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, doğu cephesi(VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.94. Restorasyon tamamlandığında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, kuzeyden ön avlu girişi (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.95. Restorasyon tamamlandığında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, batı duvarı ve arka avlu (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.96. Restorasyon tamamlandığında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, arka avlu ve eklenen müştemilat yapısı (VGM Arşivi, 2017)

Resim 6.97. Restorasyon tamamlandığında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, arka avludan müştemilata geçiş (VGM Arşivi, 2017)

6.3. Restitüsyon Önerisi, Restorasyon Kritiği ve Önerisi

> Restorasyon, hasar görmüş, özgünlüğünü kaybetmiş bir yapı veya yapı grubunun, elde edilen güvenilir belge ve bilgiler doğrultusunda, uzmanlar tarafından, bilinen eski bir zamandaki durumunda döndürülmek üzere, ayırt edilebilir, en az müdahale ile onarım ve iyileştirme pratiğidir (Zakar ve Eyüpgiler, 2015: 41).

Bu başlık altında, yapının mevcut plan şemasının gelişim yönünü tespit etmek amacıyla, karşılaştırmalı çalışma referans alınarak analizler yapılmış ve neticesinde yapının medrese unvanını yeniden elde etmesi adına restitüsyon önerisinde bulunulmuştur. Ayrıca, yapılan restorasyon uluslararası tüzük ve anlaşmalar çerçevesinde değerlendirilmiş; yapılması öngörülen çalışmalar ifade edilmiş; ardından restorasyona yönelik öneriye yer verilmiştir.

6.3.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasının olası gelişim yönü analizi ve restitüsyon önerisi

Tezin beşinci bölümünde yapılan kapsamlı karşılaştırmalı çalışmada, tez konusu yapı ile aynı dönemde yapılmış yapılar ele alınmış, müstakil mescitler ile birlikte, tez konusu yapının "bir yapı kompleksinin günümüze ulaşabilen kısmı" olabileceği göz önünde bulundurularak, zaviye (tekke) ve hanikâh yapıları ile medrese yapıları, plan şeması açısından incelenmiştir. Plan şemaları ile birlikte, Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasında mescit, eyvan ve türbe birimleri yer almasından ötürü, tez konusu yapıyla ortak birimlerin yapı içindeki konumları da dikkate alınmıştır.

Müstakil mescitler incelendiğinde, tek, iki ve nadiren üç mekânlı plan şemaları ile karşılaşılmıştır. Bu yapılardan türbe birimi içerenler belirlenmiş ve yakından incelenmiştir. Türbe birimi içeren iki ve üç mekânlı mescitler incelendiğinde Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasına benzer bir plan organizasyonu ile karşılaşılmamıştır. Plan şeması türbe birimi içeren iki mekânlı mescitlerde, türbe ve mescit birimleri bitişiktir. Plan şeması türbe birimi içeren üç mekânlı iki adet mescit[1] tespit edilmiştir. İki mescitte de mescit ile türbe bitişiktir ve türbe ile son cemaat yeri birimleri tez konusu yapı ile karşılaştırıldığında oldukça küçüktür. Dolayısıyla bu yapılar üç mekânlı olmasına rağmen, mekân organizasyonu ve boyutları açısından Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi plan şeması ile benzerlik göstermemektedir.

[1] Detaylı bilgi için bakınız, Konya Tahir ile Zühre (Sahip Ata) Mescidi ve Konya Bulgur Tekkesi Mescidi, Şekil 5.1. Sayı 39,43, Şekil 5.7.

Zaviye (tekke) ve hanikâh yapılarının plan şemaları incelendiğinde ise, belirli bir yapı tipolojisi tespit edilememekle birlikte, birkaç yapının tipik plan öğesi içerdiği görülmüştür. Bu yapılarda da mescit ve türbe birimi içerenler belirlenmiş ve yakından incelenmiştir. Ancak incelenen yapılar arasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi plan şeması ile benzerlik gösteren bir yapıyla karşılaşılmamıştır. Yalnızca bir hanikâh[1] yapısının, mevcut durumu mekân organizasyonu açısından tez konusu yapı ile benzerlik göstermemekle birlikte, kaynaklarda rastlanan, doğu duvarına bitişik kubbeli bir birim olduğu ve bu birimin mescit olarak kullanıldığı varsayımı doğru kabul edilirse tez konusu yapı ile mekân organizasyonu açısından kısmen benzerlik gösterdiği söylenebilir (Parlak, 2004:148).

Medrese yapıları incelendiğinde ise, mescit, eyvan ve türbe birimlerinden oluşan Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasının, medrese plan şeması ile uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca daha önce de ifade edildiği üzere, yapının vakfiyesinde medrese ifadesinin kullanılması ve tahrir defterlerinde medrese ifadesi ile yer alması söz konusudur (Bakınız, EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.12-14), (VGM Arşivi, 2017), (Kılcı, 2009: 5).

Tezin "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri ve plan şemalarının analizi" başlığı altında medreseler; "Açık Medreseler", "Kapalı Medreseler" ve "Bir Kısmı Kısmen Ayakta Olan Medreseler" olarak ayrı ayrı ele alınmış ve karşılaştırmalı çalışma tabloları hazırlanmıştır (Bakınız Şekil 5.4.-5.5.-5.6.). Bu çalışma ile günümüze ulaşabilen ve kaynaklardan planları elde edilen tüm, Danişmentli, Artuklu, Selçuklu ve İlhanlı medreseleri incelenmiş, neticesinde 12.,13. ve 14. yy Anadolu medreseleri analiz edilmiştir.

Yapılan araştırmaların ardından, medreselerde eyvan biriminin mutlaka yer aldığı tespit edilmiştir. Hazırlanan tablolarda medreseler eyvan adedine göre 1 veya 2 eyvanlı ya da 3 veya 4 eyvanlı olarak sınıflandırılmıştır (Bakınız Şekil 5.4-5.6). Eyvanlar konumlarına göre; ana eyvan, giriş eyvanı veya yan eyvan olarak adlandırılmaktadır. Yapılarda ana eyvan biriminin yazlık dershane olarak kullanılmasının yanı sıra, zaman zaman mescit olarak kullanıldığı da görülmektedir. Ayrı bir oda olarak mescit ve türbe birimleri ise her medresede görülmemektedir. Hazırlanan tablolarda konumu bilinen mescitler, "Eyvan

[1] Detaylı bilgi için bakınız, Tokat Ebu Şems Hanikâhı, Şekil 5.2. Sayı 8, Şekil 5.8.

Mescit", "Oda Mescit_Tek Kubbeli" ve "Oda Mescit_Dikdörtgen Planlı" olarak sınıflandırılmıştır (Bakınız Şekil 5.4-5.6).

Daha sonra, Tezin "Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin Karşılaştırmalı Çalışma Bağlamında Değerlendirilmesi" başlığı altında, "Açık Medreseler", "Kapalı Medreseler" ve "Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler" için ayrı ayrı ele alınmak üzere; Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin plan şeması ile benzer nitelikte özellikler içeren ve mescit/türbe birimlerinin yerleri bilinen yapılar incelenmiştir (Bakınız Şekil 5.9-5.15). Medreseler, mescit biriminin yapı içindeki konumu dikkate alınarak gruplandırılmıştır.

Medrese plan şemaları mescit/türbe birimlerinin konumlarına göre sınıflandırılırken, mescit birimi ön planda tutulmuştur. Ana eyvanı mescit olarak kullanılan medreseler ve oda mescit içeren medreseler ayrı ayrı ele alınmıştır. Plan şemaları, oda mescit ve türbe konumu açısından incelendiğinde iki farklı mekân organizasyonu tespit edilmiştir. Bu mekân organizasyonlarından birinde, oda mescit ve türbe, yapı girişi (portal/taç kapı) yakınında yer almaktadır. Bu mekân organizasyonuna sahip bazı yapılarda, medrese kitlesinin dışında ve medreseye bitişik olan mescit birimi görülmektedir. Diğer mekân organizasyonunda ise, oda mescit ve türbe, ana eyvanın yanında yer alan birimlerde konumlanmıştır. Medreselerde genellikle ana eyvanın yanında yer alan iki birimden biri kışlık dershane ya da oda mescit, diğeri ise türbe olarak kullanılmıştır. Yan eyvanlarda ise böyle bir organizasyon görülmemiştir; yalnızca yan eyvanın mescit[1] olarak kullanıldığı bir örnek mevcutken, yan eyvan konumunun[2] ve yan eyvana bitişik[3] olan birimin, türbe olarak yer aldığı iki örneğe rastlanmıştır.

Bu kapsamda tablolar hazırlanmıştır: Eyvan Mescitli Açık Medreseler (Bakınız Şekil 5.9), Eyvan Mescitli Kapalı Medreseler (Bakınız Şekil 5.10), Giriş Yakınında Mescit ya da Türbe Yer Alan Açık Medreseler (Bakınız Şekil 5.11), Giriş Yakınında Mescit ya da Türbe Yer Alan Kapalı Medreseler (Bakınız Şekil 5.12), Ana Eyvan Yanında Mescit ya da Türbe Yer Alan Açık Medreseler (Bakınız Şekil 5.13), Ana Eyvan Yanında Mescit ya da Türbe Yer Alan Kapalı Medreseler (Bakınız Şekil 5.14), Eyvan Mescitli ya da Ana Eyvan Yanında Türbe Yer Alan, Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler (Bakınız Şekil 5.15).

[1] Detaylı bilgi için bakınız, Erzurum Yakutiye Medresesi, Şekil 5.5. Sayı 1.
[2] Detaylı bilgi için bakınız, Kayseri Çifte Medrese (Gıyasiye), Şekil 5.4. Sayı 13.
[3] Detaylı bilgi için bakınız, Sivas Keykavus I Tıp Şifahanesi, Şekil 5.4. Sayı 16.

Hazırlanan tablolarda yer alan yapılar, Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi mevcut plan şeması ile benzerlikleri açısından, tezin "Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin Karşılaştırmalı Çalışma Bağlamında Değerlendirilmesi" başlığı altında tek tek incelenmiştir.

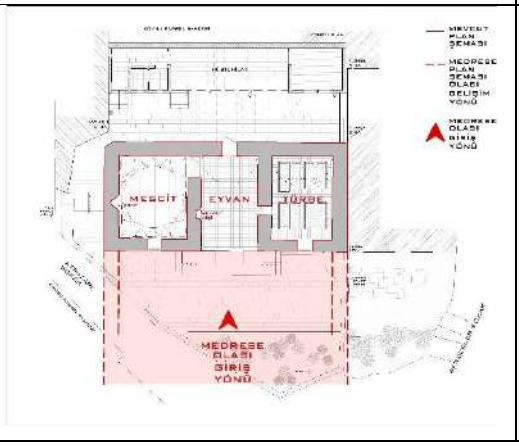
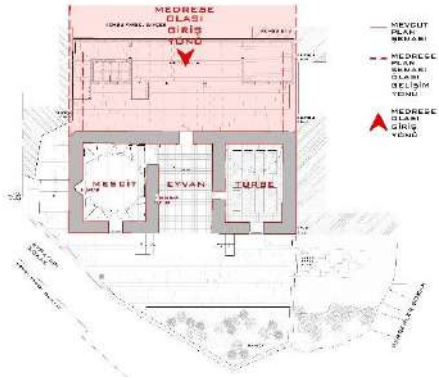
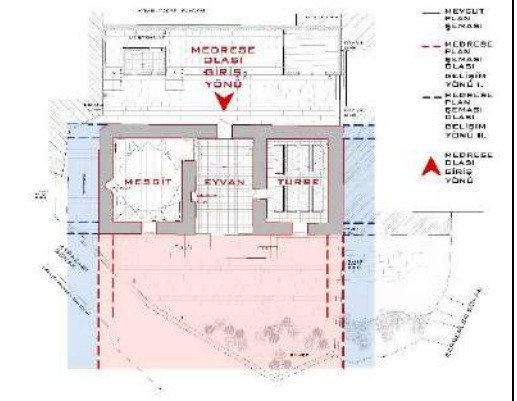
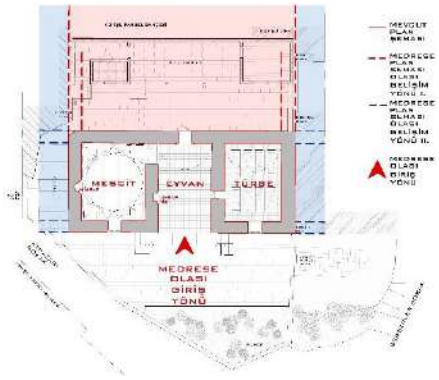
Yapılan kapsamlı araştırmalar sonucunda, Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasının "bir yapı kompleksinin günümüze ulaşabilen kısmı" olduğu ve bu kompleksin, yapının vakfiyesinde ve tahrir defterlerinde belirtildiği üzere "Medrese" olduğu öngörülmüştür. Bu kapsamda, karşılaştırmalı çalışma referans alınarak, yapının mevcut plan şemasının geçmişteki gelişim yönünün tespiti amacıyla ve analizler yapılmıştır (Çizelge 6.1).

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin eyvan biriminin yanında mescit ve türbe birimi bulunması dikkate alınarak, mevcut eyvan biriminin, Medrese'de "Ana Eyvan" veya "Giriş Eyvanı" olması gerektiği düşünülmüştür. Yan eyvan olma durumu ise örneklerde böyle bir mekân organizasyonuna rastlanmadığı için değerlendirilmemiştir.

Yapılan çalışmada, eyvan biriminin medrese kitlesindeki olası konumuna göre "Eyvan Biriminin Medrese'nin Ana Eyvanı Olması Durumunda" ve "Eyvan Biriminin Medrese'nin Giriş Eyvanı Olması Durumunda" olmak üzere iki durum tespit edilmiştir. Ardından bu başlıklar altında, "Medrese Girişinin Mevcut Plan Şemasının Ön (Doğu) Tarafından Olduğu Durum" ve "Medrese Girişinin Mevcut Plan Şemasının Arka (Batı) Tarafından Olduğu Durum" olmak üzere, medresenin giriş yönü ihtimalleri belirtilmiştir. Bu çalışmaya göre yapının mevcut plan şemasının geçmişteki gelişim yönü için dört olasılık söz konusudur:

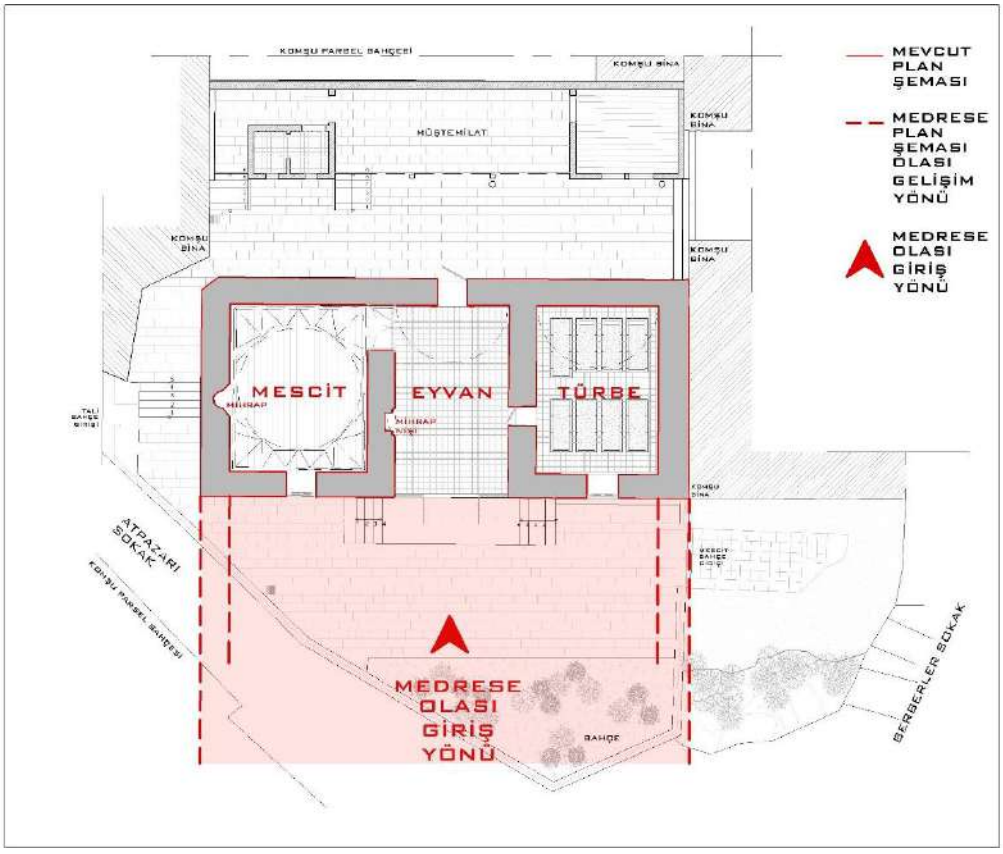
- Mevcut yapının eyvan biriminin Medrese'nin ana eyvanı olduğu ve Medrese girişinin mevcut plan şemasının ön (doğu) tarafından olduğu durum (Bakınız Şekil 6.3)
- Mevcut yapının eyvan biriminin Medrese'nin ana eyvanı olduğu ve Medrese girişinin mevcut plan şemasının arka (batı) tarafından olduğu durum (Bakınız Şekil 6.4)
- Mevcut yapının eyvan biriminin Medrese'nin giriş eyvanı olduğu ve Medrese girişinin mevcut plan şemasının arka (batı) tarafından olduğu durum (Bakınız Şekil 6.5)
- Mevcut yapının eyvan biriminin Medrese'nin ana eyvanı olduğu ve Medrese girişinin mevcut plan şemasının ön (doğu) tarafından olduğu durum (Bakınız Şekil 6.6)

Çizelge 6.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi mevcut plan şemasının bir Medrese'nin günümüze ulaşabilen kısmı olduğu öngörülerek hazırlanan dört adet olası gelişim yönü analizi

<table>
<tr><td colspan="2">Eyvan Biriminin Medrese'nin Ana Eyvanı Olması Durumunda</td></tr>
<tr><td>Medrese Girişinin
Mevcut Plan Şemasının Ön (Doğu) Tarafından
Olduğu Durum</td><td>Medrese Girişinin
Mevcut Plan Şemasının Arka (Batı) Tarafından
Olduğu Durum</td></tr>
<tr><td>
</td><td>
</td></tr>
<tr><td colspan="2">Eyvan Biriminin Medrese'nin Giriş Eyvanı Olması Durumunda</td></tr>
<tr><td>Medrese Girişinin
Mevcut Plan Şemasının Arka (Batı) Tarafından
Olduğu Durum</td><td>Medrese Girişinin
Mevcut Plan Şemasının Ön (Doğu) Tarafından
Olduğu Durum</td></tr>
<tr><td>
</td><td>
</td></tr>
</table>

Yukarıda belirlenen olası durumlar (Çizelge 6.1), Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi yapısının mevcut plan şeması ile karşılaştırmalı çalışma kapsamında incelenen örnekler üzerinden değerlendirilmiş, gerçekleşme durumlarını olanaklı ya da olanaksız kılan nitelikler, aşağıda başlıklar altında ifade edilmiştir:

Mevcut yapının eyvan biriminin Medrese'nin ana eyvanı olduğu ve Medrese girişinin mevcut plan şemasının ön (doğu) tarafından olduğu durum

Şekil 6.3. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasında yer alan eyvan biriminin Medrese'nin ana eyvanı olduğu ve Medrese'nin girişinin mevcut plan şemasının ön (doğu) tarafından olduğu durum

Yapının geçmişte bu yönelime ve bu giriş yönüne sahip olması durumunu olanaklı kılan özellikler aşağıda sıralanmıştır, 6 madde, eyvanın ana eyvan olması ile ilgili diğer varsayımla ortak özelliklerdir;

- *Üç tarafı kapalı eyvan:* Yapıda eyvan birimi, batı güney ve kuzey yönlerindeki duvarlarla üç yönden kapalıdır. Medreselerde ana eyvan genelde; üç tarafı kapalı, açık tarafı avluya bakan beşik tonozlu bir hacimdir (Kuran, 1969: 133).
- *Eyvanın batı (arka) duvarı:* Yapının eyvan birimi, üç yönden kapalı olmakla birlikte, mevcut girişe göre arka kısımda yer alan batı duvarı, malzeme ve kalınlık açısından yapının plan şemasıyla uyumludur. Batı(arka) duvarında yer alan açıklık ise 2008 yılı restorasyonunda açılmıştır. Yapının restorasyonu öncesinde doğu duvarı da kapalıdır ancak bu kısım sonradan kapatıldığı, duvar kalınlığı ve malzemeden anlaşılmakla

birlikte, bu konu yapıya ait bir tescil fişinde, "son cemaatin giriş cephesi eyvan şeklinde iken, sonradan kapatılmıştır" ifadesi ile belirtilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.11), (KUDEM Arşivi, 2017).

- *Ana eyvan kemeri;* Yapının doğu cephesinde, eyvan tonozu önünde, tuğla malzemeden yapılmış, iki kademeli kemer yer almaktadır. Eyvanın tonoz profili, gayrinizami olmakla birlikte, sivri kemere yakındır. Aptullah Kuran (1969: 145) bu hususla ilgili olabilecek şu ifadeleri kullanmıştır: "Selçuklu ve İlhanlı medreselerinde eyvanlar beşik tonozla örtülüdür. Tonoz eyvan kemerinde başlar ve arka duvara dayanır", "…Danişmentli, Selçuklu ve İlhanlı medreselerinde birkaç istisna dışında daima iki veya dört merkezli sivri kemer tipi görülmekte…".
- *Eyvan biriminin batı duvarının arkasında, cephede yapılan raspada, Medrese ana eyvanının avluya bakan açık duvarının ve girişinin, batı duvarı olabileceğini gösteren kemer izi gibi bir izle karşılaşılmaması* (Bakınız, Resim 6.48- 6.51).
- *Merdiven;* Yapının eyvanına, doğusunda eyvan önünde yer alan merdivenlerle ulaşılmaktadır. Medreselerde ana eyvan genelde; avludan birkaç basamak yükseltilmiştir (Kuran, 1969: 133).
- *Mihrap nişi;* Yapının eyvan biriminin güney duvarında mihrap nişi/mihrabiye yer almaktadır. Medreselerde ana eyvan yazın dershane olarak kullanılmakla birlikte bazı yapılarda, girişin karşına denk gelen ana eyvanda mihrap bulunup, bu kısım mescit olarak da kullanılmıştır[1] (Kuran, 1969: 133).
- *Eyvandan yan birimlere açıklık:* Yapının eyvan biriminin güney duvarında, mescit birimine açılan kapı yer almaktadır, kuzey duvarında ise türbeye açılan pencere formunda geçiş yer almaktadır. Yapılan karşılaştırmalı çalışmada, incelenen örneklerde ana eyvandan yan birime pencere açılan[2] pek çok örnek olmasına rağmen, kapı açılan[3] bir örnek mevcuttur. "Genellikle ana eyvanda, iki taraftaki mekânlara kapı koymaktan çok, pencere kullanılması yaygın bir gelenektir" (Sözen, 1972: 166). Nadir olmasına rağmen örneği olduğu için, ana eyvandan kapı açılması olumsuz bir özellik olarak değerlendirilmemiştir.

[1] Detaylı bilgi için bakınız, Şekil 5.9. ve Şekil 5.10.
[2] Detaylı bilgi için bakınız, Niğde Ak Medrese, Şekil 5.4. Sayı 37 ve Şekil 5.9.; Antalya Alanya/Obaköy Medresesi, Şekil 5.4. Sayı 26 ve Şekil 5.13.; Karaman Ermenek Tol Medrese, Şekil 5.4. Sayı 25 ve Şekil 5.13.; Karaman Nefise Sultan Medresesi, Şekil 5.4. Sayı 27 ve Şekil 5.13.; Konya Karatay Medresesi, Şekil 5.5. Sayı 14 ve Şekil 5.14.; Diyarbakır Hani Hatuniye Medresesi, Şekil 5.6. Sayı 21 ve Şekil 5.15.; Malatya Şahabiyye-i Kübra Medresesi, Şekil 5.6. Sayı 25 ve Şekil 5.15.; Konya Tac'ül Vezir Medresesi, Şekil 5.6. Sayı 13 ve Şekil 5.15.
[3] Detaylı bilgi için bakınız, Mardin Hatuniye/Sitti Radviyye Medresesi, Şekil 5.6. Sayı 4 ve Şekil 5.15.

- *Pah:* Yapının güney cephesi ve batı cephesinin kesişim noktasında pah yer almaktadır, bu durum yapının güneyinden batı tarafına ya da batısından güney tarafına yönelen bir sokak için yapının bu köşesinin pahlı hale getirildiği ihtimalini düşündürmektedir. Yapının geçmişteki plan biçiminin bu varsayım doğrultusunda olduğu kabul edildiğinde, yapıda yer alan pahın bu yönde bir sokak için yapılmış olması mümkündür.
- *Ana eyvan yanında oda mescit veya türbe yer alan medreseler bulunması* [1].
- *Ana eyvanında ve yanındaki mescit biriminde mihrap/mihrap nişi yer alan medreseler bulunması*[2].
- *Ana eyvanı tonoz, yanındaki mescit birimi kubbe ve diğer yan birimi tonoz örtülü olan örnek bulunması*[3].
- *Yapı girişi (portal/taç kapı) olmaması:* Medreseler taç kapılı (portallı) yapılardır. Medresenin anıtsal girişi olan taç kapı, ön cephede girişi vurgular ve genellikle cephede öne doğru çıkıntılı bir biçimde yer alır. Dolayısıyla yapı girişinin de bu biçimde düzenlenmiş olması gerekir. "Ön yüzün arkasında bulunan giriş eyvanının orta ekseninin bir ucunda taç kapı, öteki ucunda, girişin karşısında ana eyvan yer alır" (Köroğlu, 1999: 203). Yapı girişinin medresenin yıkılan kısmında yer aldığını varsayan bu yaklaşımda, eyvanın portal içermemesi doğaldır.

Yapının geçmişte bu yönelime ve bu giriş yönüne sahip olması durumunu olanaklı kılan pek çok özellik sıralanabilmesine karşın, bu durumu olanaksız kılan özellikler daha azdır ve aşağıda sıralanmıştır;

- *Pencerelerin konumu:* Yapının doğu cephesinde, mescit ve türbe bölümlerinde olmak üzere iki adet pencere yer almaktadır. Yapının geçmişteki plan biçiminin bu varsayım doğrultusunda olduğu kabul edildiğinde, avlu ve etrafında olması gereken hücreler, ana eyvanın açıklık olan tarafında yer almaktadır; dolayısıyla medrese plan şemasında, yan birimler olan öğrenci hücreleri, ana eyvanın yanında yer alan birimlerin önünde yer almalıdır. Bu kapsamda ana eyvanın yanında yer alan birimlerden, avluya ve medrese hücrelerine doğru açıklık olan örnekler araştırılmıştır. Ana eyvanın yanındaki birimlerden avluya pencere açılan[4] bir adet örnek mevcuttur, ancak konum ve boyut açısından, tez konusu yapının mevcut plan şemasıyla benzerlik göstermemektedir.

[1] Detaylı bilgi için bakınız, Şekil 5.9.- 5.10.- 5.13- 5.14.
[2] Detaylı bilgi için bakınız, Konya Sırçalı Medrese, Şekil 5.4. Sayı 31 ve Şekil 5.13.; Tokat Gök Medrese, Şekil 5.4. Sayı 40 ve Şekil 5.13.
[3] Detaylı bilgi için bakınız, Kayseri Sahibiye Medresesi, Şekil 5.4. Sayı 6 ve Şekil 5.13.
[4] Detaylı bilgi için bakınız, Konya Sırçalı Medrese, Şekil 5.4. Sayı 31 ve Şekil 5.13.

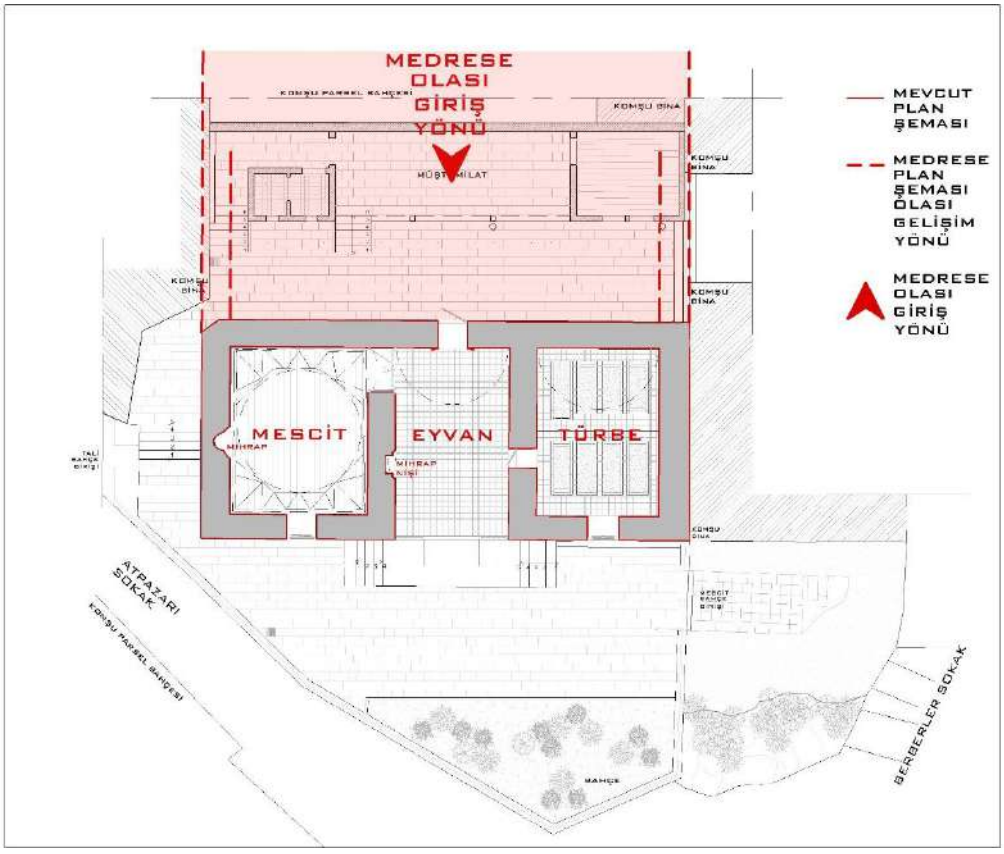
Bunun dışında ana eyvanın yanındaki birimlerden önündeki hücrelere kapı açılan[1] bir örnek mevcuttur. Bu örnekte, ana eyvanın yanındaki birimin önünde bir eyvan yer almakta ve birime bu yan eyvandan girilmektedir; konum açısından tez konusu yapı ile benzerlik göstermesine karşın bu açıklığın kapı olarak kullanılması, tez konusu yapıdan farklıdır. Sonuç olarak ana eyvanın yan birimlerinden avluya ya da ön birimlere açıklık yer alan birkaç örnek mevcut olup, konum ve fonksiyon açısından uyumlu açıklık yer almaması nedeniyle bu durum olumsuz bir özellik olarak belirlenmiştir. Ancak diğer medrese yapılarından farklı olarak, bahse konu konumda, diğer bir adet kapılı medrese örneği bulunması, istisna bir pencere örneğinin de yer alabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte, yapının pencereleri içeren doğu cephesinde görülen taş örgü çeşitliliği, pencerelerin özgün olmama durumunun mevcut olabileceğini göstermektedir.

- *Kitabenin konumu:* Yapının doğu cephesinde, eyvan kemerinin sağında, üç satırlık Arapça mermer kitabe yer almaktadır. Medreselerde kitabeler genellikle taç kapı (portal)'da kapının üzerinde yer almaktadır[2]. Yapının kitabesinin konumu ve yerleştiği kısmın çevresinde yer alan moloz taşlar, kitabenin buraya sonradan yerleştirilmiş olabileceğini göstermektedir (Bakınız Resim 3.2- 4.17-4.18) Bununla birlikte, yapının geçmişteki plan biçiminin bu varsayım doğrultusunda olduğu kabul edildiğinde, kitabenin konumu yapının içinde yer almaktadır. Kitabenin konumu, bu plan şeması durumunu olanaksız kılan bir özellik gibi görünmesine karşın, kitabenin yerinin özgün olmama durumu da göz önünde bulundurulmuştur.

Yapının doğu (ön) yönüne, bahçe ile arasında kot farkı bulunan ve mülkiyet sınırları dışında kalan yol tarafına doğru gelişmiş olması olasıdır. Bu durum bu yönde gelişimi olanaksız kılan bir özellik olarak alınmamıştır. Burada toprak kayması ya da yol geçmesi gibi durumlar yaşanmış olabilir. Yapının 10 yıl önce yapılan restorasyonla geçirdiği değişim göz önüne alındığında, 730 yılda büyük değişim göstermesi doğaldır.

[1] Detaylı bilgi için bakınız, Karaman Ermenek Tol Medrese, Şekil 5.4. Sayı 25 ve Şekil 5.13.
[2] Örnekler; Afyonkarahisar Çay Taş Medrese, Antalya Karatay Medresesi, Isparta Atabey Ertokuş Medresesi, Kırşehir Cacabey Medresesi, Konya Akşehir Taş Medrese, Mardin Şehidiye Medresesi, Mardin Zinciriye (Sultan İsa) Medresesi, Sivas Gök Medrese Mescidi (Arslan, 2017: 1972, 1980, 2030, 2038, 2083, 2126, 2134, 2154).

Mevcut yapının eyvan biriminin Medrese'nin ana eyvanı olduğu ve Medrese girişinin mevcut plan şemasının arka (batı) tarafından olduğu durum

Şekil 6.4. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasında yer alan eyvan biriminin Medrese'nin ana eyvanı olduğu ve Medrese'nin girişinin mevcut plan şemasının arka (batı) tarafından olduğu durum

Yapının geçmişte bu yönelime ve bu giriş yönüne sahip olması durumunu olanaklı kılan özellikler aşağıda sıralanmıştır; "Pencerelerin konumu" maddesinden sonraki 6 madde, eyvanın ana eyvan olması ile ilgili önceki varsayımla ortak özelliklerdir;

- *Pencerelerin konumu:* Yapının doğu cephesinde, mescit ve türbe bölümlerinde olmak üzere iki adet pencere yer almaktadır. Tez konusu yapının mevcut plan şemasının geçmişteki durumunun bu varsayımdaki gibi olduğu varsayıldığında, bu pencere konumlarının mümkün olabileceği görülmektedir; karşılaştırmalı çalışma kapsamında incelen yapılar arasında, ana eyvanın yanındaki birimlerden dışarıya, tez konusu yapıdaki gibi pencere açılan pek çok yapı görülmektedir[1].

[1] Detaylı bilgi için bakınız, Konya Sırçalı Medrese, Şekil 5.4. Sayı 21 ve Şekil 5.9.; Antalya Korkuteli Emir Sinaneddin Medresesi, Şekil 5.4. Sayı 33 ve Şekil 5.9.; Niğde Ak Medrese, Şekil 5.4. Sayı 37 ve Şekil 5.9.; Antalya Alanya/Obaköy Medresesi, Şekil 5.4. Sayı 26 ve Şekil 5.13.; Konya Sırçalı Medrese, Şekil 5.4. Sayı

- *Mihrap nişi;* Yapının eyvan biriminin güney duvarında mihrap nişi/mihrabiye yer almaktadır. Medreselerde ana eyvanın bazı medreselerde mescit olarak da kullanıldığı daha önce de belirtilmiştir[1] (Kuran, 1969: 133).
- *Eyvandan yan birimlere açıklık:* Yapının eyvan biriminin güney duvarında, mescit birimine açılan kapı yer almaktadır, kuzey duvarında ise türbeye açılan pencere formunda geçiş yer almaktadır. Yapılan karşılaştırmalı çalışmada, incelenen örneklerde ana eyvandan yan birime pencere açılan[2] pek çok örnek olmasına rağmen, kapı açılan[3] bir örnek mevcut olduğuna daha önce de değinilmiştir. Ana eyvandan kapı açılan örnek olması nedeniyle bu durum olumsuz bir özellik olarak değerlendirilmemiştir.
- *Ana eyvan yanında oda mescit veya türbe yer alan medreseler bulunması* [4].
- *Ana eyvanında ve yanındaki mescit biriminde mihrap/mihrap nişi yer alan medreseler bulunması*[5].
- *Ana eyvanı tonoz, yanındaki mescit birimi kubbe ve diğer yan birimi tonoz örtülü olan örnek bulunması*[6].
- *Yapı girişi (portal/taç kapı) olmaması:* Medreselerin taç kapılı (portallı) yapılar olduğu, medresenin anıtsal girişi olan taç kapının, ön cephede girişi vurguladığı ve genellikle cephede öne doğru çıkıntılı bir biçimde yer aldığı konularına daha önce de değinilmiştir. Dolayısıyla yapı girişinin medresenin yıkılan kısmında yer aldığını varsayan bu yaklaşımda, eyvanın portal içermemesi doğaldır.

Yapının geçmişte bu yönelime ve bu giriş yönüne sahip olması durumunu olanaksız kılan özellikler aşağıda sıralanmıştır, "Kitabenin konumu" maddesi, eyvanın ana eyvan olması ile ilgili önceki varsayımla ortak olan, tek olanaksız kılan özelliktir;

---

31 ve Şekil 5.13.; Karaman Ermenek Tol Medrese, Şekil 5.4. Sayı 25 ve Şekil 5.13.; Karaman Nefise Sultan Medresesi, Şekil 5.4. Sayı 27 ve Şekil 5.13.; Karaman İbrahim Bey Medresesi, Şekil 5.5. Sayı 7 ve Şekil 5.10.; Konya Ali Gav Medresesi, Şekil 5.5. Sayı 9 ve Şekil 5.10.; Konya Karatay Medresesi, Şekil 5.5. Sayı 14 ve Şekil 5.12.; Diyarbakır Hani Hatuniye Medresesi, Şekil 5.6. Sayı 21 ve Şekil 5.15.; Konya Beyşehir İsmail Aka Medresesi, Şekil 5.6. Sayı 24 ve Şekil 5.15.

[1] Detaylı bilgi için bakınız, Şekil 5.9. ve Şekil 5.10.

[2] Detaylı bilgi için bakınız, Niğde Ak Medrese, Şekil 5.4. Sayı 37 ve Şekil 5.9.; Antalya Alanya/Obaköy Medresesi, Şekil 5.4. Sayı 26 ve Şekil 5.13.; Karaman Ermenek Tol Medrese, Şekil 5.4. Sayı 25 ve Şekil 5.13.; Karaman Nefise Sultan Medresesi, Şekil 5.4. Sayı 27 ve Şekil 5.13.; Konya Karatay Medresesi, Şekil 5.5. Sayı 14 ve Şekil 5.14.; Diyarbakır Hani Hatuniye Medresesi, Şekil 5.6. Sayı 21 ve Şekil 5.15.; Malatya Şahabiyye-i Kübra Medresesi, Şekil 5.6. Sayı 25 ve Şekil 5.15.; Konya Tac'ül Vezir Medresesi, Şekil 5.6. Sayı 13 ve Şekil 5.15.

[3] Detaylı bilgi için bakınız, Mardin Hatuniye/Sitti Radviyye Medresesi, Şekil 5.6. Sayı 4 ve Şekil 5.15.

[4] Detaylı bilgi için bakınız, Şekil 5.9.- 5.10.- 5.13- 5.14.

[5] Detaylı bilgi için bakınız, Konya Sırçalı Medrese, Şekil 5.4. Sayı 31 ve Şekil 5.13.; Tokat Gök Medrese, Şekil 5.4. Sayı 40 ve Şekil 5.13.

[6] Detaylı bilgi için bakınız, Kayseri Sahibiye Medresesi, Şekil 5.4. Sayı 6 ve Şekil 5.13.

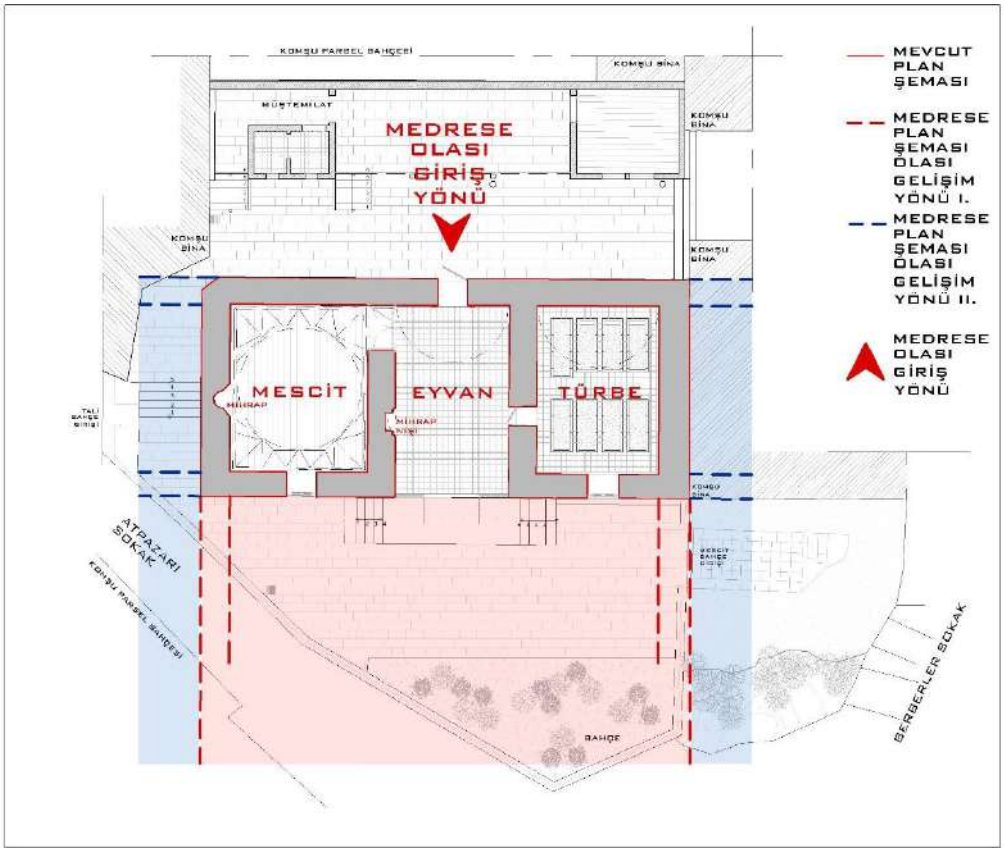
- Bu durumu olanaksız kılan en önemli özelliklerden biri şudur: 2008 yılı restorasyonu için, yapının batı(arka) tarafında kazı çalışması yapılmıştır. Kazı çalışmasında yapının batısına bitişik metruk ahşap karkas yapı kaldırılmış ve bu yapının temellerine ulaşılmıştır. Ancak "Medrese"ye ilişkin bir veriye ulaşılamadığı Arkeolog Uzman Raporu'nda ve VGM tarafından belirtilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.18-19), (VGM Arşivi, 2017). Yapının restorasyonunda görev alan VGM çalışanı Ali Kılcı (2009: 6), bu hususla ilgili olarak, aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır: "…Saraç Sinan Medresesinin orijinali konusunda herhangi bir bilgi ve belgeye ulaşılamadığından restitüsyonu yapılamamıştır."
- *Üç tarafı kapalı eyvan:* Medreselerde ana eyvan genelde; üç tarafı kapalı, açık tarafı avluya bakan beşik tonozlu bir hacimdir (Kuran, 1969: 133). Yapının mevcut şemasında eyvan birimi, batı güney ve kuzey yönlerindeki duvarlarla üç yönden kapalıdır. Bu varsayıma göre ise açık olması gereken duvar, doğu değil batı duvarıdır.
- *Eyvan biriminin batı duvarının arkasında, cephede yapılan raspada, Medrese ana eyvanının avluya bakan açık duvarının ve girişinin, batı duvarı olabileceğini gösteren kemer izi gibi bir izle karşılaşılmamıştır* (Bakınız, Resim 6.48- 6.51.).
- *Ana eyvan kemeri;* Yapının geçmişteki plan biçiminin bu varsayım doğrultusunda olduğu kabul edildiğinde, eyvan biriminin doğu duvarının kapalı, batı duvarının açık olması gerekmektedir. Ancak yapının doğu cephesinde, eyvan tonozu önünde, tuğla malzemeden yapılmış, iki kademeli kemer yer almaktadır. Bu kemerin konumu bu varsayıma göre anlamsız kalmaktadır. Dolayısıyla, tuğla kemerli doğu duvarının kapalı olması ihtimali düşüktür. Aptullah Kuran (1969: 145) bu hususla ilgili olabilecek şu ifadeleri kullanmıştır: "Selçuklu ve İlhanlı medreselerinde eyvanlar beşik tonozla örtülüdür. Tonoz eyvan kemerinde başlar ve arka duvara dayanır".
- *Eyvanın batı (arka) duvarı:* Yapıda mevcut eyvan birimi, üç yönden kapalı olmakla birlikte, mevcut girişe göre arka kısımda yer alan batı duvarı, malzeme ve kalınlık açısından yapının plan şemasıyla uyumludur. Batı(arka) duvarında yer alan açıklık ise 2008 yılı restorasyonunda açılmıştır. Yapının restorasyonu öncesinde doğu duvarı da kapalıdır ancak bu kısım sonradan kapatıldığı, duvar kalınlığı ve malzemeden anlaşılmakla birlikte, bu konu yapıya ait bir tescil fişinde, "son cemaatin giriş cephesi eyvan şeklinde iken, sonradan kapatılmıştır" ifadesi ile belirtilmiştir (Bakınız: EK-2

Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.11), (KUDEM Arşivi, 2017).

- *Doğu cephesinde eyvanın yan birimlerle kesiştiği noktada yer alan keskin duvar bitişleri:* Yapının eyvan biriminin doğu duvarı mevcut plan şemasında kemere kadar açıktır ve yan birimlerle kesiştiği noktalarda, yan birimlerin doğu duvarlarının köşe kısımlarında kesme taş kullanılmıştır. Hüsrev Tayla (2007: 186), moloz taş duvar yapım tekniği ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır: " Duvarlar mümkün olduğu kadar sık olmak üzere, duvar derinliğine gömülen büyük taşlarla bağlanmalı, (doğru örgü) ve duvar köşelerinde büyük taşlar kullanılmalıdır. Büyük taş örgüleri arasında kalan boşluklar tamamıyla harç içine gömülmüş küçük taşlarla doldurulmalıdır". Dolayısıyla doğu cephesinde eyvanın yan birimlerle kesiştiği noktalarda kullanılan büyük yonu ve kesme taşlar, bu noktaların köşe olduğunu göstermektedir (Bakınız Resim 4.9- 4.17).
- *Kitabenin konumu:* Yapının doğu cephesinde, eyvan kemerinin sağında, üç satırlık Arapça mermer kitabe yer almaktadır. Medreselerde kitabeler genellikle taç kapı (portal)'da kapının üzerinde yer almaktadır[1]. Yapının kitabesinin konumu ve yerleştiği kısmın çevresinde yer alan moloz taşlar, kitabenin buraya sonradan yerleştirilmiş olabileceğini göstermektedir (Bakınız Resim 3.2- 4.17-4.18). Bununla birlikte, yapının geçmişteki plan biçiminin bu varsayım doğrultusunda olduğu kabul edildiğinde, kitabenin konumu yapının arkasında yer almaktadır. Kitabenin konumu, bu plan şeması durumunu olanaksız kılan bir özellik gibi görünmesine karşın, kitabenin yerinin özgün olmama durumu da göz önünde bulundurulmuştur.
- *Pah:* Yapının güney cephesi ve batı cephesinin kesişim noktasında pah yer almaktadır, bu durum yapının güneyinden batı tarafına ya da batısından güney tarafına yönelen bir sokak için yapının bu köşesinin pahlı hale getirildiği ihtimalini düşündürmektedir. Yapının geçmişteki plan biçiminin bu varsayım doğrultusunda olduğu kabul edildiğinde, yapıda yer alan pahın olmaması gerekmekte ve güney duvarının batı yönünde uzaması gerekmektedir. Pah, yapının plan şemasının batı tarafına doğru geliştiğini kabul eden bu varsayım doğrultusunda değerlendirilecek olursa; batıdaki kısım yıkıldıktan sonra da verilmiş olabilir, ancak böyle olduğu kabul edilse bile yapının şimdiki durumunda bu doğrultuda bir sokak söz konusu değildir.

[1] Örnekler; Afyonkarahisar Çay Taş Medrese, Antalya Karatay Medresesi, Isparta Atabey Ertokuş Medresesi, Kırşehir Cacabey Medresesi, Konya Akşehir Taş Medrese, Mardin Şehidiye Medresesi, Mardin Zinciriye (Sultan İsa) Medresesi, Sivas Gök Medrese Mescidi (Arslan, 2017: 1972, 1980, 2030, 2038, 2083, 2126, 2134, 2154).

Mevcut yapının eyvan biriminin Medrese'nin giriş eyvanı olduğu ve Medrese girişinin mevcut plan şemasının arka (batı) tarafından olduğu durum

Şekil 6.5. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasında yer alan eyvan biriminin Medrese'nin giriş eyvanı olduğu ve Medrese'nin girişinin mevcut plan şemasının arka (batı) tarafından olduğu durum

Yapının mevcut eyvanının Medrese'nin giriş eyvanı olduğu varsayıldığında, karşılaştırmalı çalışma kapsamında incelenen örneklerden yola çıkılarak 2 tip plan şeması gelişimi tespit edilmiştir. Bunlardan ilkinde yapının eyvanının iki yanında birer birim bulunmaktadır; yapı, eyvanın yanında yer alan birimlerin dış duvarları hizasında ve giriş yönü doğrultusunda gelişmektedir. Diğer gelişim gönünde ise, yapının giriş eyvanı yanında birden çok birim yer almakta ve yapı hem giriş doğrultusunda hem de giriş yönüne dik doğrultuda gelişmektedir. Yapılan karşılaştırmalı çalışmadan, giriş yakınında mescit/türbe yer alan medreseler incelendiğinde, giriş eyvanının iki yanında birer birim bulundan iki[1]

[1] Detaylı bilgi için bakınız, Kayseri Avgunu Medresesi, Şekil 5.4. Sayı 4 ve Şekil 5.11.; Malatya Şahabiyye-i Kübra Medresesi, Şekil 5.6. Sayı 25 ve Şekil 5.15.

örnek, giriş eyvanının yanında birkaç birim bulundan sekiz[1] örnek görülmüştür. Bu kapsamda olan plan şeması çok farklı yapılar[2] ile giriş eyvanının yanında mescit ve türbe tespit edilemeyen yapılar ise dikkate alınmamıştır.

Yapının geçmişte bu yönelime ve bu giriş yönüne sahip olması durumunu olanaklı kılan özellikler;

- *Pencerelerin konumu:* Yapının doğu cephesinde, mescit ve türbe bölümlerinde olmak üzere iki adet pencere yer almaktadır. Tez konusu yapının mevcut plan şemasının geçmişteki durumunun bu varsayım doğrultusunda olduğu kabul edildiğinde, bu pencere konumlarının mümkün olabileceği görülmektedir; karşılaştırmalı çalışma kapsamında incelen yapılar arasında, giriş eyvanının yakınında yer alan türbe/mescit birimlerinden avluya pencere açılan medrese örnekleri mevcuttur[3].
- *Eyvandan yan birimlere kapı açılması:* Yapının eyvan biriminin güney duvarında, mescit birimine açılan kapı yer almaktadır, kuzey duvarında ise türbeye açılan pencere formunda geçiş yer almaktadır. Yapılan karşılaştırmalı çalışmada incelenen, giriş eyvanının yakınında mescit veya türbe içeren örneklerde, giriş eyvanından yan birime kapı açılan[4] pek çok örnek olmasına rağmen, pencere açılan örneğe rastlanmamıştır.
- *Pah:* Yapının güney cephesi ve batı cephesinin kesişim noktasında pah yer almaktadır, bu durum yapının güneyinden batı tarafına ya da batısından güney tarafına yönelen bir sokak için yapının bu köşesinin pahlı hale getirildiği ihtimalini düşündürmektedir. Yapının geçmişteki plan biçiminin bu varsayımın birincisi doğrultusunda olduğu kabul edildiğinde, yapıda yer alan pahın bu yönde bir sokak için yapılmış olması mümkündür.
- *Giriş eyvanı yakınında oda mescit veya türbe yer alan medreseler bulunması*[5].

---

[1] Detaylı bilgi için bakınız, Konya Sırçalı Medrese, Şekil 5.4. Sayı 31 ve Şekil 5.13.; Konya Akşehir Taş Medrese, Şekil 5.4. Sayı 5 ve Şekil 5.11.; Sivas Gök Medrese, Şekil 5.4. Sayı 8 ve Şekil 5.11.; Sivas Buruciye Medresesi, Şekil 5.4. Sayı 9 ve Şekil 5.11.; Erzurum Çifte Minareli/Hatuniye Medrese, Şekil 5.4. Sayı 11 ve Şekil 5.11.; Kırşehir Caca Bey Medresesi, Şekil 5.5. Sayı 3 ve Şekil 5.10.; Afyon Akşehir arası Çay (Yusuf Bin Yakub) Medresesi, Şekil 5.5. Sayı 15 ve Şekil 5.10.; Bitlis İhlasiye Medresesi, Şekil 5.5. Sayı 6 ve Şekil 5.12.

[2] Detaylı bilgi için bakınız, Mardin Sultan İsa Medresesi, Şekil 5.4. Sayı 36 ve Şekil 5.11.; Mardin Sultan Kasım Medresesi, Şekil 5.4. Sayı 11 ve Şekil 5.11.; Konya İnce Minareli Medrese, Şekil 5.5. Sayı 15 ve Şekil 5.12.

[3] Detaylı bilgi için bakınız, Konya Sırçalı Medrese, Şekil 5.4. Sayı 31 ve Şekil 5.13.; Sivas Gök Medrese, Şekil 5.4. Sayı 8 ve Şekil 5.11.; Erzurum Çifte Minareli/Hatuniye Medrese, Şekil 5.4. Sayı 11 ve Şekil 5.11.; Kırşehir Caca Bey Medresesi, Şekil 5.5. Sayı 3 ve Şekil 5.10.

[4] Detaylı bilgi için bakınız, Konya Sırçalı Medrese, Şekil 5.4. Sayı 31 ve Şekil 5.13.; Sivas Gök Medrese, Şekil 5.4. Sayı 8 ve Şekil 5.11.; Erzurum Çifte Minareli/Hatuniye Medrese, Şekil 5.4. Sayı 11 ve Şekil 5.11.; Malatya Şahabiyye-i Kübra Medresesi, Şekil 5.6. Sayı 25 ve Şekil 5.15.

[5] Detaylı bilgi için bakınız, Şekil 5.9.- 5.13, 5.15.

Yapının geçmişte bu yönelime ve bu giriş yönüne sahip olması durumunu olanaklı kılan birkaç özellik sıralanabilmesine karşın, bu durumu olanaksız kılan özellikler daha fazladır ve aşağıda sıralanmıştır;

- *Yapı girişi (portal/taç kapı) olmaması:* Medreselerin taç kapılı (portallı) yapılar olduğu, medresenin anıtsal girişi olan taç kapının, ön cephede girişi vurguladığı ve genellikle cephede öne doğru çıkıntılı bir biçimde yer aldığı hususlarına daha önce de değinilmiştir. Dolayısıyla medrese girişinin tez konusu yapının mevcut plan şemasında yer aldığını varsayan bu yaklaşımda, eyvanın portal içermemesi olumsuz bir özelliktir.
- *Eyvan biriminin batı duvarının arkasında, cephede yapılan raspada, Medrese giriş eyvanının ve girişinin, batı duvarından olabileceğini gösteren portal ya da kemer izi gibi bir izle karşılaşılmamıştır* (Bakınız, Resim 6.48- 6.51.).
- *Eyvanın batı (arka) duvarı:* Yapıda mevcut eyvan birimi, üç yönden kapalı olmakla birlikte, mevcut girişe göre arka kısımda yer alan batı duvarı, malzeme ve kalınlık açısından yapının plan şemasıyla uyumludur. Batı(arka) duvarında yer alan açıklık ise 2008 yılı restorasyonunda açılmıştır. Yapının restorasyonu öncesinde doğu duvarı da kapalıdır ancak bu kısım sonradan kapatıldığı, duvar kalınlığı ve malzemeden anlaşılmakla birlikte, bu konu yapıya ait bir tescil fişinde, "son cemaatin giriş cephesi eyvan şeklinde iken, sonradan kapatılmıştır" ifadesi ile belirtilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.11), (KUDEM Arşivi, 2017). Yapının plan şemasının geçmişte bu varsayım doğrultusunda olduğu kabul edildiğinde, giriş eyvanının batı duvarında geçiş için açıklık olması gerekmektedir.
- *Mihrap nişi;* Yapının eyvan biriminin güney duvarında mihrap nişi/mihrabiye yer almaktadır. Medreselerde ana eyvanın bazı medreselerde mescit olarak da kullanıldığı daha önce de belirtilmiştir (Kuran, 1969: 133). Ancak giriş eyvanında mihrap nişi yer alan örneğe rastlanmamıştır. Giriş eyvanının bir sirkülasyon alanı olduğu dikkate alındığında bu birimin son cemaat yeri olarak kullanılmasının, namaz kılmaya uygun olmaması nedeniyle mümkün olmadığı görülmektedir.
- *Pah:* Yapının güney cephesi ve batı cephesinin kesişim noktasında pah yer almaktadır, bu durum yapının güneyinden batı tarafına ya da batısından güney tarafına yönelen bir sokak için yapının bu köşesinin pahlı hale getirildiği ihtimalini düşündürmektedir. Yapının geçmişteki plan biçiminin bu varsayımın ikincisi doğrultusunda olduğu kabul edildiğinde; yapıda yer alan pahın olmaması gerekmekte ve ikinci varsayıma göre batı

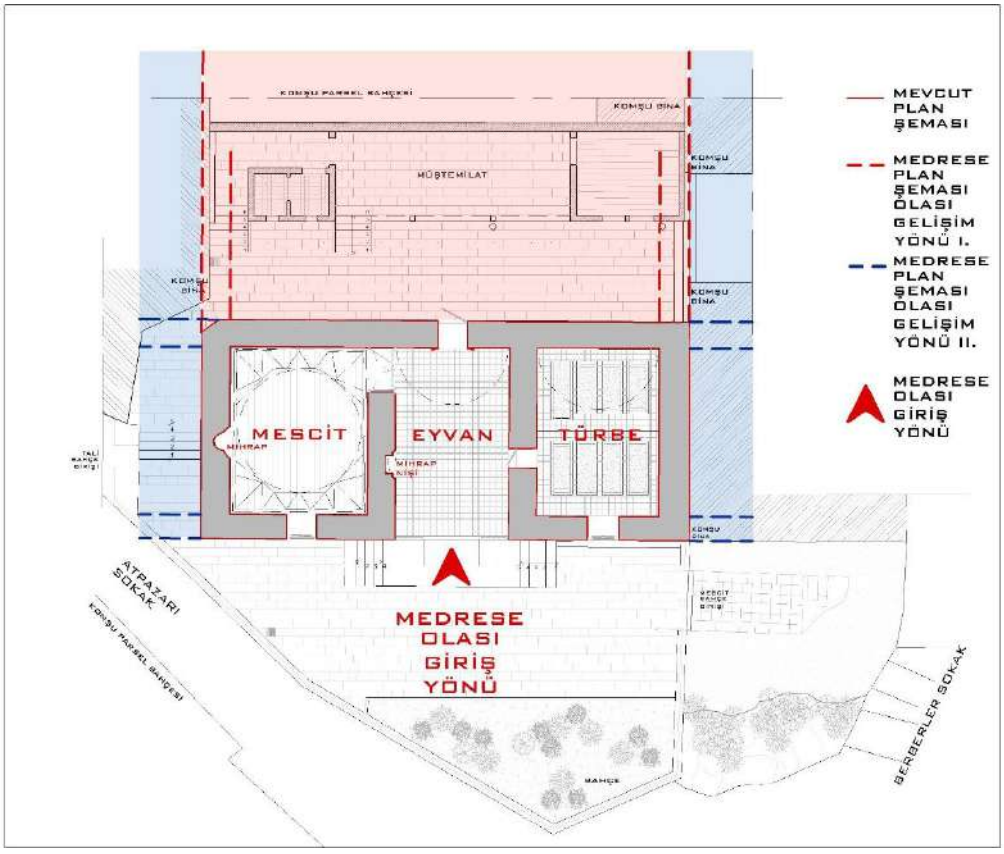
duvarının da güney yönünde uzaması gerekmektedir. Pah, yapının plan şemasının doğu ile güney taraflarına doğru geliştiğini kabul eden ikinci varsayım doğrultusunda değerlendirilecek olursa, bu kısımlar yıkıldıktan sonra da verilmiş olabilir, ancak böyle olduğu kabul edilse bile yapının şimdiki durumunda bu doğrultuda bir sokak yer almamaktadır.

- *Kitabenin konumu:* Yapının doğu cephesinde, eyvan kemerinin sağında, üç satırlık Arapça mermer kitabe yer almaktadır. Medreselerde kitabeler genellikle taç kapı (portal)'da kapının üzerinde yer almaktadır[1]. Yapının kitabesinin konumu ve yerleştiği kısmın çevresinde yer alan moloz taşların, kitabenin buraya sonradan yerleştirilmiş olabileceğini gösterdiği daha önce de ifade edilmiştir (Bakınız Resim 3.2- 4.17-4.18). Bununla birlikte, yapının geçmişteki plan biçiminin bu varsayım doğrultusunda olduğu kabul edildiğinde, kitabenin konumu yapının içinde yer almaktadır. Kitabenin konumu, bu plan şeması durumunu olanaksız kılan bir özellik gibi görünmesine karşın, kitabenin yerinin özgün olmama durumu da göz önünde bulundurulmuştur.

Daha önce de belirtildiği üzere, yapının doğu (ön) yönüne, bahçe ile arasında kot farkı bulunan ve mülkiyet sınırları dışında kalan yol tarafına doğru gelişmiş olması da olasıdır. Bu durum, bu yönde gelişimi olanaksız kılan bir özellik olarak alınmamıştır. 730 yıllık süreçte, toprak kayması ya da yol geçmesi gibi durumlar yaşanmış olabilir.

[1] Örnekler; Afyonkarahisar Çay Taş Medrese, Antalya Karatay Medresesi, Isparta Atabey Ertokuş Medresesi, Kırşehir Cacabey Medresesi, Konya Akşehir Taş Medrese, Mardin Şehidiye Medresesi, Mardin Zinciriye (Sultan İsa) Medresesi, Sivas Gök Medrese Mescidi (Arslan, 2017: 1972, 1980, 2030, 2038, 2083, 2126, 2134, 2154).

Mevcut yapının eyvan biriminin Medrese'nin ana eyvanı olduğu ve Medrese girişinin mevcut plan şemasının ön (doğu) tarafından olduğu durum

Şekil 6.6. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasında yer alan eyvan biriminin Medrese'nin giriş eyvanı olduğu ve Medrese'nin girişinin mevcut plan şemasının ön (doğu) tarafından olduğu durum

Yapının geçmişte bu yönelime ve bu giriş yönüne sahip olması durumunu olanaklı kılan özellikler;

- *Pencerelerin konumu:* Yapının doğu cephesinde, mescit ve türbe bölümlerinde olmak üzere iki adet pencere yer almaktadır. Tez konusu yapının mevcut plan şemasının geçmişteki durumunun bu varsayım doğrultusunda olduğu kabul edildiğinde, bu pencere konumlarının mümkün olabileceği görülmektedir; karşılaştırmalı çalışma kapsamında incelen yapılar arasında, giriş eyvanının yakınında yer alan türbe/mescit birimlerden dışarıya pencere açılan pek çok yapı görülmektedir[1].

[1] Detaylı bilgi için bakınız, Konya Sırçalı Medrese, Şekil 5.4. Sayı 31 ve Şekil 5.13.; Sivas Gök Medrese, Şekil 5.4. Sayı 8 ve Şekil 5.11.; Sivas Buruciye Medresesi, Şekil 5.4. Sayı 9 ve Şekil 5.11.; Kırşehir Caca Bey Medresesi, Şekil 5.5. Sayı 3 ve Şekil 5.10.; Bitlis İhlasiye Medresesi, Şekil 5.5. Sayı 6 ve Şekil 5.12.; Malatya Şahabiyye-i Kübra Medresesi, Şekil 5.6. Sayı 25 ve Şekil 5.15.

- *Eyvandan yan birimlere kapı açılması:* Yapının eyvan biriminin güney duvarında, mescit birimine açılan kapı yer almaktadır, kuzey duvarında ise türbeye açılan pencere formunda geçiş yer almaktadır. Yapılan karşılaştırmalı çalışmada incelenen, giriş eyvanının yakınında mescit veya türbe içeren örneklerde, giriş eyvanından yan birime kapı açılan[1] pek çok örnek olmasına rağmen, pencere açılan örneğe rastlanmamıştır.
- *Giriş eyvanı yakınında oda mescit veya türbe yer alan medreseler bulunması*[2].

Yapının geçmişte bu yönelime ve bu giriş yönüne sahip olması durumunu olanaklı kılan birkaç özellik sıralanabilmesine karşın, bu durumu olanaksız kılan özellikler daha fazladır ve aşağıda sıralanmıştır; 2008 yılı restorasyonu için, yapının batı(arka) tarafında kazı çalışması ile ilgili madde ve pah ile ilgili madde, eyvanın giriş eyvanı olması ile ilgili önceki varsayımla ortak olmayan, olumsuz özelliklerdir;

- Bu durumu olanaksız kılan en önemli özelliklerden biri şudur: 2008 yılı restorasyonu için, yapının batı(arka) tarafında kazı çalışması yapılmıştır. Ancak bu çalışmalarda "Medrese"ye ilişkin bir veriye ulaşılamadığı Arkeolog Uzman Raporu'nda ve VGM tarafından belirtilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.18-19), (VGM Arşivi, 2017), (Kılcı, 2009: 6).
- *Yapı girişi (portal/taç kapı) olmaması:* Daha önce de ifade edildiği üzere, medreseler taç kapılı (portallı) yapılardır ve medresenin anıtsal girişi olan taç kapı, ön cephede girişi vurgulamakta ve genellikle cephede öne doğru çıkıntılı bir biçimde yer almaktadır. Dolayısıyla medrese girişinin tez konusu yapının mevcut plan şemasında yer aldığını varsayan bu yaklaşımda, eyvanın portal içermemesi olumsuz bir özelliktir.
- *Eyvanın batı (arka) duvarı:* Yapıda mevcut eyvan birimi, üç yönden kapalı olmakla birlikte, mevcut girişe göre arka kısımda yer alan batı duvarı, malzeme ve kalınlık açısından yapının plan şemasıyla uyumludur. Batı(arka) duvarında yer alan açıklık, 2008 yılı restorasyonunda açılmıştır. Yapının restorasyonu öncesinde doğu duvarı da kapalıdır ancak bu kısım sonradan kapatıldığı, duvar kalınlığı ve malzemeden anlaşılmakla birlikte, bu konu yapıya ait bir tescil fişinde, "son cemaatin giriş cephesi eyvan şeklinde iken, sonradan kapatılmıştır" ifadesi ile belirtilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.11), (KUDEM

[1] Detaylı bilgi için bakınız, Konya Sırçalı Medrese, Şekil 5.4. Sayı 31 ve Şekil 5.13.; Sivas Gök Medrese, Şekil 5.4. Sayı 8 ve Şekil 5.11.; Erzurum Çifte Minareli/Hatuniye Medrese, Şekil 5.4. Sayı 11 ve Şekil 5.11.; Malatya Şahabiyye-i Kübra Medresesi, Şekil 5.6. Sayı 25 ve Şekil 5.15.
[2] Detaylı bilgi için bakınız, Şekil 5.9.- 5.13, 5.15.

Arşivi, 2017). Yapının plan şemasının geçmişte bu varsayım doğrultusunda olduğu kabul edildiğinde, giriş eyvanının batı duvarının açık olması gerekmektedir.

- *Eyvan biriminin batı duvarının arkasında, cephede yapılan raspada, Medrese giriş eyvanının avluya bakan açık duvarının, batı duvarı olabileceğini gösteren kemer izi gibi bir izle karşılaşılmamıştır* (Bakınız, Resim 6.48- 6.51.).
- *Mihrap nişi;* Yapının eyvan biriminin güney duvarında mihrap nişi/mihrabiye yer almaktadır. Medreselerde ana eyvanın bazı medreselerde mescit olarak da kullanıldığı daha önce de ifade edilmiştir (Kuran, 1969: 133). Ancak karşılaştırmalı çalışma kapsamında incelenen örnekler arasında, giriş eyvanında mihrap nişi yer alan bir örneğe rastlanmamıştır. Giriş eyvanının bir sirkülasyon alanı olduğu dikkate alındığında bu birimin son cemaat yeri olarak kullanılmasının, namaz kılmaya uygun olmaması nedeniyle mümkün olmadığı görülmektedir.
- *Pah:* Yapının güney cephesi ve batı cephesinin kesişim noktasında pah yer almaktadır, bu durum yapının güneyinden batı tarafına ya da batısından güney tarafına yönelen bir sokak için yapının bu köşesinin pahlı hale getirildiği ihtimalini düşündürmektedir. Yapının geçmişteki plan biçiminin bu iki varsayım doğrultusunda olduğu kabul edildiğinde; yapıda yer alan pahın olmaması gerekmekte ve birinci varsayıma göre güney duvarının batı yönünde uzaması gerekmektedir; bununla birlikte bu durumla ilgili ikinci varsayıma göre batı duvarının da güney yönünde uzaması gerekmektedir. Pah, yapının plan şemasının batı tarafına veya batı ile güney taraflarına doğru geliştiğini kabul eden bu iki varsayım doğrultusunda değerlendirilecek olursa; bu kısımlar yıkıldıktan sonra da verilmiş olabilir, ancak böyle olduğu kabul edilse bile yapının şimdiki durumunda bu doğrultuda bir sokak yer almamaktadır.
- *Kitabenin konumu:* Yapının doğu cephesinde, eyvan kemerinin sağında, üç satırlık Arapça mermer kitabe yer almaktadır. Medreselerde kitabeler genellikle taç kapı (portal)'da kapının üzerinde yer almaktadır[1]. Yapının kitabesinin konumu ve yerleştiği kısmın çevresinde yer alan moloz taşlar, kitabenin buraya sonradan yerleştirilmiş olabileceğini gösterdiği daha önce de ifade edilmiştir (Bakınız Resim 3.2- 4.17-4.18). Bununla birlikte, yapının geçmişteki plan biçiminin bu varsayım doğrultusunda olduğu kabul edildiğinde, kitabenin yapının giriş cephesinde yer alması olumlu bir özellik gibi görünmesine rağmen, kitabenin cephedeki yeri, genellikle taç kapıda, girişin üzerinde

[1] Örnekler; Afyonkarahisar Çay Taş Medrese, Antalya Karatay Medresesi, Isparta Atabey Ertokuş Medresesi, Kırşehir Cacabey Medresesi, Konya Akşehir Taş Medrese, Mardin Şehidiye Medresesi, Mardin Zinciriye (Sultan İsa) Medresesi, Sivas Gök Medrese Mescidi (Arslan, 2017: 1972, 1980, 2030, 2038, 2083, 2126, 2134, 2154).

yer alan medrese kitabeleriyle benzerlik göstermemektedir. Kitabenin konumu hususuna, bu plan şeması durumunu olanaksız kılan özellikler arasında yer verilmesine karşın, kitabenin yerinin özgün olmama durumu da göz önünde bulundurulmuştur.

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasının bir medresenin günümüze ulaşabilen kısmı olabileceği öngörülerek hazırlanan bu dört adet gelişim yönü analizi değerlendirildiğinde, yapının gelişim yönünün tespitinin doğru biçimde yapılması için kazı çalışması yapılması gerektiği anlaşılmaktadır. VGM tarafından yapılan restorasyon sırasında gerçekleştirilen kazı çalışmaları yalnızca yapının arka (batı) bölümünde yapılmıştır ve olası gelişim yönü analizleri incelendiğinde bu çalışma yetersiz kalmaktadır.

Yapının doğu (ön) yönüne, bahçe ile arasında kot farkı bulunan ve mülkiyet sınırları dışında kalan yol tarafına doğru gelişmiş olması da olasıdır. Yapının 10 yıl önce yapılan restorasyonla geçirdiği değişim göz önüne alındığında, 730 yılda büyük değişim göstermesi doğaldır.

Bu başlık altında, karşılaştırmalı çalışma referans alınarak, yapının mevcut plan şemasının geçmişteki gelişim yönünün tespiti amacıyla analizler yapılmıştır. Eyvan biriminin medrese kitlesindeki olası konumuna[1] ve medresenin olası giriş yönüne[2] göre belirlenen dört gelişim yönü analizi, bu durumları olanaklı ve olanaksız kılan özellikler bakımından değerlendirildiğinde, bunlardan birinin daha fazla olanaklı kılan özelliğe sahip olduğu görülmüştür (Bakınız Çizelge 6.1). Bu çalışmaya göre yapının mevcut plan şemasının geçmişteki gelişim yönü için en muhtemel olasılık, "Mevcut yapının eyvan biriminin Medrese'nin ana eyvanı olduğu ve Medrese girişinin mevcut plan şemasının ön (doğu) tarafından olduğu durum" olarak tespit edilmiştir (Şekil 6.3.). Bu durumla ilgili dahi olanaksız kılan birkaç özellik olmakla birlikte, yapının sağlıklı restitüsyonu için, gelişim yönü analizleri doğrultusunda plan şemasının gelişebileceği alanlarda kazı çalışması yapılması ve özgün olduğu varsayılan taş, tuğla gibi malzemelerden örnek alınıp analiz yapılması gerekmektedir.

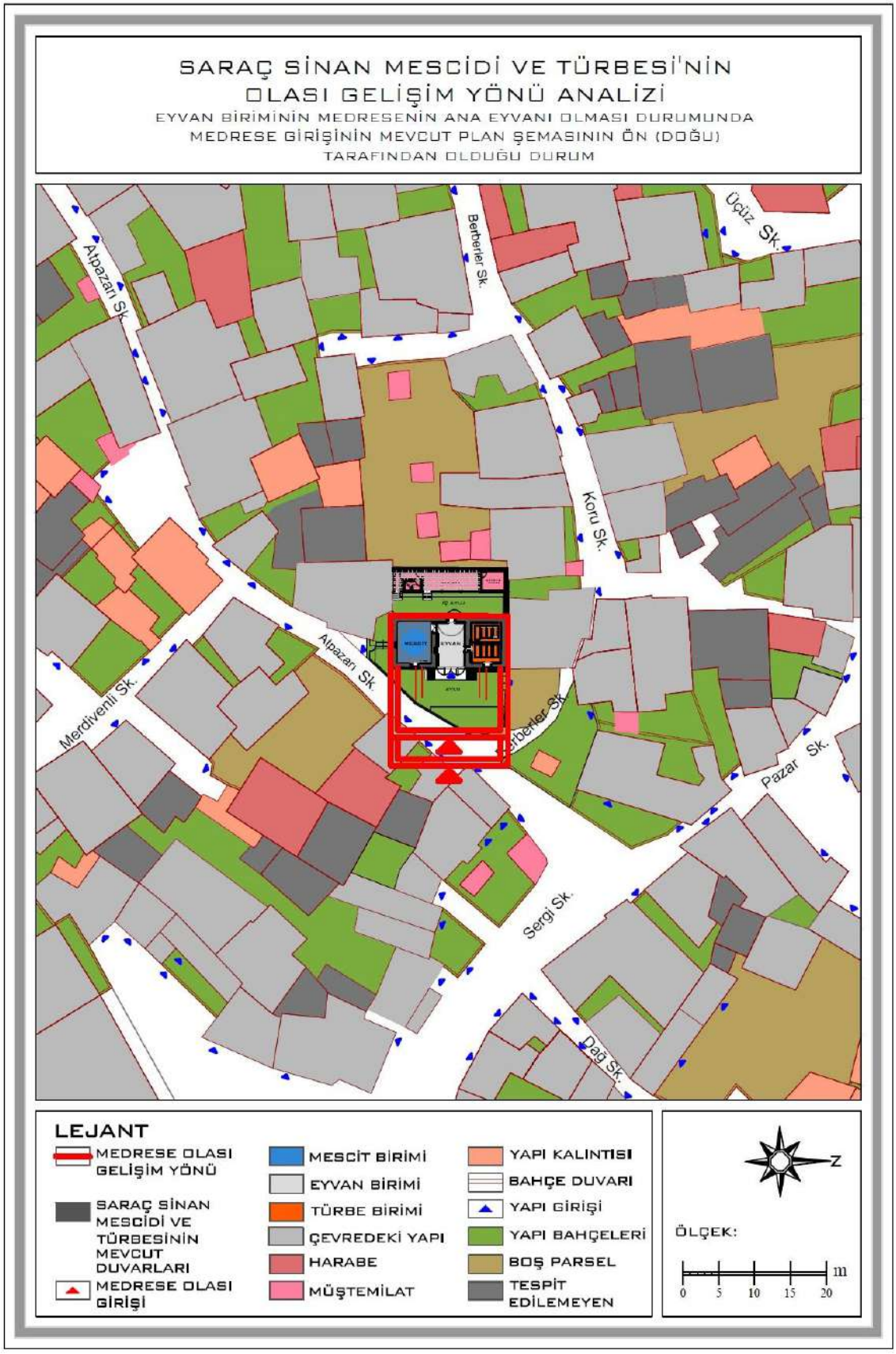
[1] "Eyvan Biriminin Medrese'nin Ana Eyvanı Olması Durumunda" ve "Eyvan Biriminin Medrese'nin Giriş Eyvanı Olması Durumunda"
[2] "Medrese Girişinin Mevcut Plan Şemasının Ön (Doğu) Tarafından Olduğu Durum" ve "Medrese Girişinin Mevcut Plan Şemasının Arka (Batı) Tarafından Olduğu Durum"

Yapının mevcut plan şemasının geçmişteki gelişim yönü için en muhtemel olasılığın "Mevcut yapının eyvan biriminin Medrese'nin ana eyvanı olduğu ve Medrese girişinin mevcut plan şemasının ön (doğu) tarafından olduğu durum" olarak belirlenmesinin ardından, bu gelişime göre yapı kitlesinin olası sınırlarını belirlemek için ayrı bir çalışma yapılmıştır.

Öncelikle karşılaştırmalı çalışmada incelen tüm medreselerin dış ölçülerini içeren bir tablo hazırlanmış ve medrese kitlelerinin en-boy ölçüleri girilmiştir, ardından her yapı için boyun ene göre % kaç büyüdüğü tespit edilmiştir. Medreselerde yaklaşık olarak; enin 14,6-34,16 m; boyun ise 16,3-48,75 m aralığında olduğu görülmüştür.

Belirlenen olası gelişim yönüne göre, yapının mevcut plan şeması dikkate alındığında medresenin eni sabittir ve boyunun olası uzunluğunun tespiti gerekmektedir. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasının dış kitlesinin uzun kenarları 16,37-16,41 m'dir. Bu olası gelişim yönüne göre Medrese'nin eninin uzunluğu, yapı kitlesinin batı uzun kenarının uzunluğudur ve 16,37 m'dir. Bu uzunluktan ve medreselerin % kaç büyüdüğünü belirten oranlardan faydalanılarak, Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin medrese kitlesinin bir parçası olması durumunda, medrese kitlesinin olası maksimum ve minimum boyu tespit edilmeye çalışılmıştır. Tez konusu yapı, bu olasılık kapsamında değerlendirildiğinde eni 16,37 m olduğundan, bu değerlendirmede eni 24 m'yi geçen medreseler ile plan tipolojisi açısından belirlenen olasılığın formuna uygun olmayan medreseler dikkate alınmamıştır. Bu değerlendirmeye göre Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin medrese kitlesinin bir parçası olması durumunda ve belirlenen en muhtemel gelişim yönü analizine göre değerlendirildiğinde, olası boyu, en az 17 m en fazla 21 m olarak öngörülmüştür.

Yapının "Mevcut yapının eyvan biriminin Medrese'nin ana eyvanı olduğu ve Medrese girişinin mevcut plan şemasının ön (doğu) tarafından olduğu durum"a göre belirlenen, olası gelişim yönü ve girişi, en büyük ve en küçük boyutları ile arazideki konumu aşağıdaki çizimde görülmektedir (Şekil 6.7).

Şekil 6.7. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin olası gelişim yönü, mevcut plan şemasında yer alan eyvan biriminin Medrese'nin ana eyvanı olduğu ve Medrese'nin girişinin mevcut plan şemasının ön (doğu) tarafından olduğu durum

Yapıda taş ve tuğla malzeme ile harçları için malzeme analizi yapılması gerekliliğine ilişkin değerlendirme

Tezin "4.2.6. Malzeme kullanımı" başlığı altında, tez konusu yapıda kullanılan ve özgün olduğu varsayılan malzemeler şu şekilde sıralanmıştır; tarihi yapının duvarları, tonozları ve merdiveninde kullanılan kesme ve moloz taş malzeme, yapının kitabesinde mermer malzeme, yapının duvarlarında yer alan hatıllar ve dikmeler için ahşap malzeme, yapının kubbesi, kubbeye geçişi, kemeri ve mihrabı için tuğla malzeme. Ayrıca doğu cephesinde devşirme malzemelerin görüldüğü de bu başlık altında ifade edilmiştir.

Tezin "5.2.4. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri'nin mimari özellikleri" başlığının "Malzeme ve yapı" alt başlığı altında; medreselerin moloz ve kesme taş kullanılarak inşa edildiği ve genellikle kubbe ve tonoz gibi yapı elemanlarında, beden duvarlarına yüklenen ağırlığı azaltmak için tuğla malzeme kullanıldığı, tuğla malzemenin aynı zamanda, minarelerde ve süsleme amacı ile de kullanıldığı belirtilmiştir. Ayrıca medreselerde devşirme malzeme kullanımının da görüldüğü ve Antik yapılardan toplanmış büyük kesme taşların, bazı medreselerin dış duvarlarında görüldüğü ifade edilmiştir.

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesinin cepheleri incelendiğinde, özellikle doğu(ön) cephede, çok sayıda örgü çeşidi görülmektedir. Yapının pencereleri içeren doğu(ön) cephesinde görülen taş örgü çeşitliliği, pencerelerin özgün olmama durumunun mevcut olabileceğini göstermektedir. Ayrıca eyvan önü kemerinin, kubbenin ve kubbeye geçişin, malzeme açısından özgün olup olmama durumu da restitüsyon açısından önem taşımaktadır. Bununla birlikte, cephede farklı noktalarda tekil tuğla malzeme ya da küçük örgüler görülmektedir. Tüm bunlar cephedeki malzemelerin özgünlüğünün sorgulanmasına sebebiyet vermektedir.

Sonuç olarak, yapının sağlıklı restitüsyonu için, özgün olduğu varsayılan taş, tuğla malzemelerinden ve harçlarından örnek alınıp analiz yapılması gerekmektedir. Ancak bu şekilde yapının farklı yerlerinden alınan aynı malzemeye ait örneklerin, aynı özellikleri taşıyıp taşımadığı anlaşılabilecektir. Tez çalışması kapsamında, yapı restore edildiği için örnek alınıp analiz yapılması gibi bir çalışmaya imkân bulunamamıştır. Bununla birlikte tuğla malzemenin özgünlüğünün ve döneminin tespit edilebilmesi amacıyla Ömür

Bakırer'in (1981) "Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı I." adlı eseri aşağıdaki alt başlıkta detaylı olarak irdelenmiştir.

Tuğla malzeme açısından değerlendirme

Yapının kubbesi, kubbeye geçişi (Türk üçgenlerinden oluşan kuşak), eyvan tonozu önünde yer alan kemeri ve mihrabı tuğladan yapılmıştır. Cephede, eyvan tonozu önünde yer alan kemerin bitişiğinde de tuğla örgü bulunmaktadır. Ayrıca cephede farklı noktalarda tekil tuğla malzeme ya da küçük örgüler görülmektedir (Bakınız Resim 4.8- 4.10, 4.19, 4.20, 4.24, 4.25; Resim 6.65- 6.74), (Bakınız EK-4. Malzeme Analizi).

Yapının 2008 yılında geçirdiği restorasyon için, 2002-2008 yılları arasında yapılan çalışmalar kapsamında sıva raspası yapılmıştır; bu aşamaya dair fotoğraflar VGM Arşivi'nden elde edilmiştir. Yapılan restorasyon çalışmalarından elde edilen verilerde tuğla malzeme ile ilgili olarak; örgü tipi, tuğla boyutları, harç, yapının inşa edildiği dönem ile ilişkisi vb. hususlarda bir değerlendirmeye rastlanmamıştır. Yalnızca, kubbede yapılan sıva raspasında, Türk üçgenli geçiş kuşağının ve kubbenin, düzgün tuğla örgüye sahip olduğunun tespit edildiği ifade edilmiştir (Bakınız Resim 6.65- 6.74), (Kılcı, 2009: 6).

Yapının cephesinde tespit edilen taş örgü çeşitliliği ve restorasyonunun yapılmış olması sebebiyle örnek alınıp analiz yapma imkânı olmadığı dikkate alınarak; tuğla malzeme ile örgülerin yapım döneminin ve özgünlüğünün tespit edilebilmesi amacıyla Ömür Bakırer'in (1981) "Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı I." adlı eseri incelenmiştir.

Bahse konu eserde, Anadolu mimarisinde tuğla kullanımı 12. yy'ın ikinci yarısından, 13. yy'ın sonuna kadar yapılan uygulamalar doğrultusunda incelenmiştir (Bakırer, 1981: 1). Eserde, tuğlanın yapı ve süsleme malzemesi olarak kullanılmasına ilişkin olarak iki temel yöntem belirlenmiştir; bunlardan ilki yapısal niteliğin ön planda olduğu tuğla örgüler; ikincisi ise süsleme olgusunun önem kazandığı tuğla kaplamalardır (Bakırer, 1981: 203). Eserde tuğla örgülerin uygulaması; birim (tam, yarım, minare tuğlası), istif yöntemleri (yatay, yatay/düşey, eğik), kaydırma düzeni (yok, 1/2 ve 1/4 ya da 1/5), ilişkiler (birim/birim, birim/derz) ve yineme (yatay sıralar) hususları açısından değerlendirilmiştir.

Tezin “5.2.4. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri’nin mimari özellikleri” başlığı altında yer alan “Malzeme ve yapı” alt başlığında; yapı türüne göre Selçuklu yapılarında tuğla kullanımına ilişkin olarak, bahse konu eserde yer alan bilgilere yer verilmiştir. Medrese olma ihtimali üzerinde durulan tez konusu yapı ile uyumlu olacak şekilde, Selçuklu döneminde Medrese gibi büyük ölçekli yapılardaki tuğla kullanımının, bazı bölümlere veya üstyapıya kısıtlandığı ifade edilmiştir (Bakırer, 1981: 22, 23, 202). Bu başlık altında ise, tuğla malzemenin kullanımı; örgü ve ara malzemeleri, istif yöntemi, örgü çeşidi, yapının dönem özelliklerini yansıtması gibi hususlar açısından Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi özelinde değerlendirilmiştir.

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi’nde uygulanan yöntem birim tuğlalar kullanılarak yapılan tuğla örgüdür. Özel üretim kesme tuğlalarla uygulanan ve süsleme amacı taşıyan tuğla kaplama yöntemi uygulanmamıştır. Yapıda uygulanan tuğla örgü; birim, istif yöntemi, kaydırma düzeni, birimlerin ilişkileri ve dönem açısından, söz konusu eser de dikkate alınarak aşağıda değerlendirilmiştir;

- Birim: Eserde, tuğla örgü birimleri, boyutları ve formlarına göre; tam tuğla, yarım tuğla ve minare tuğlası olarak belirlenmiştir. Kare biçimli tam tuğlaların Anadolu’da genellikle kullanılan boyutları için; her iki kenarı 23-25 cm x kalınlığı 4,5-6 cm, her iki kenarı 21-22 cm x kalınlığı 3,5-5,5 cm ve her iki kenarı 20-21 cm x kalınlığı 3,5-5,2 cm olmak üzere birimler belirtilmiştir. Ayrıca Anadolu’da, genellikle 20-25 cm aralığında olduğu belirtilen tam tuğlaların kenar boyutlarının, bazı yapılarda bunun çok üstüne çıktığı ifade edilmiştir; 31cm’lik bir örneğinin İran’da, 35 cm’lik örneğinin de Nahcivan’da görüldüğü belirtilmiştir (Bakırer, 1981: 38-41). Dikdörtgen biçimli yarım tuğlaların Anadolu’da kullanılan uzun kenar boyutları için ise, 20-22 cm, 18-20 cm, 14-16 cm, 13- 14 cm ve 10-13 cm olmak üzere beş çeşit belirtilmiştir. Ancak yarım tuğla birimleri için, 24-25 x 9,5-10 x 4.5 cm; 30-32 x 13-15 x 7-7,5 cm ve 33x 10,5 x 5 cm gibi farklı üç uygulamanın da Anadolu’da görüldüğü ifade edilmiştir. Yarım tuğla kısa kenar için ise 8-8,5 cm, 9-9,5 cm, 9,5-10 cm, 10 cm, 10.5-11 cm, 11-12 cm gibi çeşitlemeler belirtilmiştir; kalınlık için ise, 3,5 cm, 4 cm, 4,2 cm, 4,5 cm, 5cm, 5,5 cm ve 6 cm gibi çeşitlemeler olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca eserde, yarım tuğla için, uzun kenar, kısa kenar ve kalınlık boyutlarının belirli bir orantıya sahip olmadığı belirtilmiştir (Bakırer, 1981: 41-43). Bu hususlar dikkate alınarak Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi’nde kullanılan tuğla örgü birimleri değerlendirildiğinde, boyutlarının dönem

yapıları ile uyumlu olduğu görülmüştür. Cephedeki tuğlaların; uzun kenarlarının, daha çok 20-21 cm olmakla birlikte, 20-30 cm aralığında değiştiği; kalınlıklarının ise 3-3,5 cm arasında değiştiği görülmektedir, derinliği hakkında yorum yapılamamaktadır. Yapılan restorasyon sırasında derzlerin doldurulurken tuğlanın üzerine de gelmesi sonucu tuğla boyutları yaklaşık olarak verilmiştir. Kubbe ve kubbe geçişinde kullanılan tuğla birimlerin ise raspa fotoğrafından ve alınan ölçülerden yapılan oranlamaya göre, uygun aralıkta kaldığı söylenebilir.

- İstif yöntemi: Eserde; Yatay, Yatay/Düşey ve Eğik olmak üzere üç çeşit istif türüne rastlandığı ifade edilmiştir. Yatay İstif'in temel örgü türü olarak Düz Örgü, Yatay/Düşey İstif'in örgü türü olarak Balıksırtı Örgü ve Eğik İstif'in örgü türü olarak Başak Örgü belirtilmiştir (Bakırer, 1981: 63). Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nde kullanılan tuğla örgünün istif yöntemi, Yatay İstif ve örgü türü ise Düz Örgüdür.
- Kaydırma düzeni: Eserde örgü türleri öncelikle kaydırma düzeni ardından derz aralarının niteliklerine göre sınıflandırılmıştır. Tez konusu yapıda kullanılan tuğla malzemenin örgü türü olan Yatay İstif-Düz Örgü, kaydırma düzeni açısından; "Yatay İstif, Birimlerin Yarım Tuğla Boyu Kaydırılması, Düz Örgü_Orta Derzli" ve "Yatay İstif, Birimlerin 1/4, 1/5 Tuğla Boyu Kaydırılması, Düz Örgü_1/4, 1/5 Yükselen Derzli" olarak ikiye ayrılmıştır (Bakırer, 1981: 65). Tez konusu yapıdaki tuğla örgü, cepheler ve raspa çalışmaları değerlendirilerek, kaydıma düzeni açısından incelendiğinde; yapının kubbesinde ve kubbeye geçişte (Türk üçgenlerinden oluşan kuşakta) iki yöntemin de kullanıldığı görülmektedir. Yapıda kubbe ve kubbeye geçişte göze çarpan yarım tuğla boyu kaydırma tekniğidir, ancak yer yer 1/4, 1/5 tuğla boyu kaydırma yapıldığı da görülmektedir. Tez konusu yapıdaki gibi ince derz arası uygulanan ve süsleme amacı olmayan örgülerde, genellikle süsleme içeren 1/4, 1/5 tuğla boyu kaydırma yapılması yöntemi nadir görülmektedir. Söz konusu eserde, böyle durumlarda bu yöntemin, örgünün kaplayacağı yüzeyin formu ve ya tuğla boyutlarının eşit olmayışı gibi teknik zorunluluklardan ötürü tercih edildiği belirtilmiştir (Bakırer, 1981: 99, 100). Doğu cephesinde, eyvan tonozu önünde yer alan kemerde kaydırma görülmemektedir; yanında yer yatay istiflenmiş uzunlamasına örgüde ise yer yer 1/5 oranına yakın kaydırma yapıldığı görülmektedir.
- Derz malzemesi: Eserde derz araları için kireç ya da alçı harç kullanıldığı belirtilmektedir: "…genellikle düz derzlerin bulunduğu tuğla örgülerinde ara malzemesi olarak kireç harç, süslü derzlerin bulunduğu tuğla örgülerinde ve geometrik düzenlemelerin bulunduğu kaplamalarda ise alçı harç kullanıldığına işaret

edilebilmektedir" (Bakırer, 1981: 52). Tez konusu yapıda da kireç harç kullanılmış olmalıdır.

- Birim/birim ve birim/derz ilişkisi: Eserde, kaydırma düzenine ilişkin sınıflandırma yapıldıktan sonra, kaydırma düzeni başlıkları altında; yatay/düşey derz aralık mesafeleri ve derz aralarına süsleme amaçlı çini/küçük tuğla yerleştirilmesi ya da derzdeki harca süsleme amaçlı baskı motif yapılması gibi yöntemler göz önünde alınarak sınıflandırma yapılmıştır. "Yatay İstif, Birimlerin Yarım Tuğla Boyu Kaydırılması, Düz Örgü_Orta Derzli" kaydırma sınıflandırması; "Düz Örgü, Orta Derzli; Bütün Birimler Sırsız Tuğla, Düşey ve Yatay Derz Araları İnce ve Göçük", "Düz Örgü, Orta Derzli; Bütün Birimler Sırsız Tuğla, Düşey Derz Araları Geniş, Yatay Derz Araları İnce", "Düz Örgü, Orta Derzli; Bütün Birimler Sırsız Tuğla, Düşey Derz Araları İnce, Yatay Derz Araları Geniş", "Düz Örgü, Orta Derzli; Birimler Sırsız ve Sırlı Tuğla, Düşey ve Yatay Derz Araları İnce ve Göçük" olarak dört ana başlığa ayrılmıştır; ardından derz aralarında süsleme varsa alt başlığında ifade edilmiştir (Bakırer, 1981: 65, 66). "Yatay İstif, Birimlerin 1/4, 1/5 Tuğla Boyu Kaydırılması, Düz Örgü_1/4, 1/5 Yükselen Derzli" kaydırma sınıflandırması ise; "Düz Örgü, Tek Yöne Yükselen Derzli, Eğik Çizgilerin Biçimlenmesi", "Düz Örgü, İki Yöne Yükselen Derzli, Kırık Çizgilerin Biçimlenmesi", "Düz Örgü, İki Yöne Yükselen Derzli, Baklava Örgelerinin Biçimlenmesi", "Düz Örgü, İki Yöne Yükselen Derzli, Kûfi Yazı ya da Kûfi Yazıyı Anımsatan Örgelerin Biçimlenmesi" olarak dört ana başlığa ayrılmıştır; ardından derz aralık mesafeleri ve varsa derz aralarına yerleştirilen süsleme unsurları göz önünde alınarak alt başlıklara yer verilmiştir (Bakırer, 1981: 98). Tez konusu yapıdaki tuğla örgü, cepheler ve raspa çalışmaları değerlendirilerek, derz aralıkları açısından incelendiğinde; yapının kubbesinde ve kubbeye geçişte (Türk üçgenlerinden oluşan kuşakta) yatay ve düşey derz araları ince olmakla birlikte, yatay derzlerin düşey derzlerden biraz daha kalın olduğu raspa fotoğraflarında görülmektedir. Doğu cephesinde, eyvan tonozu önünde yer alan kemerde, tek derz arası görülür; yanında yer yatay istiflenmiş uzunlamasına örgüde ise yatay ve düşey derz araları ince ve ölçüleri birbirine yakındır. Süslemeler genellikle düşey derz araları genişletilerek aralarına çini/küçük tuğla yerleştirilmesi ya da derzdeki harca baskı motif yapılması ile gerçekleştirilmektedir; dolayısıyla tez konusu yapı için düşey derz arasında süsleme yapılması durumu söz konusu değildir.
- Dönem: Eserde çalışmanın amacı için şu ifadeler kullanılmıştır:

  > …ele alınan dönemde Anadolu mimarisinde tuğlanın yapı ve süsleme malzemesi olarak kullanımını incelerken, örgü malzemelerinin ve ara malzemelerinin

> niteliklerini saptamak yanı sıra bu malzemelerin boyutlarına ve örgü türlerine dayanan bir tarihlemeye gitmenin söz konusu olup olmayacağını araştırmaktı. Daha önce de işaret edildiği gibi esas örgü malzemeleri olan sırsız tuğlaların biçim ve boyut açısından incelenmeleri, İran yöresinde olduğu gibi Anadolu'da da tuğla boyutlarına dayanan bir tarihlemeye gitmenin sağlıklı bir yaklaşım olmayacağı sonucunu getirmiştir. Aynı şekilde tuğla örgü türlerinde ve tuğla kaplamalarda tarihle doğrudan bağımlı bir gelişme çizgisi izlenememesi nedeniyle, örgülerin niteliklerine dayanan bir tarihleme yaklaşımının da kesin sonuçlara götüremeyeceğini göstermektedir. Ancak yukarıda belirtildiği gibi, örgülere süs elemanı olarak eklenen çini malzemenin giderek çoğalmasında belirli bir gelişme çizgisi, buna bağlı olarak da örgü türlerinin çeşitlenmesi izlenebilmektedir (Bakırer, 1981: 210, 211).

Dolayısıyla Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nde kullanılan tuğla malzemeye ilişkin eldeki mevcut verilerle, 12. yy'ın ikinci yarısından, 13. yy'ın sonuna kadar yapılan uygulamaları inceleyen söz konusu eserdeki veriler karşılaştırıldığında; tez konusu yapıda kullanılan tuğla malzemenin, boyut, istif, kaydırma düzeni ve birim ilişkileri açısından dönem örnekleriyle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Ancak malzemenin özgünlüğüne dair kesin tespit yapılabilmesi için örnek alınıp analiz yapılması gereklidir; yapı restore edildiği için böyle bir çalışmaya imkân bulunamamıştır.

6.3.2. Mimari koruma konusunda var olan uluslar arası tüzük ve anlaşmalar çerçevesinde Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin restorasyon kritiği

1964 yılı Venedik Tüzüğü ile tarihi anıtların ve yerleşkelerin korunması amaçlanmış, bahse konu uluslararası tüzük ülkemizde, 5805 sayılı kanun ve "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu"nun 24.09.1967 tarih ve 3674 sayılı kararı ile kabul edilmiştir.

"2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu", 21.07.1983 tarihinde kabul edilmiş, 22.07.1983 tarih ve 18113 sayılı resmi gazetede yayımlanması neticesinde yürürlüğe girmiştir.

"1975 Amsterdam Tüzüğü ve Deklarasyonu", "1976 Nairobi kararları" ve "1985 Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi" ise ülkemizde, 13.04.1989 tarih ve 2534 sayılı kanun ile kabul edilmiştir.

Tez konusu yapı olan Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin restorasyon kritiği yapılırken, yukarıda yer alan uluslararası ilkeler ve yasal kabuller referans alınarak değerlendirmeler yapılmıştır.

“Dünya Kültürel ve Doğal Mirasını Korunmak” için oluşturulan “Hükümetler Arası Komite”; “Dünya Kültürel Mirası” listesine dâhil olmaya aday bir anıtın, orijinalliğinin kanıtlanması için aşağıdaki kriterlerden bir ya da daha fazlasını taşıması gerektiği kararına varmıştır (Internationel Council On Monuments and Sites [ICOMOS], 1994). Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi bahse konu kriterlerden 2, 3, ve 4 numaralı olanlarda belirtilen nitelikleri taşımaktadır. Söz konusu nitelikler aşağıda sıralanmıştır.

“2. Bir zaman sürecinde ya da dünyanın kültürel bir alanı (bölgesi) içinde mimari gelişimi ya da teknolojiyi, anıtsal sanatları, şehir planlamasını ya da peyzaj tasarımını sergilemeli,

3. Benzersiz veya en azından kaybolmuş veya yaşayan bir kültür geleneğine veya medeniyete tanıklık eden,

4. İnsan tarihinin kayda değer bir evresini temsil eden bir yapı tipi veya arazi kullanımı ya da mimari veya teknolojik bir seçkin örnek”

Tarihi kültür varlığı kavramı, tarihi kültür varlıklarının korunmasının ve onarılmasının amacı, neden korunmaları gerektiği, bu hususta devlete ve vatandaşlara düşen sorumluluk ve onarımın nitelikleri aşağıda sırasıyla ifade edilmiştir.

1964 tarihli Venedik Tüzüğüne göre (Ahunbay, 2011: 150-151):

> Madde 1: Tarihi kültür varlığı kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar.

“Madde 3: Kültür varlığının korunmasında ve onarılmasındaki amaç, onları bir sanat eseri olduğu kadar, bir tarihi belge olarak da korumaktır.”

1976 tarihli Nairobi Kararları’na göre (Ahunbay, 2011: 157-163): “Tarihi Alanlar ve çevreleri, yerine konulmaz evrensel mirası oluşturan değerler olarak ele alınmalıdır. Topraklarında yer aldığı devletin, hükümet ve vatandaşları bu mirası korumayı ve günümüz sosyal yaşamı ile bütünleştirmeyi görev saymalıdır”.

1964 tarihli Venedik Tüzüğüne göre (Ahunbay, 2011: 150-151):

> Madde 9: Onarım uzmanlık gerektiren bir iştir. Amacı, kültür varlığının estetik ve tarihi değerini korumak ve ortaya çıkarmaktır. Onarım kendine temel olarak aldığı özgün malzeme ile güvenilir belgelere saygıyla bağlıdır. Faraziyenin başladığı yerde onarım durmalıdır; yapılması gerekli herhangi bir eklemenin mimari kompozisyondan farkı anlaşılabilmeli ve gününün damgasını taşımalıdır. Herhangi bir onarım işine başlamadan önce ve bittikten sonra, kültür varlığının arkeolojik ve tarihi bir incelemesi yapılmalıdır.

Zeynep Ahunbay (2011: 90) anıtların onarımı için kullanılan teknikleri şu şekilde sıralamıştır: " Sağlamlaştırma, Bütünleme, Yenileme, Yeniden Yapma, Temizleme ve Taşıma". Ayrıca bilimsel restorasyonda amacın; olabildiğince az müdahale ederek, anıtın tarihi belge ve estetik değerini korumak olduğunu belirtmiştir.

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin 2008 yılında geçirdiği VGM tarafından gerçekleştirilen esaslı onarımda, restorasyon projesinin; dönem eklerinin değerlendirilmesi ve malzeme bozulmalarının (çürüme, kopma, kayıplar vs.) giderilmesi kriterlerine göre hazırlandığı belirtilmiştir (Kılcı, 2009: 3). Yapının restorasyonu sırasında yapılan müdahaleler, aşağıda Venedik Tüzüğü ve onarım teknikleri açısından değerlendirilmiştir.

1964 tarihli Venedik Tüzüğüne göre (Ahunbay, 2011: 150-151):

> Madde 11: Anıta mal edilmiş farklı dönemlerin geçerli katkıları saygı görmelidir; zira onarımın amacı üslup birliği değildir. Bir anıt üst üste çeşitli dönemlerin izlerini taşıyorsa, alttaki dönemleri açığa çıkarmak ancak bazı özel durumlarda yok edilen malzemenin önemi azsa, açığa çıkarılan malzeme büyük tarihi, arkeolojik ya da estetik değer taşıyorsa ve korunma durumu böyle bir davranışı gerekli gösterecek kadar iyi ise haklı çıkarılabilir. İlgili unsurların öneminin değerlendirilmesi ile ilgili yargıyı ve neyin yok edileceği üzerine karar vermek, sadece bu işi üzerine almış kişilere bırakılamaz.

"Temizleme, anıtların ve kentsel sitlerin genel etkisini bozan, tarihi ve estetik değer taşımayan eklerden arındırılması işlemidir" (Ahunbay, 2011: 100). Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin 2008 yılı restorasyonunda yapılan dönem eklerinin kaldırılması çalışmalarını bu kapsamda değerlendirmek mümkündür: "Medrese" kalıntısına ulaşmak amacıyla yapının batı duvarına bitişik olan ahşap karkas metruk yapının kaldırılması, alaturka kiremit kaplanmış ahşap oturtma çatı, giriş cephesindeki ahşap saçak ve giriş merdivenlerinin üzerlerini örten kırma çatının kaldırılması ve yapının girişinin yer aldığı

eyvanın doğu duvarının tuğla kemer hizasına kadar açılması gibi. Yapılan bu çalışmalar, yukarıda yer alan ilkelere göre değerlendirildiğinde, yetkili kurumlar tarafından alınan kararlar doğrultusunda gerçekleştirilen yerinde müdahaleler olarak değerlendirilebilir.

"Sağlamlaştırma çalışmaları, anıtın malzemesinin, taşıyıcı sisteminin ve üzerinde bulunduğu zeminin sağlamlaştırılması olmak üzere üç düzeyde ele alınabilir" (Ahunbay, 2011: 90). Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin 2008 yılı restorasyonunda malzeme bozulmalarının giderilmesi hususunda yapılan bazı çalışmalar sağlamlaştırma olarak ifade edilebilir: Cephede duvarlara horosan harçlı derz yapılması, cephede çürüyen ahşap hatılların değiştirilmesi, çürüyen ahşap pencere ve pervazların değiştirilmesi, tuğla kubbenin tamiratının yapılması, iç duvarların ve kubbe/tonoz yüzeylerindeki sıvaların raspa edilmesi, bu yüzeylere horasan sıvası üzeri kireç tatlı kireç sıva ve kireç badana uygulaması, mevcut döşeme kaplamalarının yenilenmesi gibi. Yapılan bu çalışmaların da yerinde müdahaleler olduğu söylenebilir.

> Bir bölümü hasar görmüş, ya da yok olmuş yapı ve öğeleri ilk tasarımlarındaki bütünlüğe kavuşturacak biçimde geleneksel, ya da çağdaş malzeme kullanarak tamamlama işlemine bütünleme denilmektedir… Bütünleme yapabilmek için ilk tasarıma ilişkin sağlıklı veriler gereklidir… Bütünleme ancak gerçek yapısal verilere, ya da belgelere dayandırıldığında kabul edilen bir uygulamadır. Güvenilir verilere dayanmadan, yalnız varsayım ve analojilerden hareket edilerek yapılan bütünlemelerin hatalı olması kaçınılmazdır (Ahunbay, 2011: 96).

1964 tarihli Venedik Tüzüğüne göre (Ahunbay, 2011: 150-151): "Madde 12: Eksik kısımlar tamamlanırken, bütünle uyumlu bir şekilde bağdaştırılmalıdır; fakat bu onarımın, aynı zamanda sanatsal ve tarihi tanıklığı yanlış bir biçimde yansıtmaması için, özgünden ayırt edilebilecek bir şekilde yapılması gereklidir".

Tez konusu yapının 2008 yılı restorasyonunda çatı ve kubbe örtüsünün, dönem eki ahşap çatının kaldırılmasının ardından yeni sisteme göre tamamlanması, eklenen silme ve çörtenler, demir lokmalıklar, yenilenen pencereler ve döşeme kaplamaları ve bahçe ile avlu kısımlarında yapılan çalışmalar yukarıda bahsedilen tamamlama ilkelerine uyumlu şekilde gerçekleştirilmiştir.

1964 tarihli Venedik Tüzüğüne göre (Ahunbay, 2011: 150-151):

> Madde 5: Kültür varlığının korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu tür bir kullanma arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı, ya da bezemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir.

Zeynep Ahunbay (2011: 98) tarihi yapının plan şemasını bozabilecek değişiklikler ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır: "Yeni kullanım zorlamasıyla eklenen ara katlar, duvarlara açılan yeni geçitler özgün mekânsal özellikleri zedelemektedir". Yapının eyvan kısmının batı duvarında restorasyon sırasında açılan ve restorasyon sırasında yapılan arka avlu ile müştemilata geçiş sağlayan kapı biçimindeki açıklık ile plan şeması değişmiştir. Restorasyon sırasında yapılan yeni arka avluya ve yeni müştemilat binasına ulaşmak için 730 yıllık yapıya yapılan böyle bir müdahalenin, yukarıdaki ilkeler göz önüne alınarak değerlendirildiğinde yanlış bir müdahale olduğu görülmektedir. Ayrıca açılan geçişle ilgili iz olmamakla birlikte, geçişin yapılabilmesi için tarihi yapı duvarındaki taşların kesilmesi de söz konusudur.

1964 tarihli Venedik Tüzüğüne göre (Ahunbay, 2011: 150-151): "Madde 13: Eklemelere, ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağıntısına zarar gelmediği durumlarda izin verilebilir".

"Tarihi yapıların yeniden kullanılmaları, çağdaş yaşam içinde etkin olarak yer almaları amacıyla yapılan projelerin başarılı olabilmesi bazı eklerle birlikte düşünülmelerini gerektirmektedir… Bu durumda mümkün olduğunca görünümü az etkileyen, çağdaş tasarımlar gerçekleştirilir" (Ahunbay, 2011: 98). Tez konusu yapının 2008 yılı restorasyonunda, yapının batı duvarına bitişik olup "medrese" olarak adlandırılan ahşap karkas metruk yapının, tez konusu yapının vakfiyesinde bahsedilen "medrese" olmadığı ve sonraki dönem eklentisi olduğunun tespit edilesinin ardından, yapı kaldırılmış, yerine iç avlu ve tarihi yapıdan ayrı olan bir müştemilat yapılmıştır. Bu yapı tarihi yapının algısını bozmayacak şekilde yapından ayrı ve günümüzde de işlevini sürdüren mescit birimi için gerekli (wc-lavabo, abdesthane ile görevli odası gibi) ikincil işlevleri karşılayacak şekilde tasarlanmıştır. Dolayısıyla, ek yapının tasarımı konusunda yukarıda belirtilen hassasiyetlerin göz önünde bulundurulduğu söylenebilir.

1964 tarihli Venedik Tüzüğüne göre (Ahunbay, 2011: 150-151): "Madde 4: Kültür varlığının korunmasındaki temel tutum korumanın kalıcı olması, sürekliliğinin sağlanmasıdır". Yapılan 2008 yılı restorasyonuna rağmen yapıda günümüzde değişme ve bozulmalar görülmektedir. Bunlar yapının fiziksel durumunu tespit etmek için hazırlanan, değişme ve bozulma analiz paftalarında ifade edilmiştir (Bakınız EK-5. Değişme ve Bozulma Analizi). Korumanın kalıcı olması için bozulmaların giderilmesi gerekmektedir.

1964 tarihli Venedik Tüzüğüne göre (Ahunbay, 2011: 150-151): "Madde 2: Kültür varlığının korunması ve onarımı için, mimari mirasın incelenmesine ve korunmasına yardımcı olabilecek bütün bilim ve tekniklerden yararlanılmalıdır".

Yapının 2008 yılında geçirdiği restorasyona ilişkin yapılan arşiv çalışmalarında herhangi bir restitüsyon çalışmasına, malzeme analizine ve karşılaştırmalı çalışmaya rastlanmamıştır. "Medrese"ye ilişkin bir veriye ulaşılamadığı Arkeolog Uzman Raporu'nda ve VGM tarafından belirtilmiştir (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.18-19), (VGM Arşivi, 2017). Yapının restorasyonunda görev alan VGM çalışanı Ali Kılcı (2009: 6), bu hususla ilgili olarak, aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır: "…Saraç Sinan Medresesinin orijinali konusunda herhangi bir bilgi ve belgeye ulaşılamadığından restitüsyonu yapılamamıştır".

Yapının bir medresenin günümüze ulaşan kısmı olması ihtimali üzerinde duran ve kapsamlı karşılaştırmalı çalışma içeren bu çalışmada, yapının sağlıklı restitüsyonunun ve restorasyonunun yapılabilmesi için kazı çalışmasının yapılması gerektiği öngörülmüştür. Yapının restorasyonu sırasında, arka kısmında yapılan kazı çalışması ise plan şemasının gelişebileceği yönler incelendiğinde yetersiz kalmaktadır. "6.3.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasının olası gelişim yönü analizi" başlığında bu durum detaylı olarak ifade edilmiştir. Kazı çalışmalarına ilişkin olarak 1964 tarihli Venedik Tüzüğü'nde şu ifadeler yer almaktadır ve öngörülen kazı çalışmaları, aşağıdaki ilkeler doğrultusunda yapılmalıdır (Ahunbay, 2011: 150-151):

> Madde 15: Kazılar 1956 yılında UNESCO tarafından kabul edilmiş arkeolojik kazılarda uygulanması istenilen uluslararası ilkelerle tanımlanan kararlara ve bilimsel standartlara uygun olarak yapılmalıdır.

> Yıkıntılar korunmalı, mimari unsurların ve buluntuların sürekli olarak korunması için gerekli önlemler alınmalıdır. Bundan başka, kültür varlığının anlaşılmasını kolaylaştıracak ve anlamını hiç bozmadan açığa çıkartacak her çareye başvurulmalıdır. Bütün yeniden inşa işlemlerinden peşinen (a priori) vazgeçilmelidir.
>
> Yalnız anastylosis'e, yani mevcut fakat birbirinden ayrılmış parçaların bir araya getirilmesine izin verilebilir. Birleştirmede kullanılan madde her zaman ayırt edilebilecek bir nitelikte olmalı ve bu, kültür varlığının korunmasını sağlamak ve eski haline getirmek için mümkün olduğunca az kullanılmalıdır.

1976 tarihli Nairobi Kararları'na göre (Ahunbay, 2011: 157-163):

> Her tarihi alan ve çevresi, özel karakteri ve dengesi, onu oluşturan parçaların birbiriyle kaynaşmasına bağlı olan yapılar, mekânsal organizasyon ve çevresi kadar insan faaliyetlerini de içeren bir bütün olarak görülmelidir. Bütün geçerli öğeleri, insan etkileri de dâhil olmak üzere ne kadar yakın olurlarsa olsunlar, bütüne oranla göz ardı edilemeyecek olan bir anlam taşırlar.

1964 tarihli Venedik Tüzüğüne göre (Ahunbay, 2011: 150-151): "Madde 6: Kültür varlığının korunması, ölçeği dışına taşmamak koşuluyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye ya da değiştirmeye izin verilmemelidir."

Yapının çevre ile ilişkisi de restorasyonu açısından önem taşımaktadır. Yapı, ana caddeler arkasında kalmış geleneksel doku ve gecekondular arasında yer almaktadır. Konumundan ötürü, yapının algılanmasını zorlaşmaktadır. Yapı mescit işlevini sürdürmektedir. Ayrıca yapının çevresindeki konutlarla olan mesafesinin az olması ve kuzey duvarına bitişik bir konut yer alması gibi nedenler de kitlesel etkisini azalmaktadır.

6.3.3. Restorasyon önerisi

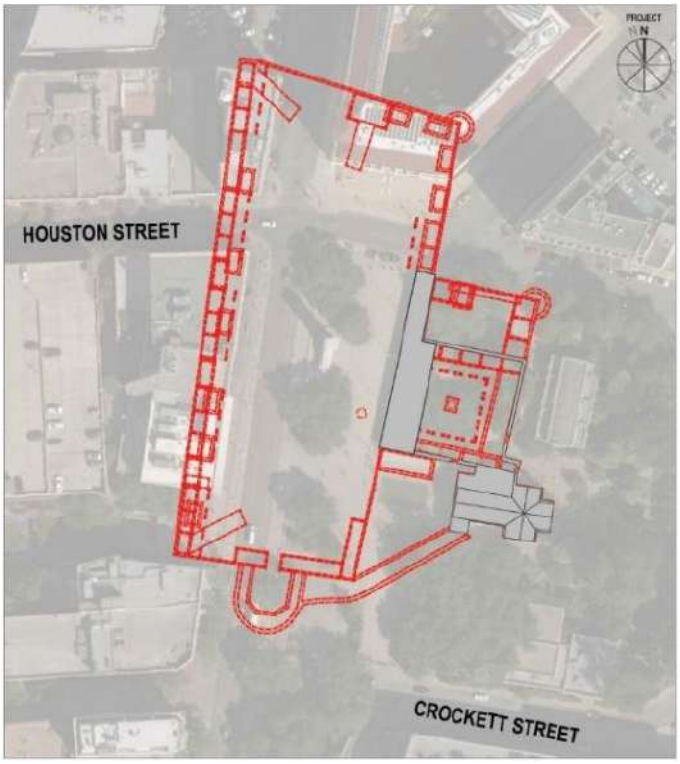
Tez konusu yapı olan Saraç Sinan Mescidi ve Medresesi 1288 yılında inşa edilmiş, 1980 yılında tescillenmiş, 2008 yılında ilk defa resmi onarım görmüş bir Selçuklu yapısıdır (Bakınız: EK-2 Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler, Şekil 2.1-2.35), (VGM Arşivi, 2017). 730 yıl önce inşa edilen bu yapının geçirdiği değişimleri tespit etmek amacıyla öncelikle restitüsyon çalışması yapılması amaçlanmıştır. Ancak yapının gördüğü restorasyon neticesinde, yapı izleri takip edilememektedir. Bu nedenle yapının geçirdiği değişimlerin tespiti için, geniş çaplı arşiv taraması ve kapsamlı bir karşılaştırmalı

çalışma yapılmıştır. Bununla birlikte, 2002-2008 yılları arasında, VGM tarafından yaptırılan esaslı onarım kapsamında yürütülen bu çalışmalar, detaylı olarak incelenmiştir. Sonuç olarak, yapılan kapsamlı karşılaştırmalı çalışma neticesinde, Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasının "bir yapı kompleksinin günümüze ulaşabilen kısmı" olabileceği ve bu kompleksin, yapının vakfiyesinde ve tahrir defterlerinde belirtildiği üzere "Medrese" olabileceği kabul edilmiştir.

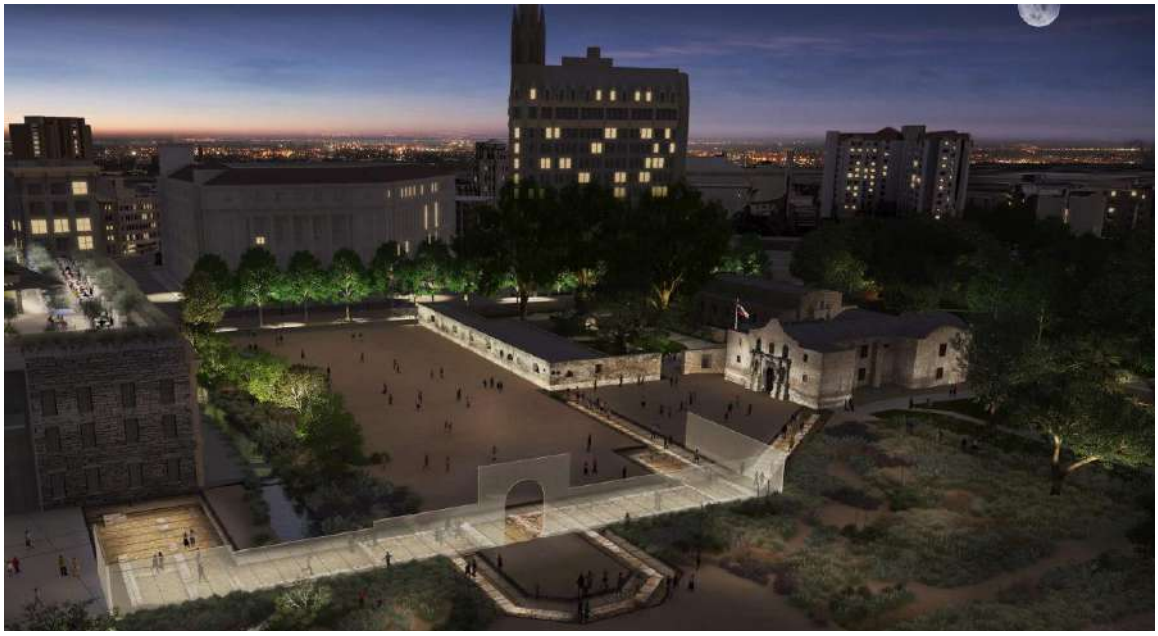
Karşılaştırmalı çalışmada, yapının mevcut plan şemasının medrese plan şemaları ile uyumlu olduğunun tespit edilmesinin ardından, karşılaştırmalı çalışma ile birlikte yapının 2008 yılında geçirdiği restorasyon çalışmaları ve bu sırada yapılan kazılar da dikkate alınarak, yapının mevcut plan şemasının gelişim yönünü tespit etmek amacıyla analizler yapılmıştır. Yapılan analizlere neticesinde; yapının restorasyonu sırasında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında, medresenin yalnızca yapının batı(arka) tarafında yer alma ihtimali üzerinde durulduğu görülmüştür. Dolayısıyla yapının plan şemasının geçmişteki gelişim yönünün tespiti için yapılan bu kazı çalışmaları yetersiz kalmıştır. Tezin "6.3.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasının olası gelişim yönü analizi" başlığı altında ifade edilen dört olası gelişim yönü açısından kazı çalışmalarının tekrarlanması gerekmektedir. Ancak bu çalışmaların tamamlanmasının ardından tam olarak bir restorasyon projesi hazırlanabilir.

Kazı çalışmaları neticesinde "bir yapı kompleksinin günümüze ulaşabilen kısmı" olabileceği kabul edilen Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin temel izlerine ulaşılacak ve yapı medrese unvanını yeniden elde edecektir. Bu başlık altında yapılacak kazı çalışmalarının ardından ortaya çıkarılan temellerin, yapının geçmişteki durumunun okunması ve yapının medrese unvanını geri kazanması adına, sergilenmesi önerilmiştir. Yapının köşe noktalarında temellerin tespitinin ardından, temellerin ışıklandırılması ve cam zemin altında sergilenmesi öngörülmüştür. Bu işlemler yapılırken ortaya çıkarılan temellerin sürekli olarak korunması için gerekli önlemler alınmalıdır ve mevcut yapıya bu işlemler sırasında hiçbir zarar verilmemelidir. Ayrıca arkeolojik alanın tümünü kazmak yerine, mümkün olabildiğince zarar vermeyen tekniklerle araştırma yapılmalıdır. Böylece, bu yapının geçmişteki durumunun, günümüzdeki mevcut plan şemasıyla sınırlı olmadığının anlaşılmasını sağlanacak ve bu kültür varlığının önemini yapıyı bozmadan vurgulayan bir yönteme başvurulmuş olacaktır.

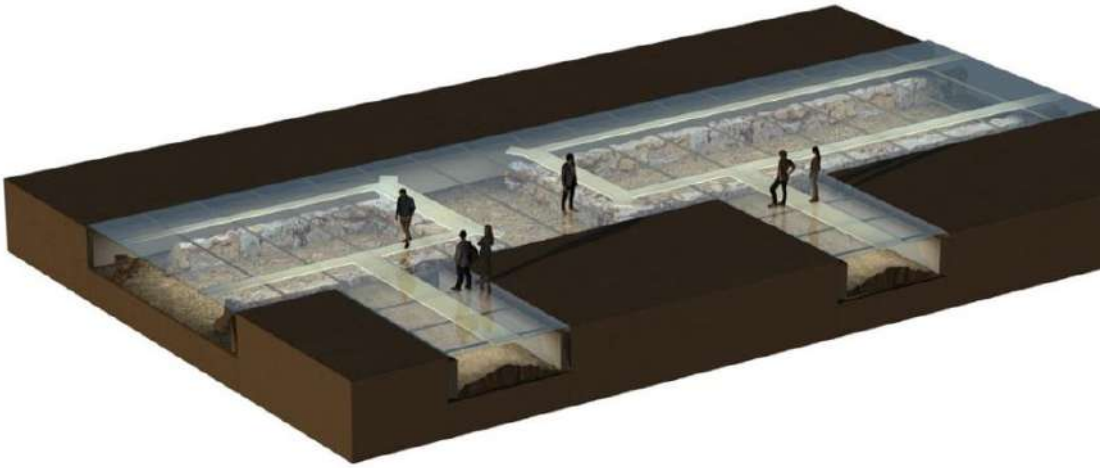
Tez konusu yapının ölçeğine göre çok büyük olmakla birlikte tarihi alanlara ilişkin bu tarz öneriler mevcuttur. Aşağıda görselleri verilen "The Alamo Master Plan" projesi, Amerika Birleşik Devletleri Teksas Eyaleti'nin San Antonio Şehri'nde yer alan ve resmi olarak Mission San Antonio de Valero olarak bilinen Alamo Savaş Alanı için hazırlanmıştır (Bakınız Şekil 6.7- 6.9). Master Plan'ın ana hedeflerinden biri, 1836 Alamo Savaş Alanı'na saygı ve onur kazandırmak olarak belirtilmiştir. Gerekçe olarak ise, günümüzde savaş alanının asfalt sokaklar, kaldırımlarla kaplı olması ve çoğu ziyaretçinin tarihi mekânın öneminin farkında olmaması ifade edilmiştir. Ayrıca zaman içinde gerçekleşen fiziksel değişimlerin, tarihi misyonun gerçek doğasını, organizasyonunu ve yapısını gizlediği ifade edilmiştir. "The Alamo Master Plan"ı 1836 Alamo Savaş Alanı'nı korumaya yönelik olarak; tarihi alanda yer alan Alamo Kilisesi ve diğer tarihi yapıların restorasyonunu, savaş alanında yer alan eğlence mekânlarının kaldırılmasını, alanın üzerindeki yolların trafiğe kapatılmasını ve bu alanda bir Alamo Müzesi oluşturmayı öngörmüştür. Bunlarla birlikte plan, orijinal Alamo duvarlarının temellerini ortaya çıkaracak bir arkeolojik konsept önermektedir, böylece ziyaretçilerin 1836 savaşının kalıntılarını görme ve alanın önemini hatırlama fırsatı olacağı ifade edilmiştir (The Alamo Master Plan, 2018), (The Alamo Master Plan Synopsis, 2018).

Şekil 6.8. Teksas Mission San Antonio de Valero (The Alamo) tarihi yapısının kent içinde konumlanışı (The Alamo Master Plan Synopsis, 2018)

Şekil 6.9. Teksas Mission San Antonio de Valero (The Alamo) tarihi yapısı için arkeolojik restorasyon önerisi (Rivard Report, 2018)

Şekil 6.10. Teksas Mission San Antonio de Valero (The Alamo) tarihi yapısı için belirlenen arkeolojik konsept (The Alamo Master Plan, 2018)

7. SONUÇ

“Ankara İli Altındağ İlçesindeki Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi’nin Restorasyon Kritiği” adlı bu çalışmada, daha önce bilimsel açıdan yeterince incelenmemiş olan yapı detaylı olarak irdelenmiştir. Tez konusu yapı, 1288 yılında inşa edilmiş, 1980 yılında tescillenmiş, 2008 yılında ilk defa resmi onarım görmüş bir Selçuklu yapısıdır. 730 yıllık geçmişi olan bu yapının vakfiyesinde ve adının geçtiği tahrir defterlerinde yapı ile ilgili olarak “Medrese” ifadesi kullanılmaktadır. Ankara’da günümüze ulaşan hiçbir medrese yapısı bulunmamaktadır. Tez konusu yapının plan şemasının “bir yapı kompleksinin günümüze ulaşabilen kısmı” olabileceği göz önünde bulundurularak, bu yapı üzerinde detaylı bir çalışma yapılması amaçlanmıştır.

Çalışmada öncelikle Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi’nin yer aldığı Ankara ili ve Altındağ ilçesinin fiziksel, sosyal ve tarihi özellikleri incelenmiştir. İl ve ilçenin tarihi açıdan incelenmesi ile ilin ve ilçenin mekânsal gelişimi irdelenmiş ve ilişkilendirilmiş, yapının inşa edildiği dönem özellikleri hakkında veri elde edilmiş, koruma açısından şimdiye kadar yapılan çalışmalar ifade edilmiştir.

Bir kültür varlığı olan bu anıtsal yapının; 700 yıldan fazla olan geçmişi olabildiğince araştırılmış; yapı ile birlikte yakın çevresinin tarihi ve mekânsal değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu kapsamda yapı, konumu, yapıldığı tarih ve çevresinin tarihi gelişimi açısından değerlendirilmiştir. Ardından yapı çevresinin günümüzdeki durumunu tespit etmek için, belirlenen alanda “Yakın Çevre Analizi” çalışması yapılmıştır. Ayrıca tez konusu yapı ile ilgili resmi kayıtlardan ulaşılabilen tüm yazılı ve çizili belgeler de belirtilmiş ve tez ekinde verilmiştir.

Yapının konum, tarih ve çevresel olarak incelenmesinin ardından, tez konusu yapının mevcut durumunun tespiti için yapılan çalışmalar ve analizlerden elde edilen veriler aktarılmıştır. Yapının mevcut durumunun tespiti için öncelikle, yapılan yerinde ölçüm ve görsel veriler doğrultusunda “Rölöve Çizimleri” hazırlanmış ve günümüzdeki genel durumu saptanmıştır, ardından “Malzeme Analizi”, “Değişme ve Bozulma Analizi" ile “İç ve Dış Analizler” yapılarak değerlendirilmiştir. Daha sonra bu çalışmalar neticesinde elde edilen veriler sözel ve görsel olarak ifade edilmiştir. İlk olarak yapının tespiti ve tanımlanmasında kullanılan yöntemler anlatılmış, ardından yapının tanımlanması; genel

tanımlama, iç tanımlama, dış tanımlama, taşıyıcı elemanlar, mimari elemanlar, malzeme kullanımı ve fiziksel durum başlıkları altında yapının özelliklerinin incelenmesi ile yapılmıştır.

Rölöve ve analiz çalışmalarının ardından, 730 yıl önce inşa edilen bu yapının geçirdiği değişimleri tespit etmek amacıyla restitüsyon çalışması yapılması amaçlanmıştır. Ancak yapının 2008 yılında gördüğü restorasyon neticesinde, yapı izleri takip edilememiştir. Bu nedenle yapının geçirdiği değişimlerin tespiti için, geniş çaplı arşiv taraması ve kapsamlı bir karşılaştırmalı çalışma yapılmıştır. Yapılan karşılaştırmalı çalışma ile yapının vakfiyesinde geçen "Medrese" ifadesinden, işlevsel ve fiziksel olarak medreselere olan benzerliğinden ve mevcut plan şemasının mescit, eyvan ve türbe birimlerden oluşmasından yola çıkılarak, yapının türüne yönelik araştırma yapılmıştır. Ancak yapının geçirdiği restorasyonda gerçekleştirilen küçük çaplı kazı çalışmaları neticesinde medrese yapısına yönelik "2863 sayılı yasa kapsamında herhangi bir buluntuya" rastlanmadığı belirtilmiştir. Bu kapsamda Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemine ait günümüze ulaşabilen ve kaynaklardan planları elde edilen tüm mescitler ile birlikte tez konusu yapının "bir yapı kompleksinin günümüze ulaşabilen kısmı" olabileceği göz önünde bulundurularak, zaviye (tekke) ve hanikâh yapıları ile medrese yapıları, plan şeması açısından incelenmiştir. Plan şemaları ile birlikte, Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasında mescit, eyvan ve türbe birimleri yer almasından ötürü, tez konusu yapıyla ortak birimlerin yapı içindeki konumları da dikkate alınmıştır. Mescit yapıları arasında, bünyesinde türbe içerenler; zaviye (tekke) ve hanikâh yapıları ile medreseler arasında, bünyesinde mescit ve türbe bulunan yapılar; tablolarda ifade edilmiştir. Ardından Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi karşılaştırmalı çalışma bağlamında değerlendirilmiş ve plan şeması benzer özellik gösteren yapılar ifade edilmiştir.

Müstakil mescitler incelendiğinde, tek, iki ve nadiren üç mekânlı plan şemaları ile karşılaşılmıştır. Bu yapılardan türbe birimi içerenler belirlenmiş ve yakından incelenmiştir. Türbe birimi içeren iki ve üç mekânlı mescitler incelendiğinde Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasına benzer bir plan organizasyonu ile karşılaşılmamıştır. Plan şeması türbe birimi içeren iki mekânlı mescitlerde, türbe ve mescit birimleri bitişiktir. Plan şeması türbe birimi içeren üç mekânlı iki adet mescit tespit edilmiştir. İki mescitte de mescit ile türbe bitişiktir ve türbe ile son cemaat yeri birimleri tez konusu yapı ile karşılaştırıldığında oldukça küçüktür. Dolayısıyla bu yapılar üç mekânlı olmasına rağmen,

mekân organizasyonu ve boyutları açısından Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi plan şeması ile benzerlik göstermemektedir.

Zaviye (tekke) ve hanikâh yapılarının plan şemaları incelendiğinde ise, belirli bir yapı tipolojisi tespit edilememekle birlikte, birkaç yapının tipik plan öğesi içerdiği görülmüştür. Bu yapılarda da mescit ve türbe birimi içerenler belirlenmiş ve yakından incelenmiştir. Ancak incelenen yapılar arasında Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi plan şeması ile benzerlik gösteren bir yapıyla karşılaşılmamıştır. Yalnızca bir hanikâh yapısının, mevcut durumu mekân organizasyonu açısından tez konusu yapı ile benzerlik göstermemekle birlikte, kaynaklarda rastlanan, doğu duvarına bitişik kubbeli bir birim olduğu ve bu birimin mescit olarak kullanıldığı varsayımı doğru kabul edilirse tez konusu yapı ile mekân organizasyonu açısından kısmen benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Medrese yapıları incelendiğinde ise, mescit, eyvan ve türbe birimlerinden oluşan Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasının, medrese plan şeması ile uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca daha önce de ifade edildiği üzere, yapının vakfiyesinde medrese ifadesinin kullanılması ve tahrir defterlerinde medrese ifadesi ile yer alması söz konusudur.

Tezin "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri ve plan şemalarının analizi" başlığı altında medreseler; "Açık Medreseler", "Kapalı Medreseler" ve "Bir Kısmı Kısmen Ayakta Olan Medreseler" olarak ayrı ayrı ele alınmış ve karşılaştırmalı çalışma tabloları hazırlanmıştır. Bu çalışma ile günümüze ulaşabilen ve kaynaklardan planları elde edilen tüm, Danişmentli, Artuklu, Selçuklu ve İlhanlı medreseleri incelenmiş, neticesinde 12.,13. ve 14. yy Anadolu medreseleri analiz edilmiştir.

Yapılan araştırmaların ardından, medreselerde eyvan biriminin mutlaka yer aldığı tespit edilmiştir. Hazırlanan tablolarda medreseler eyvan adedine göre 1 veya 2 eyvanlı ya da 3 veya 4 eyvanlı olarak sınıflandırılmıştır. Eyvanlar konumlarına göre; ana eyvan, giriş eyvanı veya yan eyvan olarak adlandırılmaktadır. Yapılarda ana eyvan biriminin yazlık dershane olarak kullanılmasının yanı sıra, zaman zaman mescit olarak kullanıldığı da görülmektedir. Ayrı bir oda olarak mescit ve türbe birimleri ise her medresede görülmemektedir. Hazırlanan tablolarda konumu bilinen mescitler, "Eyvan Mescit", "Oda Mescit_Tek Kubbeli" ve "Oda Mescit_Dikdörtgen Planlı" olarak sınıflandırılmıştır.

Daha sonra, tezin "Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin Karşılaştırmalı Çalışma Bağlamında Değerlendirilmesi" başlığı altında, "Açık Medreseler", "Kapalı Medreseler" ve "Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler" için ayrı ayrı ele alınmak üzere; Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin plan şeması ile benzer nitelikte özellikler içeren ve mescit/türbe birimlerinin yerleri bilinen yapılar incelenmiştir. Medreseler, mescit biriminin yapı içindeki konumu dikkate alınarak gruplandırılmıştır.

Medrese plan şemaları mescit/türbe birimlerinin konumlarına göre sınıflandırılırken, mescit birimi ön planda tutulmuştur. Ana eyvanı mescit olarak kullanılan medreseler ve oda mescit içeren medreseler ayrı ayrı ele alınmıştır. Plan şemaları, oda mescit ve türbe konumu açısından incelendiğinde iki farklı mekân organizasyonu tespit edilmiştir. Bu mekân organizasyonlarından birinde, oda mescit ve/veya türbe, yapı girişi (portal/taç kapı) yakınında yer almaktadır. Bu mekân organizasyonuna sahip bazı yapılarda, medrese kitlesinin dışında ve medreseye bitişik olan mescit birimi görülmektedir. Diğer mekân organizasyonunda ise, oda mescit ve/veya türbe, ana eyvanın yanında yer alan birimlerde konumlanmıştır. Medreselerde genellikle ana eyvanın yanında yer alan iki birimden biri kışlık dershane ya da oda mescit, diğeri ise türbe olarak kullanılmıştır. Yan eyvanlarda ise böyle bir organizasyon görülmemiştir; yalnızca yan eyvanın mescit olarak kullanıldığı bir örnek mevcutken, yan eyvan konumunun ve yan eyvana bitişik olan birimin, türbe olarak yer aldığı iki örneğe rastlanmıştır.

Bu kapsamda tablolar hazırlanmıştır: "Eyvan Mescitli Açık Medreseler", "Eyvan Mescitli Kapalı Medreseler", "Giriş Yakınında Mescit ya da Türbe Yer Alan Açık Medreseler", "Giriş Yakınında Mescit ya da Türbe Yer Alan Kapalı Medreseler", "Ana Eyvan Yanında Mescit ya da Türbe Yer Alan Açık Medreseler", "Ana Eyvan Yanında Mescit ya da Türbe Yer Alan Kapalı Medreseler", "Eyvan Mescitli ya da Ana Eyvan Yanında Türbe Yer Alan, Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler".

Hazırlanan tablolarda yer alan yapılar, Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi mevcut plan şeması ile benzerlikleri açısından, tezin "Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin Karşılaştırmalı Çalışma Bağlamında Değerlendirilmesi" başlığı altında tek tek incelenmiştir.

Yapılan kapsamlı araştırmalar sonucunda, Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasının "bir yapı kompleksinin günümüze ulaşabilen kısmı" olabileceği ve bu kompleksin, yapının vakfiyesinde ve tahrir defterlerinde belirtildiği üzere "Medrese" olabileceği öngörülmüştür.

Restitüsyona yönelik kapsamlı karşılaştırmalı çalışmanın ardından, Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin günümüzdeki durumunun; çevresel, mimari ve yapısal açılardan değerlendirilmesi için yapılan çalışmalar ifade edilmiştir. Ardından yapının geçirdiği tek resmi esaslı onarım olan ve VGM tarafından 2002-2008 yılı arasında yaptırılan restorasyon çalışmaları detaylı olarak incelenmiştir.

Karşılaştırmalı çalışma referans alınarak, yapının mevcut plan şemasının geçmişteki gelişim yönünün tespiti amacıyla ve analizler yapılmış; gelişim yönü için belirlenen olası durumları olanaklı olanaksız kılan hususlar ifade edilmiş ve en muhtemel durum belirlenmiş; neticesinde yapının medrese unvanını yeniden elde etmesi adına restitüsyon önerisinde bulunulmuştur.

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin eyvan biriminin yanında mescit ve türbe birimi bulunması dikkate alınarak, mevcut eyvan biriminin, Medrese'de "Ana Eyvan" veya "Giriş Eyvanı" olması gerektiği düşünülmüştür. Yan eyvan olma durumu ise örneklerde böyle bir mekân organizasyonuna rastlanmadığı için değerlendirilmemiştir.

Yapılan çalışmada, eyvan biriminin medrese kitlesindeki olası konumuna göre "Eyvan Biriminin Medrese'nin Ana Eyvanı Olması Durumunda" ve "Eyvan Biriminin Medrese'nin Giriş Eyvanı Olması Durumunda" olmak üzere iki durum tespit edilmiştir. Ardından bu başlıklar altında, "Medrese Girişinin Mevcut Plan Şemasının Ön (Doğu) Tarafından Olduğu Durum" ve "Medrese Girişinin Mevcut Plan Şemasının Arka (Batı) Tarafından Olduğu Durum" olmak üzere, medresenin giriş yönü ihtimalleri belirtilmiştir. Bu çalışmaya göre yapının mevcut plan şemasının geçmişteki gelişim yönü için dört olasılık tespit edilmiştir.

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasının bir medresenin günümüze ulaşabilen kısmı olabileceği öngörülerek hazırlanan bu dört adet gelişim yönü analizi değerlendirildiğinde, yapının gelişim yönünün tespitinin doğru biçimde yapılması için kazı

çalışması yapılması gerektiği anlaşılmaktadır. VGM tarafından yapılan restorasyon sırasında gerçekleştirilen kazı çalışmaları, yalnızca yapının arka (batı) bölümünde yapılmıştır ve olası gelişim yönü analizleri incelendiğinde bu çalışma yetersiz kalmaktadır. Yapının doğu (ön) yönüne, bahçe ile arasında kot farkı bulunan ve mülkiyet sınırları dışında kalan yol tarafına doğru gelişmiş olması da olasıdır. Bu durum bu yönde gelişimi olanaksız kılan bir özellik olarak alınmamıştır. Burada toprak kayması ya da yol geçmesi gibi durumlar yaşanmış olabilir. Yapının 10 yıl önce yapılan restorasyonla geçirdiği değişim göz önüne alındığında, 730 yılda büyük değişim göstermesi doğaldır.

Eyvan biriminin medrese kitlesindeki olası konumuna ve medresenin olası giriş yönüne göre belirlenen dört gelişim yönü analizi, bu durumları olanaklı ve olanaksız kılan özellikler bakımından değerlendirildiğinde, bunlardan birinin daha fazla olanaklı kılan özelliğe sahip olduğu görülmüştür. Bu çalışmaya göre yapının mevcut plan şemasının geçmişteki gelişim yönü için en muhtemel olasılık, "Mevcut yapının eyvan biriminin Medrese'nin ana eyvanı olduğu ve Medrese girişinin mevcut plan şemasının ön (doğu) tarafından olduğu durum" olarak tespit edilmiştir. Bu durumla ilgili dahi olanaksız kılan birkaç özellik olmakla birlikte, yapının sağlıklı restitüsyonu için, gelişim yönü analizleri doğrultusunda plan şemasının gelişebileceği alanlarda kazı çalışması yapılması ve özgün olduğu varsayılan taş, tuğla gibi malzemelerden ve harçlarından örnek alınıp analiz yapılması gerekmektedir.

Yapının mevcut plan şemasının geçmişteki gelişim yönü için en muhtemel olasılığın "Mevcut yapının eyvan biriminin Medrese'nin ana eyvanı olduğu ve Medrese girişinin mevcut plan şemasının ön (doğu) tarafından olduğu durum" olarak belirlenmesinin ardından, bu gelişime göre yapı kitlesinin olası sınırlarını belirlemek için ayrı bir çalışma yapılmıştır. Bu değerlendirmeye göre Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin medrese kitlesinin bir parçası olması durumunda ve belirlenen en muhtemel gelişim yönü analizine göre değerlendirildiğinde, olası boyu, en az 17 m en fazla 21 m olarak öngörülmüştür. Yapının "Mevcut yapının eyvan biriminin Medrese'nin ana eyvanı olduğu ve Medrese girişinin mevcut plan şemasının ön (doğu) tarafından olduğu durum"a göre belirlenen, olası gelişim yönü ve girişi, en büyük ve en küçük boyutları ile arazideki konumu da çizim olarak verilmiştir.

Saraç Sinan Mescidi ve Türbesinin cepheleri incelendiğinde, özellikle doğu (ön) cephede, çok sayıda örgü çeşidi görülmektedir. Yapının pencereleri içeren doğu (ön) cephesinde görülen taş örgü çeşitliliği, pencerelerin özgün olmama durumunun mevcut olabileceğini göstermektedir. Ayrıca eyvan önü kemerinin, kubbenin ve kubbeye geçişin, malzeme açısından özgün olup olmama durumu da restitüsyon açısından önem taşımaktadır. Bununla birlikte, cephede farklı noktalarda tekil tuğla malzeme ya da küçük örgüler görülmektedir. Tüm bunlar cephedeki malzemelerin özgünlüğünün sorgulanmasına sebebiyet vermektedir. Sonuç olarak, yapının sağlıklı restitüsyonu için, özgün olduğu varsayılan taş, tuğla malzemelerinden ve harçlarından örnek alınıp analiz yapılması gerekmektedir. Ancak bu şekilde yapının farklı yerlerinden alınan aynı malzemeye ait örneklerin, aynı özellikleri taşıyıp taşımadığı anlaşılabilecektir. Yapı restore edildiği için, tez çalışması kapsamında örnek alınıp analiz yapılması gibi bir çalışmaya imkân bulunamamıştır.

Ardından, yapılan restorasyon uluslararası tüzük ve anlaşmalar çerçevesinde kritik edilmiştir. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin 2008 yılında geçirdiği VGM tarafından gerçekleştirilen esaslı onarımda, restorasyon projesinin; dönem eklerinin değerlendirilmesi ve malzeme bozulmalarının (çürüme, kopma, kayıplar vs.) giderilmesi kriterlerine göre hazırlandığı belirtilmiştir. Yapının restorasyonu sırasında yapılan müdahaleler, Venedik Tüzüğü ve onarım teknikleri açısından değerlendirilmiştir. Restorasyon sırasında yapıda uygulanan "Temizleme", "Sağlamlaştırma", "Tamamlama", "Yeni Ek" gibi uygulamalar tüzükte yer alan ilkelere uygun olarak değerlendirilirken; bazı müdahaleler ise ilkelerle çelişmektedir. Yapının eyvan kısmının batı duvarında restorasyon sırasında açılan ve restorasyon sırasında yapılan arka avlu ile müştemilata geçiş sağlayan kapı biçimindeki açıklık ile plan şemasının değiştirilmesi; yapıda görülen bozulmalar nedeniyle korumanın kalıcılığının sağlanamaması; yapının 2008 yılında geçirdiği restorasyona ilişkin yapılan arşiv çalışmalarında herhangi bir restitüsyon çalışmasına, malzeme analizine ve karşılaştırmalı çalışmaya rastlanmadığı gibi yapılan kazı çalışmalarının da yetersiz olması gibi hususlar, yapının geçirdiği restorasyona ilişkin olarak koruma ilkeleri ile çelişen hususlardır. Ayrıca öngörülen kazı çalışmaları için uyulması gereken ilkeler de bu kapsamda belirtilmiştir. Yapının çevresi ile ilişkisi de ilkeler doğrultusunda değerlendirilmiştir ve olumsuzluklar ifade edilmiştir. Yapı, ana caddeler arkasında kalmış geleneksel doku ve gecekondular arasında yer almaktadır. Konumundan ötürü, yapının algılanmasını zorlaşmaktadır. Bununla birlikte yapının çevresindeki konutlarla olan

mesafesinin az olması ve kuzey duvarına bitişik bir konut yer alması gibi hususlar da kitlesel etkisini azalmaktadır.

Sonuç olarak, yapılan kapsamlı karşılaştırmalı çalışma neticesinde, mevcut plan şemasının "bir yapı kompleksinin günümüze ulaşabilen kısmı" olabileceği ve bu kompleksin vakfiyesinde ve tahrir defterlerinde belirtildiği üzere "Medrese" olabileceği kabul edilen Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin restitüsyon ve restorasyonunun sağlıklı olarak projelendirilebilmesi için, Tezin "Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin mevcut plan şemasının olası gelişim yönü analizi" başlığı altında ifade edilen dört olası gelişim yönü ve içlerinde belirlenen en muhtemel olasılık üzerinden değerlendirilmesi ve kazı çalışmalarının tekrarlanması gerekmektedir. Ayrıca malzeme analizi de yapılmalıdır. Ancak bu çalışmaların tamamlanmasının ardından tam anlamıyla restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanabilir.

Yapılan kapsamlı karşılaştırmalı çalışma ile mevcut plan şemasının olası gelişim yönü analizi referans alınarak gerçekleştirilecek kazı çalışmaları neticesinde, "bir yapı kompleksinin günümüze ulaşabilen kısmı" olabileceği kabul edilen Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi'nin temel izlerine ulaşılması, öngörülmüştür. Yapılacak kazı çalışmalarının ardından ortaya çıkarılması öngörülen temellerin, yapının geçmişteki durumunun okunması ve yapının "Medrese" unvanını geri kazanması adına, sergilenmesi önerilmiştir. Yapının köşe noktalarında temellerin tespitinin ardından, temellerin ışıklandırılması ve cam zemin altında sergilenmesi önerilmiştir. Bu işlemler yapılırken ortaya çıkarılan temellerin sürekli olarak korunması için gerekli önlemler alınmalıdır ve mevcut yapıya bu işlemler sırasında hiçbir zarar verilmemelidir. Ayrıca arkeolojik alanın tümünü kazmak yerine, mümkün olabildiğince zarar vermeyen tekniklerle araştırma yapılmalıdır. Böylece, bu yapının geçmişteki durumunun, günümüzdeki mevcut plan şemasıyla sınırlı olmadığının anlaşılmasını sağlanacak ve bu kültür varlığının önemini yapıyı bozmadan vurgulayan bir yönteme başvurulmuş olacaktır.

Bu öneri ile birlikte, tez konusu yapının ölçeğine göre çok büyük olmakla birlikte, örnek konsept olarak Amerika Birleşik Devletleri Teksas Eyaleti'nin San Antonio Şehri'nde yer alan ve resmi olarak Mission San Antonio de Valero olarak bilinen Alamo Savaş Alanı için hazırlanan "The Alamo Master Plan" projesinin görsellerine tezde yer verilmiştir. Master

Plan, orijinal Alamo duvarlarının temellerini ortaya çıkaracak bir arkeolojik konsept önermektedir.

Bu tez çalışması ile 730 yıllık geçmişe sahip bir Anadolu Selçuklu Devleti dönemi taşınmaz kültür varlığının önemi vurgulanmış, geçirdiği restorasyon irdelenmiş, koruma önerilerinde bulunulmuş ve gelecek nesillere daha sağlıklı bilgilerle bırakılması sağlanmıştır.

KAYNAKLAR

Ahunbay Z. (2011). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. (Altıncı Baskı). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayın, 70-163.

Aksulu I. ve Kuntay O. (2013). *Kimlikli Kent Tokat*. Ankara: Hazar Reklam San. Tic. ve Ltd. Şti., 45-101.

Aktüre S. (2000). 16. Yüzyıl Öncesi Ankara'sı Üzerine Bilinenler. A.T. Yavuz. (Derleyen). *Tarih İçinde Ankara*. (İkinci Baskı). Ankara: TBMM Basımevi, 5-38.

Alemdar K. (2000). Seyahatnamelerde Ankara. A.T. Yavuz. (Derleyen). *Tarih İçinde Ankara* (İkinci Baskı). Ankara: TBMM Basımevi, 98.

Altındağ Belediyesi. (1987). *Ankara Kalesi Koruma Geliştirme İmar Planı Projesi*. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi A.Ş., 66-256.

Altındağ Belediyesi. (1994). *Altındağ 94*, Ankara: Kozan Ofset Matbaacılık Sanayi Ticaret Ltd. Şti., 11.

Ankara Büyükşehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü (KUDEM) Arşivi, Ankara (2017).

Arslan M. (2017). *Anadolu'da Selçuklu Çağı Cami ve Mescit Mimarisi (Plan-Mimari-Süsleme)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1331-2658.

Bakırer Ö. (1981). *Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı I*. (Birinci Baskı). Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1-211.

Bektaş Y. (2011). *Ankara Eski Altındağ Yerleşim Bölgesi'nde Mekânsal Ayrışma*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri, 58.

Bilgin İ. (1978). *Über die Tekke-Architektur des 13. Jahrhunderts in Anatolien*. Paper presented at the Fifth İnternational Congress of Turkish Art, Budapeşte, 185.

Dilaver S. (1971). Anadolu'daki Tek Kubbeli Selçuklu Mescitlerinin Mimarlık Tarihi Yönünden Önemi. *Sanat Tarihi Yıllığı*, 1(4), 17-20.

Ergenç Ö. (2000). 16. Yüzyıl Ankara'sı: Ekonomik, Sosyal Yapısı ve Kentsel Özellikleri. A.T. Yavuz. (Derleyen). *Tarih İçinde Ankara* (İkinci Baskı). Ankara: TBMM Basımevi, 49.

Erkal F., Kıral Ö. ve Günay B. (2005). Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı: 1986-2006 Koruma Planından Yenileme Planına. *Planlama Dergisi*, 19(4), 34-45.

Erzen A. (1946). *İlk Çağda Ankara*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 15-28.

Eyice S. (1972). *Ankara'nın Eski Bir Resmi, Tarihi vesika olarak resimler- Ankara'dan bahseden seyyahlar- Eski bir Ankara resmi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları,

114-115.

Galib M. (1996). *Ankara: Mescidler, Camiler, Mezarlıklar, Kitabeler*. Ankara: Altındağ Belediyesi Kültür Yayınları, 22-99.

Hacıgökmen M.A. (2011). *Ahiler Şehri Ankara XIII-XIV-XV. Yüzyıllarda Ankara'da Ahilik ve Ahiler.* Konya: Kömen Yayınları, 8-144.

Hasol D. (2008). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü* (Onuncu Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 105, 318.

Hersek C.M. (2001). Sivas'taki Selçuklu Dönemi Medreselerinin Restitüsyon ve Restorasyon Sorunları Üzerinde Genel Bir Değerlendirme. O. Eravşar. (Derleyen). *I. Uluslar Arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiriler-I*. Konya. Selçuk Üniversitesi Selçuk Araştırmaları Merkezi Yayını, 389.

İnternet: Ankara Kalkınma Ajansı. İstatistiklerle Ankara 2017, 2017: 134. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.ankaraka.org.tr%2Ftr%2Fattachment%2F%25C4%25B0statistiklerle-Ankara 017. pdf%3Fi%3D0%26newsId%3D4028&date=2018-05-04, Son Erişim Tarihi: 04.05.2018.

İnternet: ASKİ Genel Müdürlüğü. Altındağ haritası. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.aski.gov.tr%2Ftr%2FIcerik.aspx%3Fdetay%3D978%26id%3D879&date=2018-05-04, Son Erişim Tarihi: 04.05.2018.

İnternet: Coğrafya Dünyası. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.cografya.gen.tr%2Ftr%2Fankara%2Ffiziki.html&date=2018-09-02, Son Erişim Tarihi: 02.08.2018.

İnternet: Coğrafya Harita. Ankara idari haritası. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fcografyaharita.com%2Fturkiye_mulki_idare_haritalari.html&date=2018-05-04, Son Erişim Tarihi: 04.05.2018.

İnternet: Goethe-Institut, 2010. Cengizkan A. *Türkiye için Modern ve Planlı bir Başkent Kurmak: Ankara 1920-1950*. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.goethe.de%2Fins%2Ftr%2Fank%2Fprj%2Furs%2Fgeb%2Fsta%2Ftrindex.htm&date=2018-05-06, Son Erişim Tarihi: 06.05.2018.

İnternet: Goethe-Institut, 2010. Lörcher Planı. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.goethe.de%2Fins%2Ftr%2Fank%2Fprj%2Furs%2Fgeb%2Fsta%2Floe%2Ftrindex.htm&date=2018-05-06 , Son Erişim Tarihi: 06.05.2018.

İnternet: Google Earth, 2018. "Saraç Sinan Türbesi". URL: http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2Feartth%2F&date=2018-09-02, Son Erişim Tarihi: 02.08.2018.

İnternet: ICOMOS (Internationel Council On Monuments and Sites). The Nara Document On Authentıcıty 1994. URL: http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Fwww.icomos.org%2Fen%2F179-articles-en-francais%2Fressources%2Fcharters-and-standards%2F386-the-nara-document-on-authenticity-1994&date=2018-06-03, Son Erişim Tarihi: 03.06.2018.

İnternet: Kaymakamlık. Altındağ, genel coğrafya ve yeryüzü şekilleri. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.altindag.gov.tr%2Fcografya&date=2018-09-02, Son Erişim Tarihi: 02.08.2018.

İnternet: Kaymakamlık. Altındağ, iklim ve bitki örtüsü. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.altindag.gov.tr%2Fiklim-ve-bitki-ortusu&date=2018-09-02, Son Erişim Tarihi: 02.08.2018.

İnternet: Kur'an-ı Kerim, Cin Suresi, 18. Ayet. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fkuran.diyanet.gov.tr%2Ftefsir%2FCin-suresi%2F5465%2F18-ayet-tefsiri&date=2018-05-06, Son Erişim Tarihi: 06.05.2018.

İnternet: Rivard Report. "Public Delivers Strong Criticism of Alamo Plaza Redesign". URL:http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Ftherivardreport.com%2Fpublic-delivers-strong-criticism-of-alamo-plaza-redesign%2F&date=2018-06-03, Son Erişim Tarihi: 03.06.2018.

İnternet: The Alamo Master Plan. "Rendering of archaeology concept that would reveal what remains of the original Alamo walls". URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fthealamo.org%2Falamomasterplan%2Findex.html&date=2018-06-03, Son Erişim Tarihi: 03.06.2018.

İnternet: The Alamo Master Plan Synopsis. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fthealamo.org%2Falamomasterplan%2Findex.html&date=2018-06-03, Son Erişim Tarihi: 03.06.2018.

İnternet: TÜİK. Yıllara göre illerin yıllık nüfus artış hızı ve nüfus yoğunluğu. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.tuik.gov.tr%2FPreIstatistikTablo.do%3Fistab_id%3D1591&date=2018-09-02, Son Erişim Tarihi: 02.08.2018.

İnternet: Valilik. Ankara, bitki örtüsü. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.ankara.gov.tr%2Fbitki-ortusu&date=2018-09-02, Son Erişim Tarihi: 02.08.2018.

İnternet: Valilik. Ankara, dağlar ve akarsular ile yapay ve doğal göller. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.ankara.gov.tr%2Fdaglar-ve-akarsular-ile-yapay-ve-dogal-goller&date=2018-09-02, Son Erişim Tarihi: 02.08.2018.

İnternet: Valilik. Ankara, eğitim. URL:

http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.ankara.gov.tr%2Fegitim&date=2018-09-02, Son Erişim Tarihi: 02.08.2018.

İnternet: Valilik. Ankara, genel coğrafya ve yeryüzü şekilleri. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.ankara.gov.tr%2Fgenel-cografya-ve-yeryuzu-sekilleri&date=2018-09-03, Son Erişim Tarihi: 03.08.2018.

İnternet: Valilik. Ankara, genel iklim durumu. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.ankara.gov.tr%2Fiklimi&date=2018-09-03, Son Erişim Tarihi: 03.08.2018.

İnternet: Wikipedia. Ankara içinde Altındağ ilçesi. URL: http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2FSiteler%2C_Alt%25C4%25B1nda%25C4%259F&date=2018-09-03, Son Erişim Tarihi: 03.08.2018.

İnternet: Wikipedia. Türkiye haritasında Ankara'nın yeri. URL: http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2FDosya%3ALatrans-Turkey_location_Ankara.svg&date=2018-05-04, Son Erişim Tarihi: 04.05.2018.

İnternet: YÖK. Ankara'da yer alan üniversiteler. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.yok.gov.tr%2Fweb%2Fguest%2Funiversitelerimiz&date=2018-05-04, Son Erişim Tarihi: 04.05.2018.

İnternet: 2023 Ankara Nazım İmar Planı Açıklama Raporu, 2006: 181,182, 207-210. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.ankara.bel.tr%2Ffiles%2F3113%2F4726%2F7225%2F5-sosyodemografi.pdf&date=2018-05-04, Son Erişim Tarihi: 04.05.2018.

İnternet: 2023 Ankara Nazım İmar Planı Açıklama Raporu, 2006: 45, 46, 51-53, 55, 56, 57.URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.ankara.bel.tr%2Ffiles%2F6513%2F4726%2F6062%2F2-tarihce.pdf&date=2018-05-06, Son Erişim Tarihi: 06.05.2018.

Kılcı A. (2009).Ankara Saraç Sinan Camisi 2008 Yılı Restorasyonu. K. Pektaş, S. Cirtil, S. Ö. Cirtil, G. K. Öztaşkın, H. Özdemir, E. Aktuğ, R. Uykur. (Editörler). *XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul. Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınları, 3-6.

Kılcı A. ve Günel G. (2015). Ankara Şehri 1924 Haritası: Eski Bir Haritada Ankara'yı Tanımak. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-3.

Köroğlu H. (1999). *Konya ve Anadolu Medreseleri.* Konya: Sebat Ofset Matbaacılık, 203, 206.

Kuban D. (2008). *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*. (İkinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 161-220.

Kuran A. (1969). *Anadolu Medreseleri.* (Cilt 1). Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1-146.

Öney G. (1971). *Ankara'da Türk Devri Yapıları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 24, 25.

Özakın R. (1995). *13. yy. Tek Kubbeli Anadolu Selçuklu Mescidleri*, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1-273.

Özcan K. (2006). Anadolu-Türk Kent Tarihinden Bir Kesit: Selçuklu Döneminde Anadolu-Türk Kent Model(ler)i. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(38), 175.

Özmen F. (2004). *Türkiye Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi'nde Ankara*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 28-83.

Parlak S. (2004). *Merkezi Kubbe-Eyvan İlişkisinin Esas Olduğu Anadolu Selçuklu Dönemi Tarikat Yapıları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 105-297.

Serin U. (2014). Bizans Ankara'sı ve Kaybolan Bir Kültür Mirası: 'St. Clement' Kilisesi. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi,* 31(2), 76.

Sözen M. (1970). *Selçuklular ve Beylikler Devri Anadolu Medreseleri* (Cilt 1). Ankara: İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, 1-222.

Sözen M. (1972). *Selçuklular ve Beylikler Devri Anadolu Medreseleri* (Cilt 2). Ankara: İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, 1-248.

Tankut G. (1988). Ankara'nın Başkent Olma Süreci. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi,* 8(1), 98.

Tanyeli U. (1987). *Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11.-15. yy)*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 86, 87.

Tayla H. (2007). *Geleneksel Türk Mimarisinde Yapı Sistem ve Elemanları I* (Birinci Baskı). İstanbul: Mas Matbaacılık A.Ş., 186.

Tekeli, İ. (1986). *Ankara 1995'den 2015'e Ankara Büyükşehir Belediyesi*. Ankara: EGO Genel Müdürlüğü Yayınları, 4, 5.

Tekeli İ. (1978). Cumhuriyet Döneminde (1923-1973) Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi. E. Türkcan (Editör). *Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi*. Ankara. Türk İdareciler Derneği Yayınları, 39, 42.

TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. (2007). *Ulus Paneli: Ankara Tarihi Kent Merkezi-I.* Ankara: Matsa Basımevi, 13-126.

TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. (2008). *Ankara'nın Geleceğini Tasarlamak Kentin Kültür Katmanları 2: Ankara'nın Türk İslam Dönemi.* Ankara: Matsa

Basımevi, 31.

TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. (2011). *Ankara/Altındağ Tarihi Kent Merkezi Mimarlık Rehberi*. Ankara: Mattek Matbaacılık, 105.

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi. (2005). *Geçmişten Geleceğe Anadolu'da Malzeme ve Mimarlık.* İstanbul: Çizgi Basım Yayın Ltd. Şti., 80-132.

Tunçer, M. (2000). *Tarihsel Çevre Koruma Politikaları: Ankara*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2-45.

Tunçer, M. (2001). *Ankara (Angora) Şehri Merkez Gelişimi (14.-20. yy).* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 32, 37.

Tunçer M. (2013). Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı Koruma Planı, Niteliği ve İptaline İlişkin Gerekçeler. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 11-33.

Ülkekul, C. (1998). *Türk Haritacılık Tarihi*. İstanbul: Dönence Basım Yayın Hizmetleri, 83.

Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) Arşivi, Ankara (2017).

Yavuz F. (1952). *Ankara'nın İmarı ve Şehirciliğimiz*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları, 15-42.

Zakar L.ve Eyüpgiller K.K. (2015). *Mimari Restorasyon Koruma Teknik ve Yöntemleri*. İstanbul: Ömür Matbaacılık A.Ş., 41.

EKLER

EK-1. Yakın çevre analizi

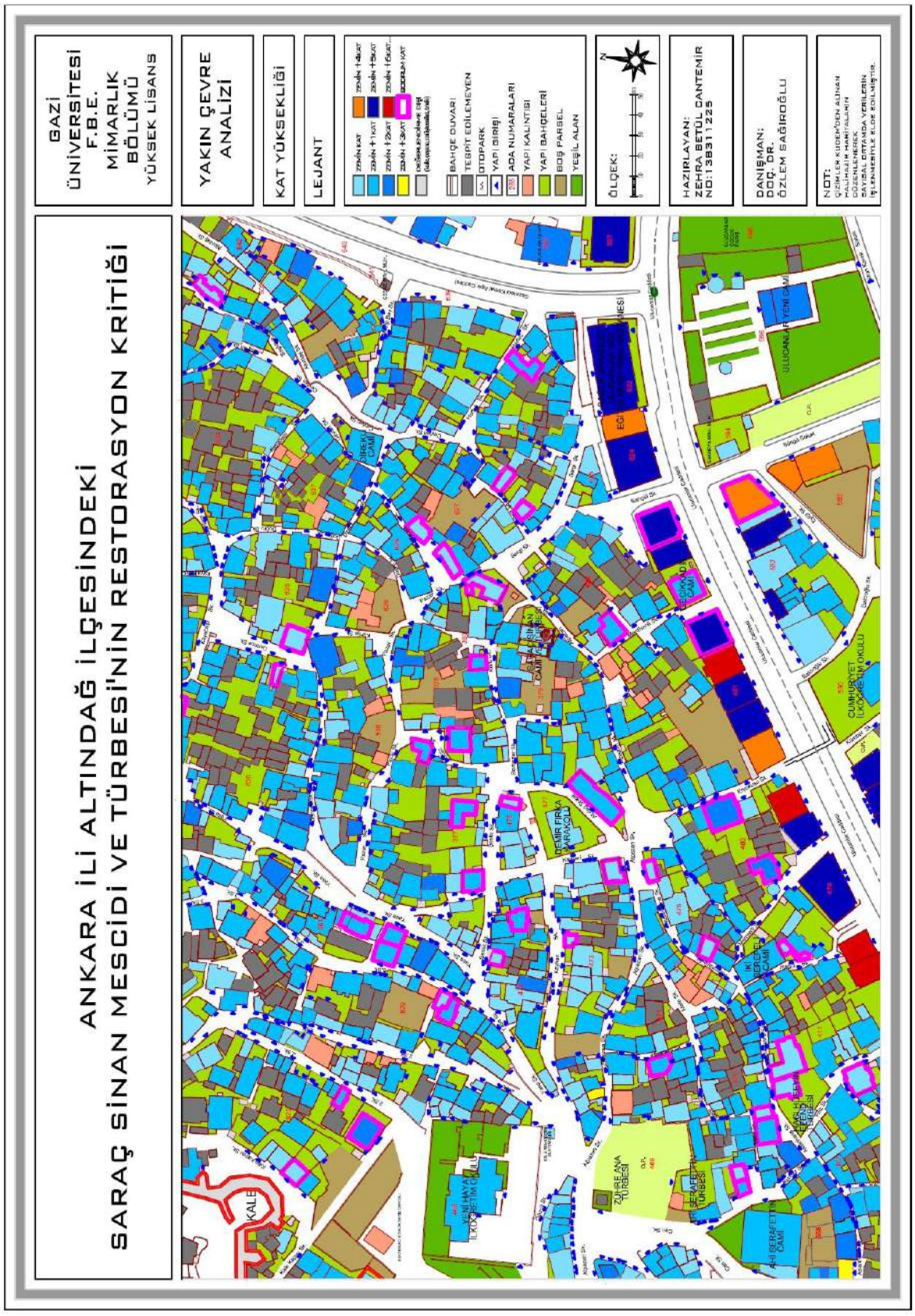
Şekil 1.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi Yakın Çevre Analizi, Baz Pafta

EK-1. (devam) Yakın çevre analizi

Şekil 1.2. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi Yakın Çevre Analizi, Arazi Kullanımı

EK-1. (devam) Yakın çevre analizi

Şekil 1.3. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi Yakın Çevre Analizi, Kat Yüksekliği

EK-1. (devam) Yakın çevre analizi

Şekil 1.4. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi Yakın Çevre Analizi, Tescil Durumu

EK-1. (devam) Yakın çevre analizi

Şekil 1.5. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi Yakın Çevre Analizi, Yapım Dönemi

EK-1. (devam) Yakın çevre analizi

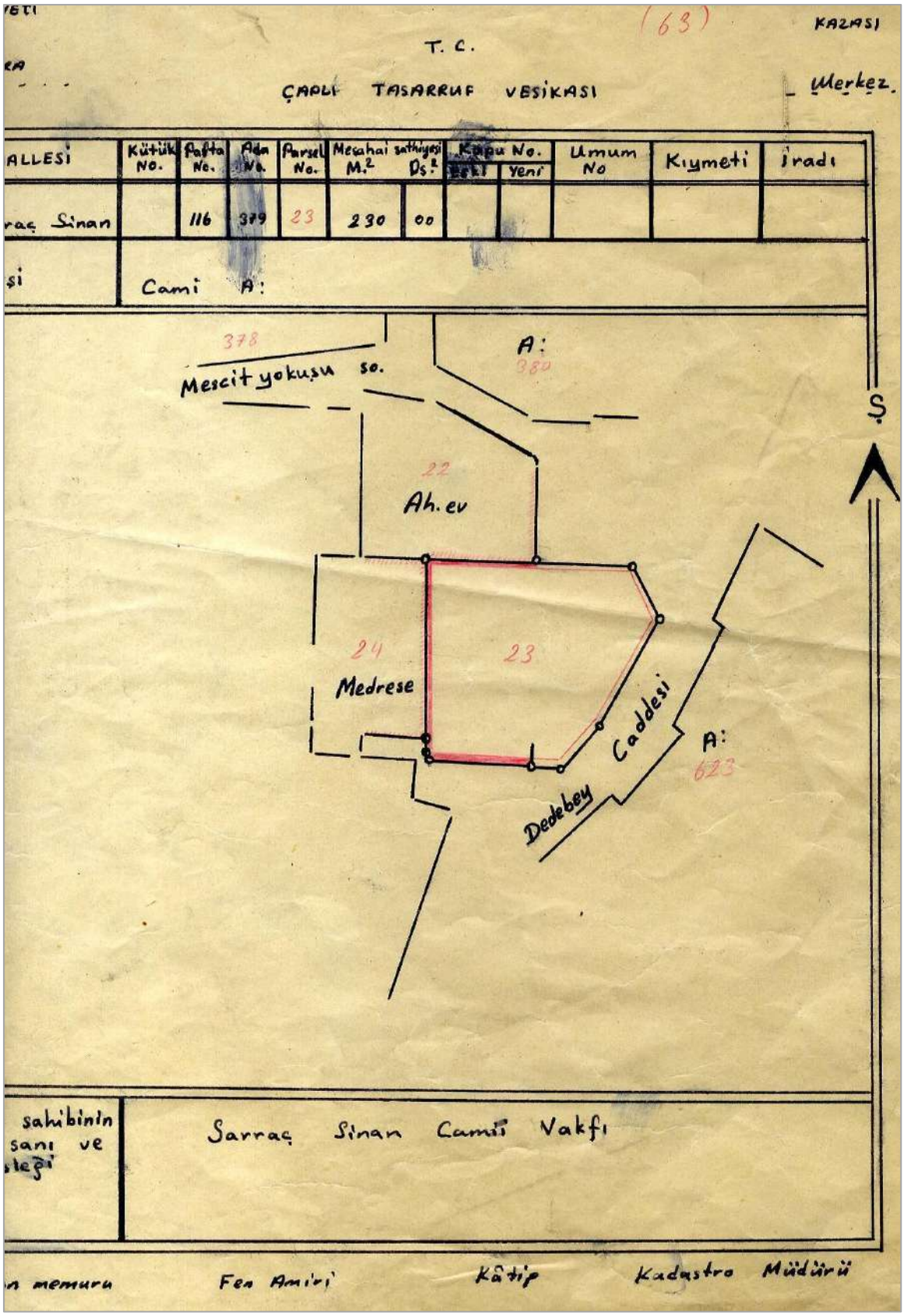
Şekil 1.6. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi Yakın Çevre Analizi, Yapım Tekniği

EK-1. (devam) Yakın çevre analizi

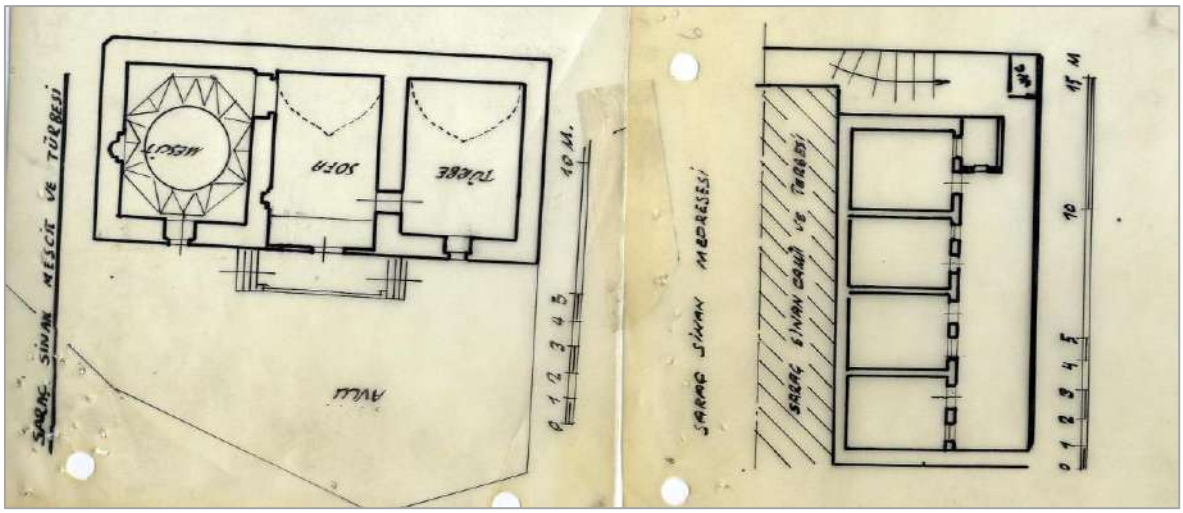
Şekil 1.7. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi Yakın Çevre Analizi, Yapısal Durum

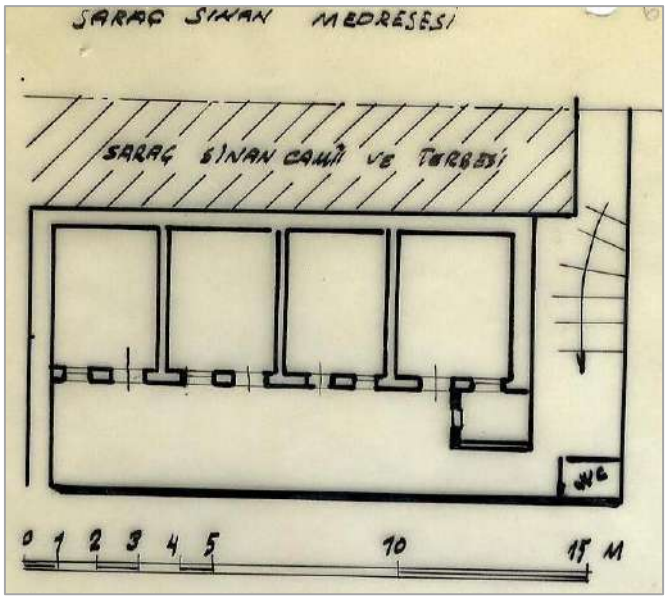
EK-2. Kamu kurumu arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

Şekil 2.1. Çaplı Tasarruf Vesikası (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

Şekil 2.2. Çaplı Tasarruf Vesikası ekleri (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

T. C.
BAŞBAKANLIK KÜLTÜR MÜSTEŞARLIĞI
GAYRİMENKUL ESKİ ESERLER ve ANITLAR
YÜKSEK KURULU

KARAR - 5 -

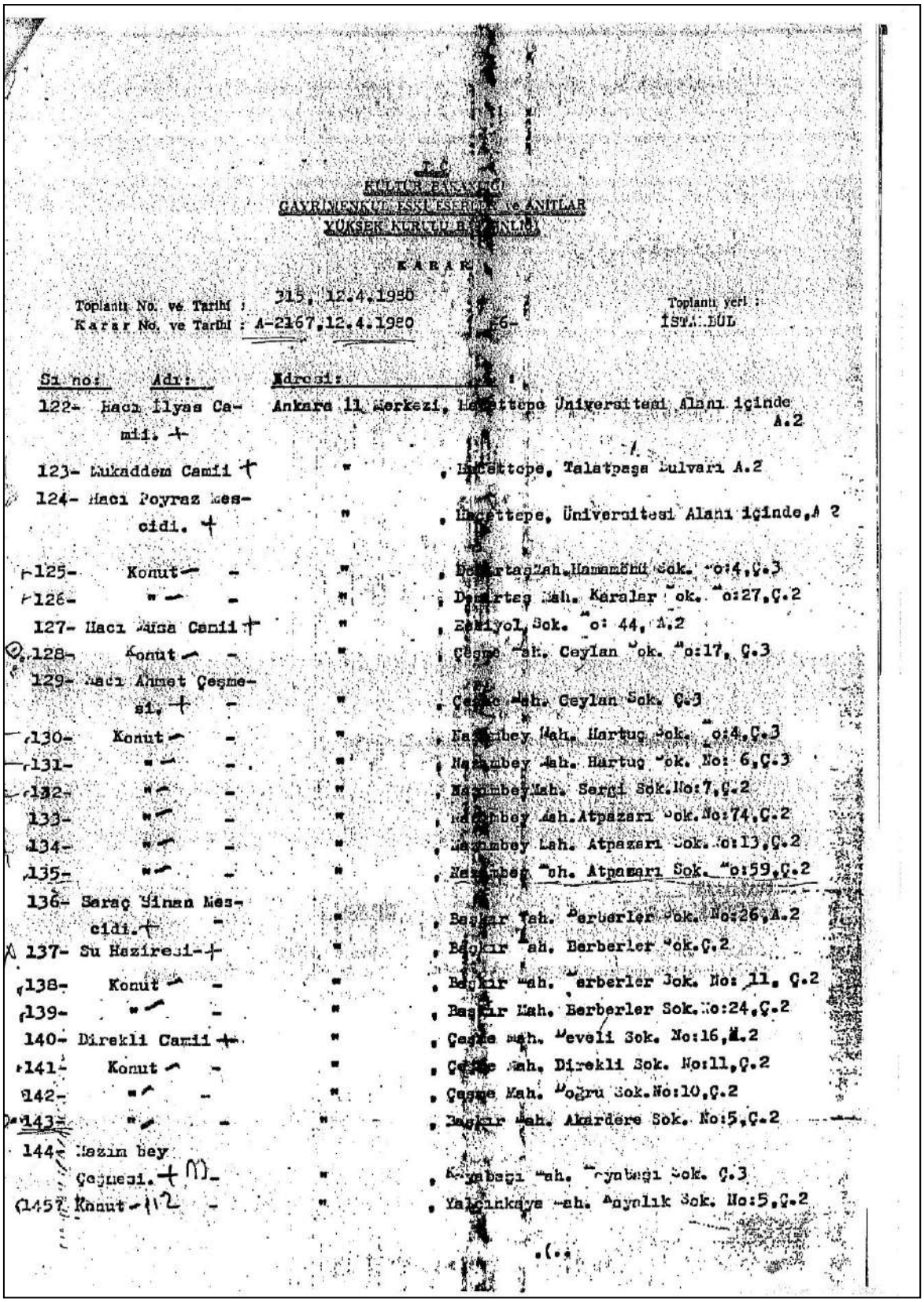
Toplantı No ve Tarihi : 226 - 13.X.1972
Karar No. ve Tarihi : 6691 - 14.X.1972 Toplantı yeri : İstanbul

Şunlu Hanın Güneyinde) (Fiş No:65 m)
- Saraçlar Mescidi (Fiş No:66)
- Saraçlar Mesçidi Çeşmesi (Fiş No:66 a)
- Eski Ev(Dış Hisar-Doyran Sokak No:9)(Fiş No:67)
- Ramazan Şemsettin Mescidi (Fiş No:68)
- Ramazan Şemsettin Çeşmesi (Fiş No:68 a)
- Eski Ev(Dış Hisar-Kale Kapısı Sokak No:8-10)(Fiş No:69)
- Çengel Han (Fiş No:70)
- Pilavoğlu Hanı (Fiş No:71)
- Reçber Hanı (Fiş No:72)
- Yeni Han (Fiş No:73)
- Kıbrıs Hanı (Fiş No:74)
- Dükkânlı Eski Bina(Koyun Pazarı Sokak No:54-56)(Fiş No:74m)
- Hacı Arap Camii(Ahî Arap Camii)(Fiş No:75)
- Kesikbaş Türbesi (Fiş No:76)
- Ahî Şerafettin Camii (Fiş No:77)
- Ahî Şerafettin Çeşmesi (Fiş No:77a)
- Ahî Şerafettin Zaviyesi (Fiş No:77b)
- Ahî Şerafettin Türbesi (Fiş No:77c)
- Ahî Şerafettin Haziresi (Fiş No:77d)
- Tiritoğlu Türbesi (Fiş No:78)
- İki Şerefeli Camii (Fiş No:79)
- Altı Aylık Çeşmesi (Fiş No:80)
- Eski Ev(At Pazarı Sokak No:59)(Fiş No:80 m)
- Berber Sokağı Çeşmesi (Fiş No:81)
- Saraç Sinan Mescidi (Fiş No:82)
- Saraç Sinan Türbesi(Saraç Sinan Mescidi içinde)(Fi No:82a)
- Eski Ev(At Pazarı Sokak No:61/A)(Fiş No:82m)
- Su Hazinesi(Nazım Bey Mahallesi,At Pazarı Sokakta Saraç Sinan Mescidi Kuzey-Doğusunda)(Fiş No:83)
- Hacı Ahmet Çeşmesi(Fiş No:84)
- Eski Ev(Çeşme Mahallesi Ceylan Sokak No:6)(Fiş No:85)

./.

Şekil 2.3. 1972 Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Kararı (KUDEM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

KÜLTÜR BAKANLIĞI
GAYRİMENKUL ESKİ ESERLER ve ANITLAR
YÜKSEK KURULU BAŞKANLIĞI

K A R A R

Toplantı No. ve Tarihi : 215, 12.4.1980 -16- Toplantı yeri : İSTANBUL
Karar No. ve Tarihi : A-2167, 12.4.1980

Sı no:	Adı:	Adresi:
122-	Hacı İlyas Camii. +	Ankara 11 Merkezi, Hacettepe Üniversitesi Alanı içinde A.2
123-	Mukaddem Camii +	" , Hacettepe, Talatpaşa Bulvarı A.2
124-	Hacı Poyraz Mescidi. +	" , Hacettepe, Üniversitesi Alanı içinde, A 2
125-	Konut -	" , Demirtaş Mah. Hamamönü Sok. No:4, Ç.3
126-	" -	" , Demirtaş Mah. Karalar Sok. No:27, Ç.2
127-	Hacı Musa Camii +	" , Zeniyol Sok. No: 44, A.2
128-	Konut -	" , Çeşme Mah. Ceylan Sok. No:17, Ç.3
129-	Hacı Ahmet Çeşmesi. +	" , Çeşme Mah. Ceylan Sok. Ç.3
130-	Konut -	" , Hacıbey Mah. Hartuç Sok. No:4, Ç.3
131-	" -	" , Hacıbey Mah. Hartuç Sok. No: 6, Ç.3
132-	" -	" , Hacıbey Mah. Sergi Sok. No:7, Ç.2
133-	" -	" , Hacıbey Mah. Atpazarı Sok. No:74, Ç.2
134-	" -	" , Hacıbey Mah. Atpazarı Sok. No:13, Ç.2
135-	" -	" , Hacıbey Mah. Atpazarı Sok. No:59, Ç.2
136-	Saraç Sinan Mescidi. +	" , Başkır Mah. Berberler Sok. No:26, A.2
137-	Su Hazinesi - +	" , Başkır Mah. Berberler Sok. Ç.2
138-	Konut -	" , Başkır Mah. Berberler Sok. No: 11, Ç.2
139-	" -	" , Başkır Mah. Berberler Sok. No:24, Ç.2
140-	Direkli Camii +	" , Çeşme Mah. Meveli Sok. No:16, A.2
141-	Konut -	" , Çeşme Mah. Direkli Sok. No:11, Ç.2
142-	" -	" , Çeşme Mah. Doğru Sok. No:10, Ç.2
143-	" -	" , Başkır Mah. Akardere Sok. No:5, Ç.2
144-	Hazım bey Çeşmesi. +	" , Kayabaşı Mah. Kayabaşı Sok. Ç.3
145-	Konut -	" , Yalçınkaya Mah. Dayanlık Sok. No:5, Ç.2

Şekil 2.4. 1980 Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Kararı (KUDEM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

T. C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
TAŞINMAZ KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARI
YÜKSEK KURULU

KARAR

Toplantı No. ve Tarihi : 45, 10-11.7.1986
Karar No. ve Tarihi : 2458, 10.7.1986

LİSTE-I-

Toplantı yeri : ANKARA

ASLI GİBİDİR
İlhan KAYMAZ

SIRA NO:	ESKİ ENV NO:	ADI	ADRESİ	PAFTA:	ADA :	PARSEL:
102	120	Hacı Seyit Mescidi	Hacettepe Üniversitesi alanı içinde	59	257	20
103	121	Karacabey Camii ve Türb.	Hacettepe Üniversitesi alanı içinde	63	283	25
104	122	Hacı İlyas Camii.	Hacettepe Üniversitesi alanı içinde	52	333	1
105	124	Hacı Poyraz Mescidi	Hacettepe Üniversitesi alanı içinde	55	345	18-19
106	126	Konut	Demirtaş Mah,Karalar Sok,NO:27	58	255	1
107	127	Hacı Musa Camii	Eskiyol Sok,NO:44	58	256	18
108	128	Konut	Çeşme Mah,Ceylan Sok, NO:17	108	627	13
109	129	Hacı Ahmet Çeşmesi	Çeşme Mah,Ceylan Sok,	108	639	3
110	132	Konut	Nazım Bey Mah,Sergi Sok, NO:7	109	626	1
111	133	"	Nazım Bey Mah,Atpazarı Sok,NO:74	109	626	16
112	134	"	Nazım Bey Mah,Atpazarı Sok ,NO:13-13/A-13/B	109	626	18
113	135	"	Nazım Bey Mah,Atpazarı Sok,NO:27-29	116	379	3-4
114	136	Saraç Sinan Camii	At Pazarı Sok,NO:71	116	379	23-24

Şekil 2.5. 1986 Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu Kararı, 1. sayfa (KUDEM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

T. C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
TAŞINMAZ KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARI
YÜKSEK KURULU

KARAR

Toplantı No. ve Tarihi : 45, 10-11.7.1986 Toplantı yeri :
Karar No. ve Tarihi : 2458, 10.7.1986 LİSTE-I- ANKARA

-10-

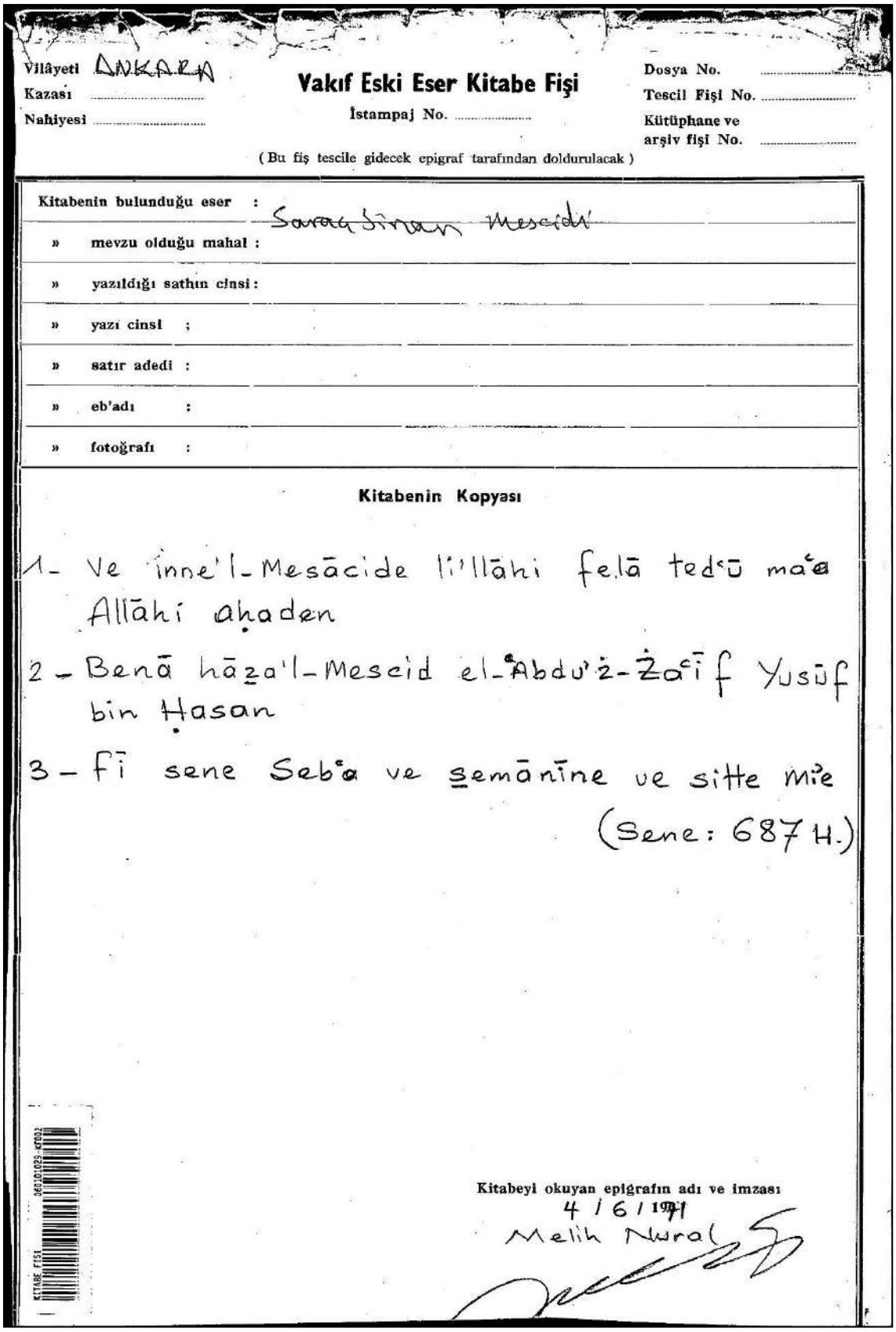
SIRA NO:	ESKİ ENV NO:	ADI	ADRESİ	PAFTA:	ADA :	PARSEL:
115	137	Su Hazmesi	At Pazarı Sok,NO:7-7/A'-nın önünde	116	380	9
116	138	Konut	Başkır Mah,Berberler Sok, NO:11-11/A	116	380	2
117	139	"	Başkır Mah,Berlerler Sok, NO:24-24/A	116	379	21-22
118	140	Direkli Camii	Çeşme Mah,Develi Sok,	108	638	1-2
119	141	Konut	Çeşme Mah,Doğru Sok,NO:7 Direkli Sok,NO:11	108	637	4
120	142	"	Çeşme Mah,Doğru Sok,NO:10	108	637	5
121	143	"	Başkır Mah,Akardere Sok, NO:5	113	634	6-7
122	144	Hanımbey Çeşm.	Kayabaşı Mah,Kayabaşı Sok,	114	630	37
123	146	Molla Büyük Camii	Kayabaşı Mah,Yasa Sok, NO:89	115	647	4
124	147	Molla Büyük Çeşmesi	Pazar Mah,Yasa Sok,	115	647	3
125	148	Kırklar Türbesi(Mezarlık)	Yalçın Kaya Mah,Yazbaşı Sok,NO:11	115	632	3
126	150	Konut	Başkır Mah,Kanije Sok, NO:1-3	114	518	17-18
127	151	"	Başkır Mah,Derince Sok, NO:10	114	518	13
128	152	"	Başkır Mah,Yasa Sok,NO:18	114	630	12
129	153	"	Çeşme Mah,Pazar Sok, NO:7-7/A-7/B	114	518	8-9

ASLI GİBİDİR
T.C.
İlhan KAYMAZ
Şube Müdürü

./...

Şekil 2.6. 1986 Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu Kararı, 2. sayfa (KUDEM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

Vilâyeti ANKARA
Kazası .....
Nahiyesi .....

Vakıf Eski Eser Kitabe Fişi

İstampaj No. .....

Dosya No. .....
Tescil Fişi No. .....
Kütüphane ve arşiv fişi No. .....

(Bu fiş tescile gidecek epigraf tarafından doldurulacak)

Kitabenin bulunduğu eser : Saraçhisar Mescidi
» mevzu olduğu mahal :
» yazıldığı sathın cinsi :
» yazı cinsi ;
» satır adedi :
» eb'adı :
» fotoğrafı :

Kitabenin Kopyası

1- Ve inne'l-Mesācide li'llāhi felā tedʿū maʿa Allāhi aḥaden

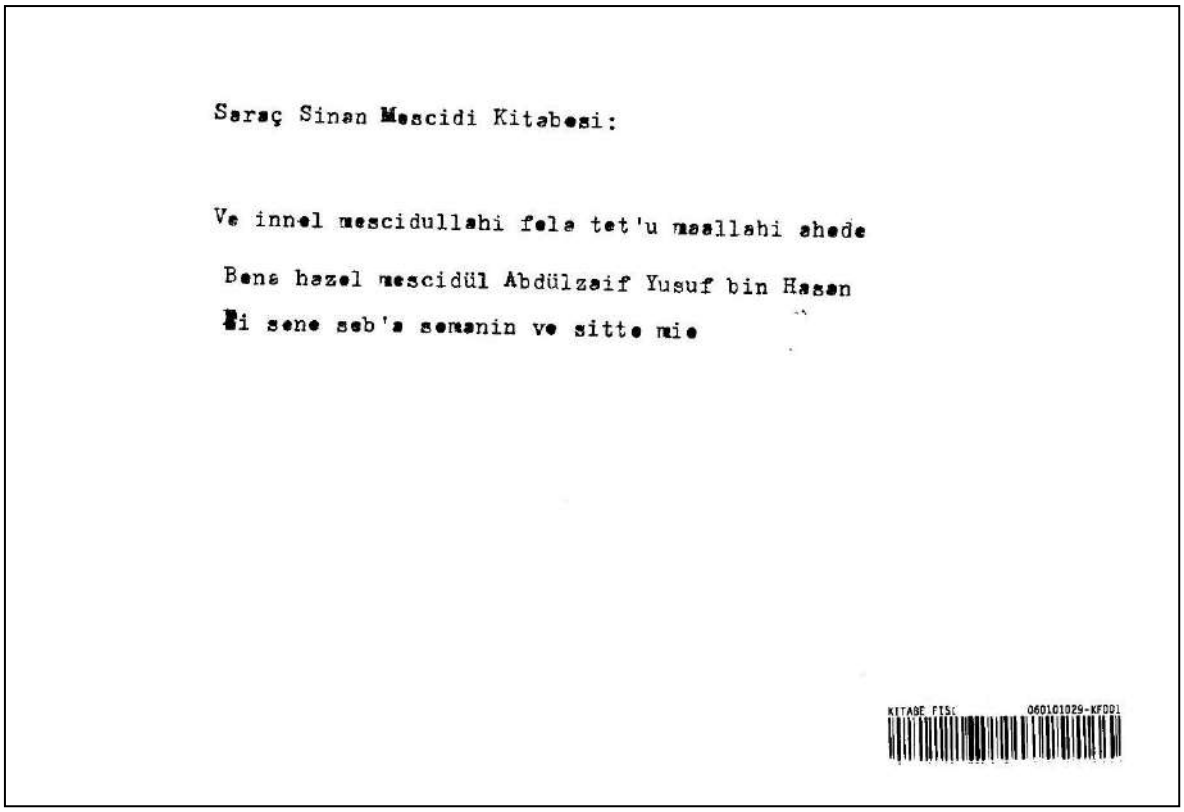
2- Benā hāẕa'l-Mescid el-ʿAbdu'ż-Żaʿīf Yusūf bin Ḥasan

3- Fī sene Sebʿa ve ṯemānīne ve sitte miʾe (Sene: 687 H.)

Kitabeyi okuyan epigrafın adı ve imzası
4 / 6 / 1991
Melih Nuraç

Şekil 2.7. Vakıf eski eser kitabe fişi (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

Saraç Sinan Mescidi Kitabesi:

Ve innel mescidullahi fela tet'u maallahi ahede

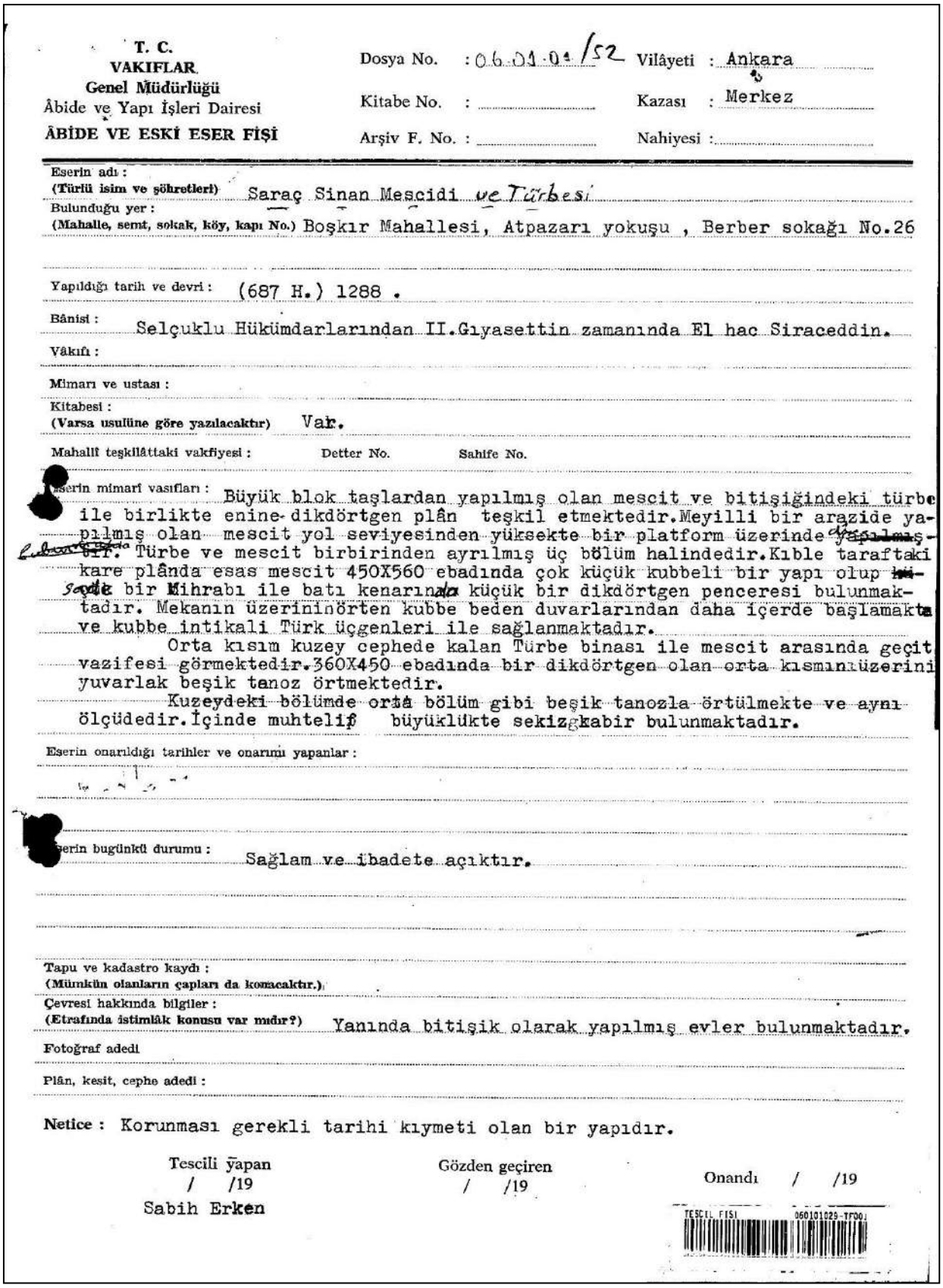
Bena hazel mescidül Abdülzaif Yusuf bin Hasan

Fi sene seb'a semanin ve sitte mie

KITABE FİŞİ: 06010102 9-KF001

Şekil 2.8. Vakıf eski eser kitabe fişi eki (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

T. C.
VAKIFLAR
Genel Müdürlüğü
Âbide ve Yapı İşleri Dairesi
ÂBİDE VE ESKİ ESER FİŞİ

Dosya No. : 06.01.01/52 Vilâyeti : Ankara
Kitabe No. : Kazası : Merkez
Arşiv F. No. : Nahiyesi :

Eserin adı :
(Türlü isim ve şöhretleri) Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi
Bulunduğu yer :
(Mahalle, semt, sokak, köy, kapı No.) Boşkır Mahallesi, Atpazarı yokuşu , Berber sokağı No.26

Yapıldığı tarih ve devri : (687 H.) 1288 .
Bânisi : Selçuklu Hükümdarlarından II.Gıyasettin zamanında El hac Siraceddin.
Vâkıfı :
Mimarı ve ustası :
Kitabesi :
(Varsa usulüne göre yazılacaktır) Var.
Mahallî teşkilâttaki vakfiyesi : Detter No. Sahife No.

Eserin mimarî vasıfları : Büyük blok taşlardan yapılmış olan mescit ve bitişiğindeki türbe ile birlikte enine dikdörtgen plân teşkil etmektedir.Meyilli bir arazide yapılmış olan mescit yol seviyesinden yüksekte bir platform üzerinde yapılmıştır. Türbe ve mescit birbirinden ayrılmış üç bölüm halindedir.Kıble taraftaki kare plânda esas mescit 450X560 ebadında çok küçük kubbeli bir yapı olup basit bir mihrabı ile batı kenarında küçük bir dikdörtgen penceresi bulunmaktadır. Mekanın üzerininörten kubbe beden duvarlarından daha içerde başlamakta ve kubbe intikali Türk üçgenleri ile sağlanmaktadır.

Orta kısım kuzey cephede kalan Türbe binası ile mescit arasında geçit vazifesi görmektedir.360X450 ebadında bir dikdörtgen olan orta kısmınüzerini yuvarlak beşik tanoz örtmektedir.

Kuzeydeki bölümde orta bölüm gibi beşik tanozla örtülmekte ve aynı ölçüdedir.İçinde muhtelif büyüklükte sekizgkabir bulunmaktadır.

Eserin onarıldığı tarihler ve onarımı yapanlar :

Eserin bugünkü durumu : Sağlam ve ibadete açıktır.

Tapu ve kadastro kaydı :
(Mümkün olanların çapları da konacaktır.)
Çevresi hakkında bilgiler :
(Etrafında istimlâk konusu var mıdır?) Yanında bitişik olarak yapılmış evler bulunmaktadır.
Fotoğraf adedi
Plân, kesit, cephe adedi :

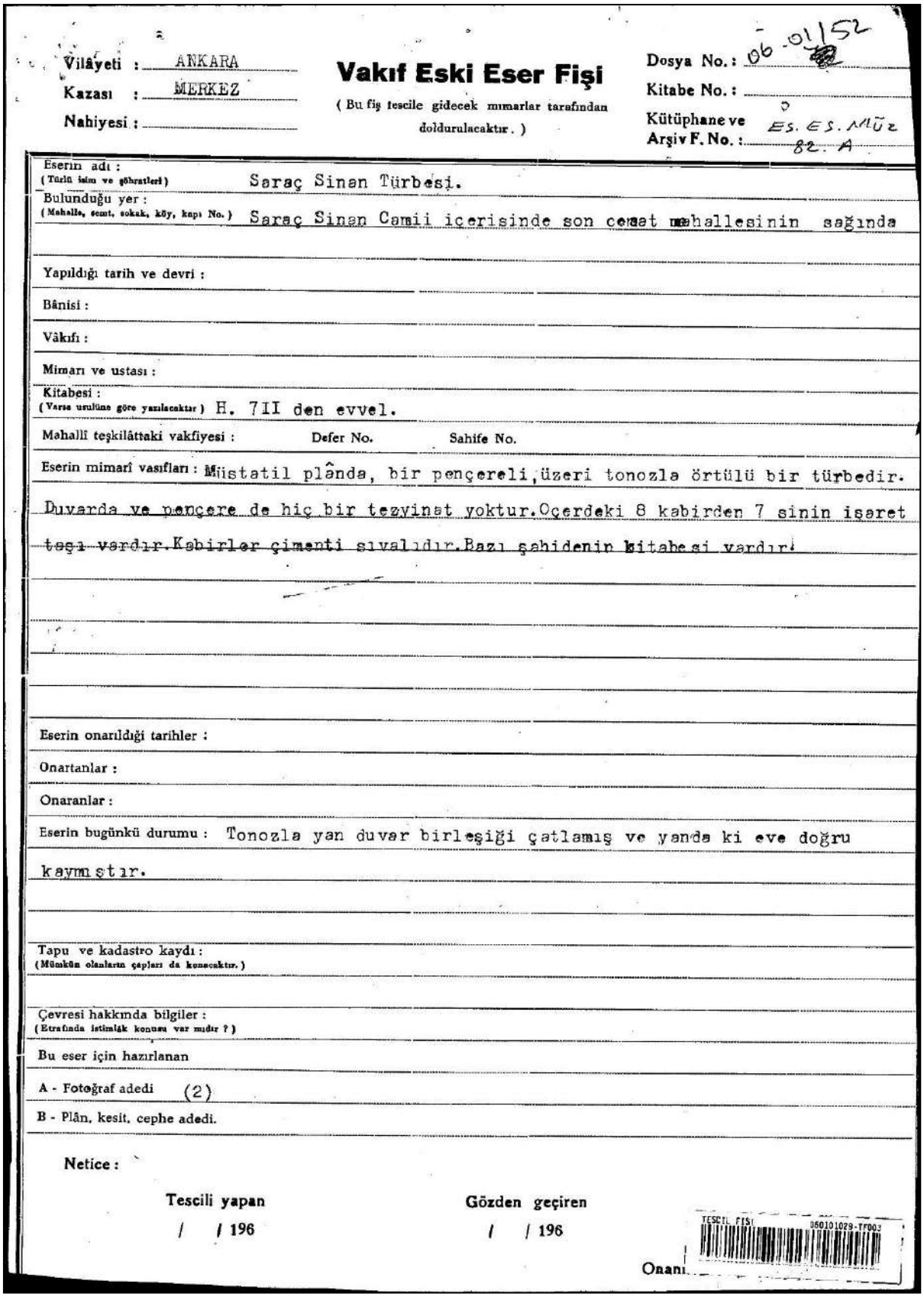
Netice : Korunması gerekli tarihi kıymeti olan bir yapıdır.

Tescili yapan / /19 Sabih Erken
Gözden geçiren / /19
Onandı / /19

TESCİL FİŞİ 060101029-YT001

Şekil 2.9. Abide ve eski eser (tescil) fişi (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

Vilâyeti : ANKARA
Kazası : MERKEZ
Nahiyesi :

Vakıf Eski Eser Fişi

(Bu fiş tescile gidecek mimarlar tarafından doldurulacaktır.)

Dosya No. : 06-01/52
Kitabe No. :
Kütüphane ve Arşiv F. No. : Es. Es. Müz 82. A

Eserin adı : (Türlü isim ve göbratleri) Saraç Sinan Türbesi.

Bulunduğu yer : (Mahalle, semt, sokak, köy, kapı No.) Saraç Sinan Camii içerisinde son cemaat mahallesinin sağında

Yapıldığı tarih ve devri :

Bânisi :

Vâkıfı :

Mimarı ve ustası :

Kitabesi : (Varsa usulüne göre yazılacaktır) H. 711 den evvel.

Mahallî teşkilâttaki vakfiyesi : Defer No. Sahife No.

Eserin mimarî vasıfları : Müstatil plânda, bir pençereli, üzeri tonozla örtülü bir türbedir. Duvarda ve pençere de hiç bir tezyinat yoktur. Oçerdeki 8 kabirden 7 sinin işaret taşı vardır. Kabirler çimenti sıvalıdır. Bazı şahidenin kitabesi vardır.

Eserin onarıldığı tarihler :

Onartanlar :

Onaranlar :

Eserin bugünkü durumu : Tonozla yan duvar birleşiği çatlamış ve yanda ki eve doğru kaymıştır.

Tapu ve kadastro kaydı : (Mümkün olanların çapları da konacaktır.)

Çevresi hakkında bilgiler : (Etrafında istimlâk konusu var mıdır ?)

Bu eser için hazırlanan

A - Fotoğraf adedi (2)

B - Plân, kesit, cephe adedi.

Netice :

Tescili yapan / / 196

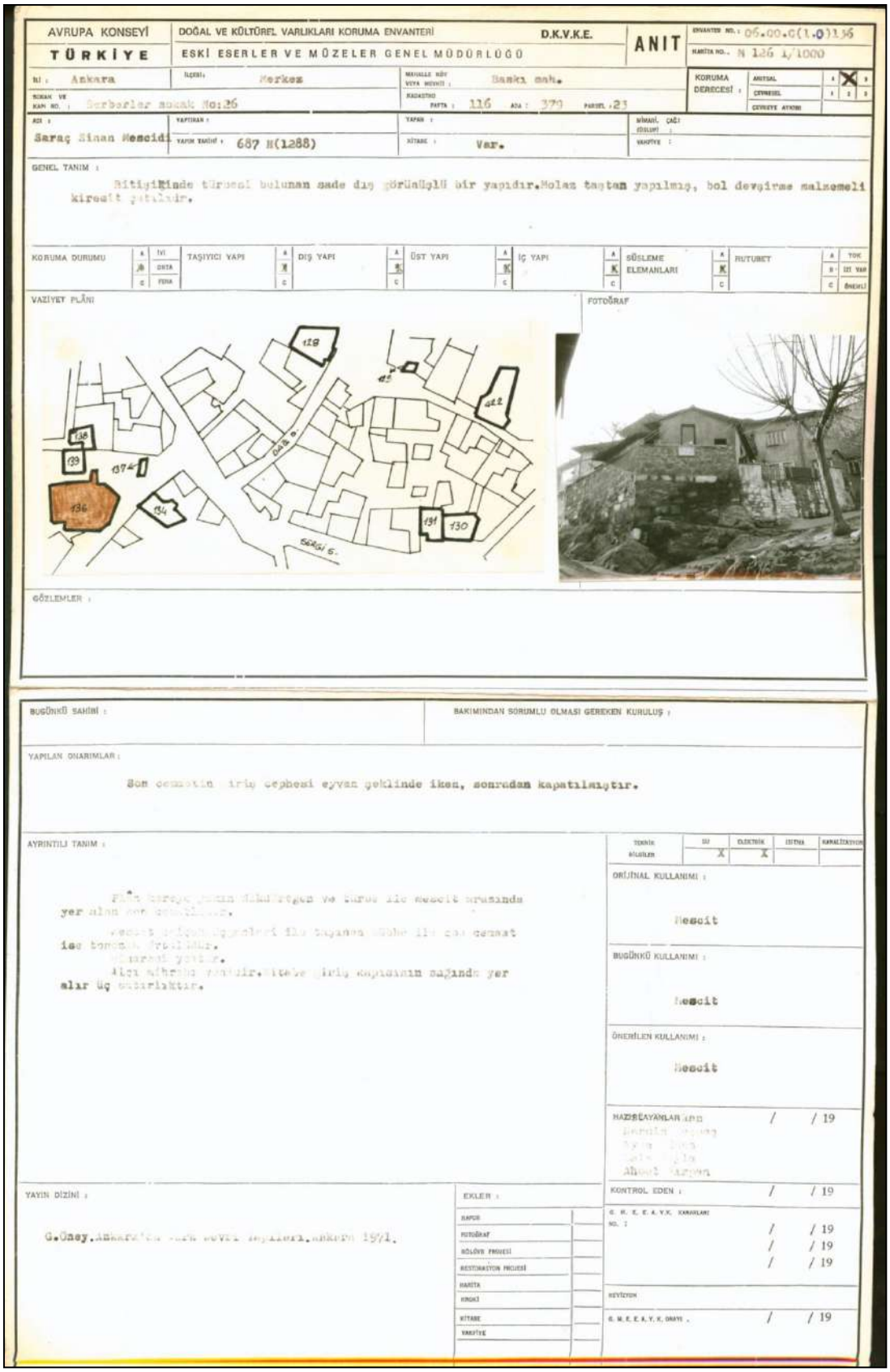
Gözden geçiren / / 196

TESCİL FİŞİ 060101029-TF003

Onanı...

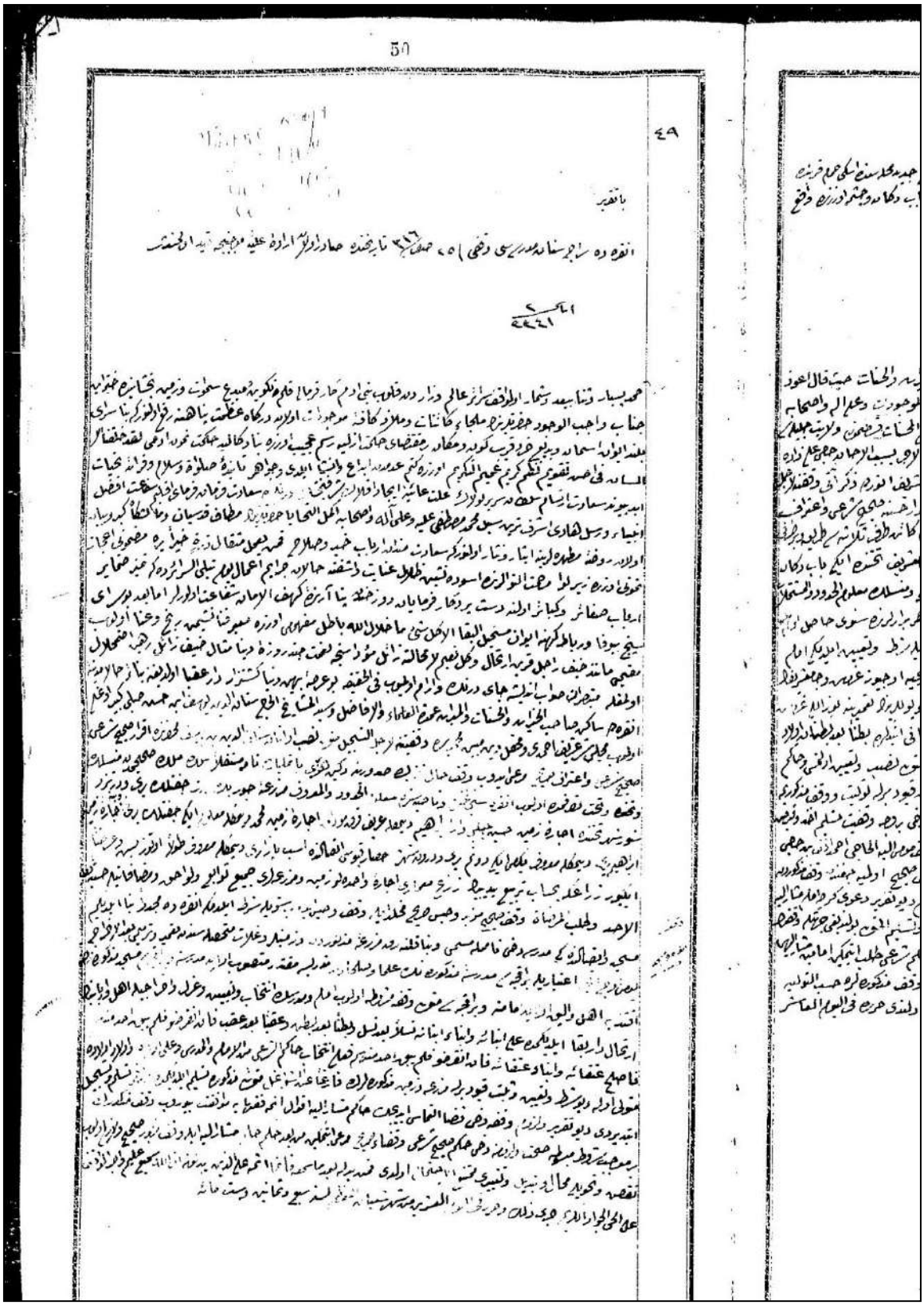
Şekil 2.10. Vakıf eski eser (tescil) fişi (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

Şekil 2.11. Doğal ve kültürel varlıkları koruma envanteri (KUDEM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

Şekil 2.12. Yapıya ait vakfiye (VGM Arşivi, 2017: 592 numaralı vakfiye defteri, sayfa 49, sıra 45)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

NO:321

592 numaralı defterin 49 sahife 45 sırasında kayıdlı Hasan Çelebi oğlu Hacı Sinanüddin yusuf'un 20 Şaban 687 tarihli vakfiyesinin aynen örneğidir:

BA TAKRİR:

Ankara'da Saraçsinan medresesi vakfı 25 Safer 316 tarihinde sadır olan iradei aliyye mucebince kayıt olunmuştur.

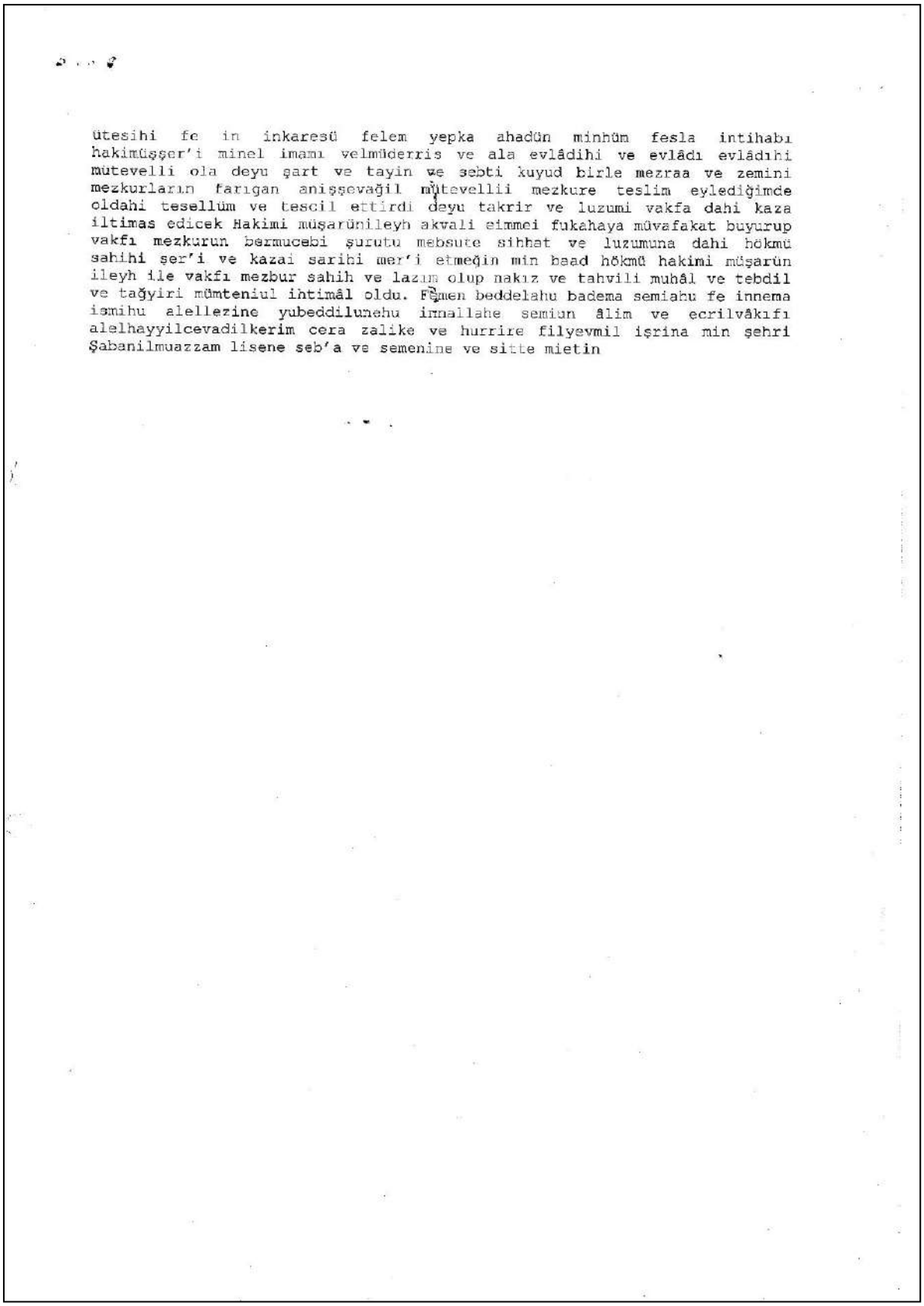
Esası : 2 / 3341

Hamdi bisyar ve semai biad ve şumar olvakıfı sersriri âlem verazdani kulubi beni adem kâr fermayi kalemi tekvin ve mübdii semavat ve semin bahşeyendei hayır âyin Cenabı vacibilvucud hazretlerinin melcei kâinat ve melazı kâffei mevcudat olan dergahı azamet penahına ref' olunurki bina serayi bülendi eyvânı asuman ve bedii hiretferibi kevnümekân ber muktazayi hikmeti aseliyye resmi acip üzre bina ve kalidi hikmet nusuni ademi lekad haleknel insane fi ahseni takvim nazmı kerimi amimittakrin üzre ketmü ademden ibda ve inşa eyledi ve cevahiri tabendei balavatüselân ve feraidi tahiyyatı ebet peyvendi saadet irtisam Sulatnı seriri levlak illeti kaiyyeyi icad ve eflâk şerefbahşeyi evrengi saadet ferman fermayi iklimi şefaat efdali enbiya ve rüsül hadii eşrefterini sübül Muhammed Mustafa aleyhi ve ala alihi ve ashabihi ekmelittahaya Hazretlerinin matafı kudsiyan ve nalişkahı kurubiyan olan ravzai mutahharalarına icar ve nisar olunurki saadet mendanı erbabı hayır ve salat femen yamel miskale zerretin hayren yereh mecmuni icaz numunu üzre ziyri livai merhamet iltivalarında asude neşihi zilâli inayet ve aşüfte hülanı cerayini asli yevmi tübles serairdeki temyizı zamayiri erbabı envair ve kebair olana desti purdiârı fermayanı düzahdan pena arendei keffül amanı şafaat olurlar.

Emma badü bu sarayi penci bi nefa ve ribatı köhne eyvanı müstahilül baka alâ küllü şey'in na halallahü batilün mefhumu üzre maberi fena neşimin rencü ana olup mukımi manendi dayfü rahin karimi irtihâl küllü naimin li .....zailün müeddasınca nimeti çent revzei dünya misâl deytü zail rahini iznihlâl olmağla mutahammiramı savap endişe cayi dernek ve arsa olmayup filhakika bu arsayi bahini dünya kaşdisarı dari baka olduğuna binaen hala medinei Ankara'da sâkin sahibülhayrat velhasenatı velmeberrat madetül ulema vel efadıl ve seyyidülmeşayih elhac Sinanüddin Yusuf bini Hasan sulbi kebir oğlu olup meclisi şer'i şerifi Ahmedi ve mehfeli dini mübini Muhammedide vakfına lieclittescil mütevelli naso olunan Sinanüddin bini Yusuf mahzarında ikrarı sahihi şer'i ve itirafı sarihi mer'i edüp vakfı hâli zikrin suduruna değin her biri ba temliki vema müstakillen silki milki sahihimden münselik ve tahtı tasarrufumda olup ankara Sandağında ve nahyesinde malumülhududi velmaruf mezrai .....dört çiftlik yeri ve der nezdi ve zuhuri Şehir tahtında icarei cemin Hüseyin Çelebi veledi İbrahim demekle arif kırk mudluk icarei zemin Mehmet demekle malum iki çiftlik yeri ve yine icarei zemin ibrahim yeri demekle maruf yirmi iki dönüm yeri ve derunu şehre Hisarkapusu ittisalinde Esppazarı demekle maruf tulen otuzbeş ve arzan ikiyüz zira ki bihisabı terbii yedibin zira mimari icarei vahidelü zemin ve mezreaları cemii tevabi vellevahik ve muzafatile Hasbeten lillahilahed ve taleben limerzati vakfı sahihi müebbed ve habsi sarihi muhalled ile vakf ve habs edüp şöyle şart eyledimki Ankara'da müceddeden bina eylediğim mescid ve ittisalinde ki medrese dahi naminla müemma ve bina kılınarak mezrai mezkurdan ve zeminler ve gallisti mütehassilasından tamir ve termim badel ihraç yevmi üç akçe itibarile bir akçesi medresei mezkurenin ülema ve sulehadan tedrisu muktedir mansup olun müdürrisine ve bir akçesi mescidi mezkurenin iktidaya ehil ve elyak olan imamına ve bir akçesi mütevelli vakfa meşruta olup imam ve müderrisin intihap ve tayin ve azl ve ihracile ehil ve erbabının irtihali daribaka eylediğimde ala ehnaihi ve ebnai ebnaihi neslen bade neslin ve batnen bade batnin ve akiben bade akibin fe inkarazü felem yebka ahadün minhüm fe salahi ütekaihi ve ebnai

Şekil 2.13. Yapıya ait vakfiyenin okunuşu 1. sayfa (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

ütesihi fe in inkaresü felem yepka ahadün minhüm fesla intihabı hakimüşşer'i minel imamı velmüderris ve ala evlâdihi ve evlâdı evlâdıhi mütevelli ola deyu şart ve tayin ve sebti kuyud birle mezraa ve zemini mezkurların farıgan anişşevağil mütevellii mezkure teslim eylediğimde oldahi tesellüm ve tescil ettirdi deyu takrir ve luzumi vakfa dahi kaza iltimas edicek Hakimi müşarünileyh akvali eimmei fukahaya müvafakat buyurup vakfı mezkurun bermucebi şurutu mebsute sihhat ve luzumuna dahi hökmü sahihi şer'i ve kazai sarihi mer'i etmeğin min baad hökmü hakimi müşarün ileyh ile vakfı mezbur sahih ve lazım olup nakız ve tahvili muhâl ve tebdil ve tağyiri mümteniul intimâl oldu. Femen beddelahu badema semiahu fe innema ismihu alellezine yubeddilunehu innallahe semiun âlim ve ecrilvâkıfı alelhayyilcevadilkerim cera zalike ve hurrire filyevmil işrina min şehri Şabanilmuazzam lisene seb'a ve semenine ve sitte mietin

Şekil 2.14. Yapıya ait vakfiyenin okunuşu 2. sayfa (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

T.C.
BAŞBAKANLIK
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Vakıflar Bölge Müdürlüğü
ANKARA

SAYI : B.02.1.VGM.1.02.03/2002 /10789 14.12.../.../2002
KONU : AnkaraİIi, Altındağ İlçesi,
Saraç Sinan Cami.

D O S Y A

İLGİ : Vakıflar Bölge Müdürlüğünün 14. 11 2002 tarihli raporu.

Ankara İli, Altındağ İlçesi, Bozkır Mahallesinde bulunan ve tapunun 136 pafta, 379 ada, 23 nolu parselini teşkil eden Saraç Sinan Cami ve batı duvarına bitişik 106 m2 alana sahip medrese basit onarım kapsamında onarılması gerekmektedir.

Sözkonusu yer için hazırlanan fotoğraflar ve Bölge Müdürlüğümüz teknik raporu ekte gönderilmektedir.

Bilgilerini ve gereğini rica-arz ederim.

Bekir ALPAY
Bölge Müdürü

EKİ:
Ek-1 (1) adet rapor.
EK-2(5) adet fotoğraf

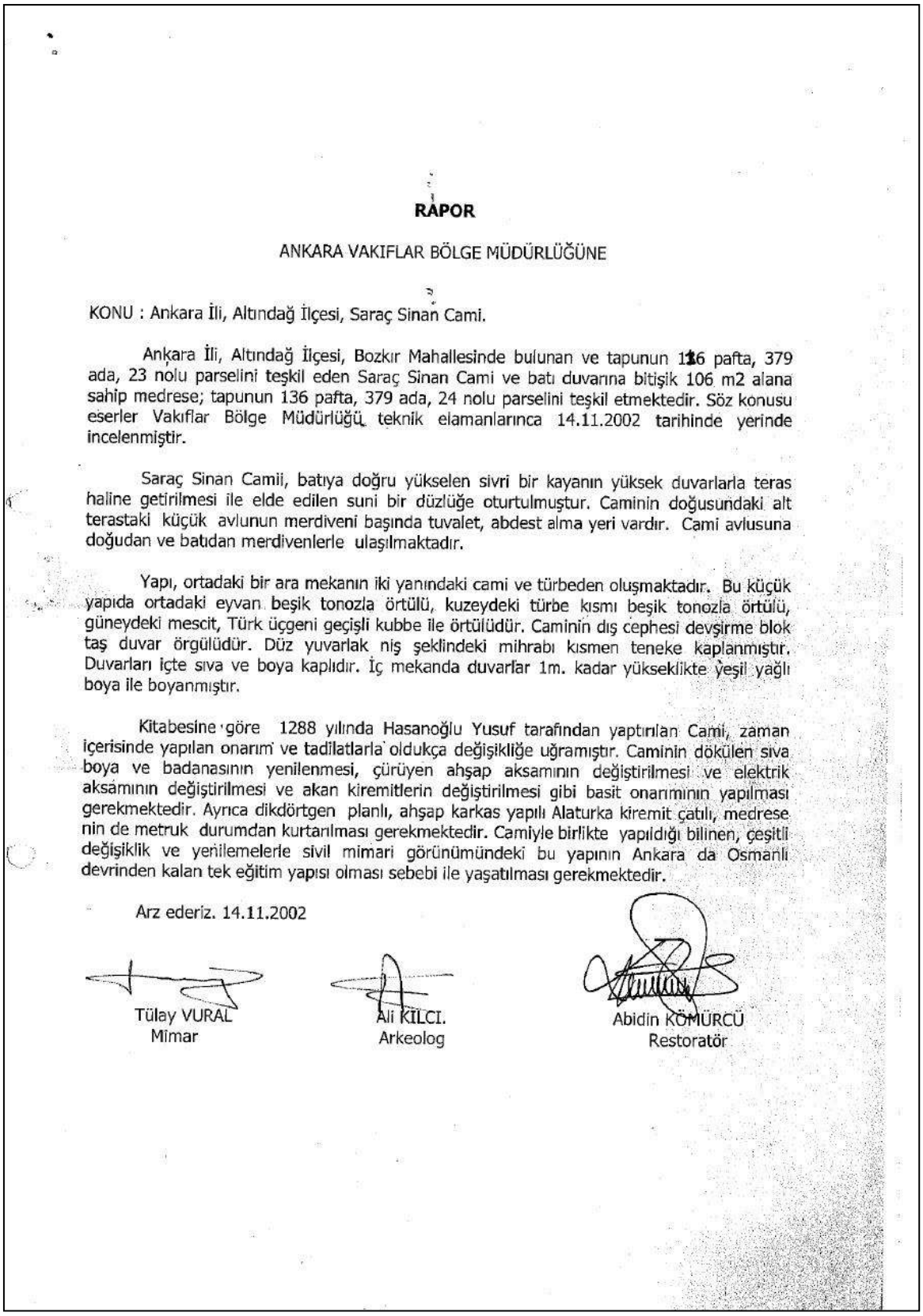
GEREĞİ :
-Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğüne
Ankara

BİLGİ:
- Vakıflar Genel Müdürlüğü
(Abide Ve Yapı İşleri Dairesi Başkanlığı)

Mimar : T. VURAL 17/12
Arkeolog : A. KILCI 17/12
Şb.Md.V. : A.KÖMÜRCÜ 17/12
Bl.Md.Yrd.: M.AYDOĞAN 17/12

Şekil 2.15. 14.12.2002 tarihli VGM Ankara Bölge Müdürlüğü yazısı, (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

RAPOR

ANKARA VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜNE

KONU : Ankara İli, Altındağ İlçesi, Saraç Sinan Cami.

Ankara İli, Altındağ İlçesi, Bozkır Mahallesinde bulunan ve tapunun 136 pafta, 379 ada, 23 nolu parselini teşkil eden Saraç Sinan Cami ve batı duvarına bitişik 106 m2 alana sahip medrese; tapunun 136 pafta, 379 ada, 24 nolu parselini teşkil etmektedir. Söz konusu eserler Vakıflar Bölge Müdürlüğü teknik elamanlarınca 14.11.2002 tarihinde yerinde incelenmiştir.

Saraç Sinan Camii, batıya doğru yükselen sivri bir kayanın yüksek duvarlarla teras haline getirilmesi ile elde edilen suni bir düzlüğe oturtulmuştur. Caminin doğusundaki alt terastaki küçük avlunun merdiveni başında tuvalet, abdest alma yeri vardır. Cami avlusuna doğudan ve batıdan merdivenlerle ulaşılmaktadır.

Yapı, ortadaki bir ara mekanın iki yanındaki cami ve türbeden oluşmaktadır. Bu küçük yapıda ortadaki eyvan beşik tonozla örtülü, kuzeydeki türbe kısmı beşik tonozla örtülü, güneydeki mescit, Türk üçgeni geçişli kubbe ile örtülüdür. Caminin dış cephesi devşirme blok taş duvar örgülüdür. Düz yuvarlak niş şeklindeki mihrabı kısmen teneke kaplanmıştır. Duvarları içte sıva ve boya kaplıdır. İç mekanda duvarlar 1m. kadar yükseklikte yeşil yağlı boya ile boyanmıştır.

Kitabesine göre 1288 yılında Hasanoğlu Yusuf tarafından yaptırılan Cami, zaman içerisinde yapılan onarım ve tadilatlarla oldukça değişikliğe uğramıştır. Caminin dökülen sıva boya ve badanasının yenilenmesi, çürüyen ahşap aksamının değiştirilmesi ve elektrik aksamının değiştirilmesi ve akan kiremitlerin değiştirilmesi gibi basit onarımının yapılması gerekmektedir. Ayrıca dikdörtgen planlı, ahşap karkas yapılı Alaturka kiremit çatılı, medrese nin de metruk durumdan kurtarılması gerekmektedir. Camiyle birlikte yapıldığı bilinen, çeşitli değişiklik ve yenilemelerle sivil mimari görünümündeki bu yapının Ankara da Osmanlı devrinden kalan tek eğitim yapısı olması sebebi ile yaşatılması gerekmektedir.

Arz ederiz. 14.11.2002

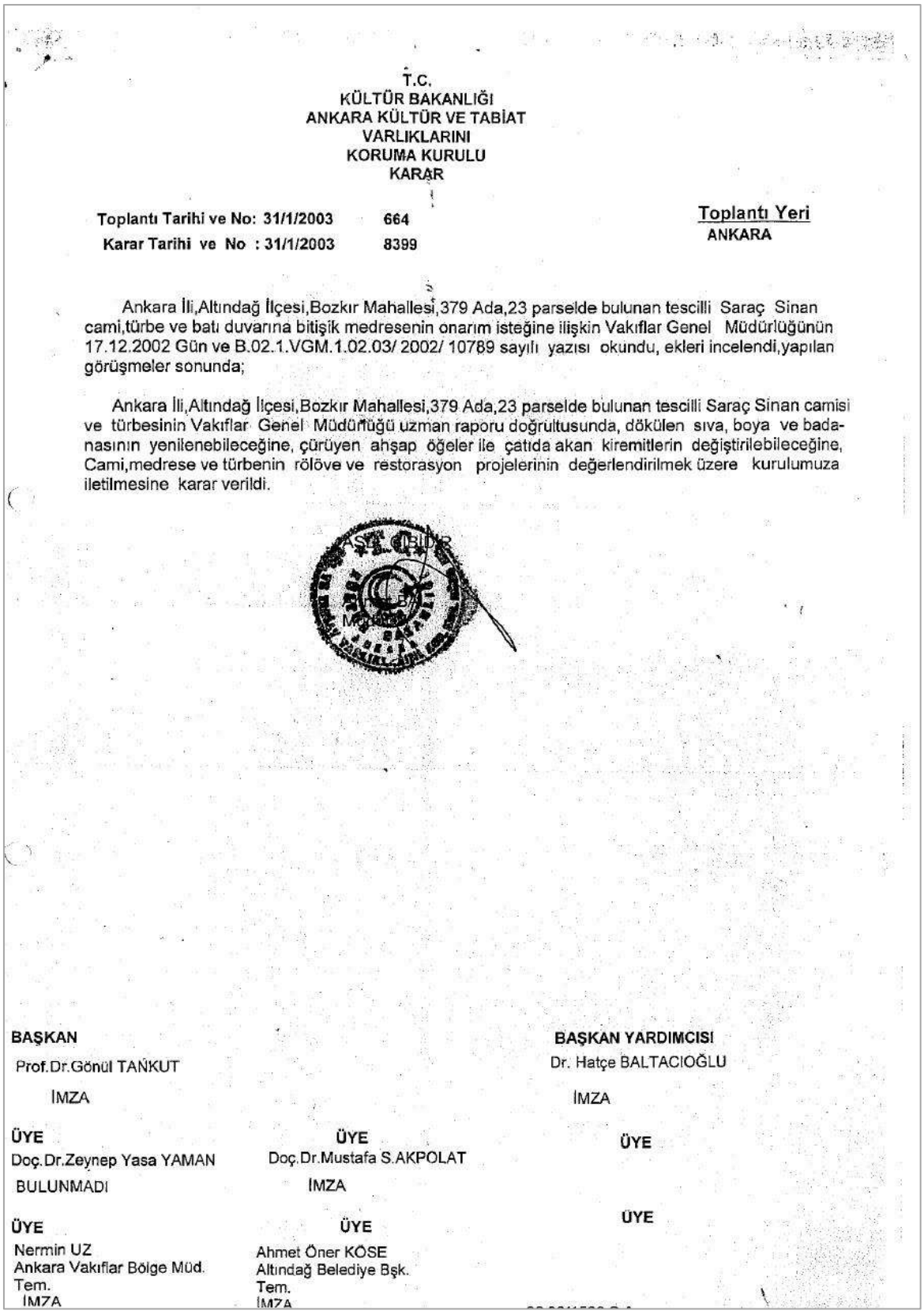
Tülay VURAL
Mimar

Ali KILCI.
Arkeolog

Abidin KÖMÜRCÜ
Restoratör

Şekil 2.16. 14.12.2002 tarihli VGM Ankara Bölge Müdürlüğü yazısı ekindeki rapor, 14.11.2002 (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
ANKARA KÜLTÜR VE TABİAT
VARLIKLARINI
KORUMA KURULU
KARAR

Toplantı Tarihi ve No: 31/1/2003 664
Karar Tarihi ve No : 31/1/2003 8399

Toplantı Yeri
ANKARA

Ankara İli,Altındağ İlçesi,Bozkır Mahallesi,379 Ada,23 parselde bulunan tescilli Saraç Sinan cami,türbe ve batı duvarına bitişik medresenin onarım isteğine ilişkin Vakıflar Genel Müdürlüğünün 17.12.2002 Gün ve B.02.1.VGM.1.02.03/ 2002/ 10789 sayılı yazısı okundu, ekleri incelendi,yapılan görüşmeler sonunda;

Ankara İli,Altındağ İlçesi,Bozkır Mahallesi,379 Ada,23 parselde bulunan tescilli Saraç Sinan camisi ve türbesinin Vakıflar Genel Müdürlüğü uzman raporu doğrultusunda, dökülen sıva, boya ve badanasının yenilenebileceğine, çürüyen ahşap öğeler ile çatıda akan kiremitlerin değiştirilebileceğine, Cami,medrese ve türbenin rölöve ve restorasyon projelerinin değerlendirilmek üzere kurulumuza iletilmesine karar verildi.

BAŞKAN
Prof.Dr.Gönül TANKUT
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Dr. Hatçe BALTACIOĞLU
İMZA

ÜYE
Doç.Dr.Zeynep Yasa YAMAN
BULUNMADI

ÜYE
Doç.Dr.Mustafa S.AKPOLAT
İMZA

ÜYE

ÜYE
Nermin UZ
Ankara Vakıflar Bölge Müd.
Tem.
İMZA

ÜYE
Ahmet Öner KÖSE
Altındağ Belediye Bşk.
Tem.
İMZA

ÜYE

Şekil 2.17. 31.01.2003 tarih ve 8399 sayılı Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararı, (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

T.C.
BAŞBAKANLIK
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Vakıflar Bölge Müdürlüğü
ANKARA

SAYI : B.02.1.VGM.1.02.03/06.01/1235
KONU : Ankaraİli, Altındağ İlçesi, Saraç Sinan Cami.

18.02/2004

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULUNA
ANKARA

İLGİ : Ankara Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun 31.01.2003 tarih ve 8399 sayılı Kararı.

Ankara İli, Altındağ İlçesi, Bozkır Mahallesinde bulunan ve tapunun 116 pafta, 379 ada, 23 ve 24 nolu parselini teşkil eden tescilli Saraç Sinan Cami ve batı duvarına bitişik 106 m2 alana sahip medrese'nin; İlgi Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarının Koruma Kurulu'nun 31.01.2003 tarih ve 8399 sayılı ilgi kararına göre hazırlanan rölöve projesi, fotoğraflar ve teknik rapor ekte gönderilmektedir.

Uygulamaya esas kararının alınması hususunda;

Bilgilerini ve gereğini arz ederim.

Aslan YILDIZ
Bölge Müdürü V.

EKİ:
Ek-1 (1) adet rapor.
EK-2(11) adet fotoğraf.
EK-3 (5) adet rölöve projesi.

Mimar : T. VURAL 17/02/2004
Şb.Md. : N. KAYA 17.02.
Bl.Md.Yrd.: A. ŞAHİN 17.02

Şekil 2.18. 18.02.2004 tarihli VGM Ankara Bölge Müdürlüğü yazısı (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

RAPOR

VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜNE

KONU : Ankara İli, Altındağ İlçesi, Saraç Sinan Cami.
İLGİ :Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 31.1.2003 gün ve 8399 sayılı kararı

Ankara İli, Altındağ İlçesi, Bozkır Mahallesinde tapunun 136 pafta, 379 ada, 23 nolu parselinde bulunan Saraç Sinan Cami ve batı duvarına bitişik 106 m2 alana sahip medrese; tapunun 136 pafta, 379 ada, 24 nolu parselinde bulunmaktadır. Yapı ilk yapılışından bu yana geçen uzun zaman içerisinde; meydana gelmiş çeşitli doğal olaylar ve bilhassa onarım ve tadilat gibi insanlar tarafından yapılan müdahalelerle oldukça değişikliğe uğramıştır.

İlgi kararla cami ve türbenin basit onarımın yapılabileceği, cami medrese ve türbenin rölöve ve restorasyon projelerinin kurula iletilmesi istenmektedir.

Saraç Sinan Camii ve Medresesinin ilgi karar gereği onarımı maksadıyla proje çalışmalarına başlanmıştır. Rölöve çalışmaları sürdürülürken mevcut yapı yerinde detaylı olarak incelenmiş ve yapı hakkındaki belgeler değerlendirilmiştir. Vakfiye Arşivindeki 592 numaralı defterin 49 sahife, 45 sırasında kayıtlı Hacı Sinanüddin Yusuf'un 20 Safer 687 / 24.2.1288 tarihli Saraç Sinan Medresesi vakfiyesinde "Ankara'da yeniden inşa eylediğim mescid ve bitişiğindeki medrese" şeklindeki kayıt bulunmaktadır. Buradan hareket ederek Saraç Sinan Medresesinin ilk yapılışında; açık veya kapalı avlulu olarak günümüze kadar gelmiş olan diğer Selçuklu medreseleri gibi mescid ve türbesi ile bitişik bir avlu etrafında dershaneleri olan bir yapı olması gerekmektedir. Bu vakfiyeye göre günümüze ahşap karkas bir yapı olarak gelen medresenin de Saraç Sinan Camii ve türbesi gibi kargir ve ona bitişik bir yapı olması gerektiği düşünülmektedir.

Bu nedenle mescid ve türbe yapısının çatısı kaldırılarak orijinal üst örtü şeklinin izlerinin aranması ve duvarların raspa edilerek medrese ile bağlantılarının araştırılması; metruk haldeki ahşap karkas medresenin yıkılarak altında orijinal medrese kalıntılarının ortaya çıkarılmasından sonra elde edilecek bulgulara göre medresenin sağlıklı bir restorasyon ve restitüsyon projelerinin hazırlanmasının mümkün olabileceği düşünülmektedir.

Cami onarımında öncelikle öndeki muhdes yapıların kaldırılması, hazırlanacak çevre tanzim projesine göre yeniden tuvalet ve abdest alma yerlerinin yapılması; medresenin yukarda bahsedildiği şekilde hazırlanacak projeye göre yenilenmesi gerekmektedir.

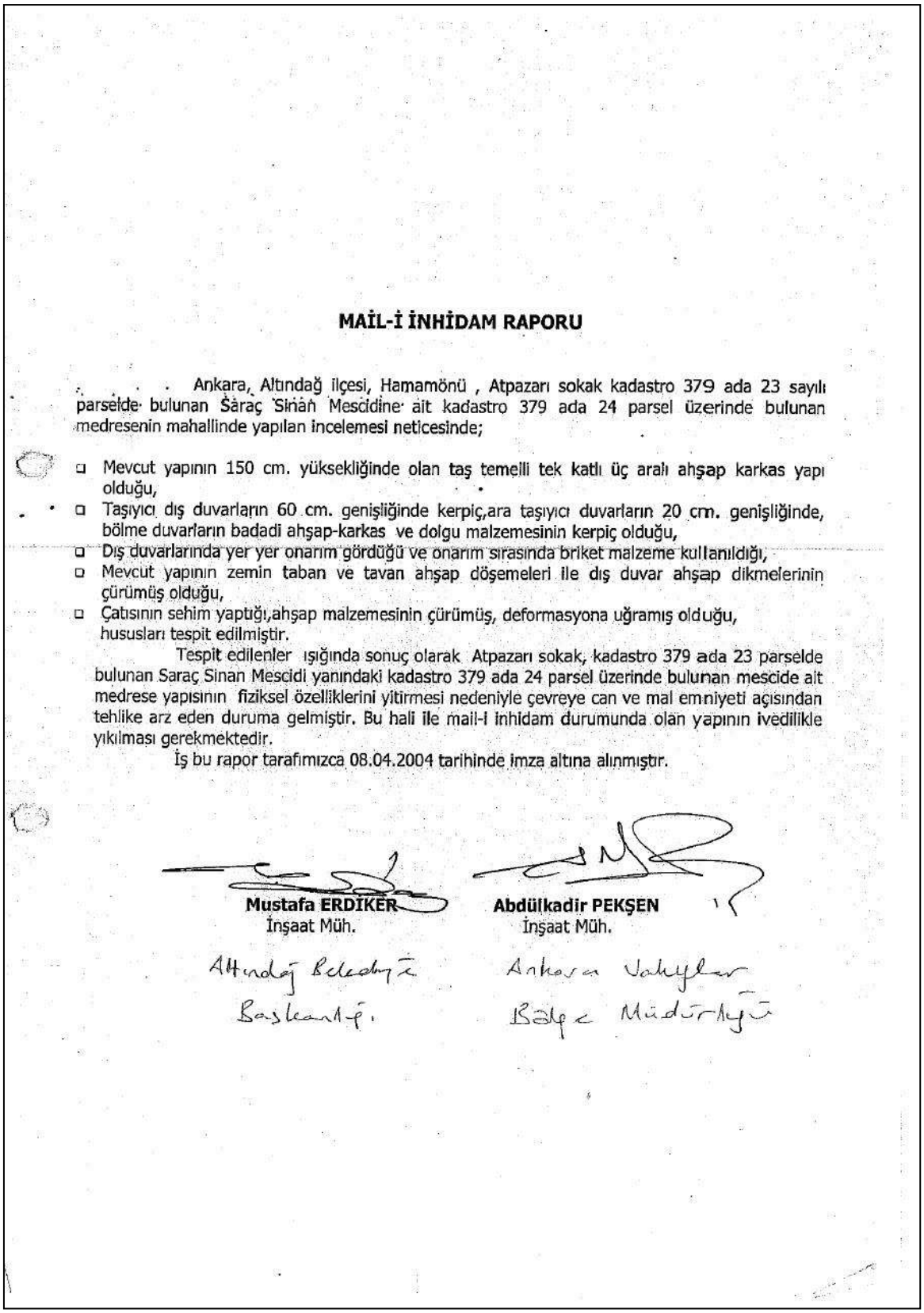
Arz ederiz. 13.02.2004

Tülay VURAL
Mimar

Ali KILCI.
Arkeolog

Şekil 2.19. 18.02.2004 tarihli VGM Ankara Bölge Müdürlüğü yazısı ekindeki rapor, 13.02.2004 (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

MAİL-İ İNHİDAM RAPORU

Ankara, Altındağ ilçesi, Hamamönü , Atpazarı sokak kadastro 379 ada 23 sayılı parselde bulunan Saraç Sinan Mescidine ait kadastro 379 ada 24 parsel üzerinde bulunan medresenin mahallinde yapılan incelemesi neticesinde;

- Mevcut yapının 150 cm. yüksekliğinde olan taş temelli tek katlı üç aralı ahşap karkas yapı olduğu,
- Taşıyıcı dış duvarların 60 cm. genişliğinde kerpiç,ara taşıyıcı duvarların 20 cm. genişliğinde, bölme duvarların badadi ahşap-karkas ve dolgu malzemesinin kerpiç olduğu,
- Dış duvarlarında yer yer onarım gördüğü ve onarım sırasında briket malzeme kullanıldığı,
- Mevcut yapının zemin taban ve tavan ahşap döşemeleri ile dış duvar ahşap dikmelerinin çürümüş olduğu,
- Çatısının sehim yaptığı,ahşap malzemesinin çürümüş, deformasyona uğramış olduğu,

hususları tespit edilmiştir.

Tespit edilenler ışığında sonuç olarak Atpazarı sokak, kadastro 379 ada 23 parselde bulunan Saraç Sinan Mescidi yanındaki kadastro 379 ada 24 parsel üzerinde bulunan mescide ait medrese yapısının fiziksel özelliklerini yitirmesi nedeniyle çevreye can ve mal emniyeti açısından tehlike arz eden duruma gelmiştir. Bu hali ile mail-i inhidam durumunda olan yapının ivedilikle yıkılması gerekmektedir.

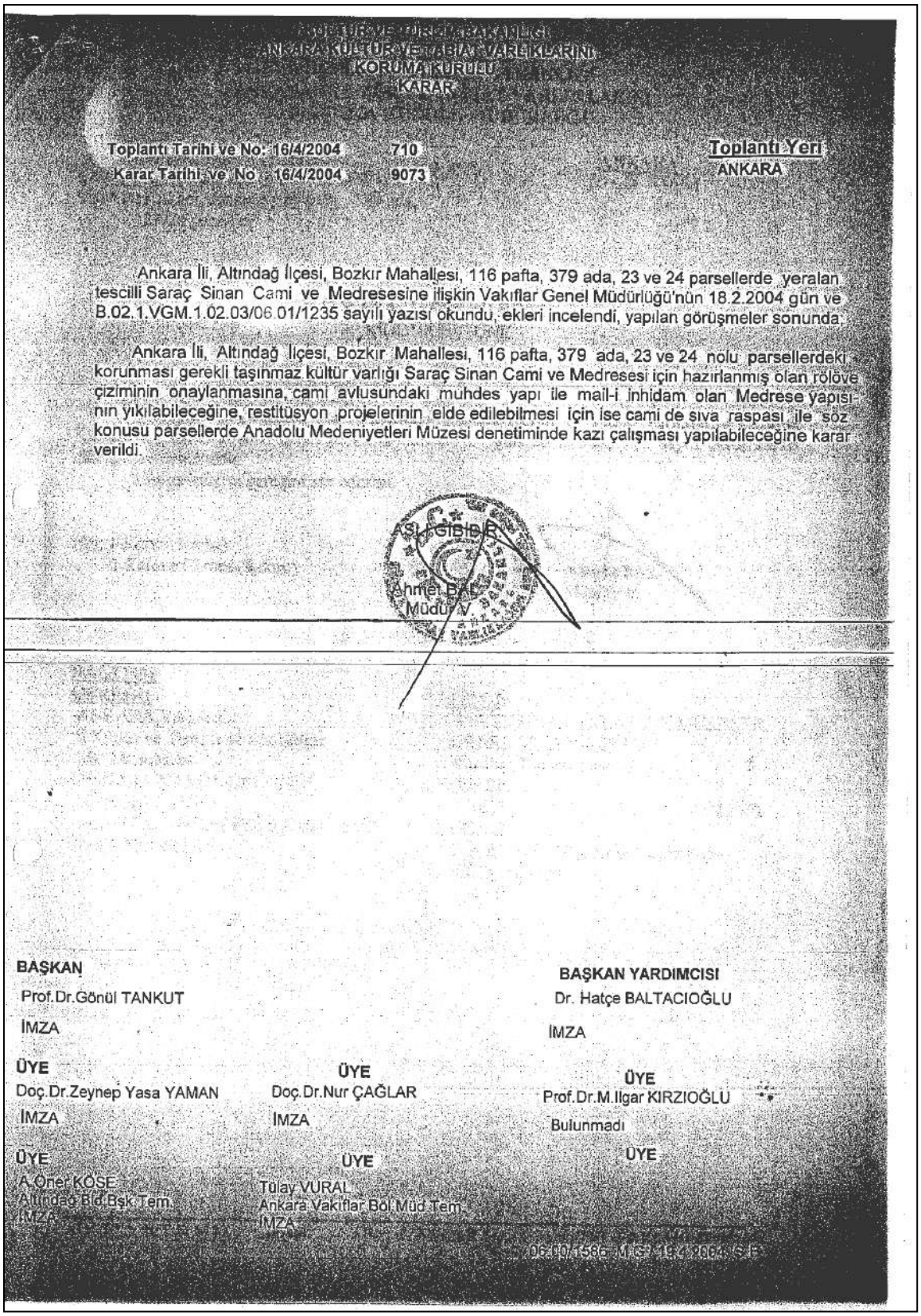
İş bu rapor tarafımızca 08.04.2004 tarihinde imza altına alınmıştır.

Mustafa ERDİKER
İnşaat Müh.
Altındağ Belediyesi
Başkanlığı

Abdülkadir PEKŞEN
İnşaat Müh.
Ankara Valiliği
Bağlı Müdürlüğü

Şekil 2.20. 18.02.2004 tarihli Mail-i İnhidam Raporu (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ANKARA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU
KARAR

Toplantı Tarihi ve No: 16/4/2004 710
Karar Tarihi ve No : 16/4/2004 9073

Toplantı Yeri
ANKARA

Ankara İli, Altındağ İlçesi, Bozkır Mahallesi, 116 pafta, 379 ada, 23 ve 24 parsellerde yeralan tescilli Saraç Sinan Cami ve Medresesine ilişkin Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 18.2.2004 gün ve B.02.1.VGM.1.02.03/06.01/1235 sayılı yazısı okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Ankara İli, Altındağ İlçesi, Bozkır Mahallesi, 116 pafta, 379 ada, 23 ve 24 nolu parsellerdeki korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı Saraç Sinan Cami ve Medresesi için hazırlanmış olan rölöve çiziminin onaylanmasına, cami avlusundaki muhdes yapı ile mail-i inhidam olan Medrese yapısının yıkılabileceğine, restitüsyon projelerinin elde edilebilmesi için ise cami de sıva raspası ile söz konusu parsellerde Anadolu Medeniyetleri Müzesi denetiminde kazı çalışması yapılabileceğine karar verildi.

ASLI GİBİDİR
Ahmet BAL
Müdür V.

BAŞKAN
Prof.Dr.Gönül TANKUT
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Dr. Hatçe BALTACIOĞLU
İMZA

ÜYE
Doç.Dr.Zeynep Yasa YAMAN
İMZA

ÜYE
Doç.Dr.Nur ÇAĞLAR
İMZA

ÜYE
Prof.Dr.M.Ilgar KIRZIOĞLU
Bulunmadı

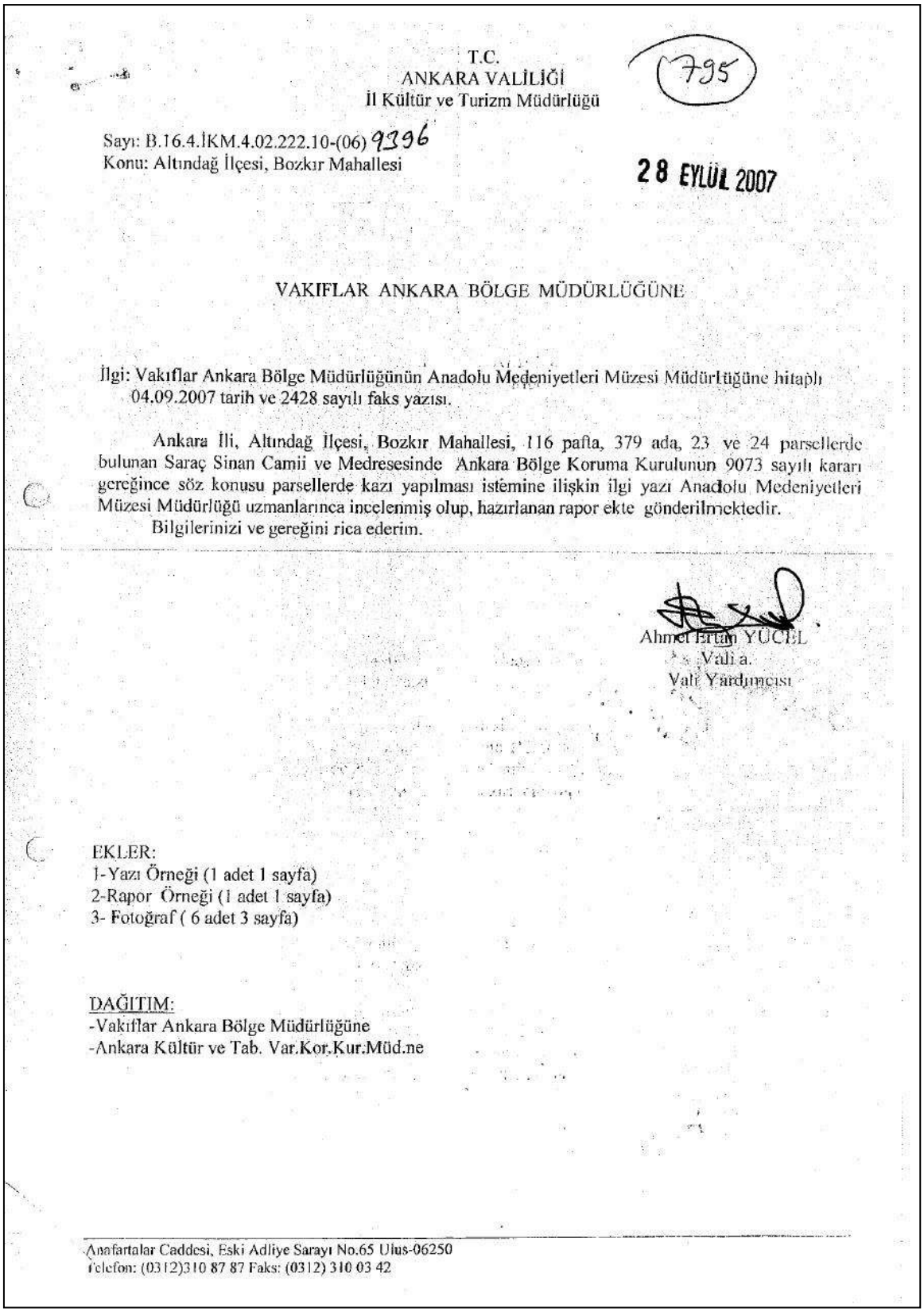
ÜYE
A.Öner KÖSE
Altındağ Bld.Bşk.Tem.
İMZA

ÜYE
Tülay VURAL
Ankara Vakıflar Böl.Müd.Tem.
İMZA

ÜYE

Şekil 2.21. 16.04.2004 tarih ve 9073 sayılı Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararı, (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

795

Sayı: B.16.4.İKM.4.02.222.10-(06) 9396
Konu: Altındağ İlçesi, Bozkır Mahallesi

28 EYLÜL 2007

VAKIFLAR ANKARA BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: Vakıflar Ankara Bölge Müdürlüğünün Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğüne hitaplı 04.09.2007 tarih ve 2428 sayılı faks yazısı.

Ankara İli, Altındağ İlçesi, Bozkır Mahallesi, 116 pafta, 379 ada, 23 ve 24 parsellerde bulunan Saraç Sinan Camii ve Medresesinde Ankara Bölge Koruma Kurulunun 9073 sayılı kararı gereğince söz konusu parsellerde kazı yapılması istemine ilişkin ilgi yazı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü uzmanlarınca incelenmiş olup, hazırlanan rapor ekte gönderilmektedir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Ahmet Ertan YÜCEL
Vali a.
Vali Yardımcısı

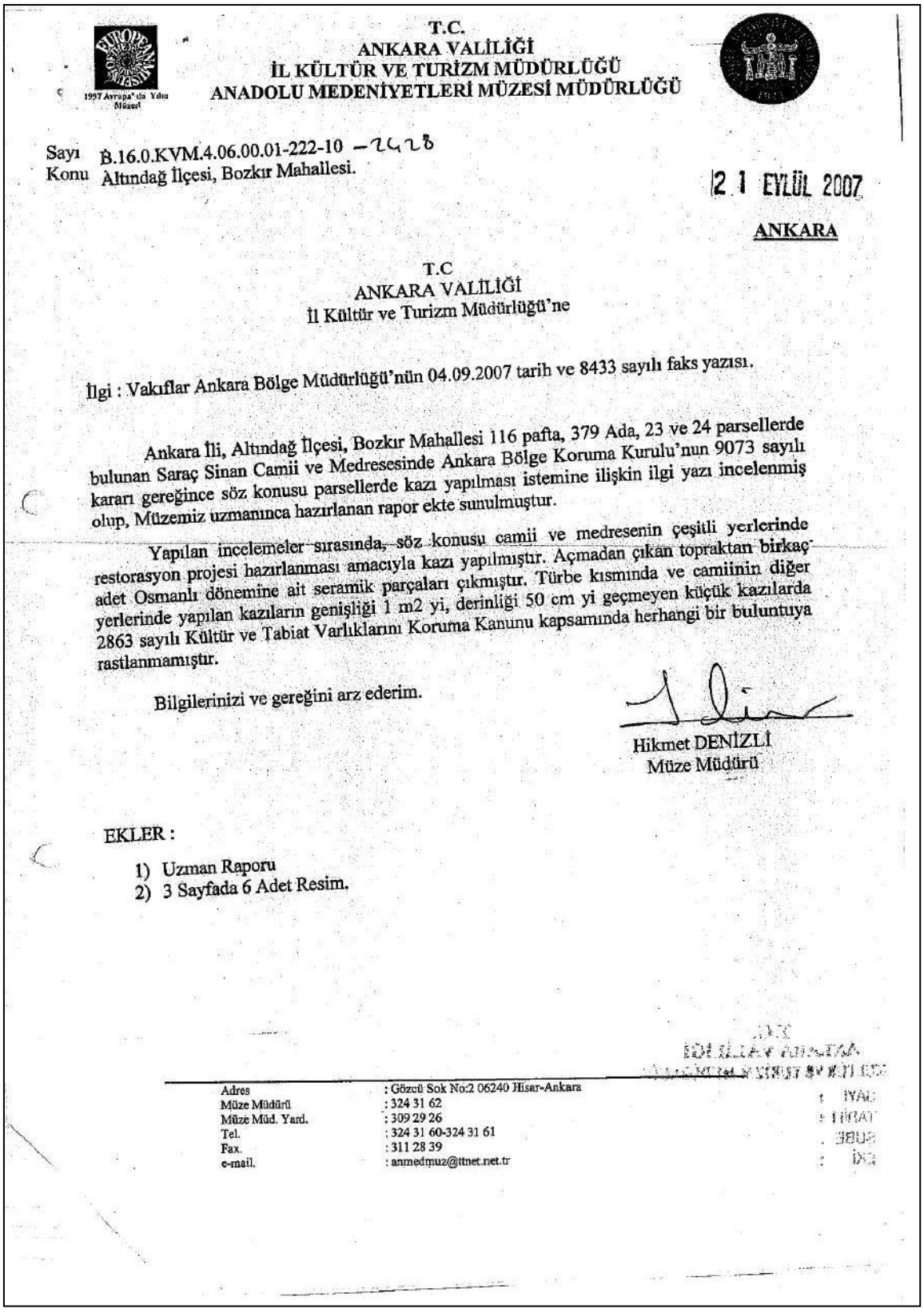
EKLER:
1-Yazı Örneği (1 adet 1 sayfa)
2-Rapor Örneği (1 adet 1 sayfa)
3- Fotoğraf (6 adet 3 sayfa)

DAĞITIM:
-Vakıflar Ankara Bölge Müdürlüğüne
-Ankara Kültür ve Tab. Var.Kor.Kur.Müd.ne

Anafartalar Caddesi, Eski Adliye Sarayı No.65 Ulus-06250
Telefon: (0312)310 87 87 Faks: (0312) 310 03 42

Şekil 2.22. 28.09.2007 tarihli Ankara Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yazısı, (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ
ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı B.16.0.KVM.4.06.00.01-222-10 -2428
Konu Altındağ İlçesi, Bozkır Mahallesi.

21 EYLÜL 2007

ANKARA

T.C
ANKARA VALİLİĞİ
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne

İlgi : Vakıflar Ankara Bölge Müdürlüğü'nün 04.09.2007 tarih ve 8433 sayılı faks yazısı.

Ankara İli, Altındağ İlçesi, Bozkır Mahallesi 116 pafta, 379 Ada, 23 ve 24 parsellerde bulunan Saraç Sinan Camii ve Medresesinde Ankara Bölge Koruma Kurulu'nun 9073 sayılı kararı gereğince söz konusu parsellerde kazı yapılması istemine ilişkin ilgi yazı incelenmiş olup, Müzemiz uzmanınca hazırlanan rapor ekte sunulmuştur.

Yapılan incelemeler sırasında, söz konusu camii ve medresenin çeşitli yerlerinde restorasyon projesi hazırlanması amacıyla kazı yapılmıştır. Açmadan çıkan topraktan birkaç adet Osmanlı dönemine ait seramik parçaları çıkmıştır. Türbe kısmında ve camiinin diğer yerlerinde yapılan kazıların genişliği 1 m2 yi, derinliği 50 cm yi geçmeyen küçük kazılarda 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Hikmet DENİZLİ
Müze Müdürü

EKLER :
1) Uzman Raporu
2) 3 Sayfada 6 Adet Resim.

Adres : Gözcü Sok No:2 06240 Hisar-Ankara
Müze Müdürü : 324 31 62
Müze Müd. Yard. : 309 29 26
Tel. : 324 31 60-324 31 61
Fax. : 311 28 39
e-mail. : anmedmuz@ttnet.net.tr

Şekil 2.23. 28.09.2007 tarihli Ankara Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yazısı ekinde yer alan (kazı çalışmalarına ilişkin) yazı, 21.09.2007 (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

17 EYLÜL 2007

ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜNE
ANKARA

İlgi: Vakıflar Ankara Bölge Müdürlüğü'nün 04.09.2007 tarih ve B.02.1.02.03-8433sayılı faks yazısı.

Ankara İli, Altındağ ilçesi, Bozkır Mahallesi ,116 pafta , 379Ada,23 ve 24 parsellerde bulunana Saraç Sinan Cami ve medresesinde Ankara Koruma Kurulunun 9073 sayılı kararı gereğince söz konusu parsellerde kazı yapılması istemine ilişkin ilgi yazı incelenmiştir.

İlgi yazı gereğince cami ve medresenin çeşitli yerlerinde restorasyon projesi hazırlanması amacıyla kazı yapılmıştır. Bu kazılardan medrese kısmında yapılan kazı 2 adet 1.5m x 1.5 m ölçülerinde açma açılarak yapılmıştır. yaklaşık 140 cm derinlikte ana kayaya ulaşılmıştır .Açmadan çıkan topraktan birkaç adet Osmanlı dönemine ait seramik çıkmıştır.Ancak açmaların 30 cm yanında en fazla 40-50 yaşında olabilecek bir duvar mevcuttur. Bu nedenle toprağın duvar yapılırken dolgu olarak getirildiğini düşünmekteyim. Türbe kısmında ve caminin diğer yerlerinde yapılan kazılar genişliği 1 m2 yi aşmayan derinliği 50 cm yi geçmeyen küçük kazılardı .bu kazılarda da yasa kapsamında herhangi buluntuya rastlanmamıştır.

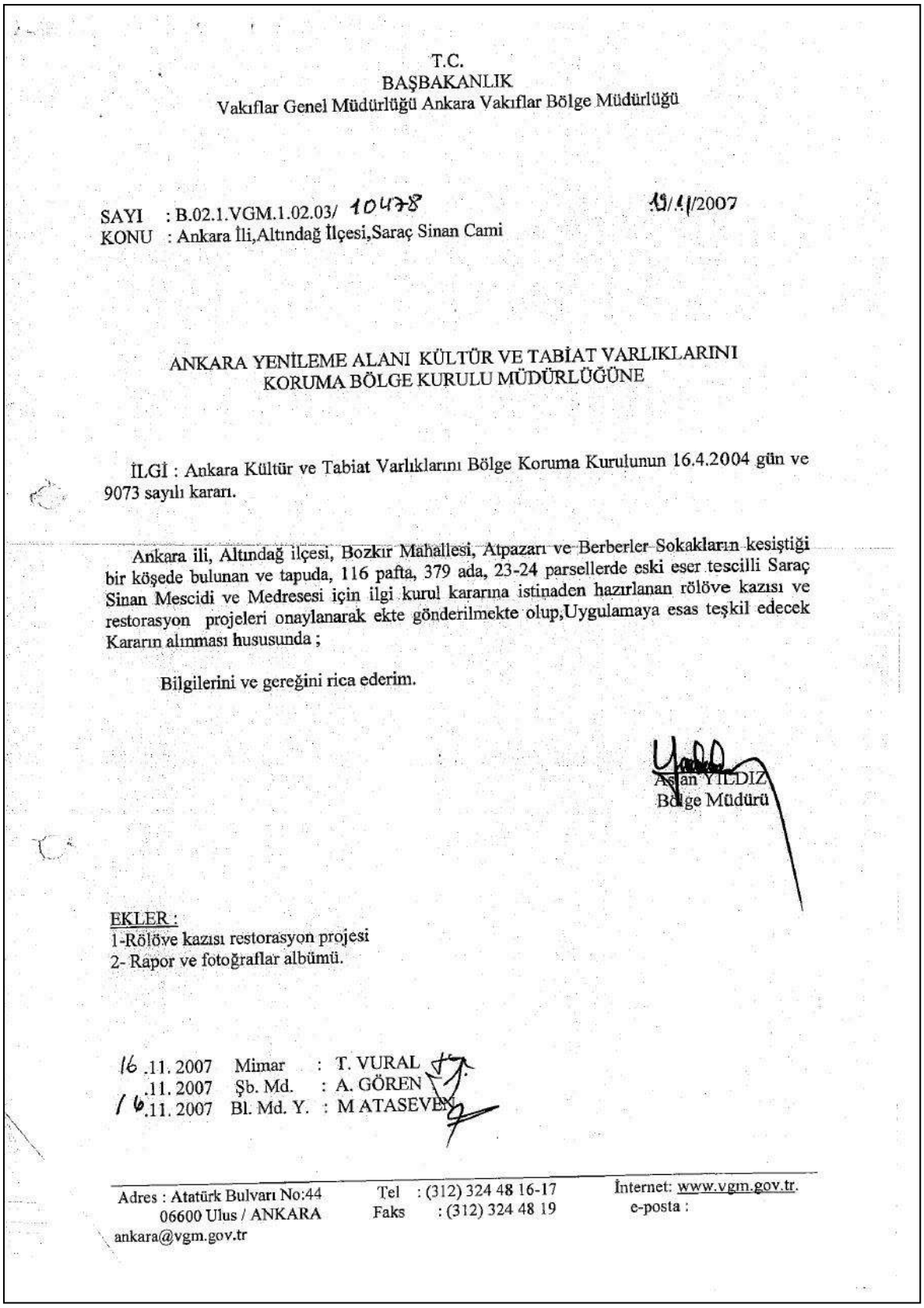
Bilgilerinize arz ederim.17.09.2007

Erdal YİĞİT
Arkeolog

Ek1 - 3 sayfada 6 resim

Şekil 2.24. 21.09.2007 tarihli Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü yazısı ekinde yer alan, kazı çalışmalarına ilişkin uzman raporu, 17.09.2007 (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

T.C.
BAŞBAKANLIK
Vakıflar Genel Müdürlüğü Ankara Vakıflar Bölge Müdürlüğü

SAYI : B.02.1.VGM.1.02.03/ 10478 19/11/2007
KONU : Ankara İli,Altındağ İlçesi,Saraç Sinan Cami

ANKARA YENİLEME ALANI KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU MÜDÜRLÜĞÜNE

İLGİ : Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Bölge Koruma Kurulunun 16.4.2004 gün ve 9073 sayılı kararı.

Ankara ili, Altındağ ilçesi, Bozkır Mahallesi, Atpazarı ve Berberler Sokakların kesiştiği bir köşede bulunan ve tapuda, 116 pafta, 379 ada, 23-24 parsellerde eski eser tescilli Saraç Sinan Mescidi ve Medresesi için ilgi kurul kararına istinaden hazırlanan rölöve kazısı ve restorasyon projeleri onaylanarak ekte gönderilmekte olup,Uygulamaya esas teşkil edecek Kararın alınması hususunda ;

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Aslan YILDIZ
Bölge Müdürü

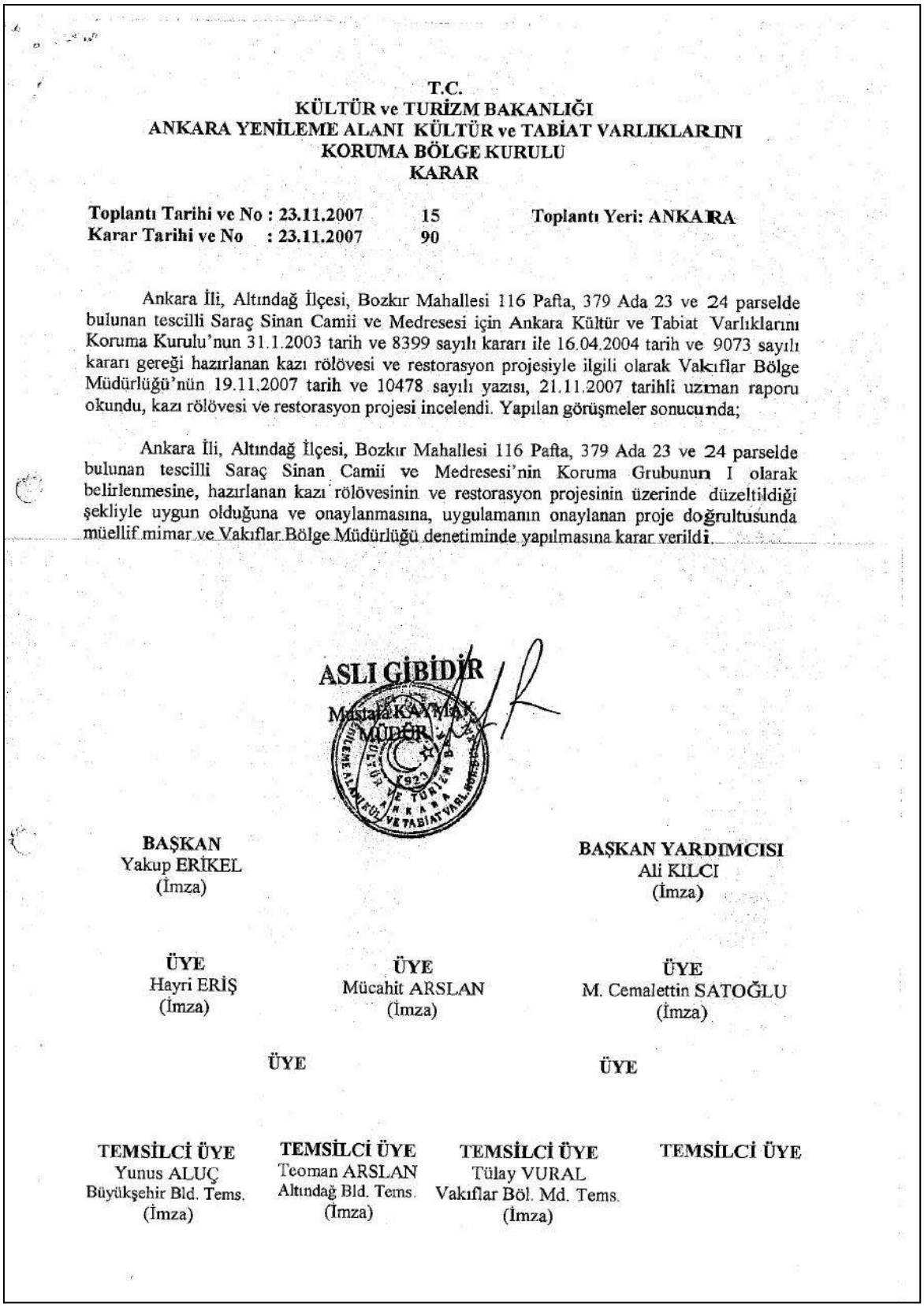
EKLER :
1-Rölöve kazısı restorasyon projesi
2- Rapor ve fotoğraflar albümü.

16.11.2007 Mimar : T. VURAL
.11.2007 Şb. Md. : A. GÖREN
16.11.2007 Bl. Md. Y. : M ATASEVEN

Adres : Atatürk Bulvarı No:44
06600 Ulus / ANKARA
ankara@vgm.gov.tr
Tel : (312) 324 48 16-17
Faks : (312) 324 48 19
İnternet: www.vgm.gov.tr.
e-posta :

Şekil 2.25. 19.11.2007 tarihli VGM Ankara Bölge Müdürlüğü yazısı (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
ANKARA YENİLEME ALANI KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU
KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 23.11.2007 15 Toplantı Yeri: ANKARA
Karar Tarihi ve No : 23.11.2007 90

Ankara İli, Altındağ İlçesi, Bozkır Mahallesi 116 Pafta, 379 Ada 23 ve 24 parselde bulunan tescilli Saraç Sinan Camii ve Medresesi için Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 31.1.2003 tarih ve 8399 sayılı kararı ile 16.04.2004 tarih ve 9073 sayılı kararı gereği hazırlanan kazı rölövesi ve restorasyon projesiyle ilgili olarak Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün 19.11.2007 tarih ve 10478 sayılı yazısı, 21.11.2007 tarihli uzman raporu okundu, kazı rölövesi ve restorasyon projesi incelendi. Yapılan görüşmeler sonucunda;

Ankara İli, Altındağ İlçesi, Bozkır Mahallesi 116 Pafta, 379 Ada 23 ve 24 parselde bulunan tescilli Saraç Sinan Camii ve Medresesi'nin Koruma Grubunun I olarak belirlenmesine, hazırlanan kazı rölövesinin ve restorasyon projesinin üzerinde düzeltildiği şekliyle uygun olduğuna ve onaylanmasına, uygulamanın onaylanan proje doğrultusunda müellif mimar ve Vakıflar Bölge Müdürlüğü denetiminde yapılmasına karar verildi.

ASLI GİBİDİR
Mustafa KAYMAK
MÜDÜR

BAŞKAN
Yakup ERİKEL
(İmza)

BAŞKAN YARDIMCISI
Ali KILCI
(İmza)

ÜYE
Hayri ERİŞ
(İmza)

ÜYE
Mücahit ARSLAN
(İmza)

ÜYE
M. Cemalettin SATOĞLU
(İmza)

ÜYE

ÜYE

TEMSİLCİ ÜYE
Yunus ALUÇ
Büyükşehir Bld. Tems.
(İmza)

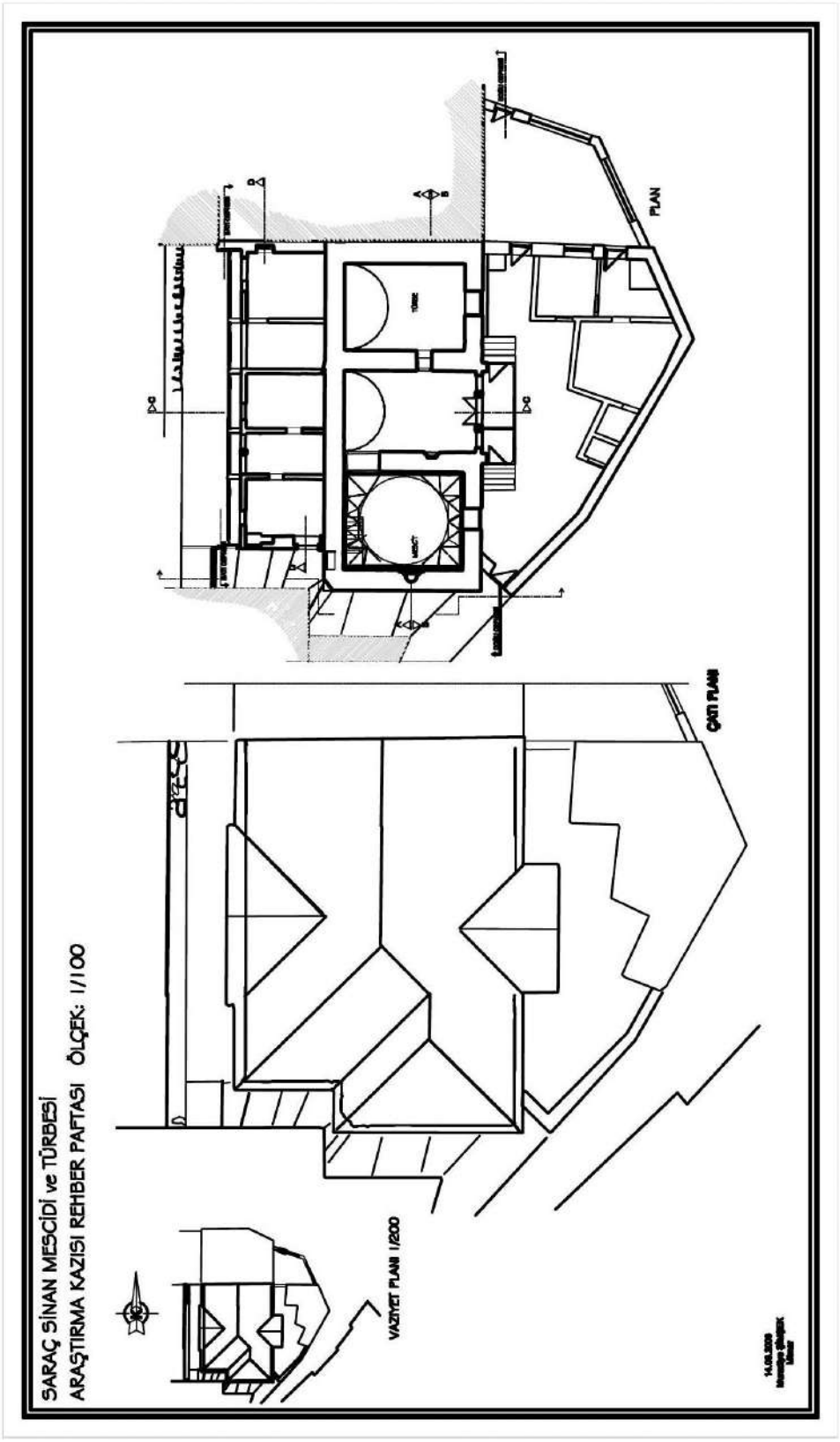
TEMSİLCİ ÜYE
Teoman ARSLAN
Altındağ Bld. Tems.
(İmza)

TEMSİLCİ ÜYE
Tülay VURAL
Vakıflar Böl. Md. Tems.
(İmza)

TEMSİLCİ ÜYE

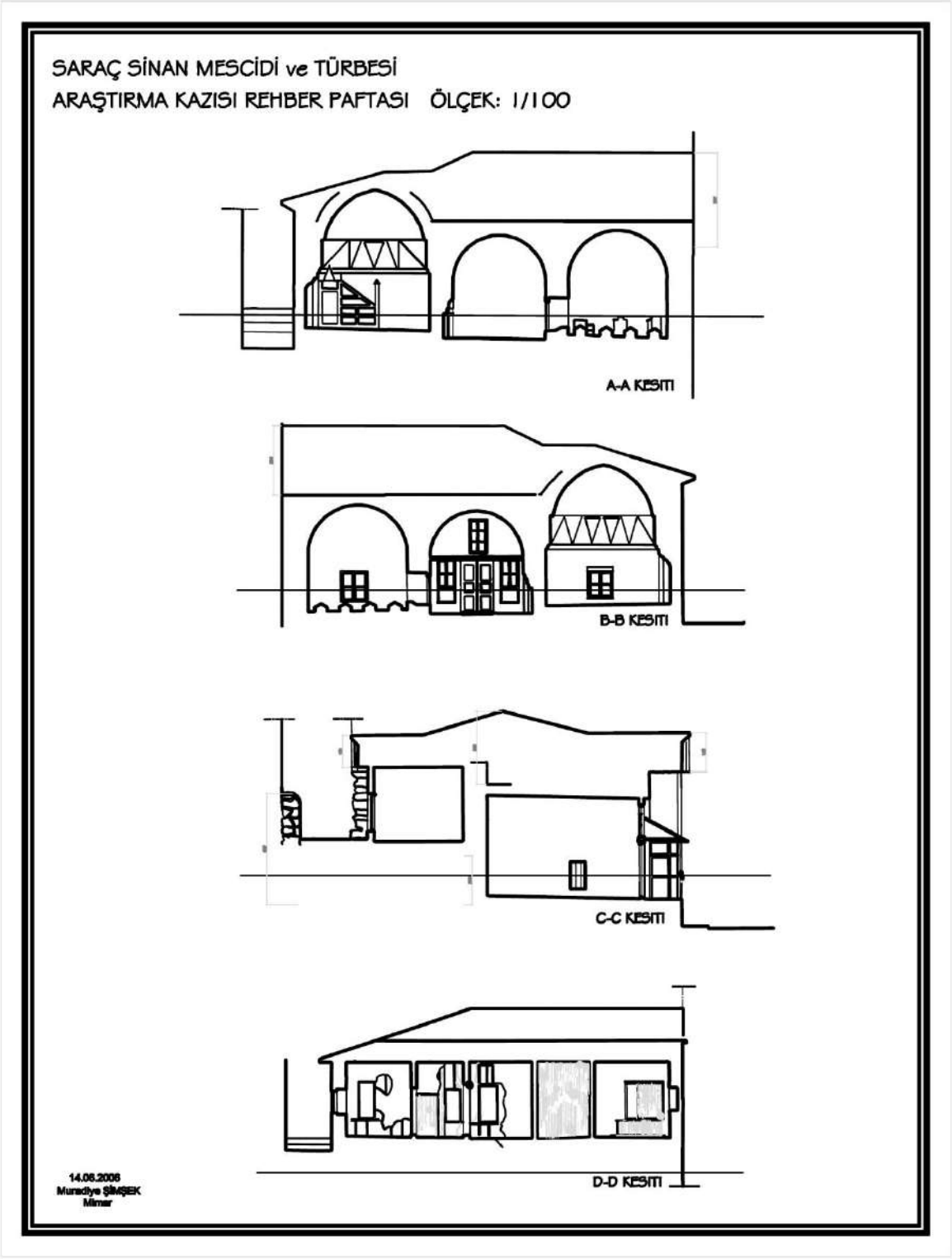
Şekil 2.26. 23.11.2007tarih ve 90 sayılı Ankara Yenileme Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı, (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

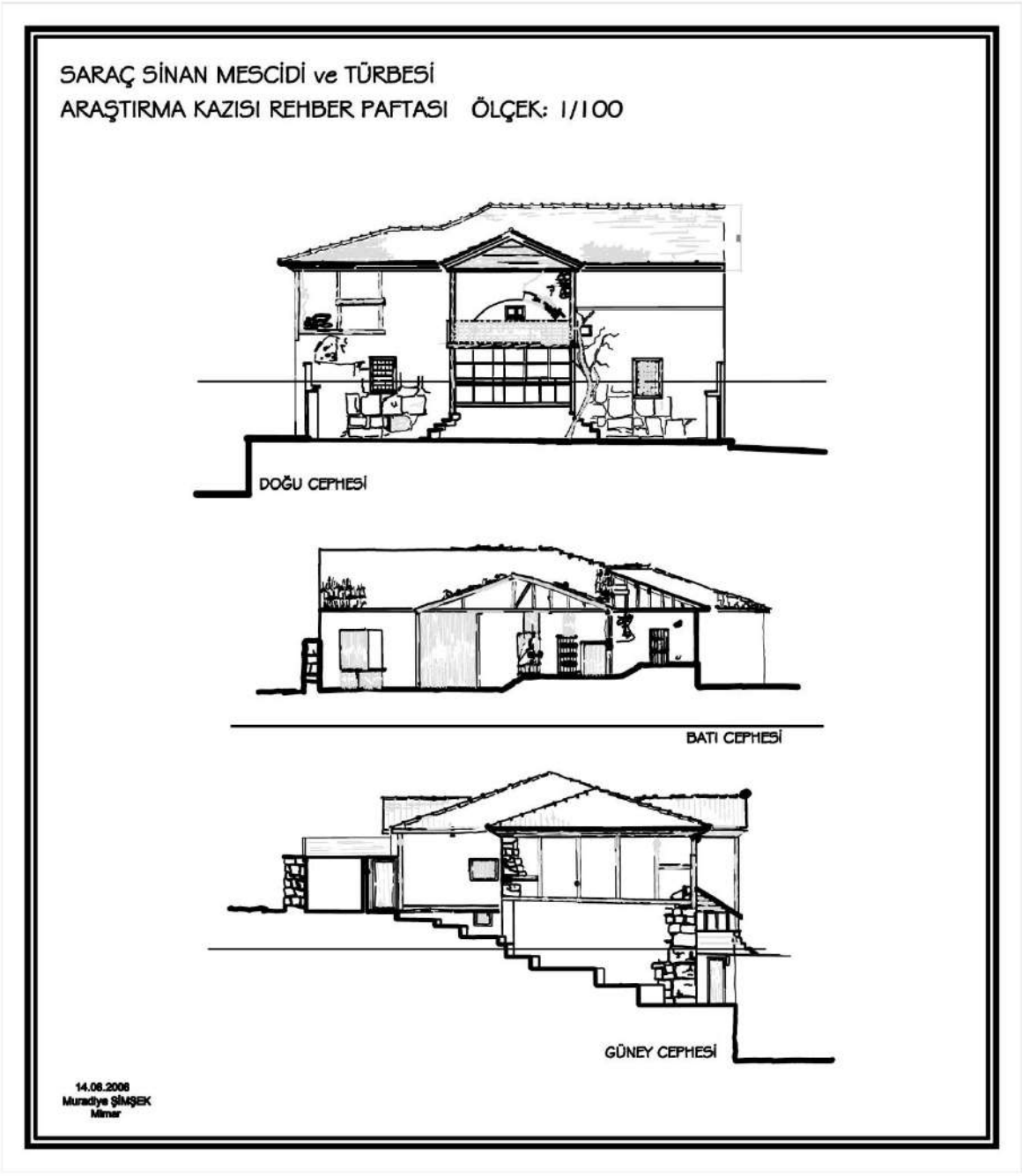
Şekil 2.27. 14.06.2006 tarihli Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Araştırma Kazısı Rehber Paftası, Planlar, (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

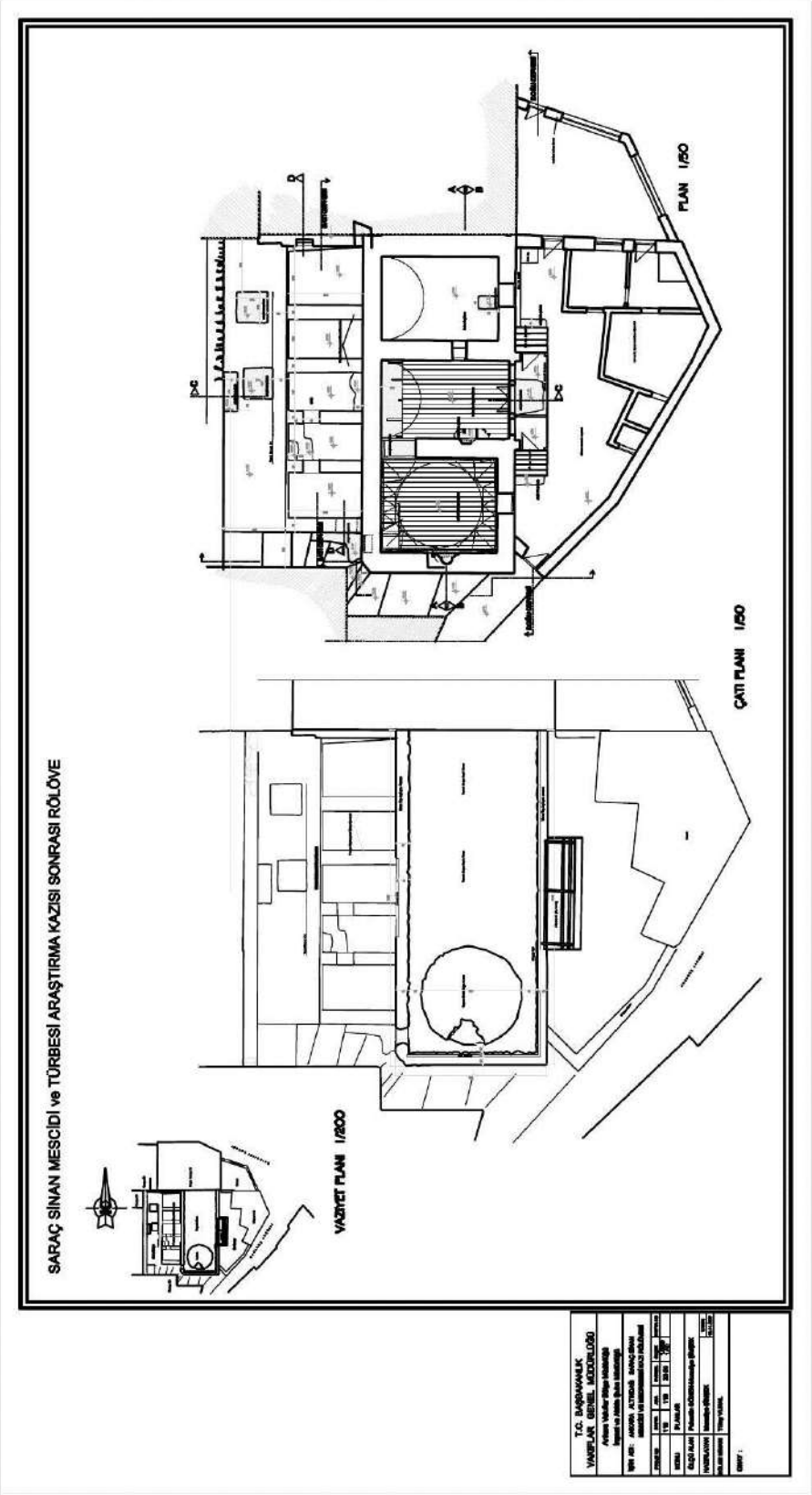
Şekil 2.28. 14.06.2006 tarihli Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Araştırma Kazısı Rehber Paftası, Kesitler (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

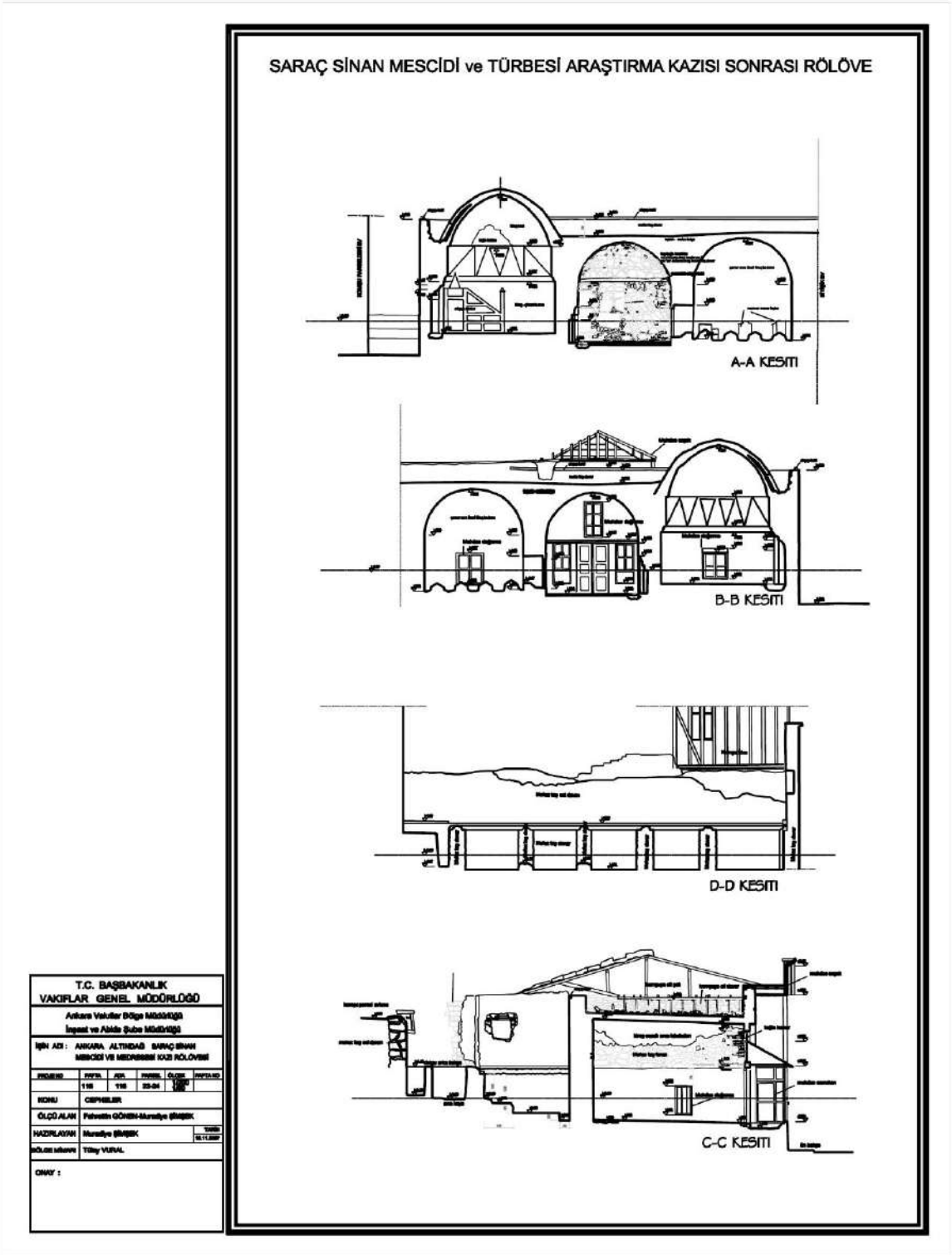
Şekil 2.29. 14.06.2006 tarihli Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Araştırma Kazısı Rehber Paftası, Cepheler (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

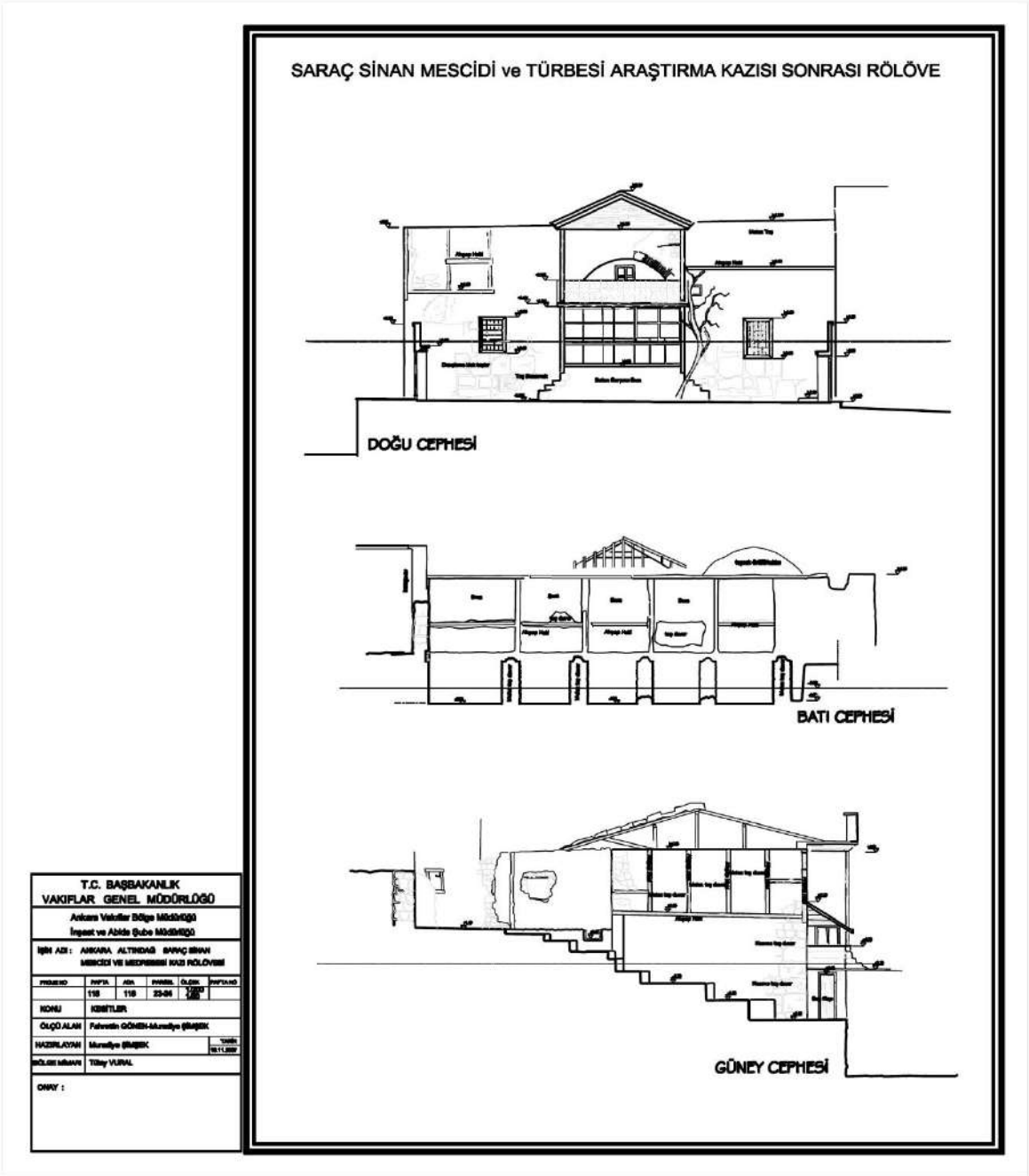
Şekil 2.30. 19.11.2017 tarihli Saraç Sinan Mescidi ve Medresesi, Kazı Rölövesi, Planlar (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

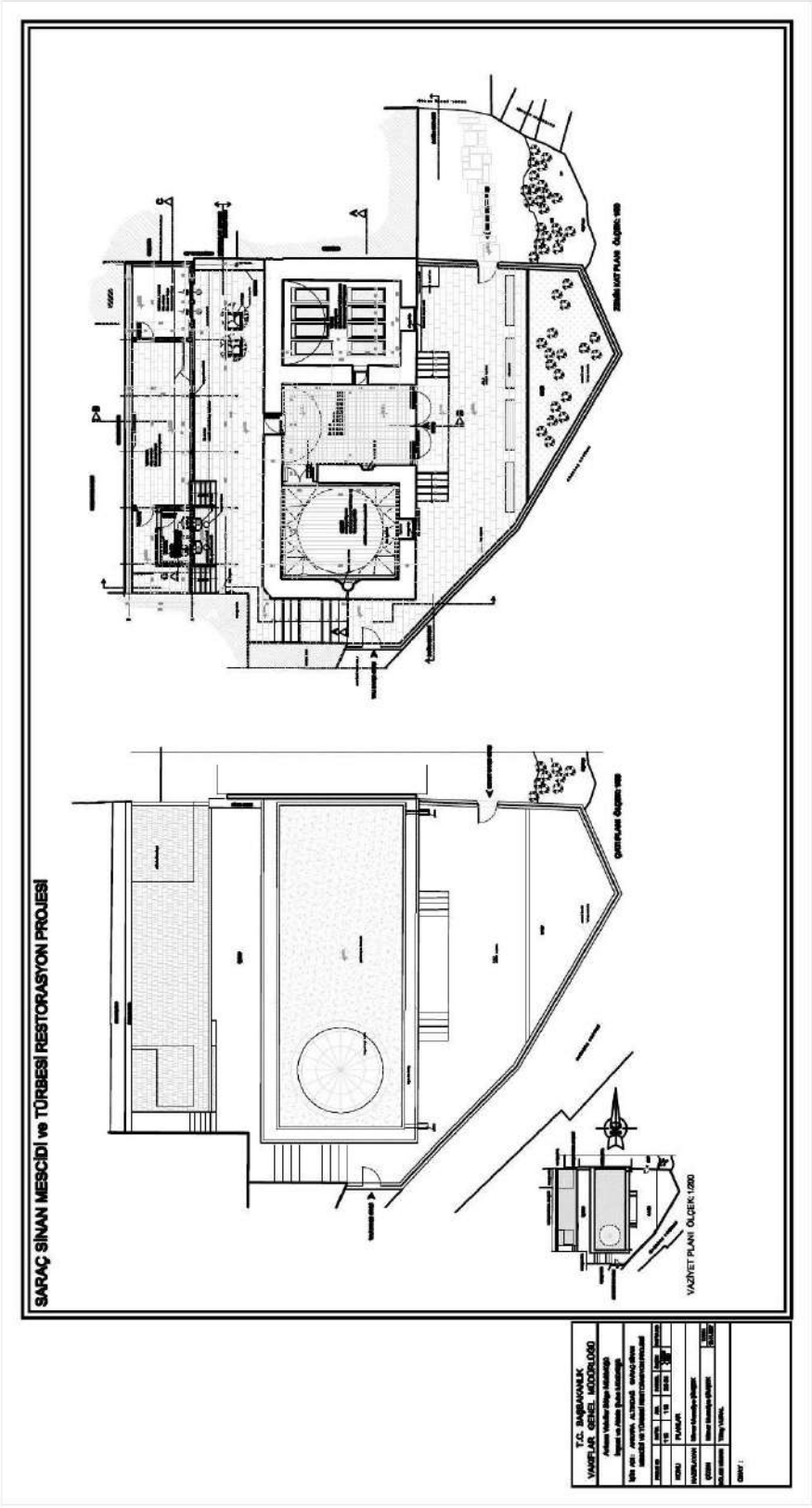
Şekil 2.31. 19.11.2017 tarihli Saraç Sinan Mescidi ve Medresesi, Kazı Rölövesi, Kesitler (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

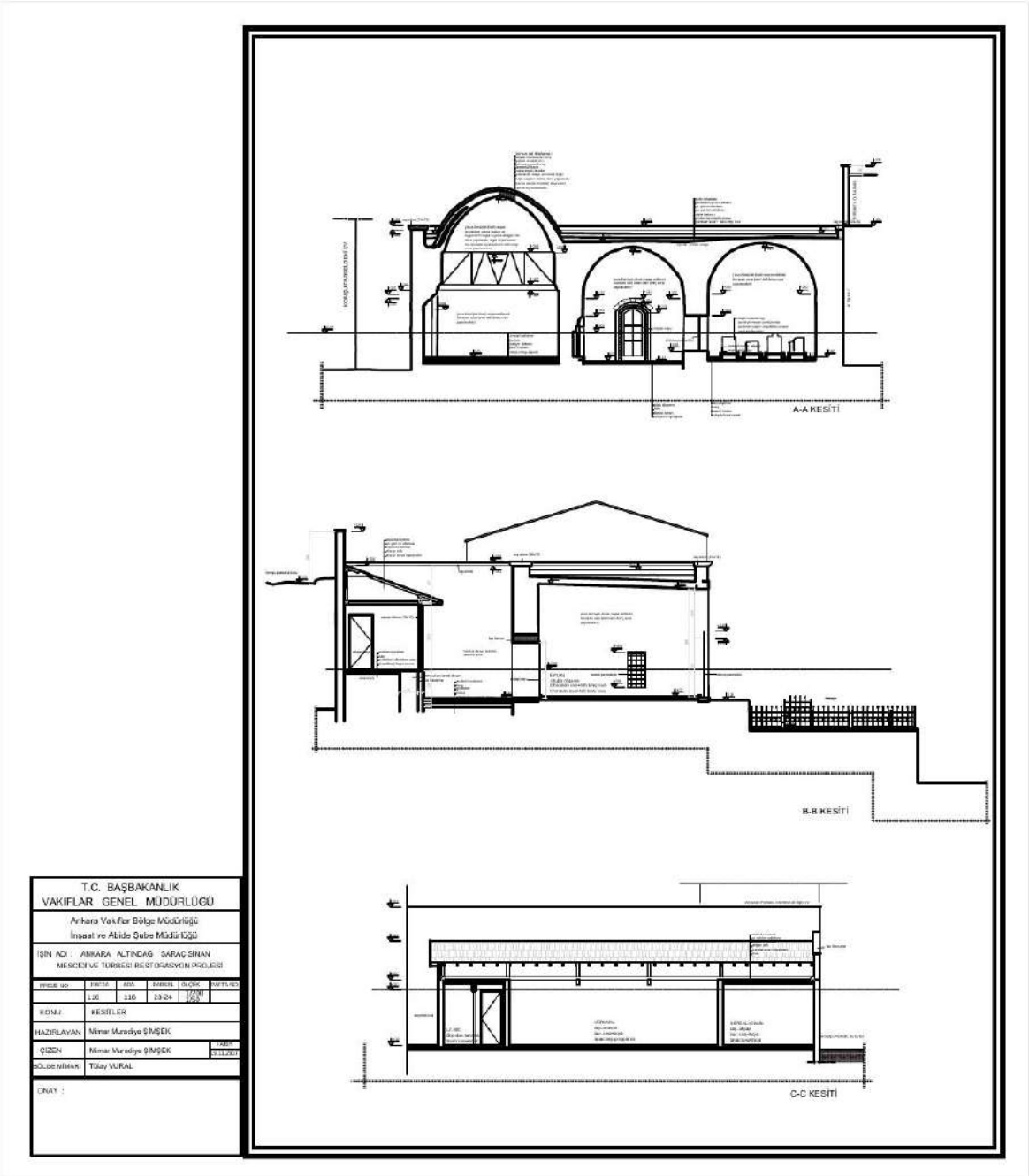
Şekil 2.32. 19.11.2017 tarihli Saraç Sinan Mescidi ve Medresesi, Kazı Rölövesi, Cepheler (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

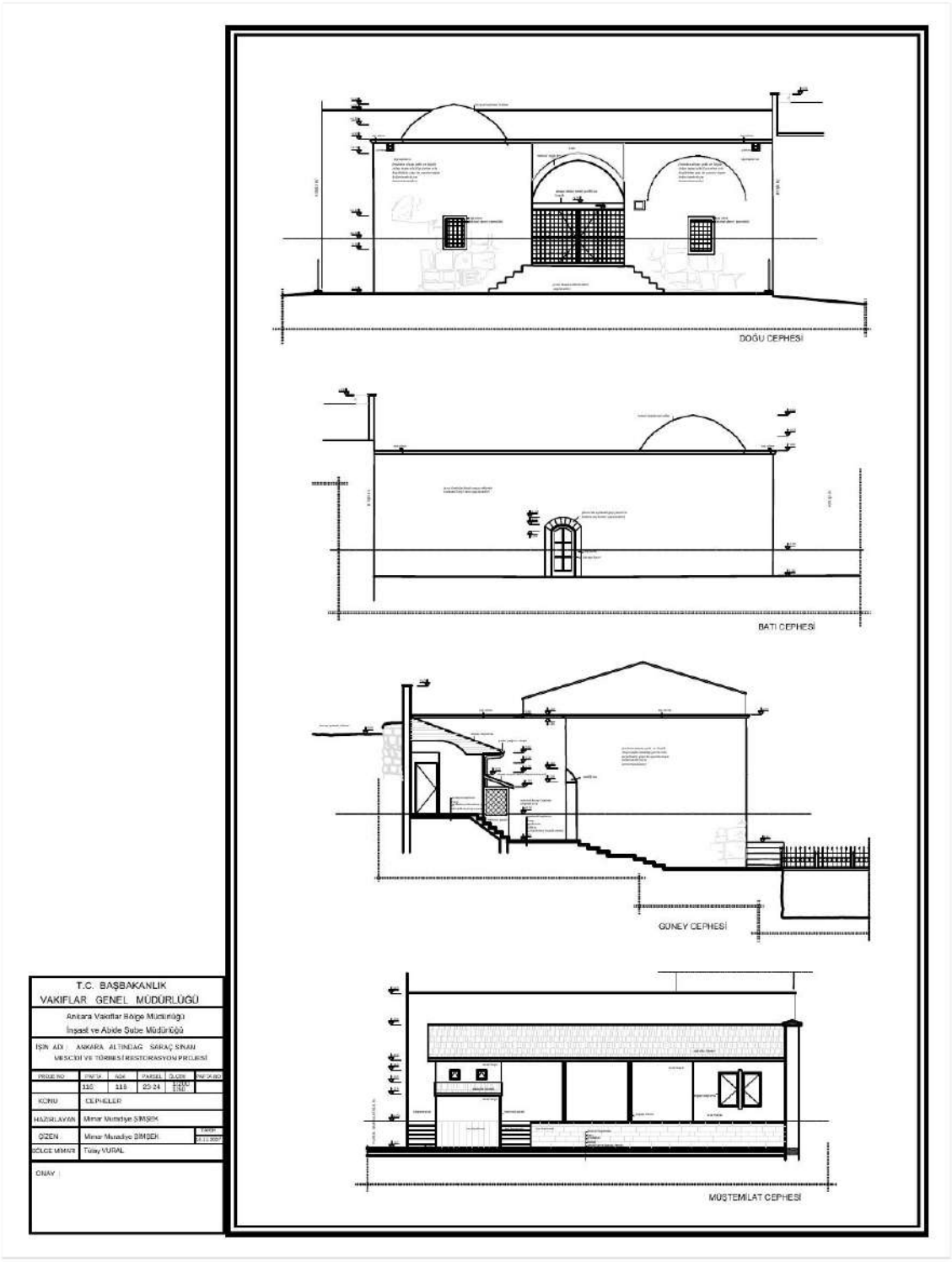
Şekil 2.33. 19.11.2017 tarihli Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Restorasyon Projesi, Planlar (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

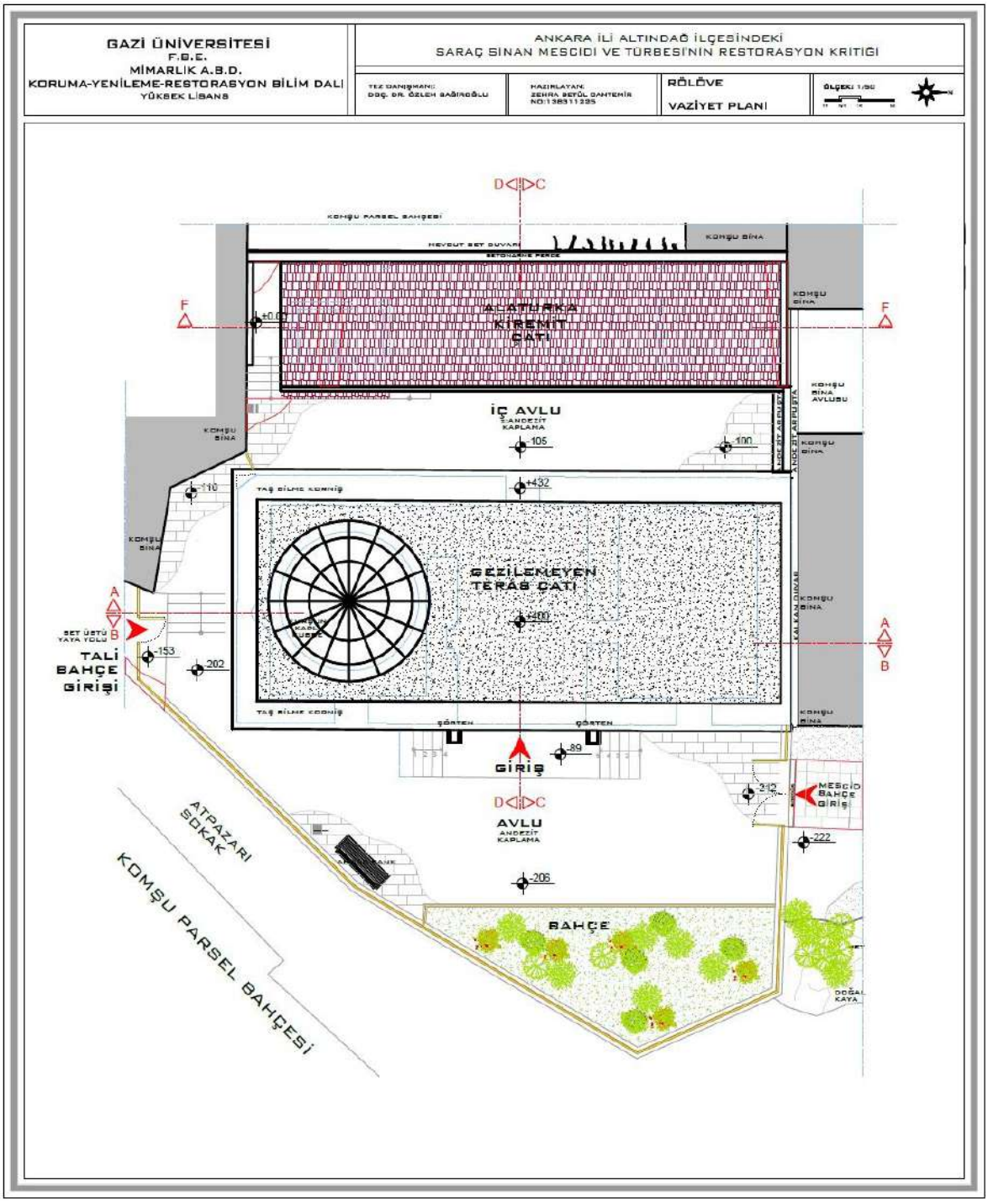
Şekil 2.34. 19.11.2017 tarihli Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Restorasyon Projesi, Kesitler (VGM Arşivi, 2017)

EK-2. (devam) VGM arşivlerinden elde edilen yazılı ve çizili belgeler

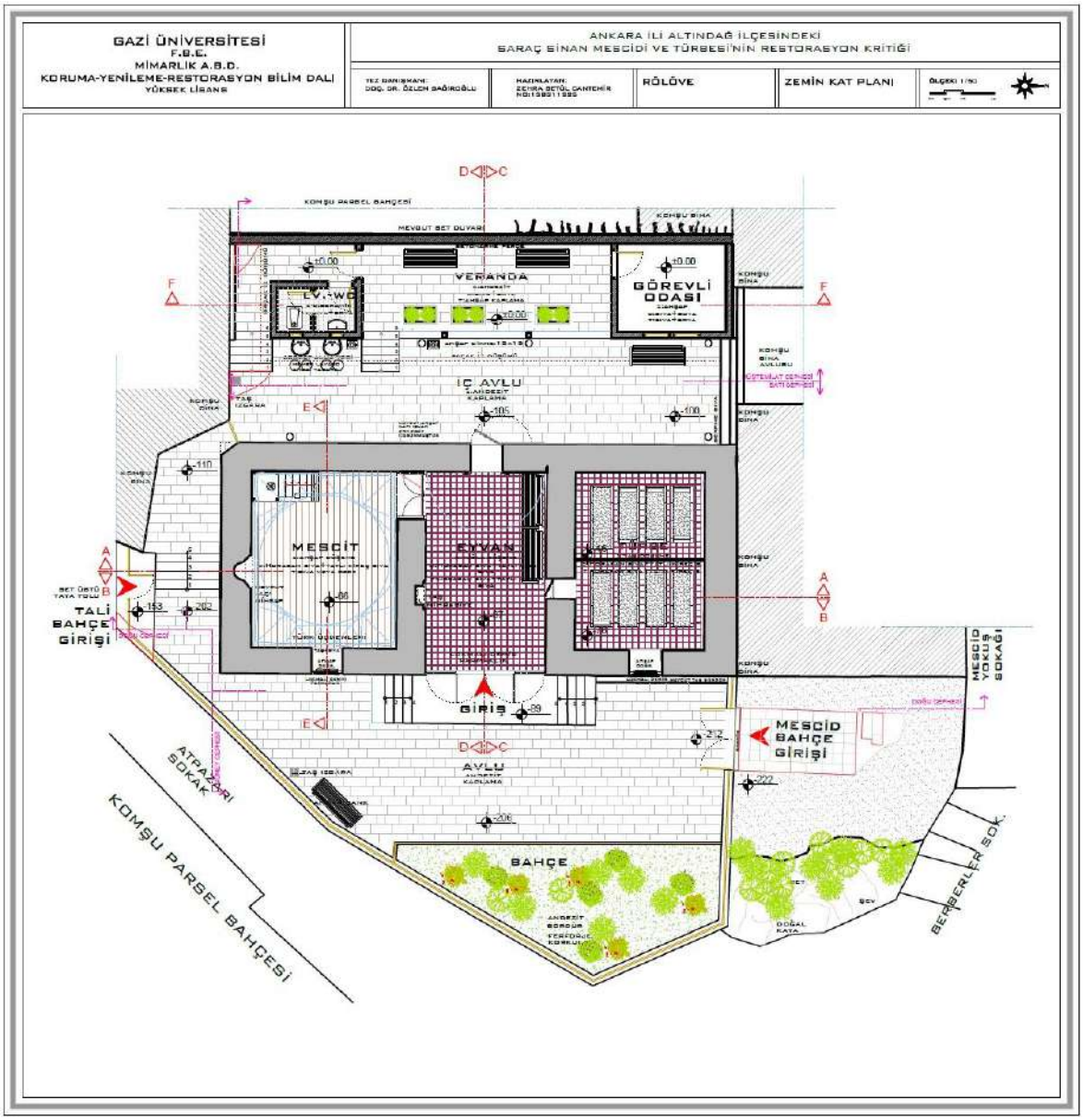
Şekil 2.35. 19.11.2017 tarihli Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Restorasyon Projesi, Cepheler (VGM Arşivi, 2017)

EK-3. Rölöve çizimleri

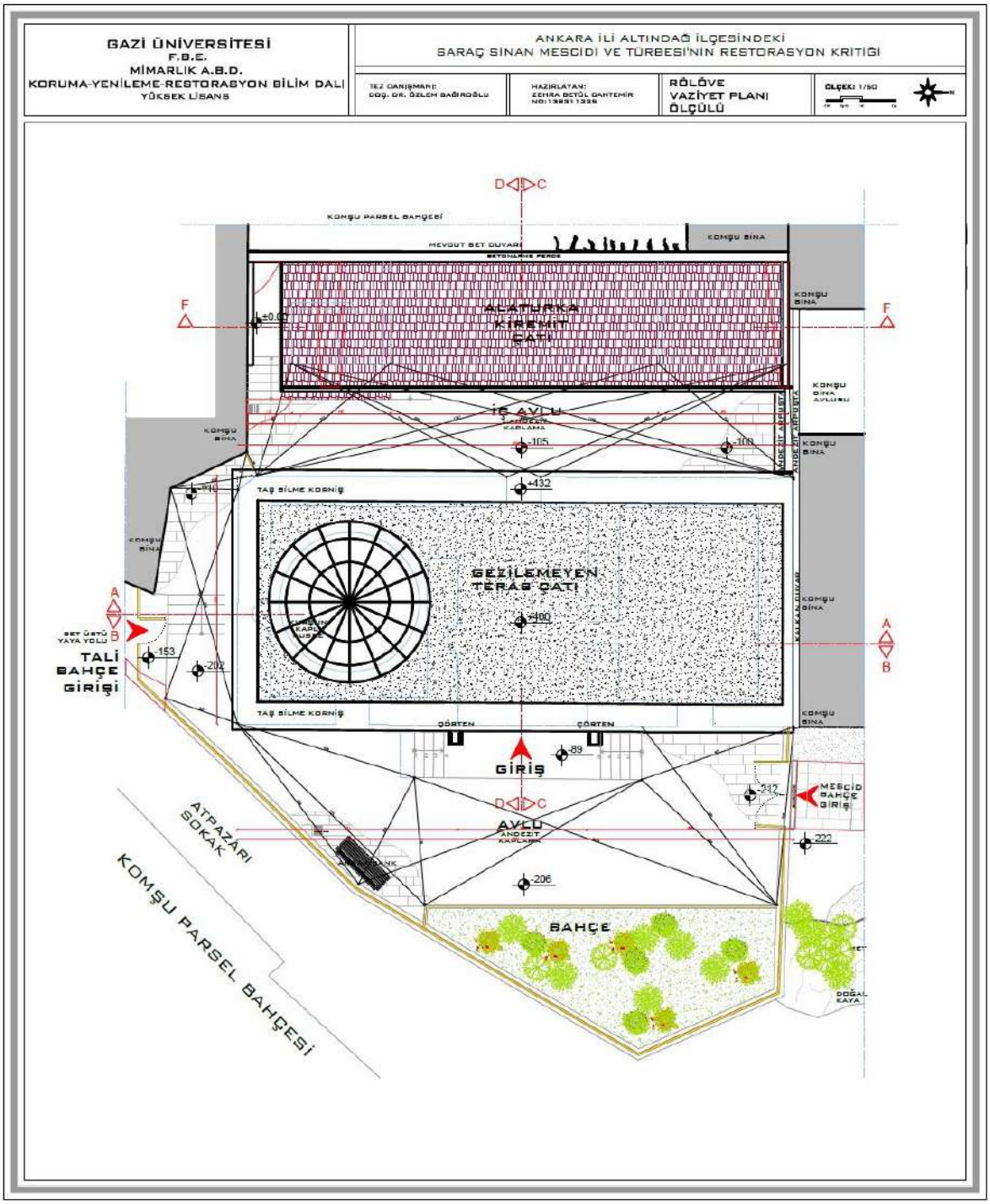
Şekil 2.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Rölöve Çizimleri, Vaziyet Planı

EK-3. (devam) Rölöve çizimleri

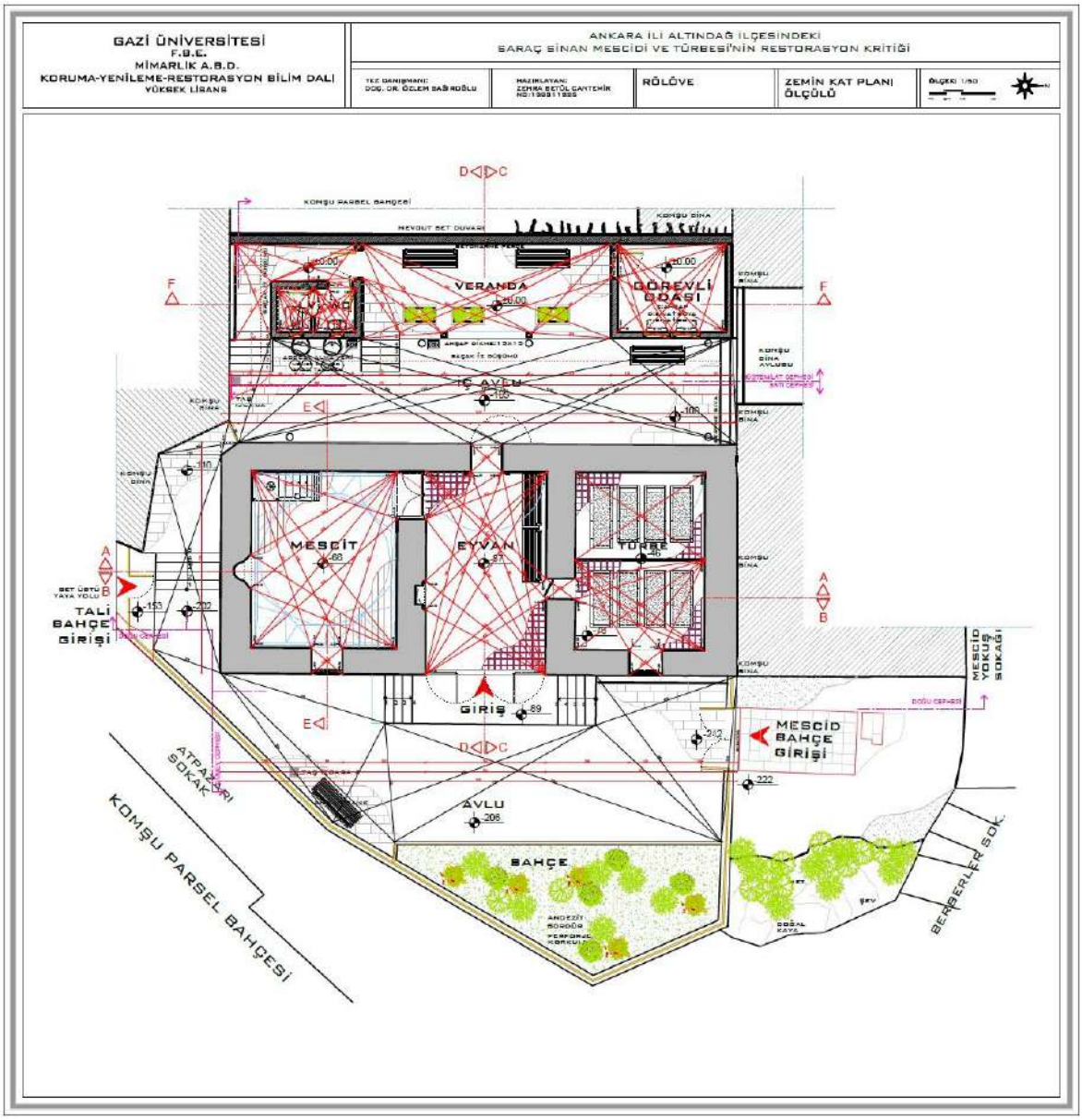
Şekil 2.2. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Rölöve Çizimleri, Zemin Kat Planı

EK-3. (devam) Rölöve çizimleri

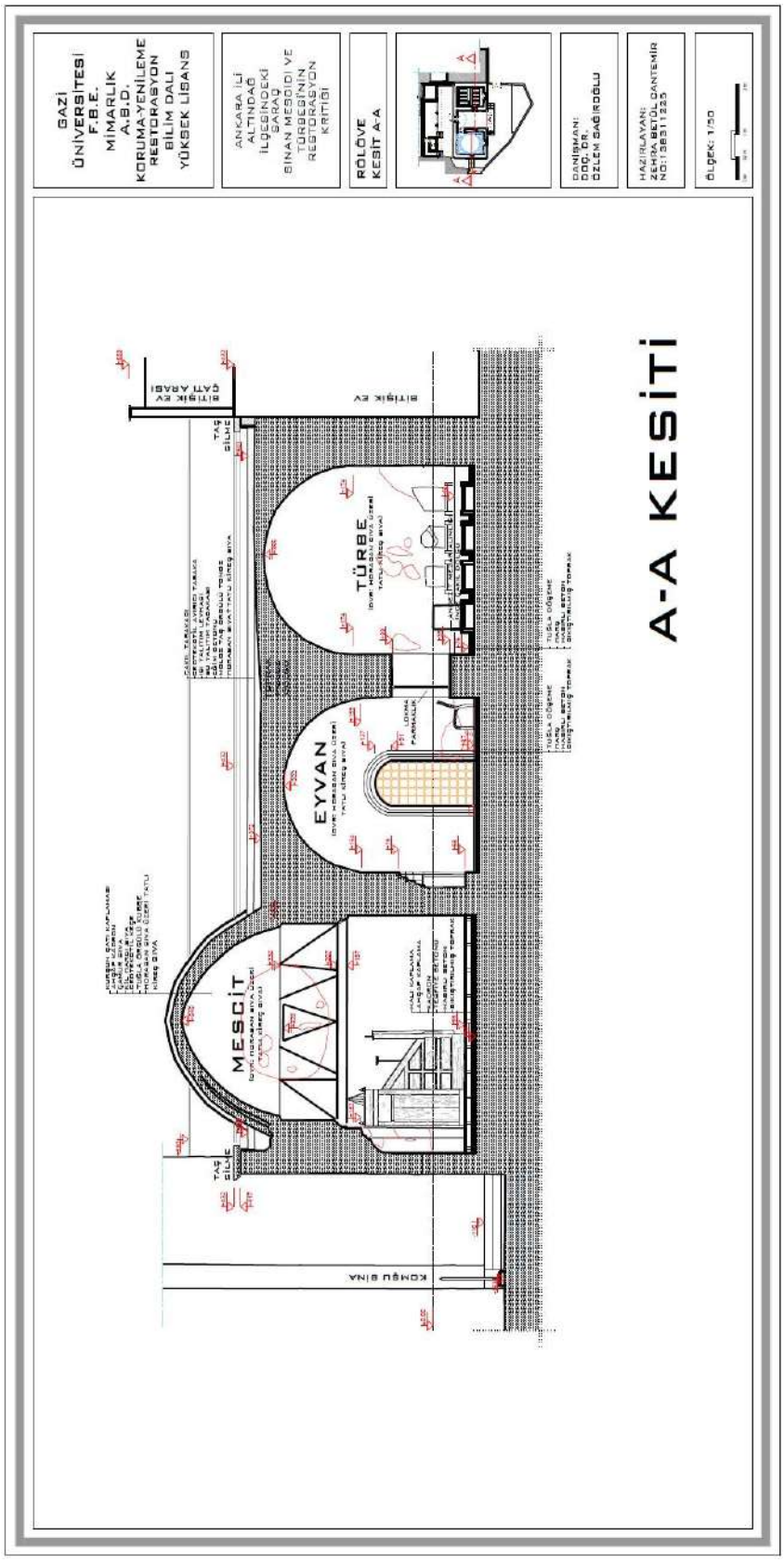
Şekil 2.3. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Rölöve Çizimleri, Vaziyet Planı (ölçülü)

EK-3. (devam) Rölöve çizimleri

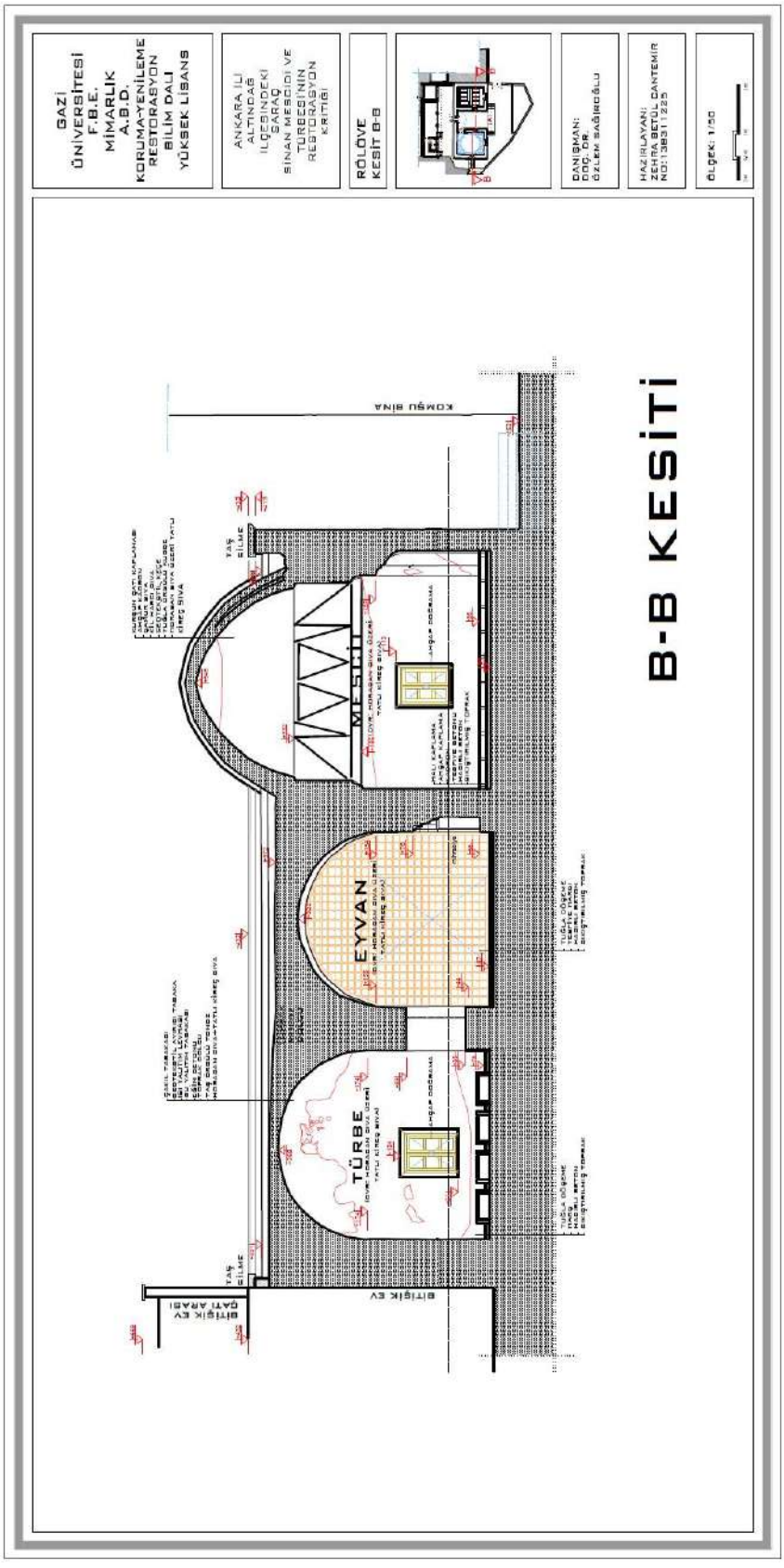
Şekil 2.4. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Rölöve Çizimleri, Zemin Kat Planı (ölçülü)

EK-3. (devam) Rölöve çizimleri

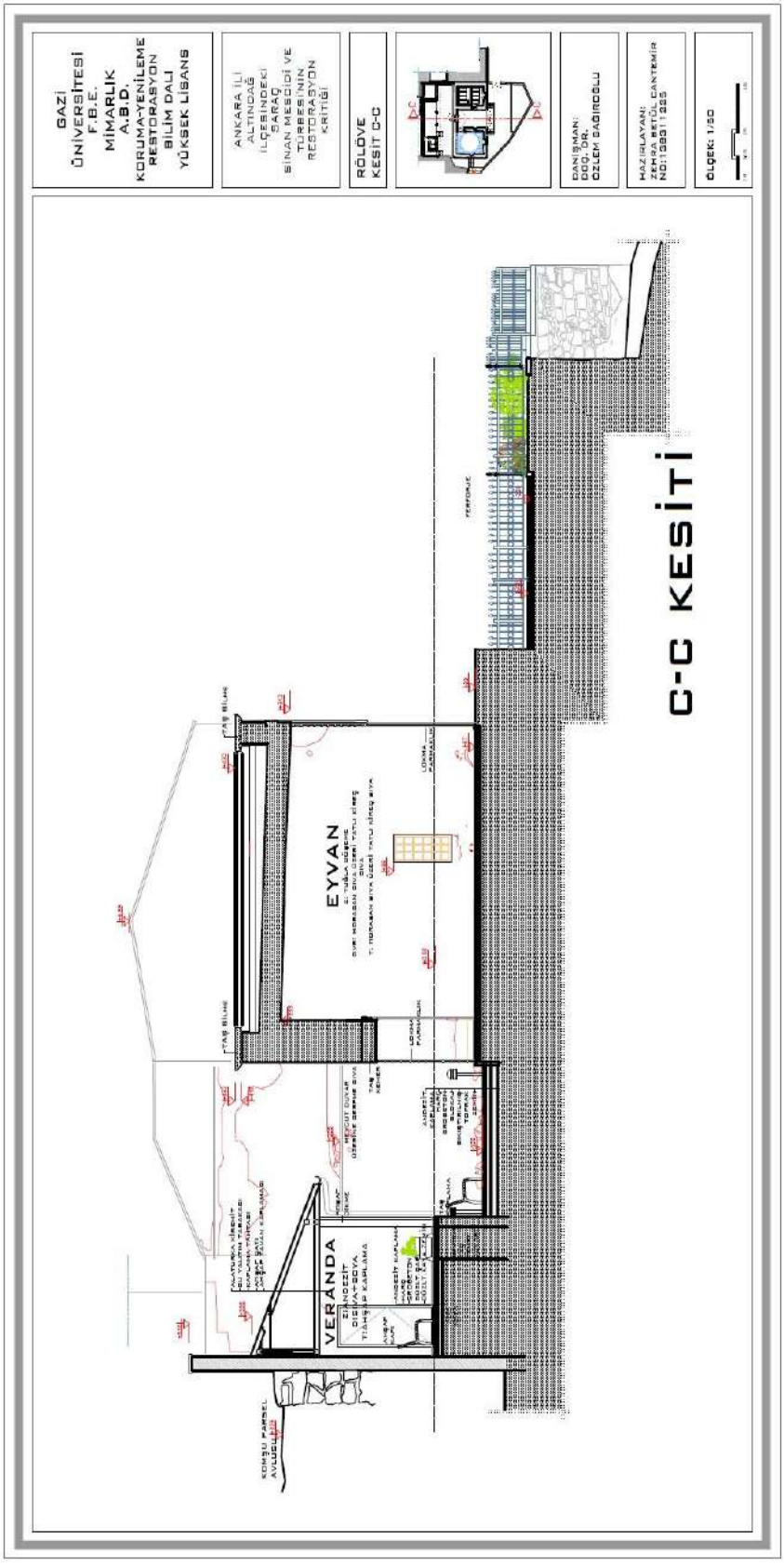
Şekil 2.5. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Rölöve Çizimleri, A-A Kesiti

EK-3. (devam) Rölöve çizimleri

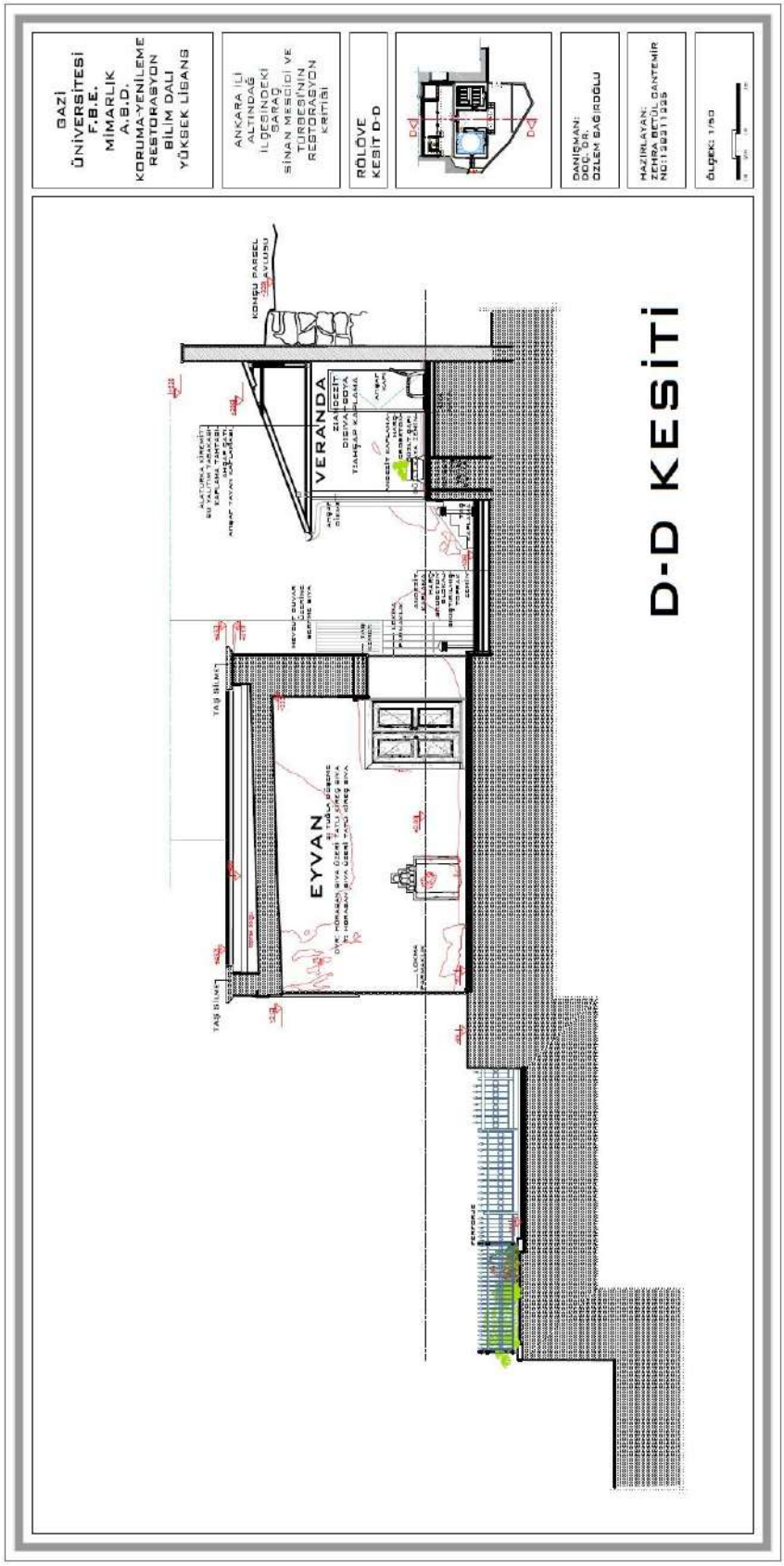
Şekil 2.6. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Rölöve Çizimleri, B-B Kesiti

EK-3. (devam) Rölöve çizimleri

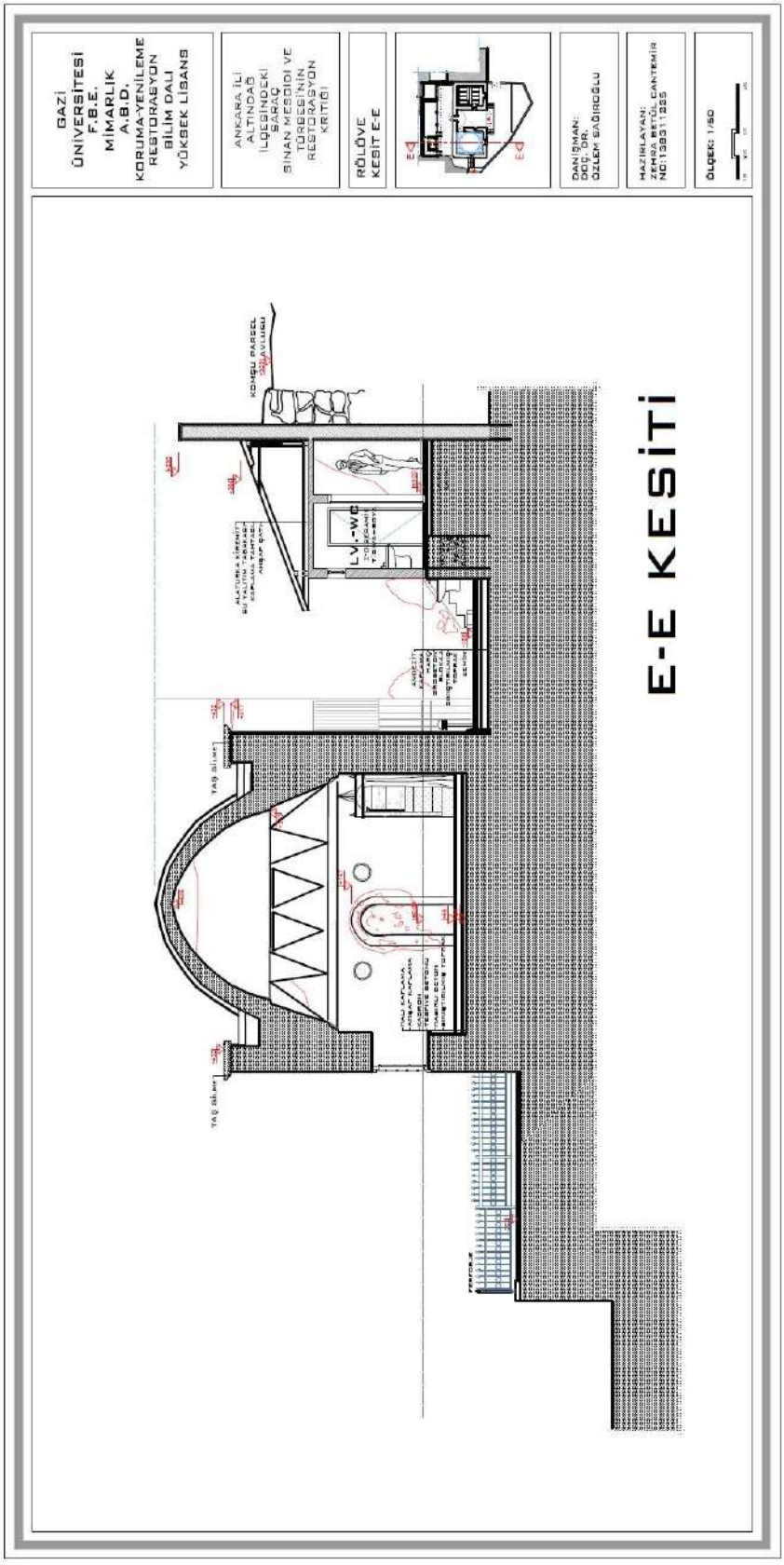
Şekil 2.7. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Rölöve Çizimleri, C-C Kesiti

EK-3. (devam) Rölöve çizimleri

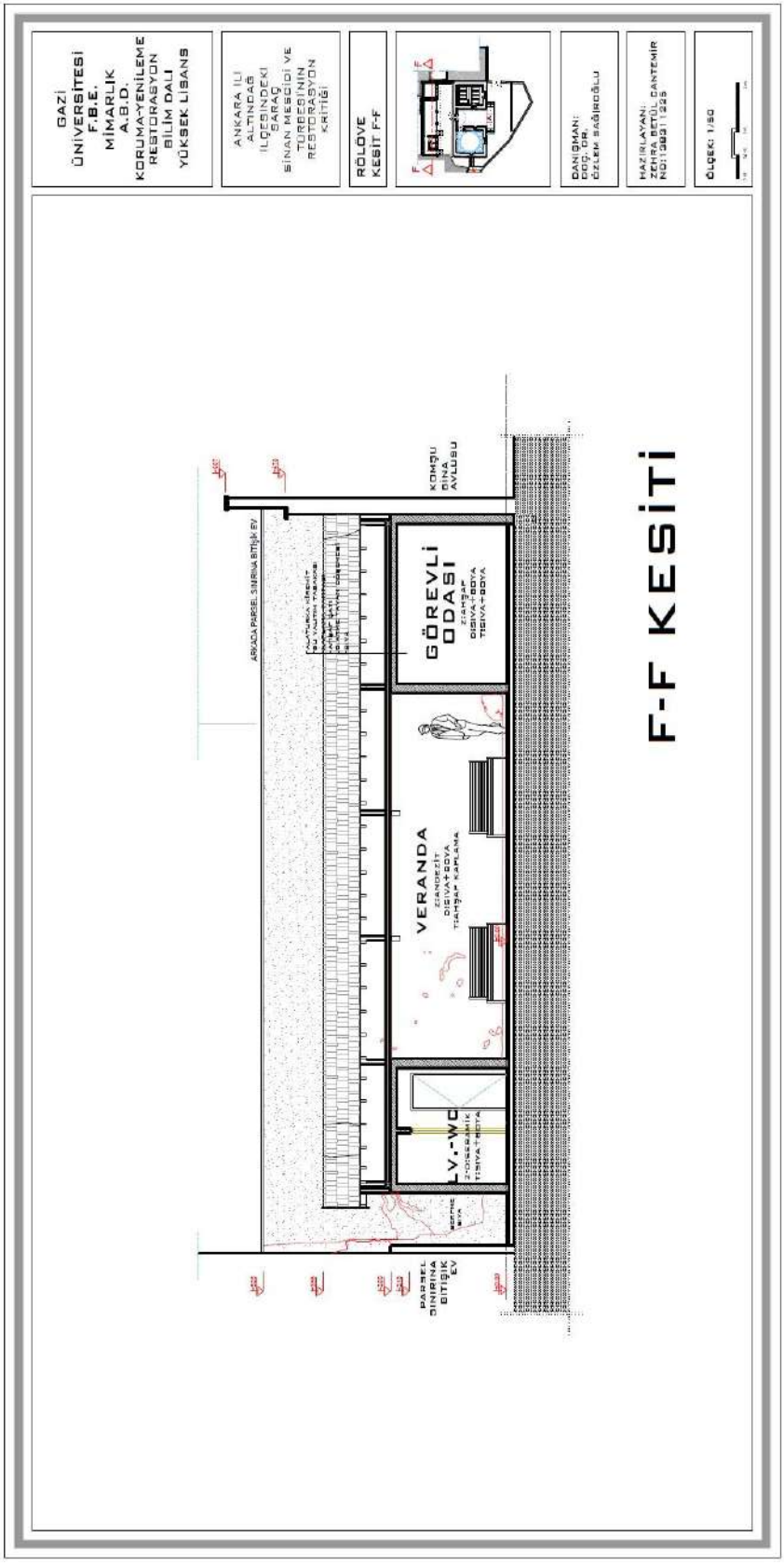
Şekil 2.8. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Rölöve Çizimleri, D-D Kesiti

EK-3. (devam) Rölöve çizimleri

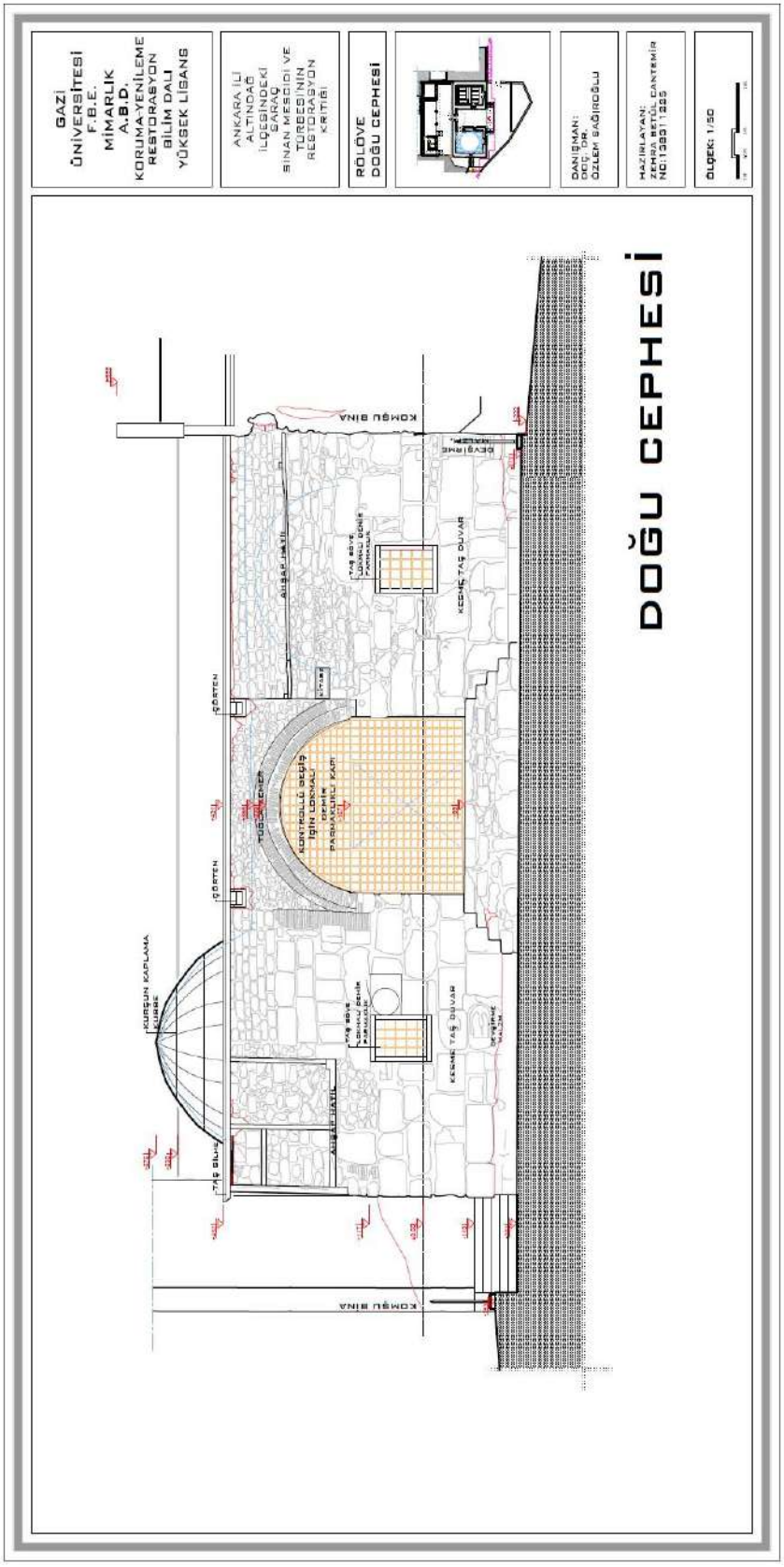
Şekil 2.9. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Rölöve Çizimleri, E-E Kesiti

EK-3. (devam) Rölöve çizimleri

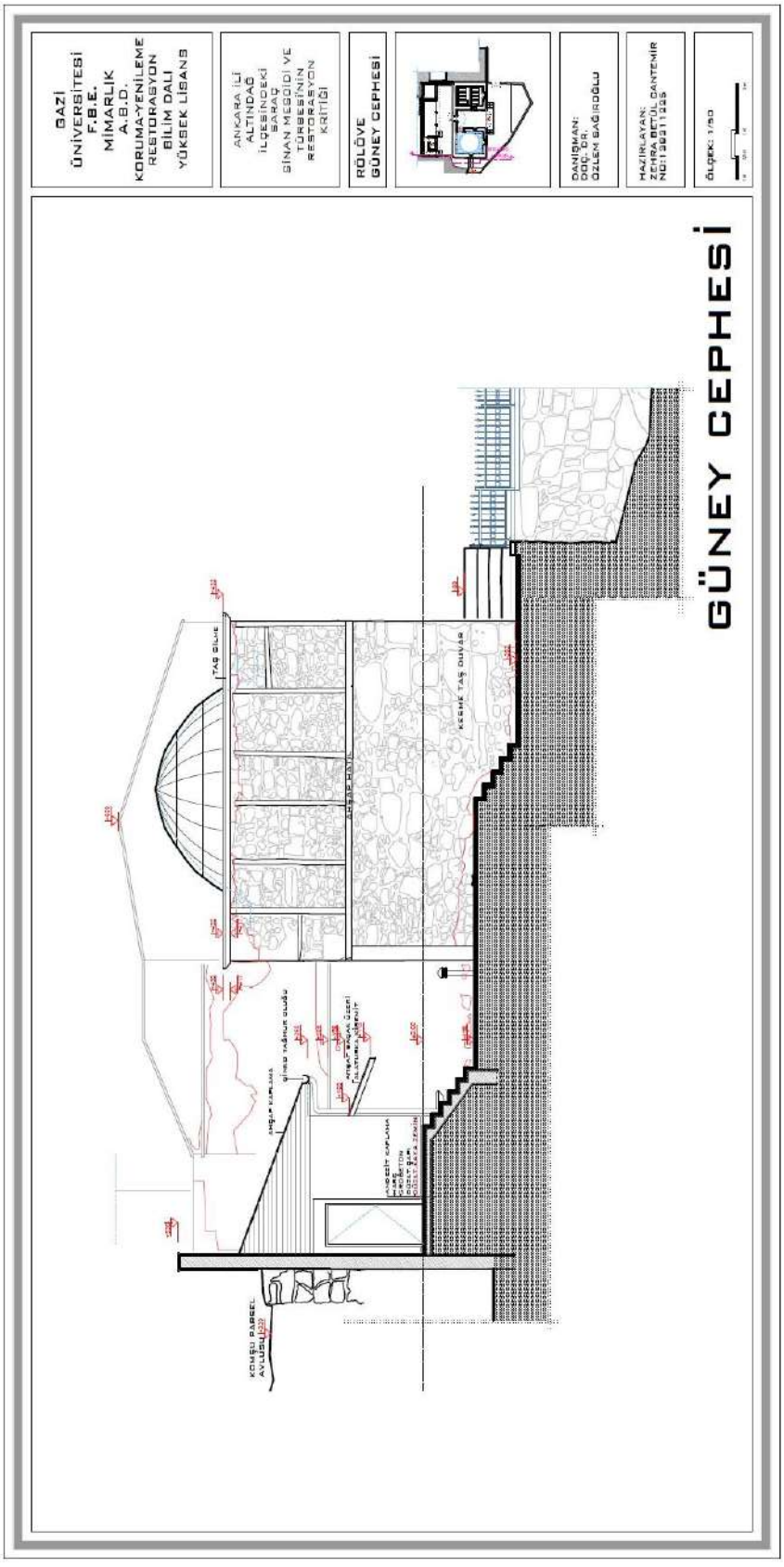
Şekil 2.10. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Rölöve Çizimleri, F-F Kesiti

EK-3. (devam) Rölöve çizimleri

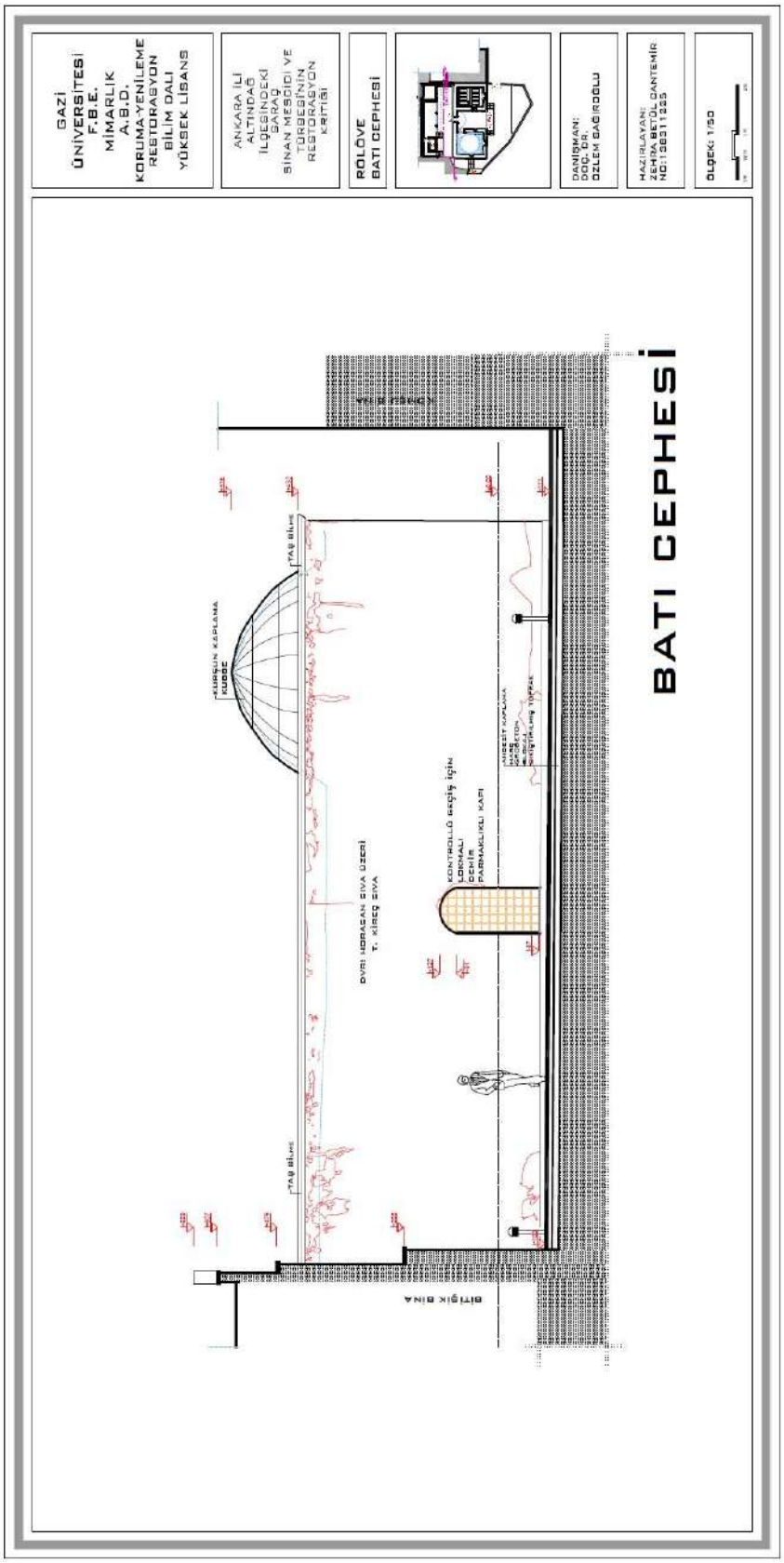
Şekil 2.11. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Rölöve Çizimleri, Doğu Cephesi

EK-3. (devam) Rölöve çizimleri

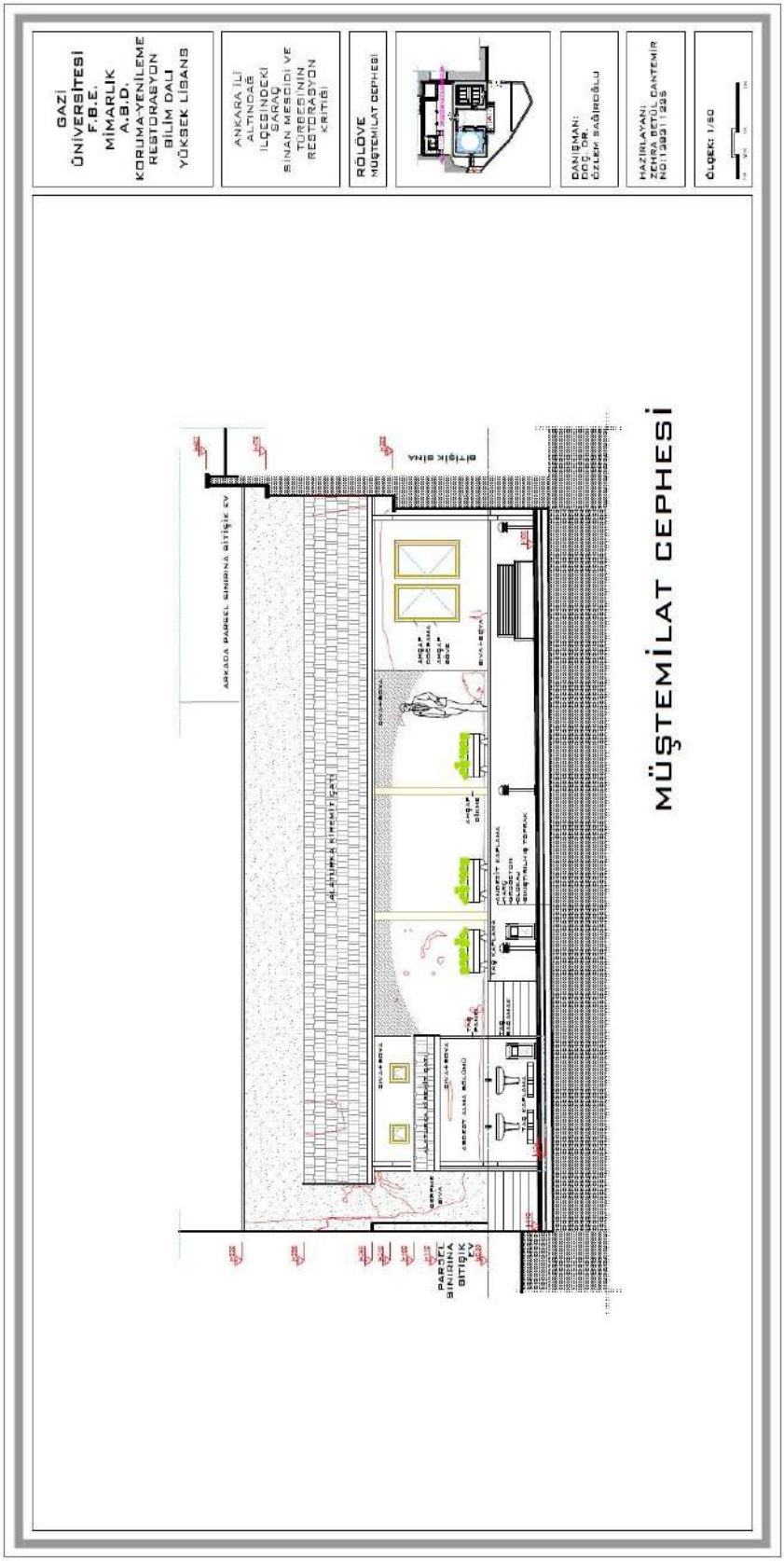
Şekil 2.12. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Rölöve Çizimleri, Güney Cephesi

EK-3. (devam) Rölöve çizimleri

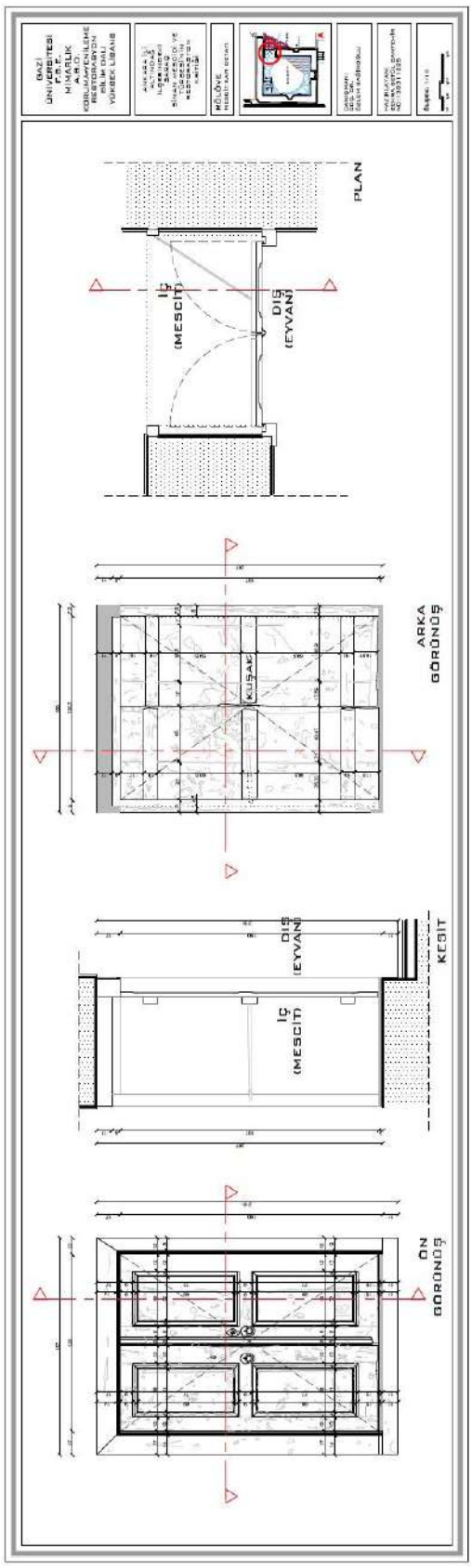
Şekil 2.13. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Rölöve Çizimleri, Batı Cephesi

EK-3. (devam) Rölöve çizimleri

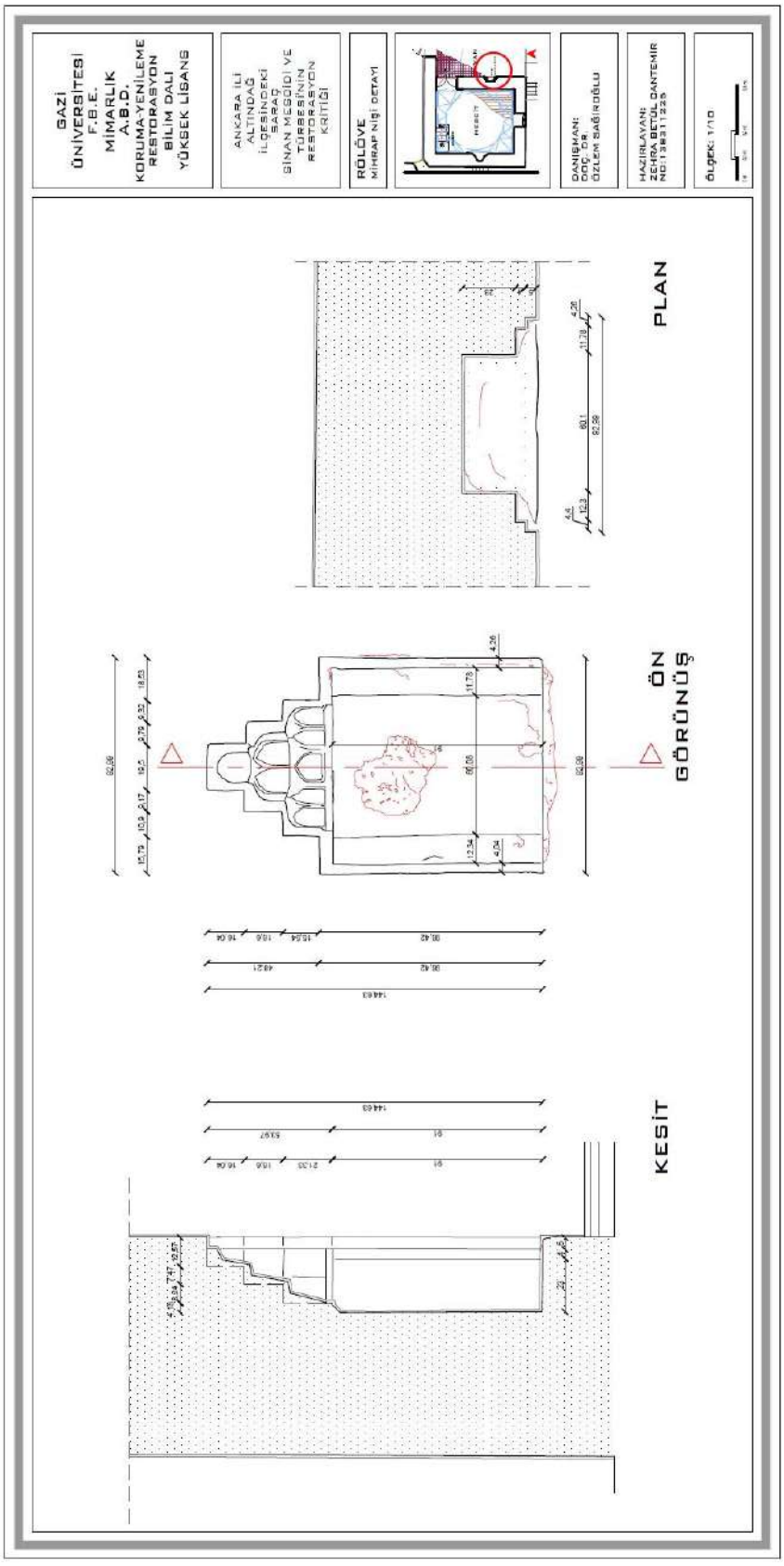
Şekil 2.14. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Rölöve Çizimleri, Müştemilat Cephesi

EK-3. (devam) Rölöve çizimleri

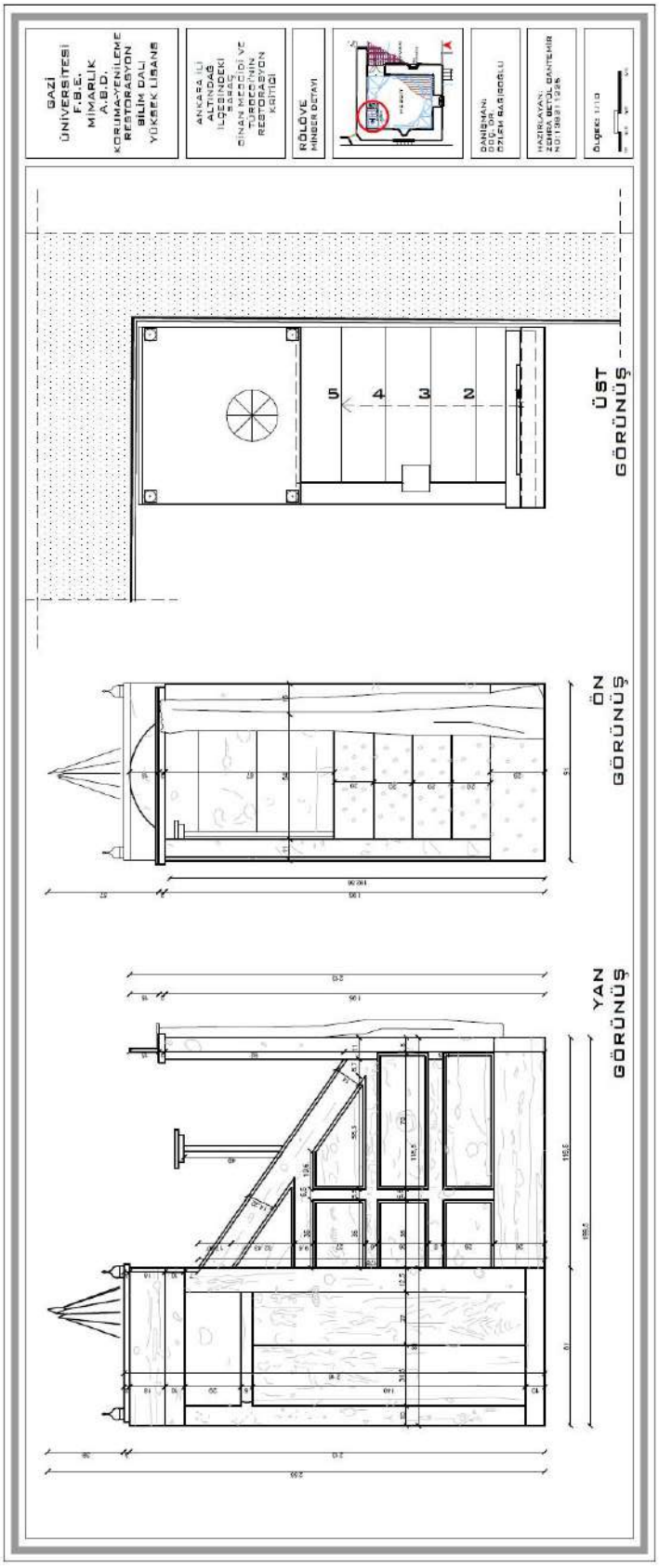
Şekil 2.15. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Rölöve Çizimleri, Mescit Kapı Detayı

EK-3. (devam) Rölöve çizimleri

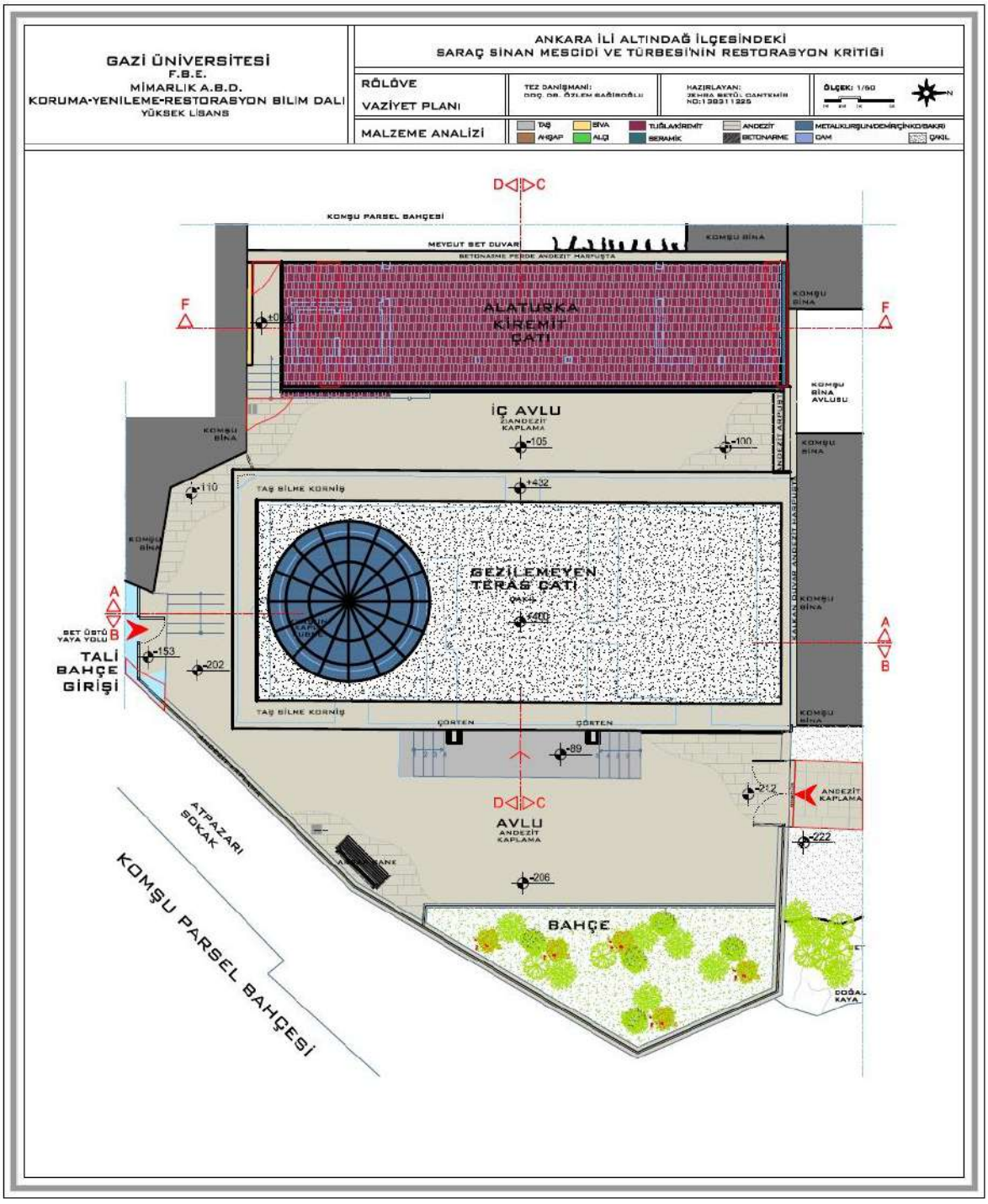
Şekil 2.16. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Rölöve Çizimleri, Eyvan Mihrabiye Detayı

EK-3. (devam) Rölöve çizimleri

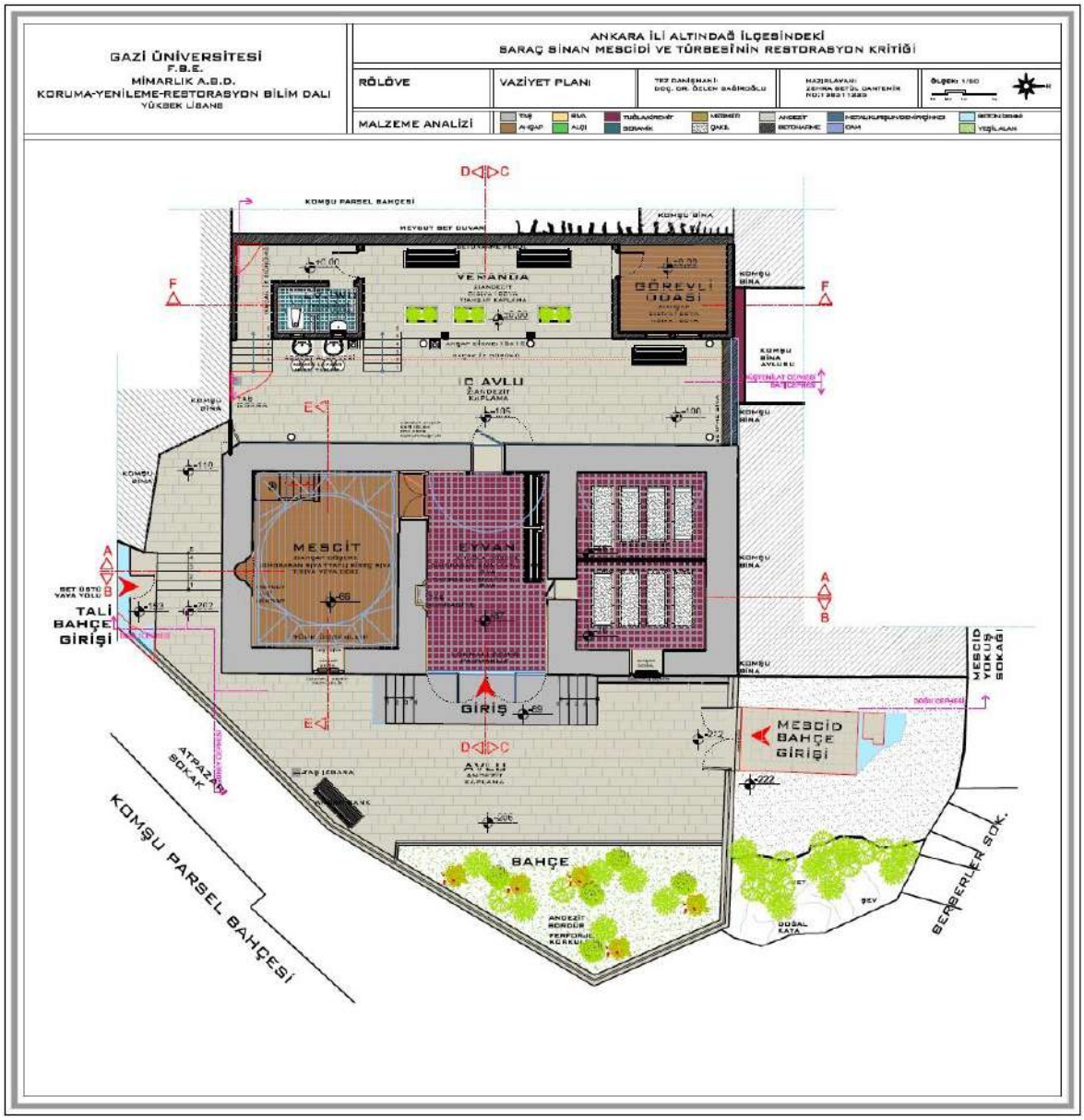
Şekil 2.17. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Rölöve Çizimleri, Mescit Minber Detayı

EK-4. Malzeme analizi

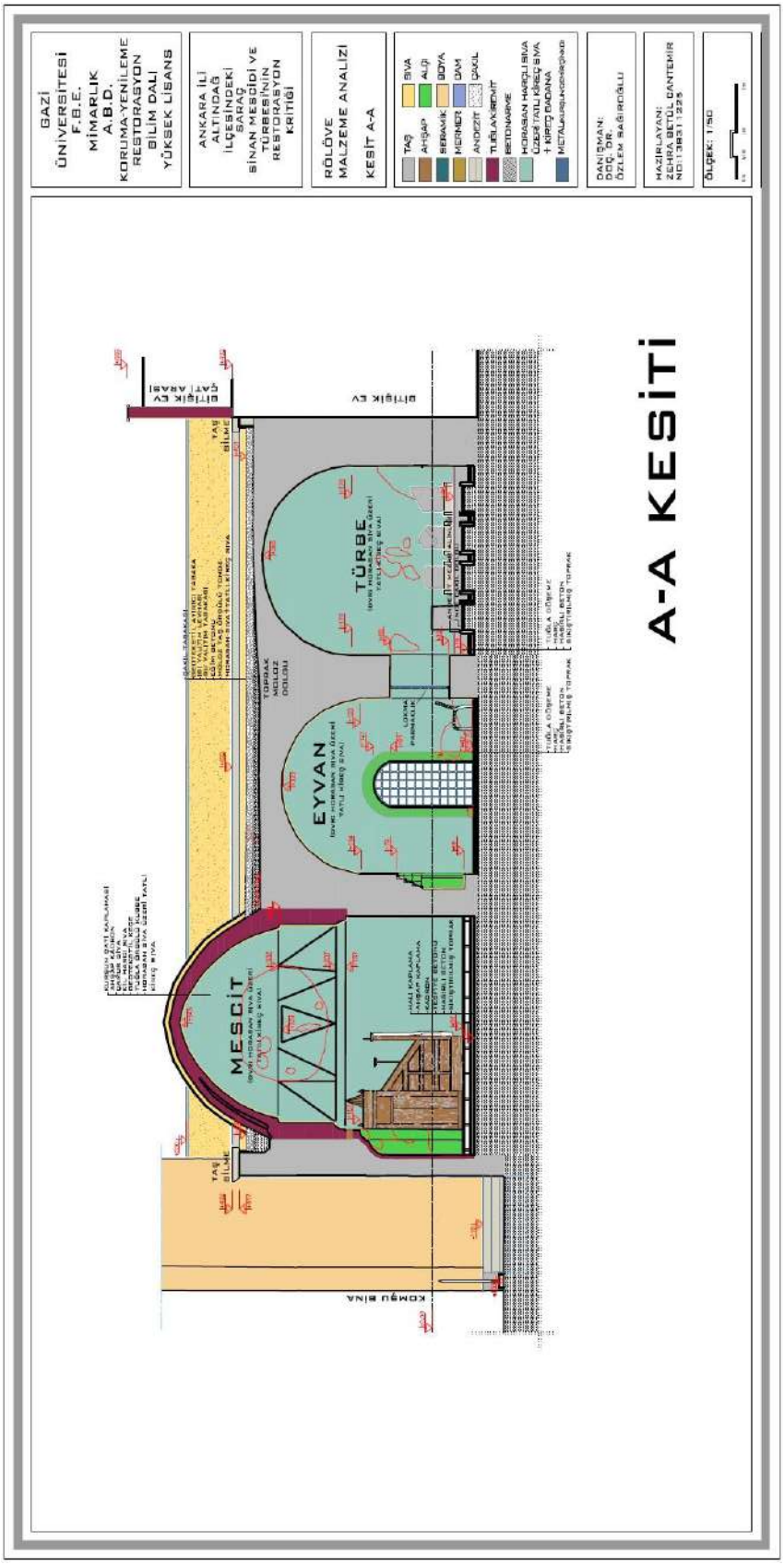
Şekil 4.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Malzeme Analizi, Vaziyet Planı

EK-4. (devam) Malzeme analizi

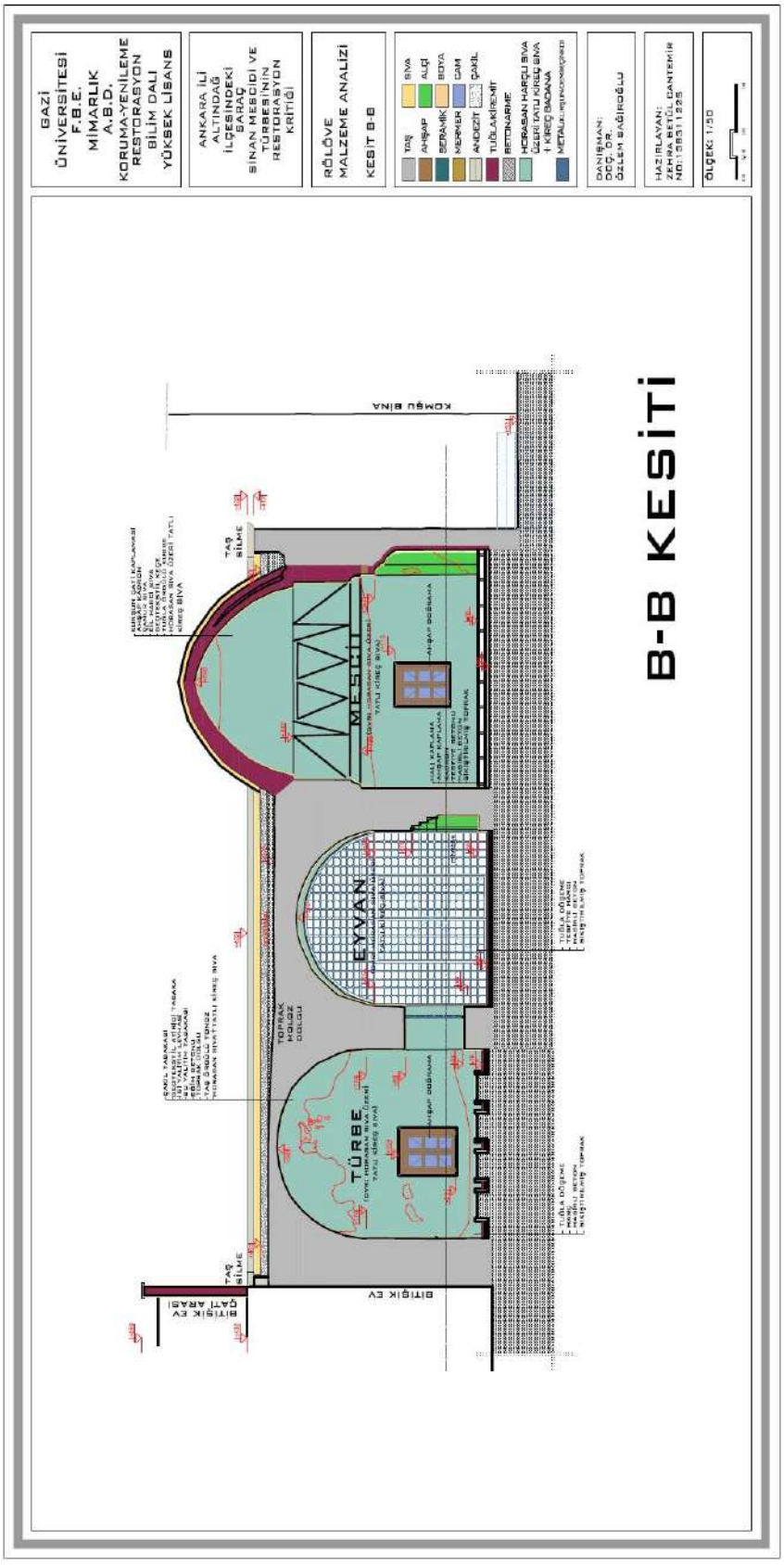
Şekil 4.2. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Malzeme Analizi, Zemin Kat Planı

EK-4. (devam) Malzeme analizi

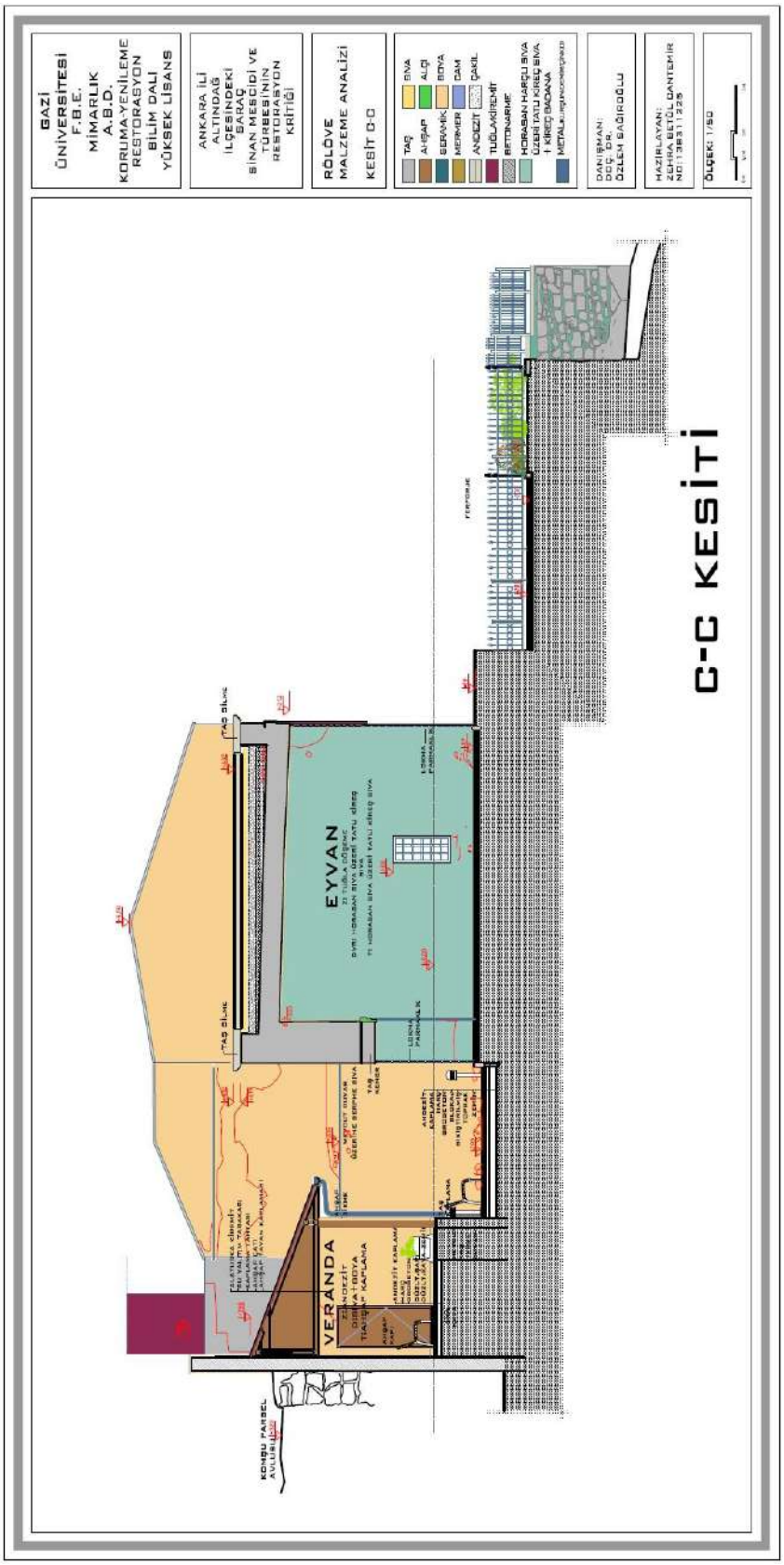
Şekil 4.3. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Malzeme Analizi, A-A Kesiti

EK-4. (devam) Malzeme analizi

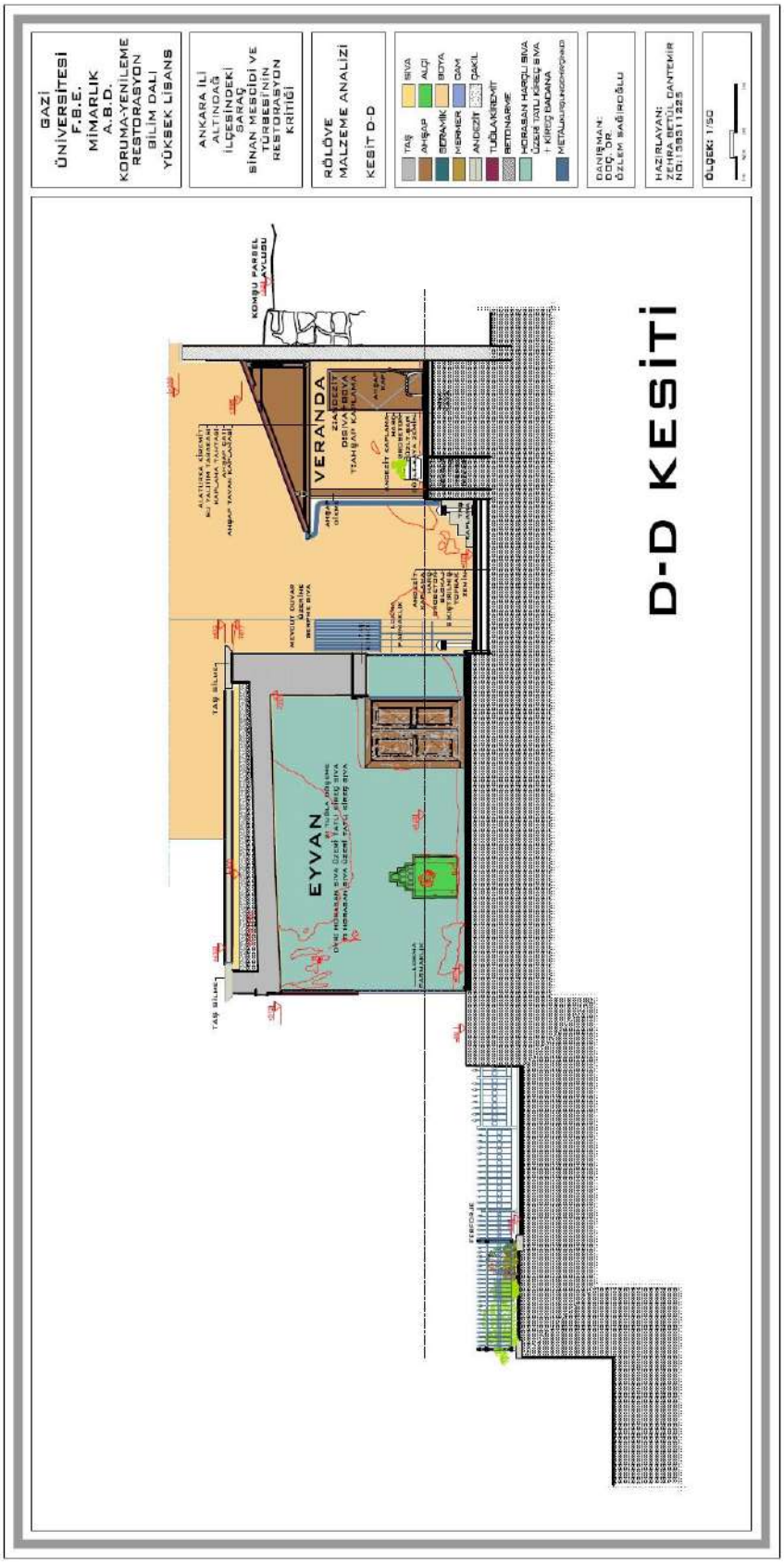
Şekil 4.4. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Malzeme Analizi, B-B Kesiti

EK-4. (devam) Malzeme analizi

Şekil 4.5. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Malzeme Analizi, C-C Kesiti

EK-4. (devam) Malzeme analizi

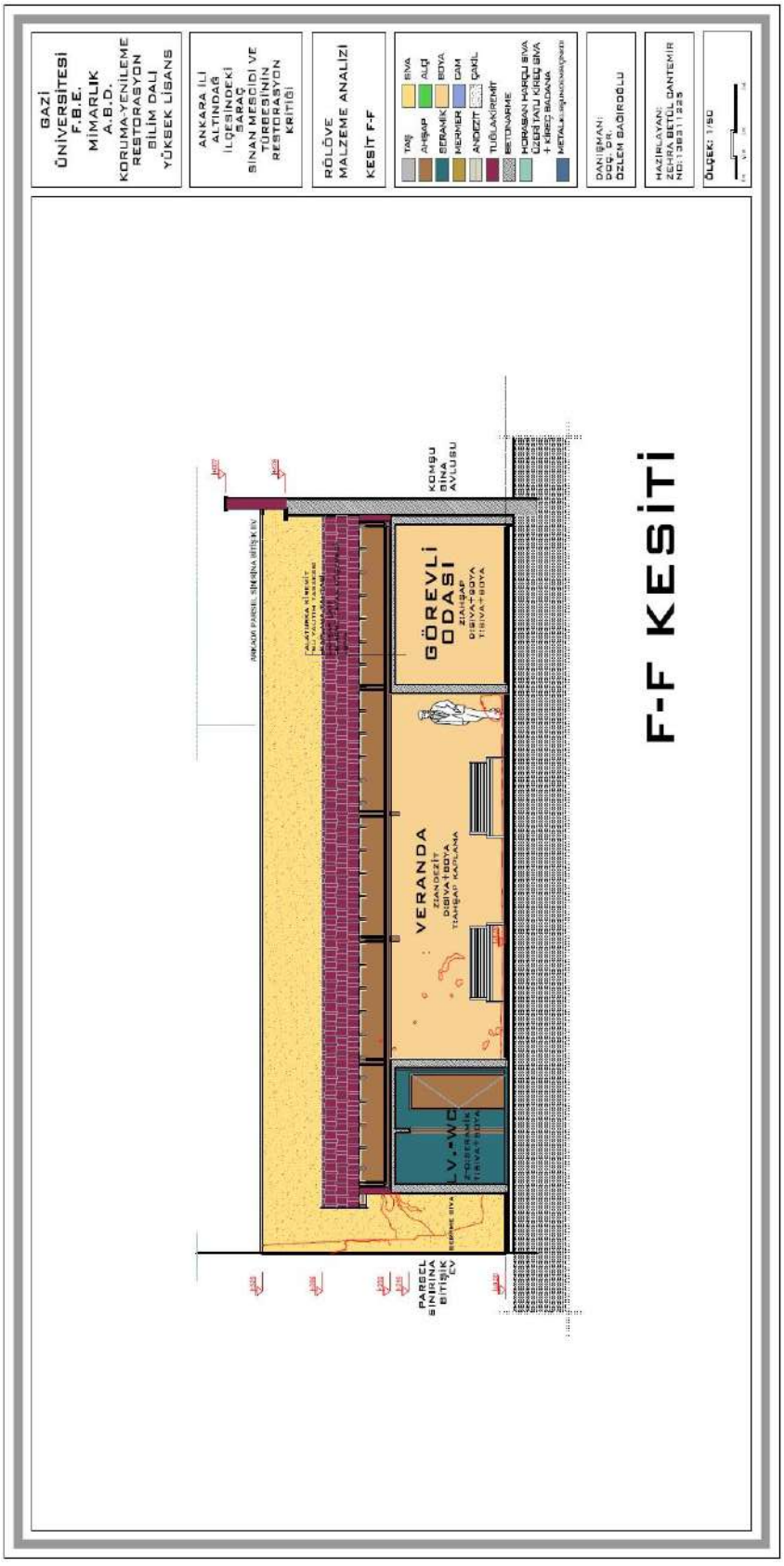
Şekil 4.6. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Malzeme Analizi, D-D Kesiti

EK-4. (devam) Malzeme analizi

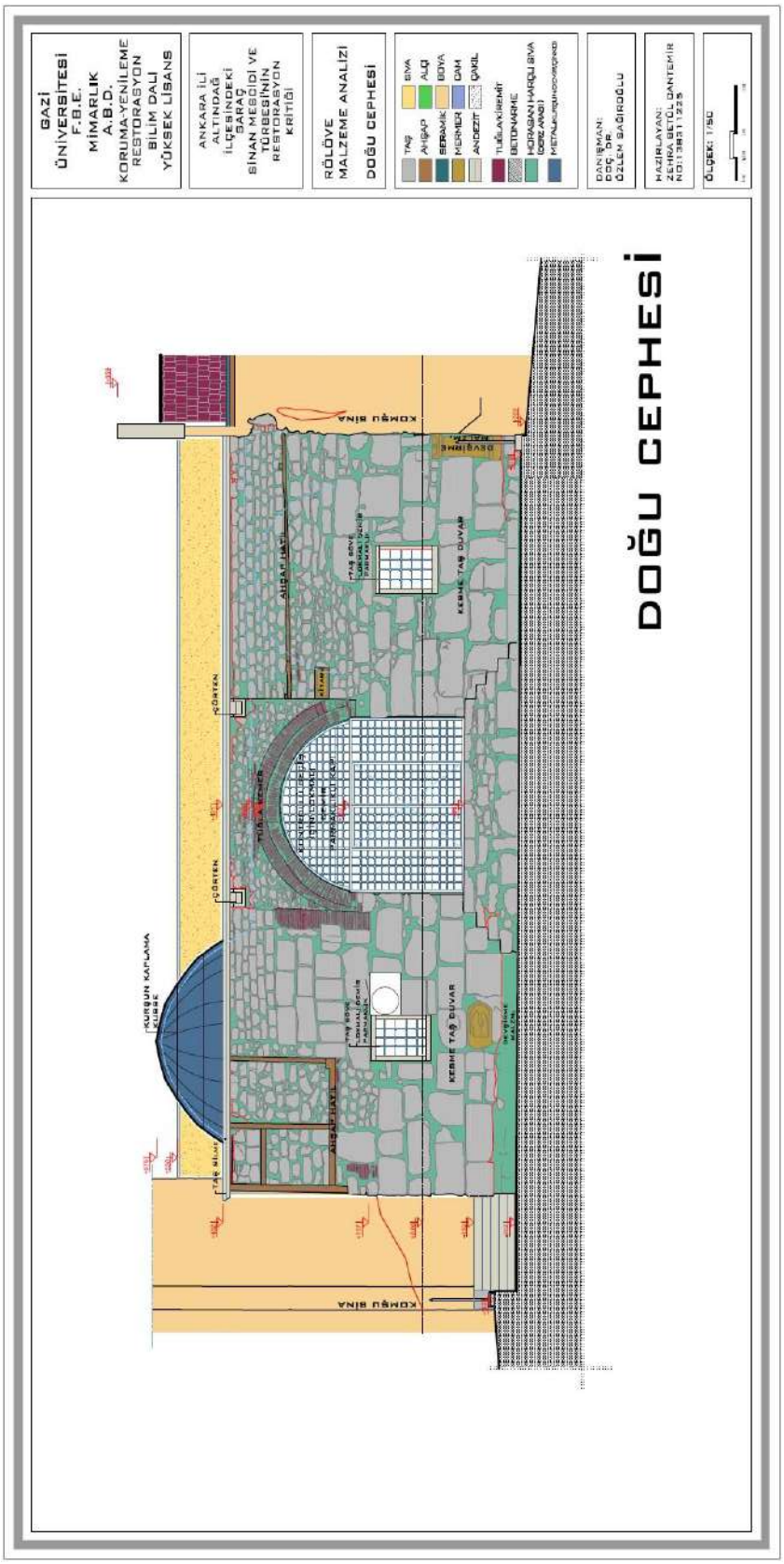
Şekil 4.7. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Malzeme Analizi, E-E Kesiti

EK-4. (devam) Malzeme analizi

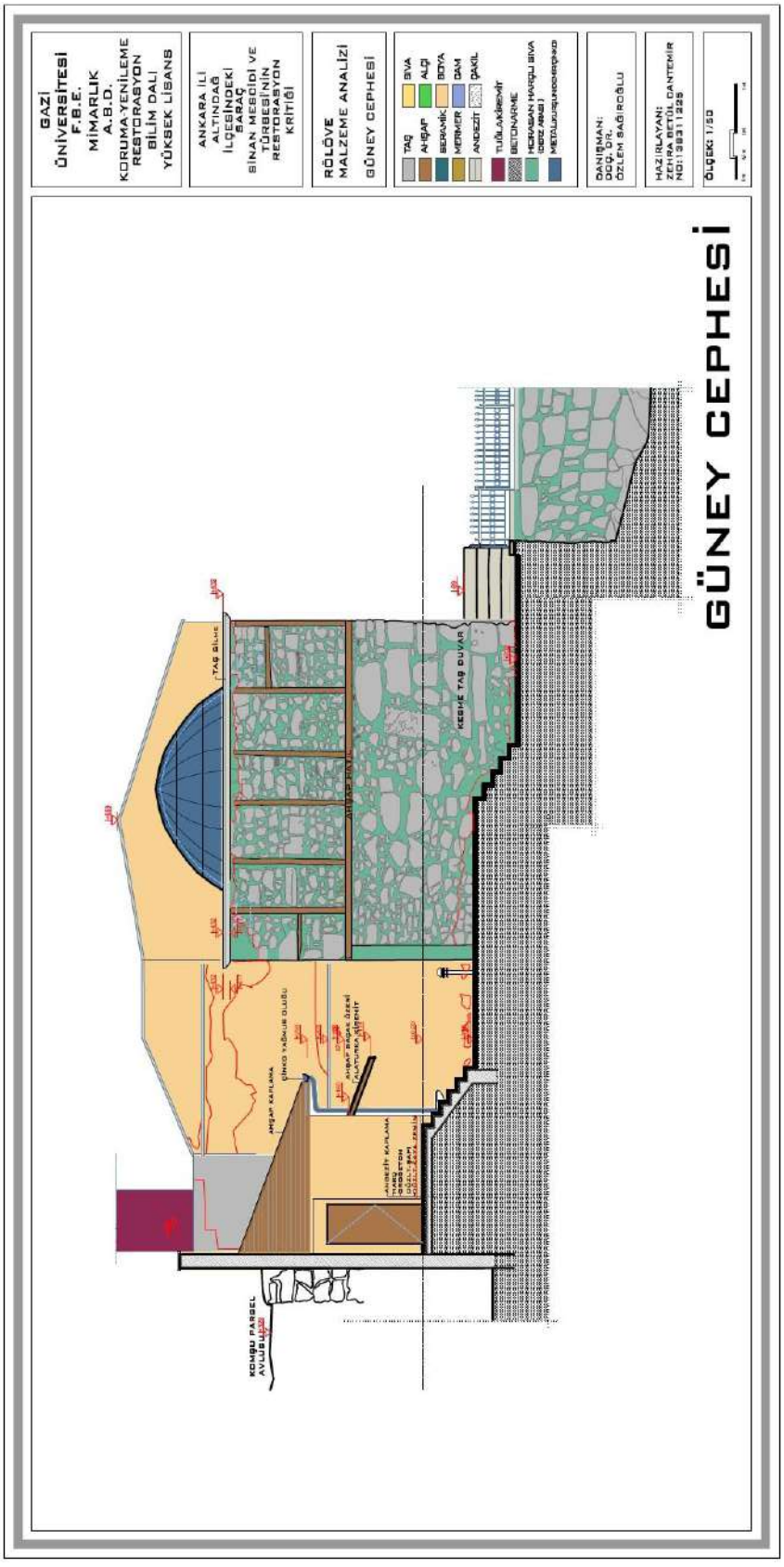
Şekil 4.8. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Malzeme Analizi, F-F Kesiti

EK-4. (devam) Malzeme analizi

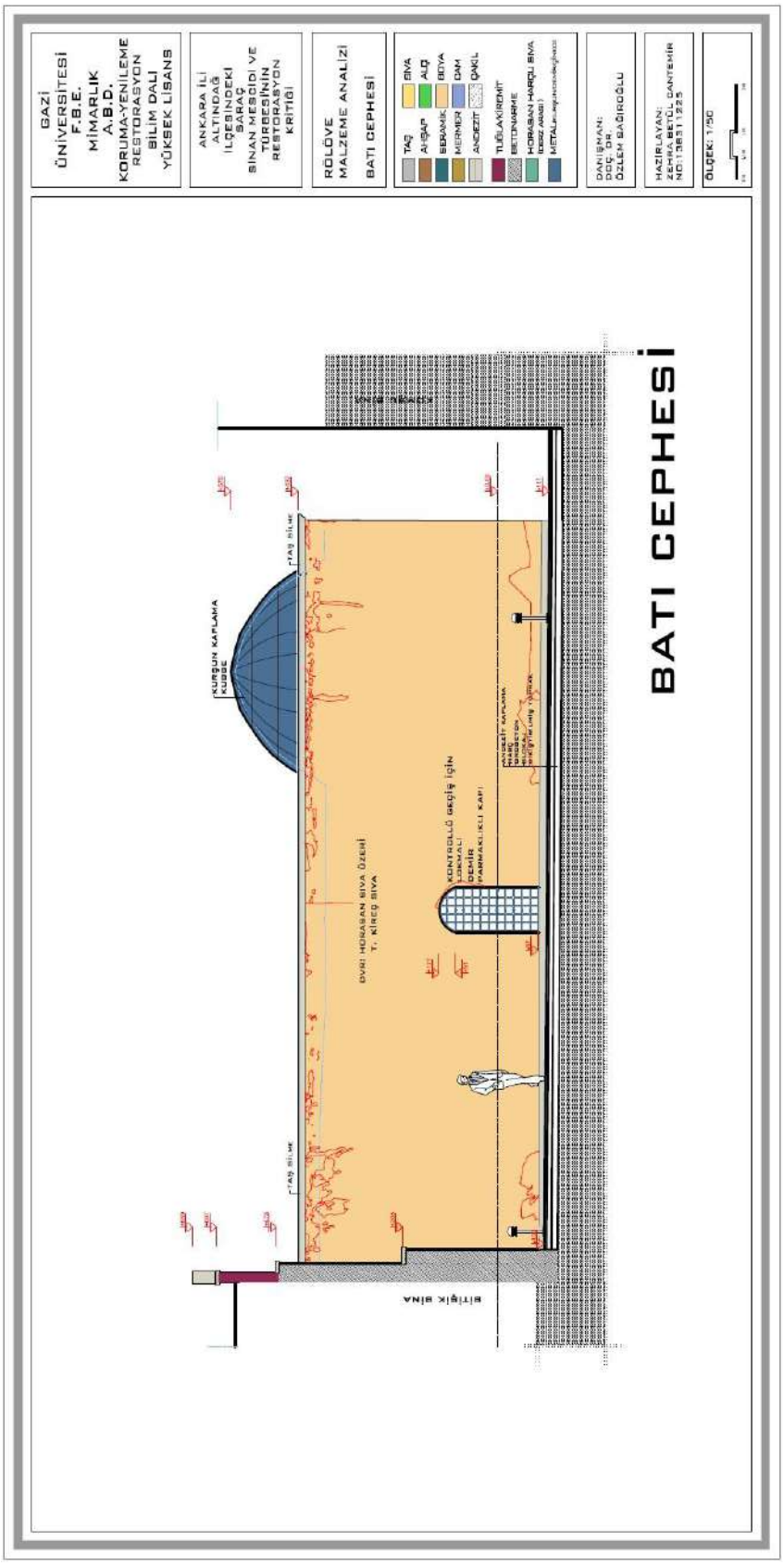
Şekil 4.9. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Malzeme Analizi, Doğu Cephesi

EK-4. (devam) Malzeme analizi

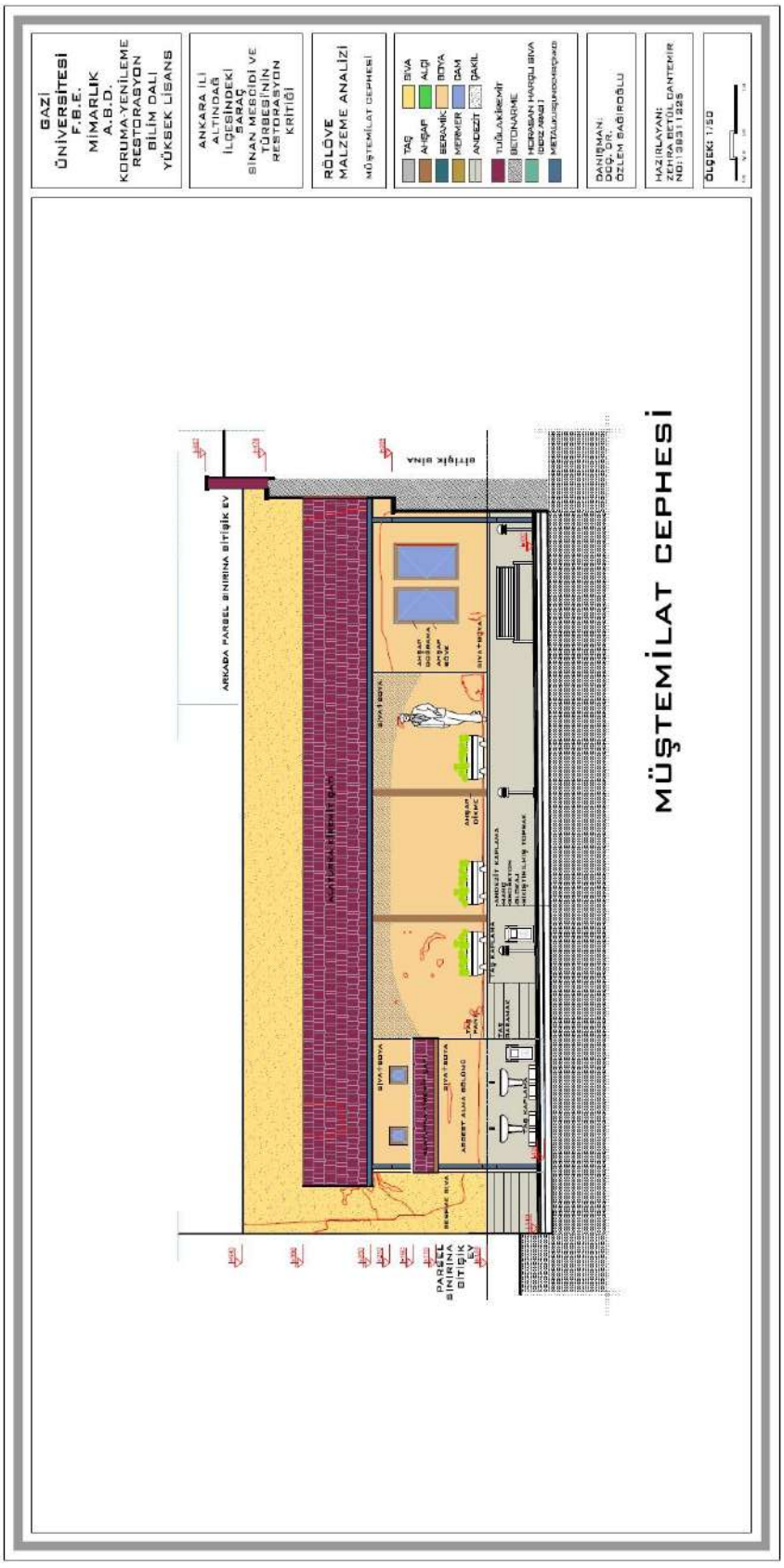
Şekil 4.10. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Malzeme Analizi, Güney Cephesi

EK-4. (devam) Malzeme analizi

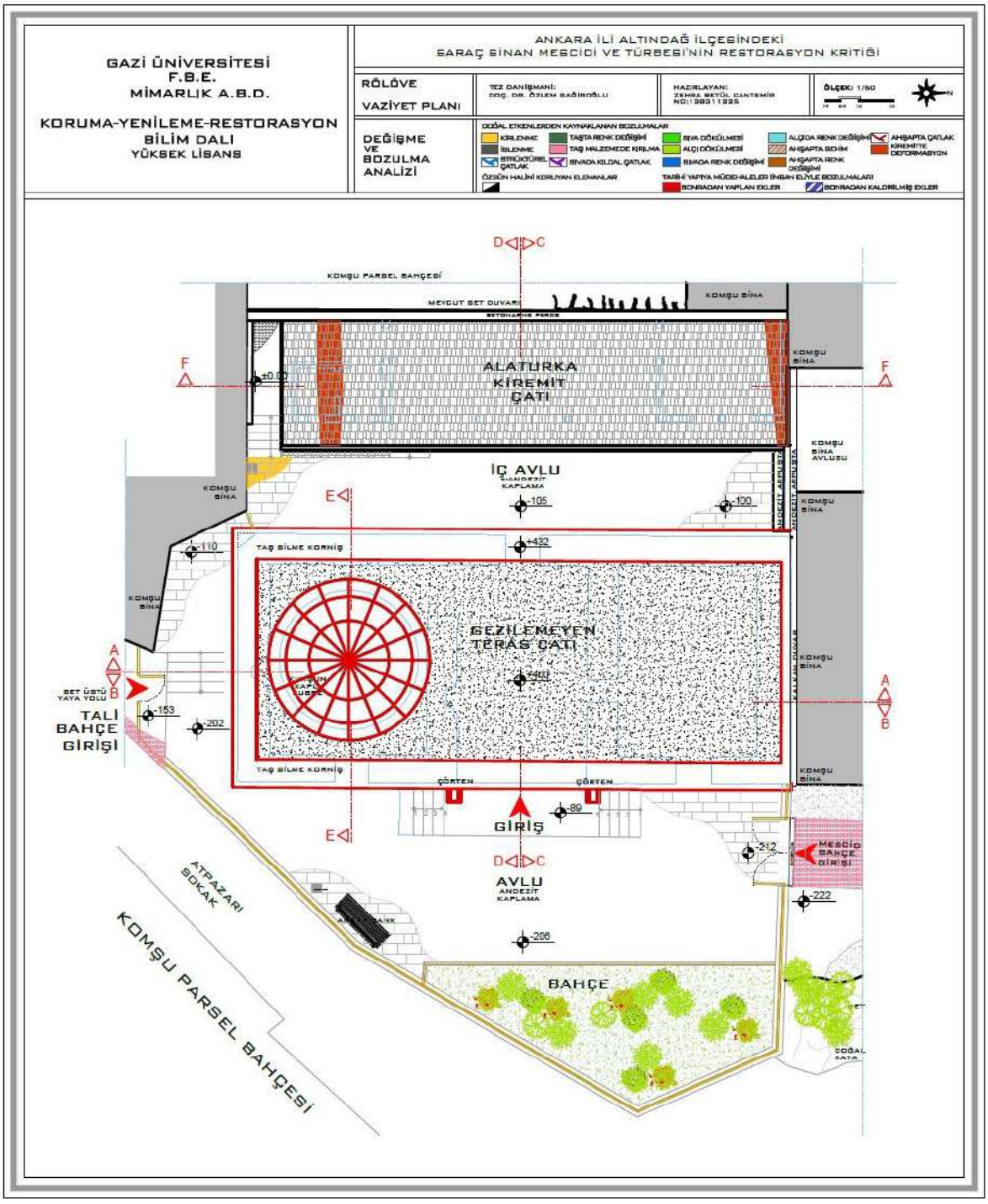
Şekil 4.11. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Malzeme Analizi, Batı Cephesi

EK-4. (devam) Malzeme analizi

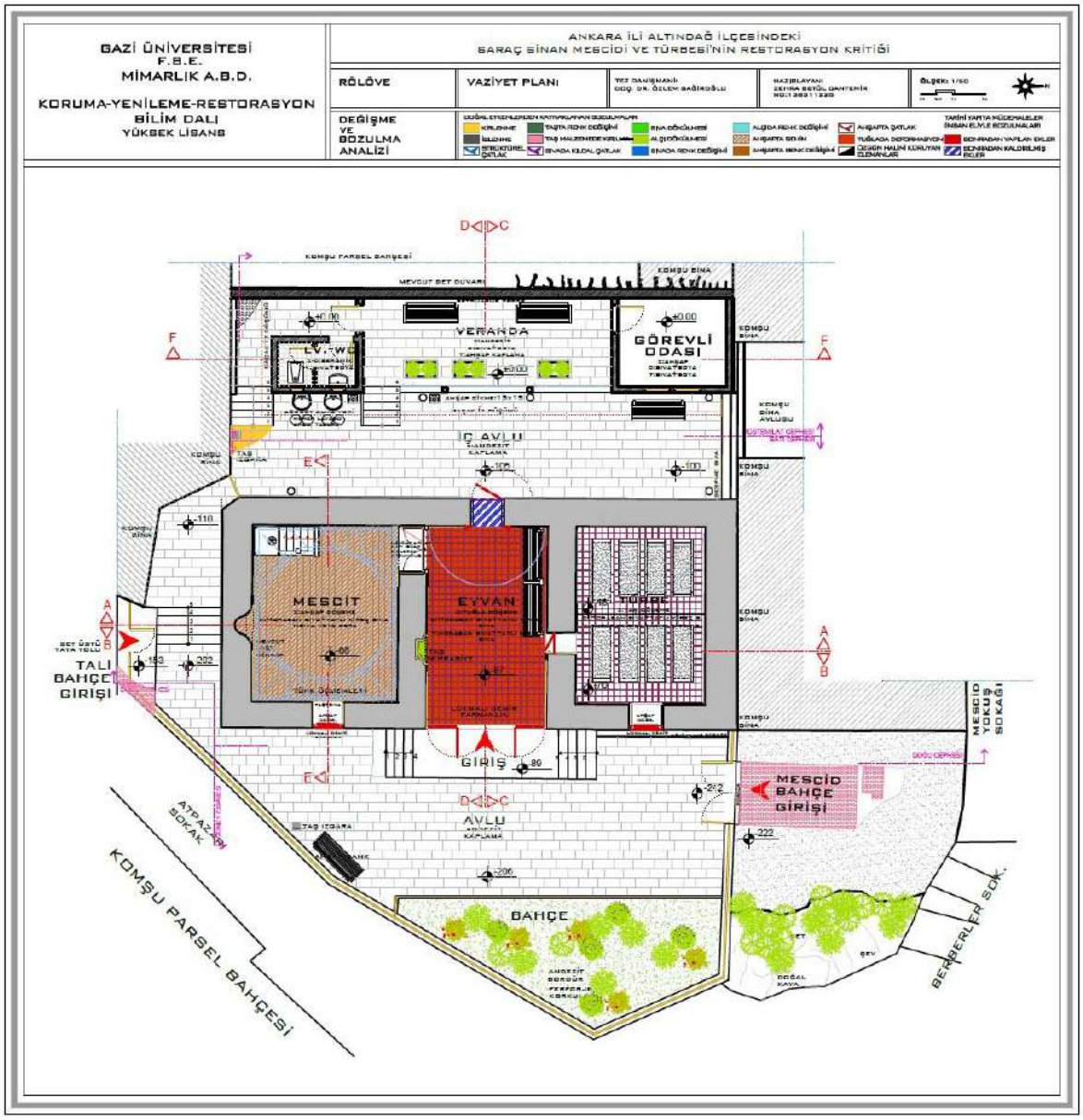
Şekil 4.12. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Malzeme Analizi, Müştemilat Cephesi

EK-5. Değişme ve bozulma analizi

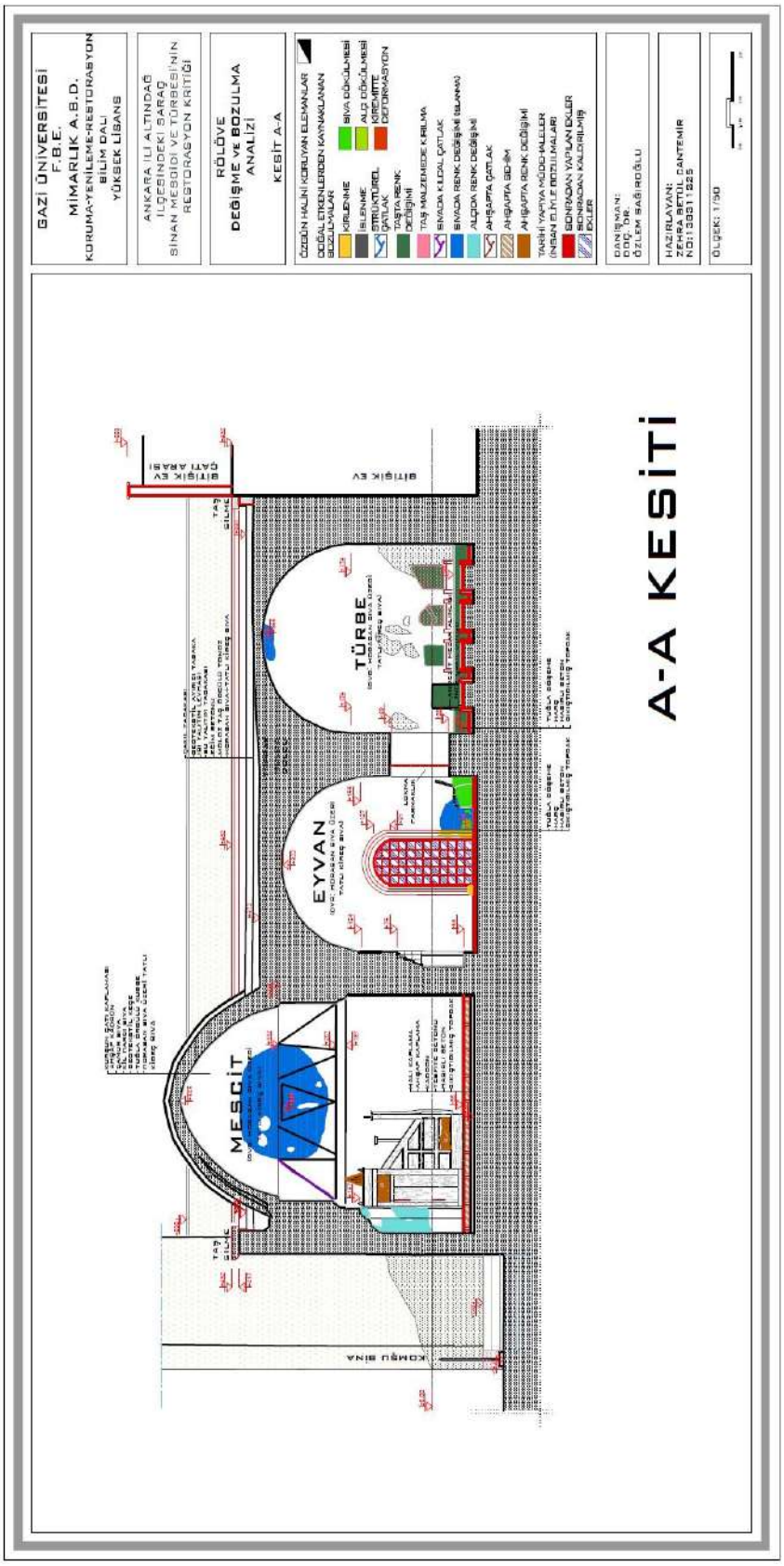
Şekil 5.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Değişme ve Bozulma Analizi, Vaziyet Planı

EK-5. (devam) Değişme ve bozulma analizi

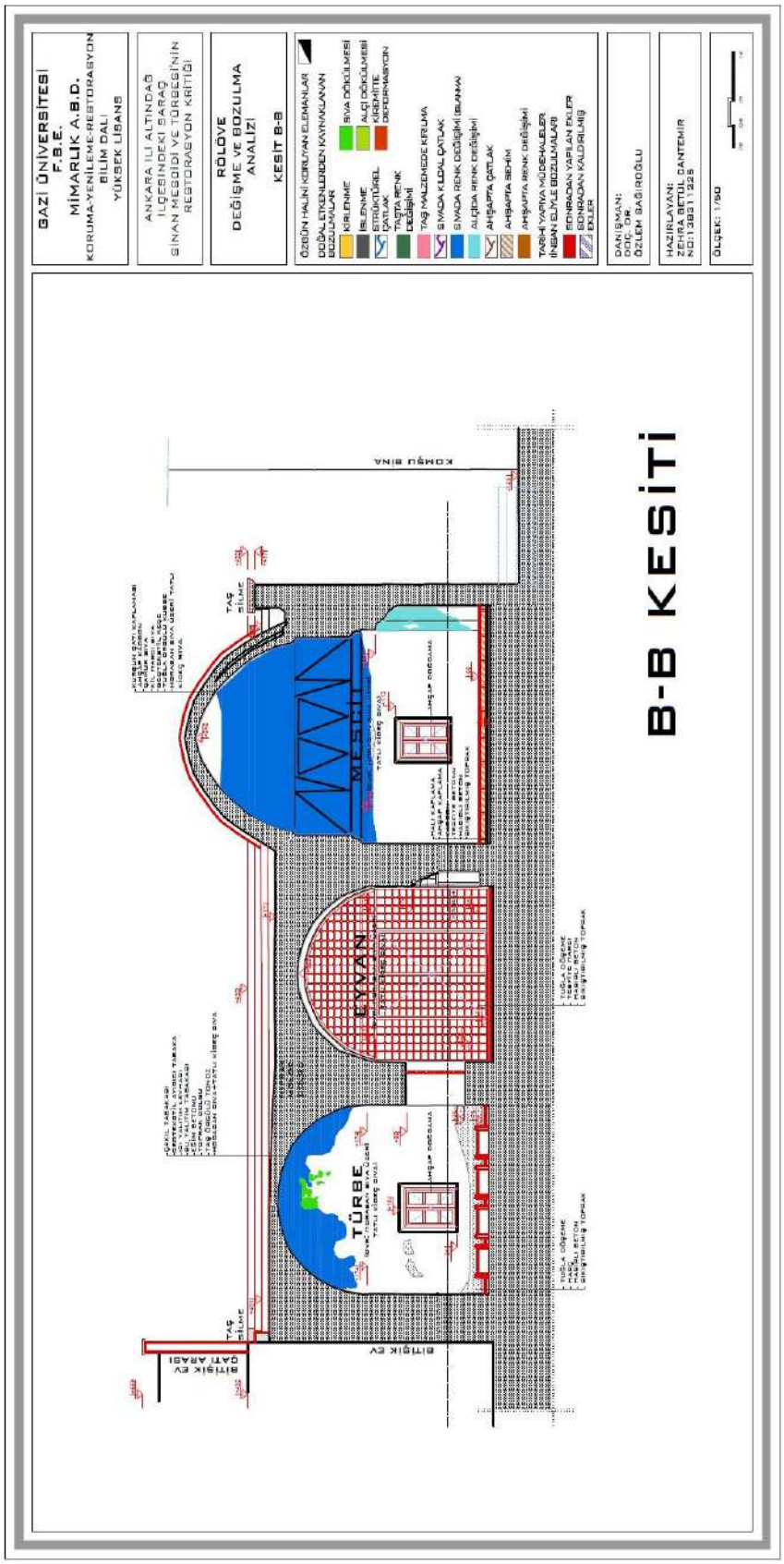
Şekil 5.2. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Değişme ve Bozulma Analizi, Zemin Kat Planı

EK-5. (devam) Değişme ve bozulma analizi

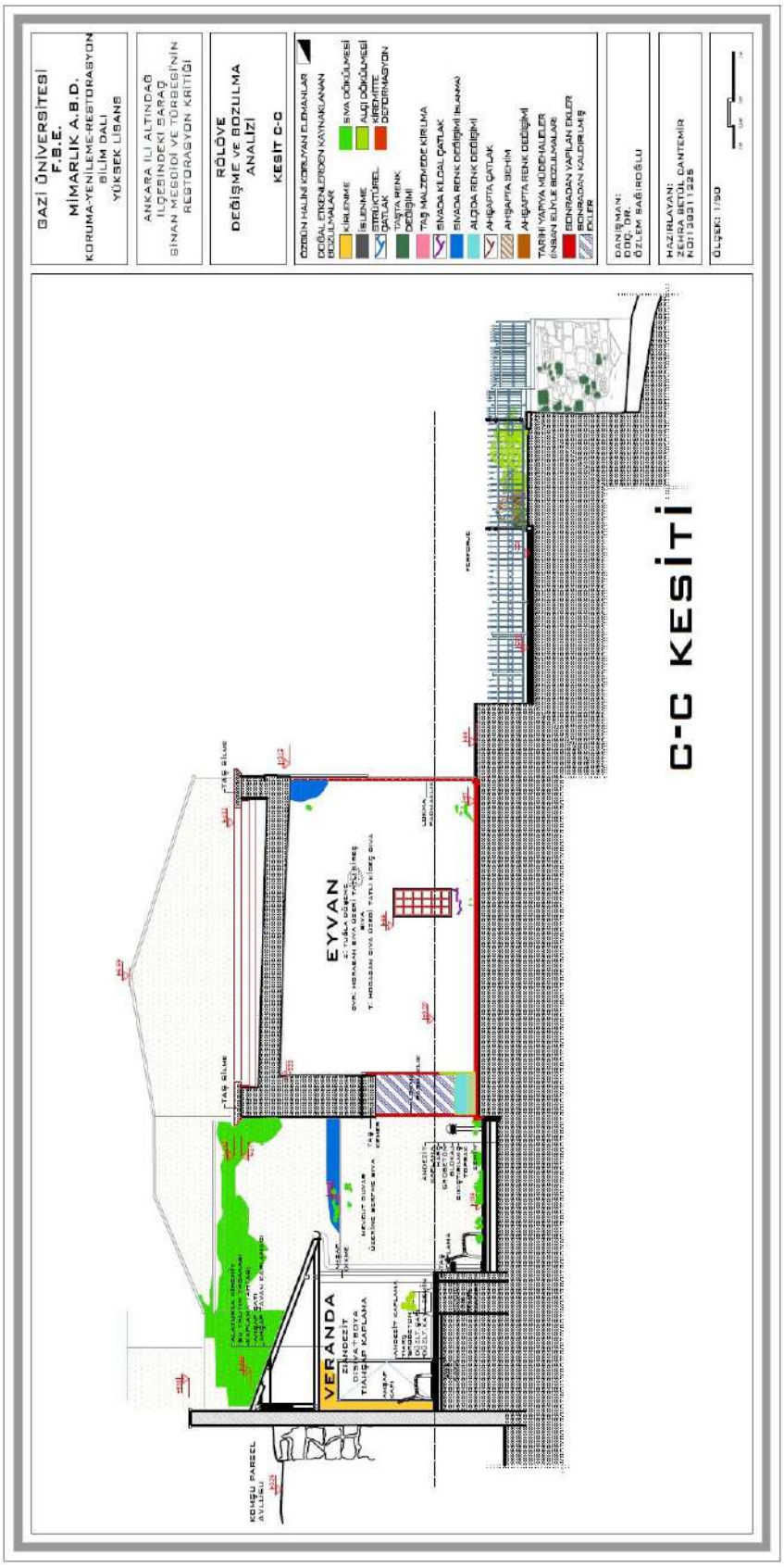
Şekil 5.3. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Değişme ve Bozulma Analizi, A-A Kesiti

EK-5. (devam) Değişme ve bozulma analizi

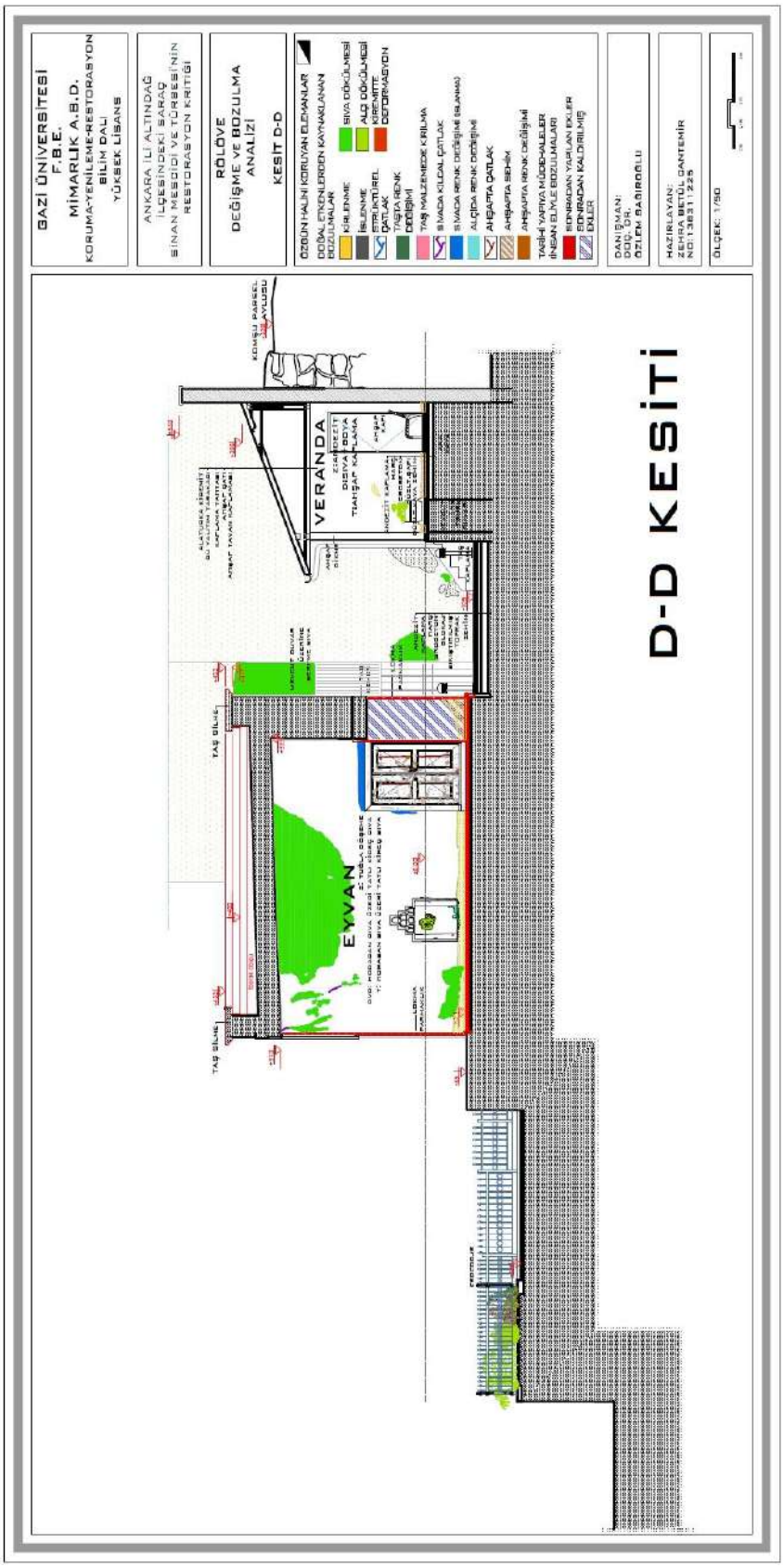
Şekil 5.4. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Değişme ve Bozulma Analizi, B-B Kesiti

EK-5. (devam) Değişme ve bozulma analizi

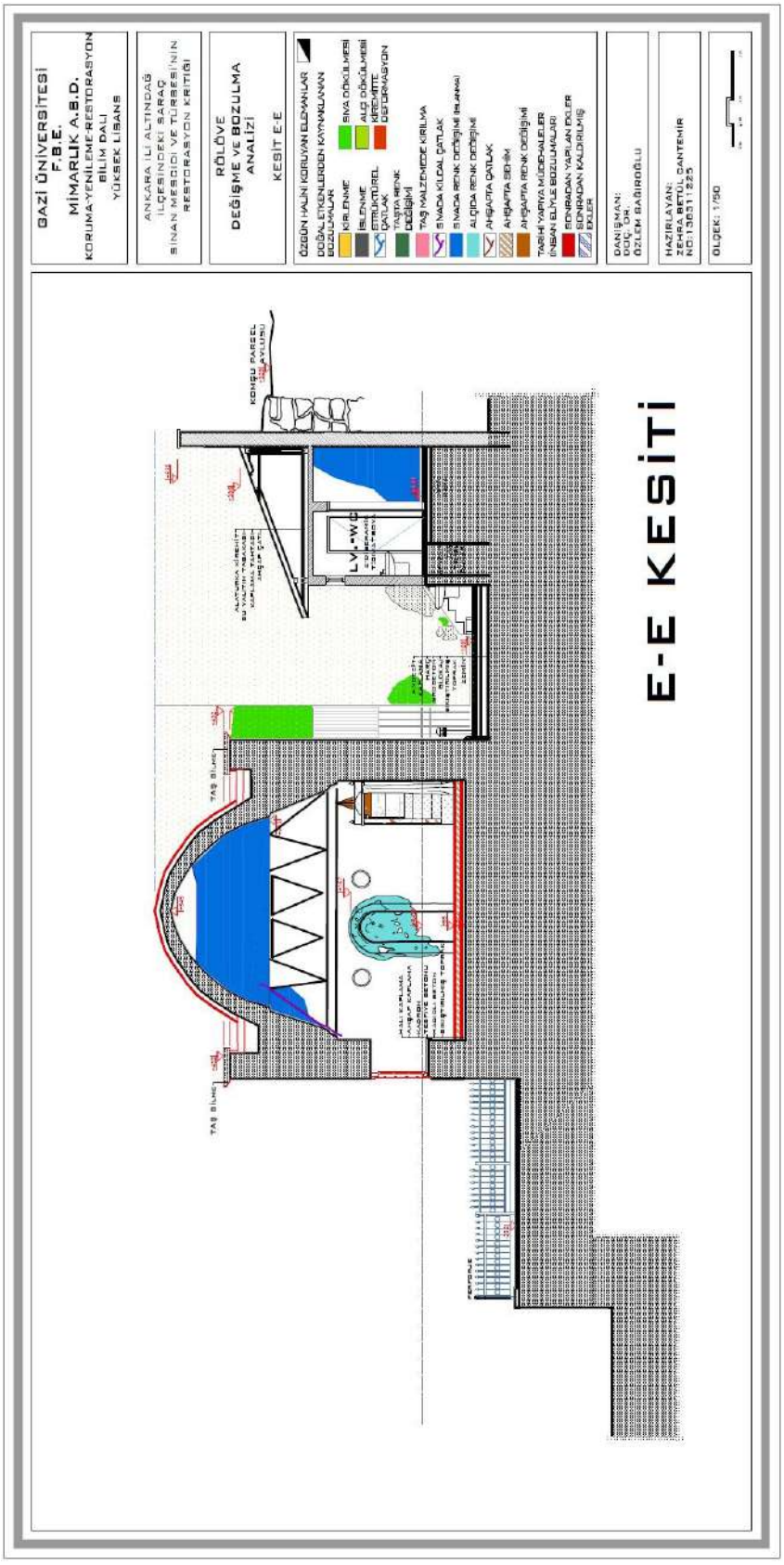
Şekil 5.5. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Değişme ve Bozulma Analizi, C-C Kesiti

EK-5. (devam) Değişme ve bozulma analizi

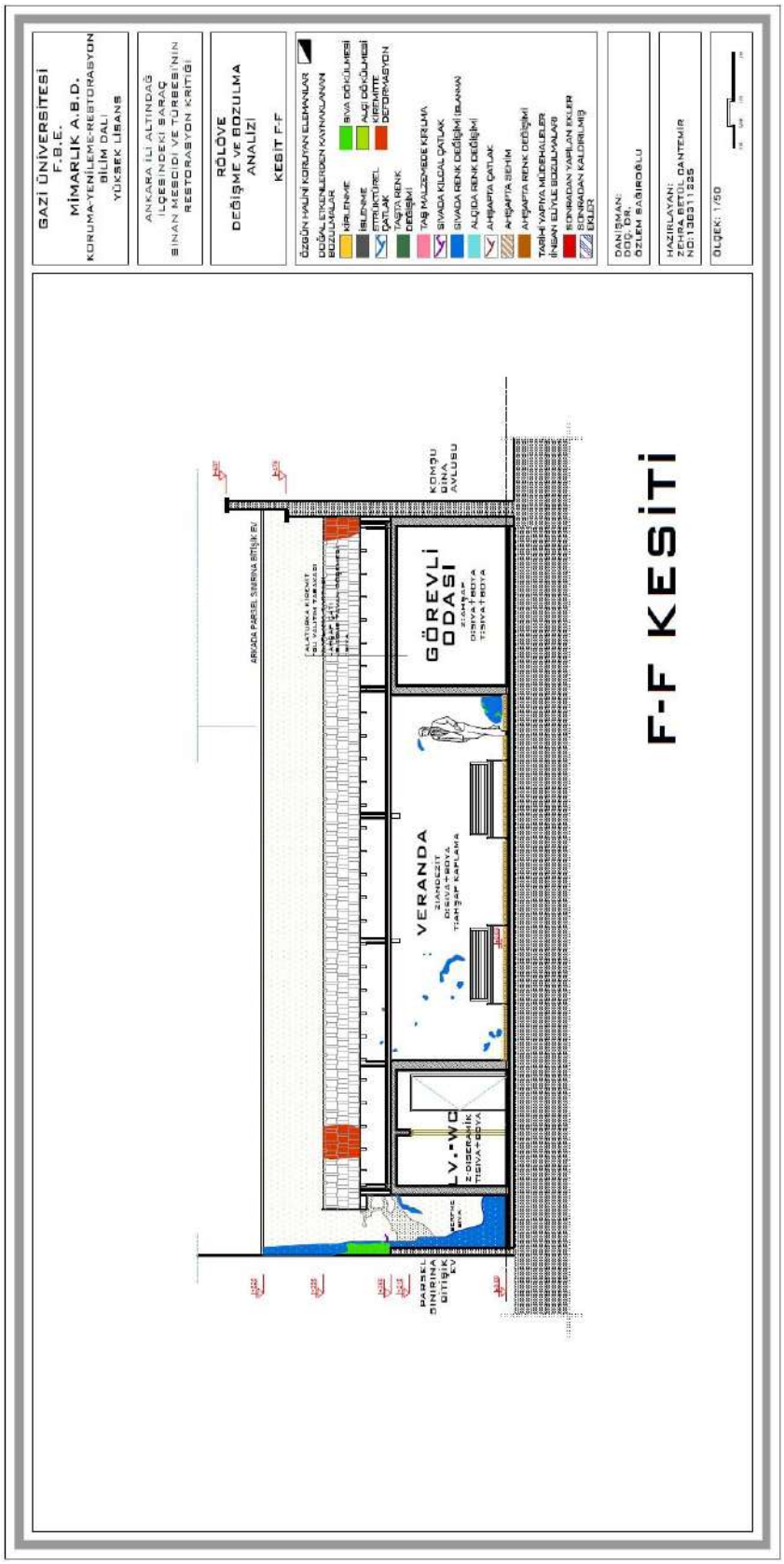
Şekil 5.6. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Değişme ve Bozulma Analizi, D-D Kesiti

EK-5. (devam) Değişme ve bozulma analizi

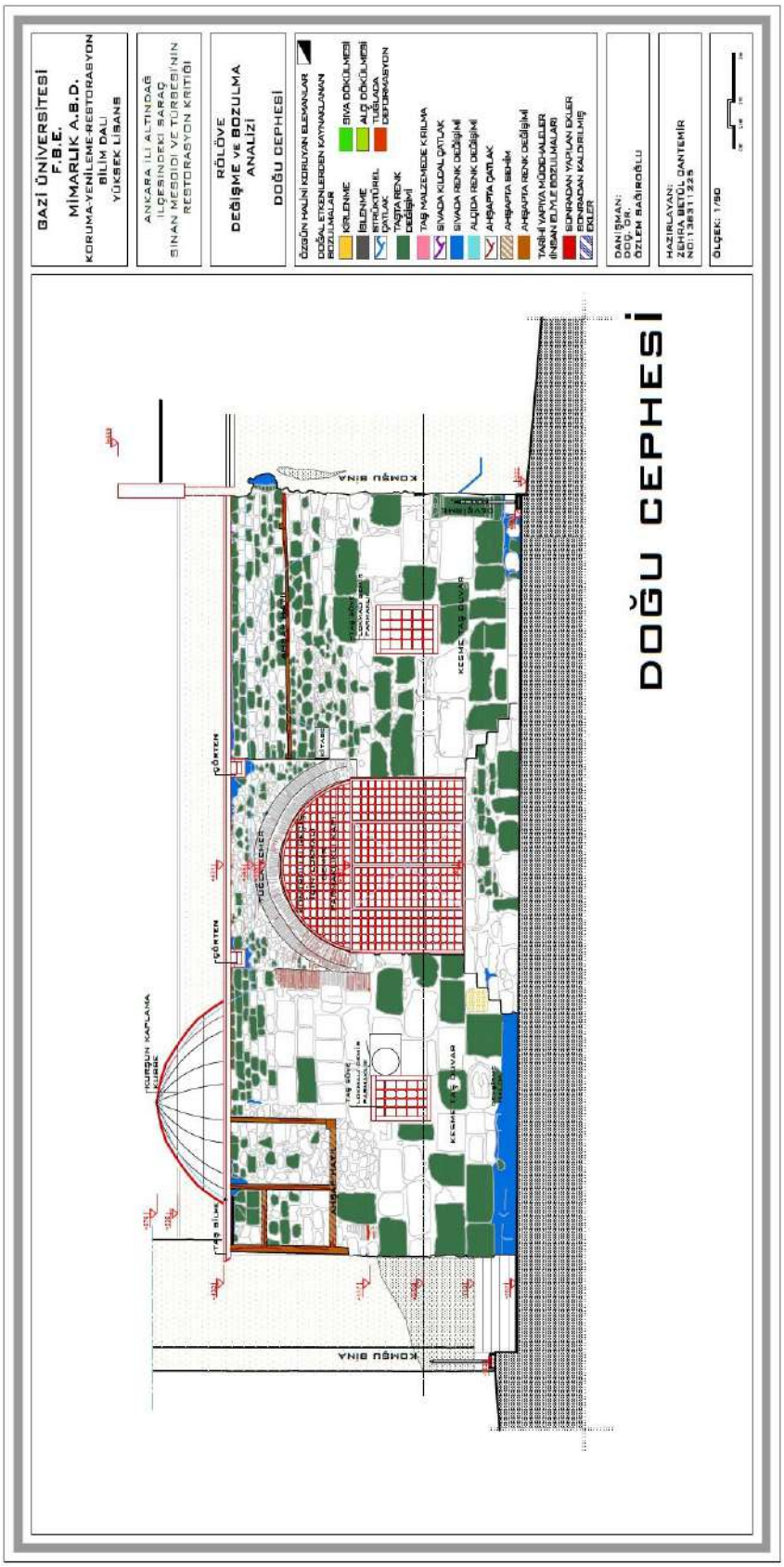
Şekil 5.7. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Değişme ve Bozulma Analizi, E-E Kesiti

EK-5. (devam) Değişme ve bozulma analizi

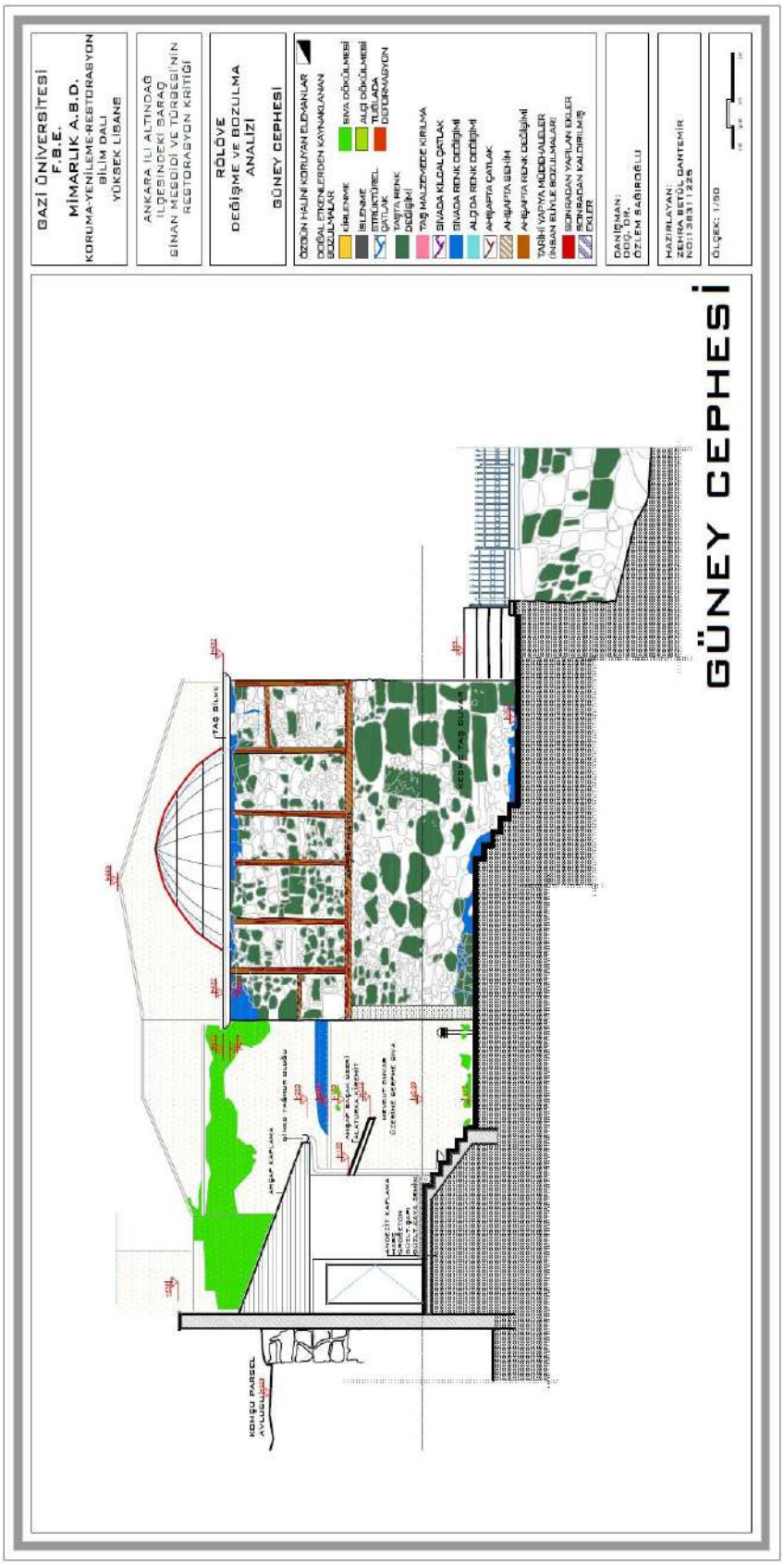
Şekil 5.8. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Değişme ve Bozulma Analizi, F-F Kesiti

EK-5. (devam) Değişme ve bozulma analizi

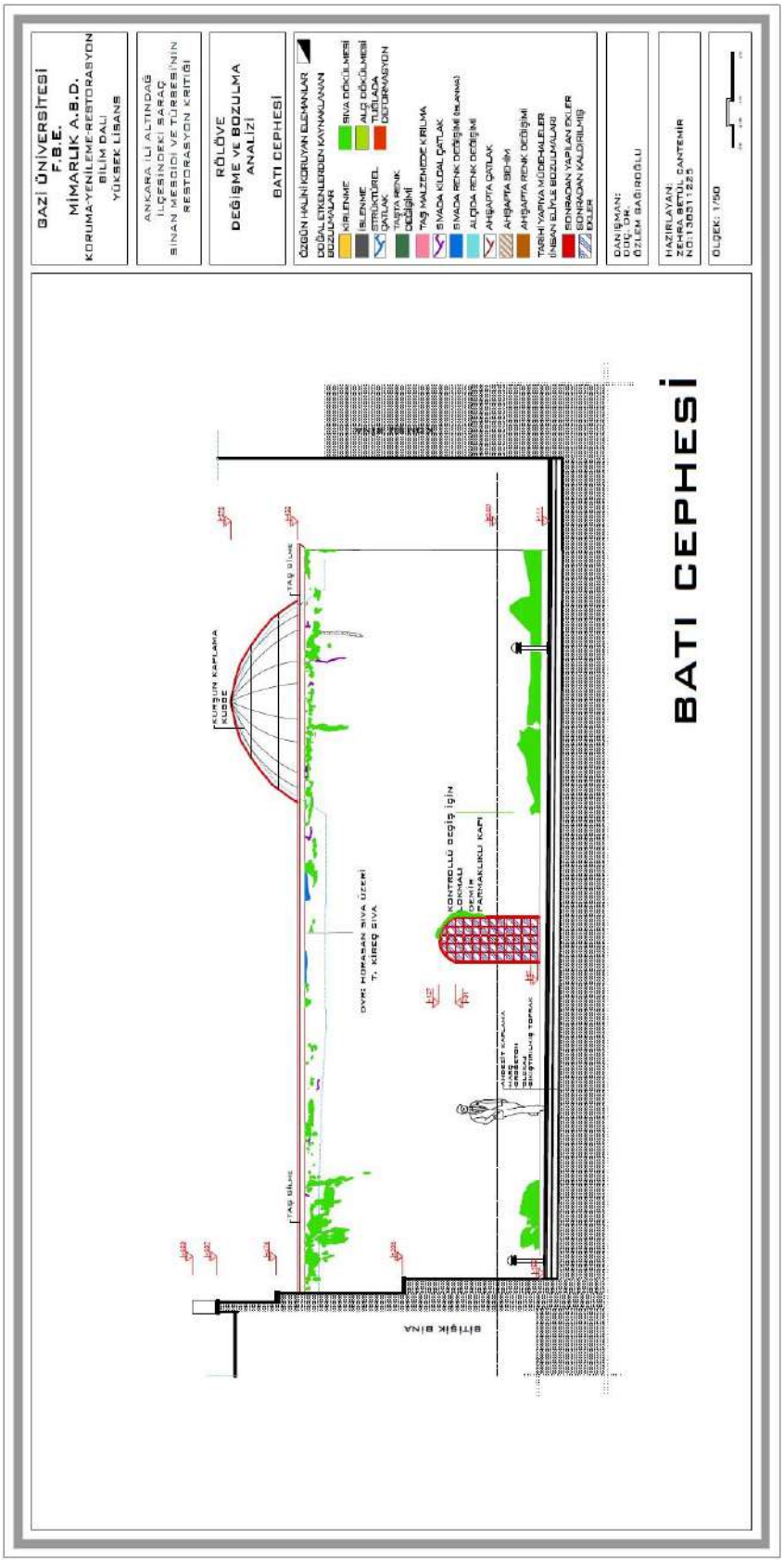
Şekil 5.9. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Değişme ve Bozulma Analizi, Doğu Cephesi

EK-5. (devam) Değişme ve bozulma analizi

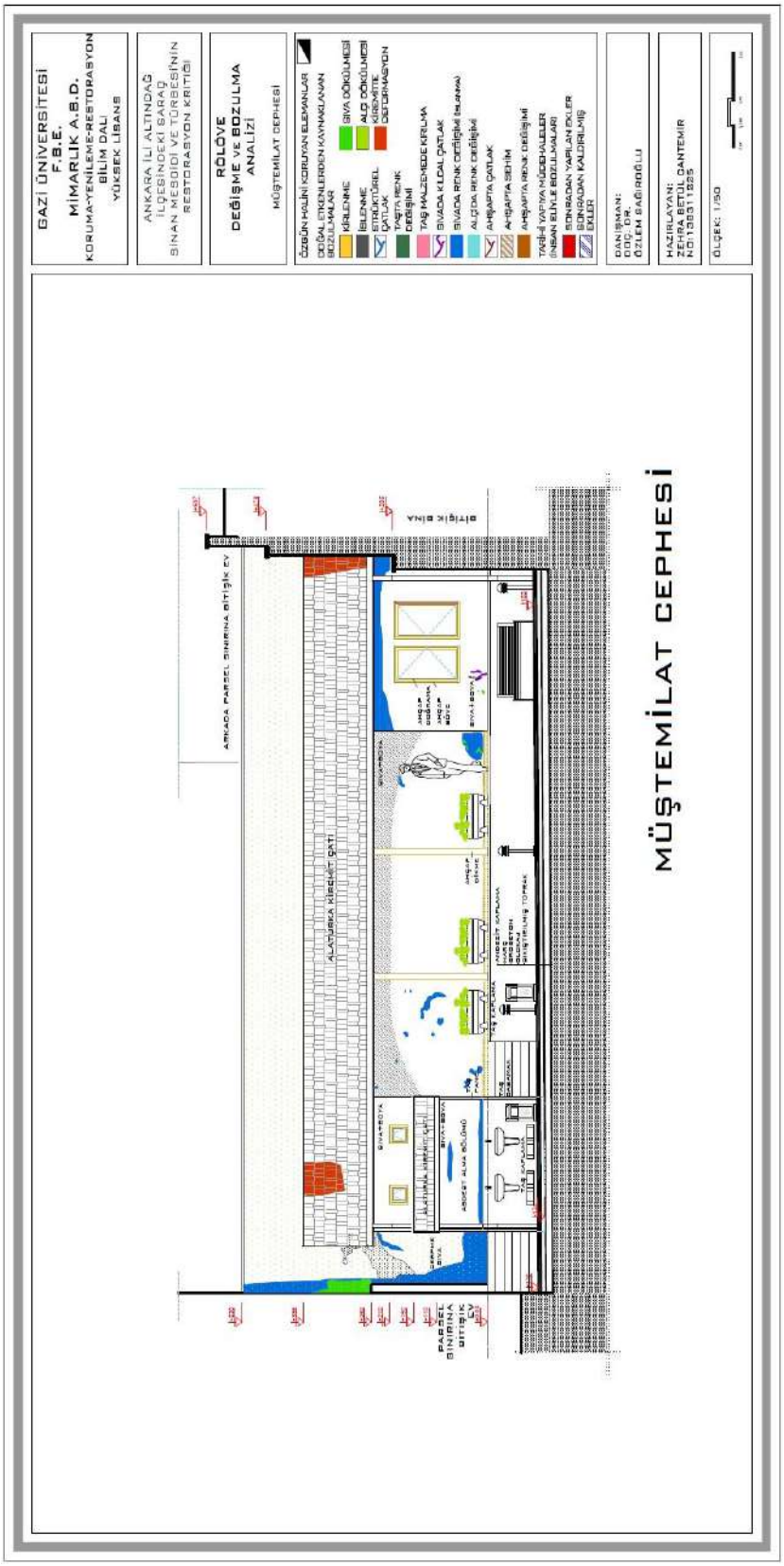
Şekil 5.10. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Değişme ve Bozulma Analizi, Güney Cephesi

EK-5. (devam) Değişme ve bozulma analizi

Şekil 5.11. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Değişme ve Bozulma Analizi, Batı Cephesi

EK-5. (devam) Değişme ve bozulma analizi

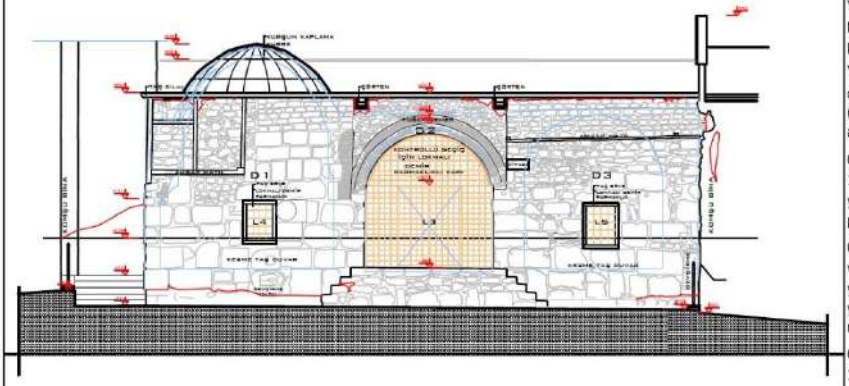
Şekil 5.12. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Değişme ve Bozulma Analizi, Müştemilat Cephesi

EK-6. İç ve dış analizler

DIŞ ANALİZ

CEPHE TANIMLAMA TABLOSU

DOĞU CEPHESİ

Yapının giriş cephesi olarak kullanılmaktadır. Mescit, eyvan ve türbe mekanlarının dış duvarlarını kapsamaktadır.

Yapının 2008 yılında geçirdiği restorastonda cepheye bazı eklemeler ve çıkarmalar yapılmıştır. (silme, çörten eklenmesi ya da duvarın kısmen açılması vb.)

Cephenin mescit duvarını içeren kısmında yer alan 1 adet pencere, yapılan restorasyon sırasında yenilenmiştir. Mescitin üst örtüsü olan kubbe kurşun malzeme ile kaplanmıştır.

Cephenin eyvan duvarını içeren kısmında yer alan ve çift kanatlı kapı içeren lokmalı demir parmaklık, yapılan restorasyon sırasında eklenmiştir. Bu duvar yapılan restorasyon sırasında, özgün olmayan malzeme içerdiği belirtilerek, müdehaleye uğramıştır

Cephenin türbe duvarını içeren kısmında yer alan 1 adet pencere, yapılan restorasyon sırasında yenilenmiştir.

Zx: Zemin Numaraları
DVx: Duvar Numaraları
Px: Pencere Numaraları
Kx: Kapı Numaraları

Lx: Lokmalı Demir Parmaklık Numaraları
Mx: Mihrabiye-Mihrap Nişi Numaraları

M.T. : Moloz Taş
K.T. : Kesme Taş
TU. : Tuğla
A. : Ahşap

AN. : Andezit
D. : Demir

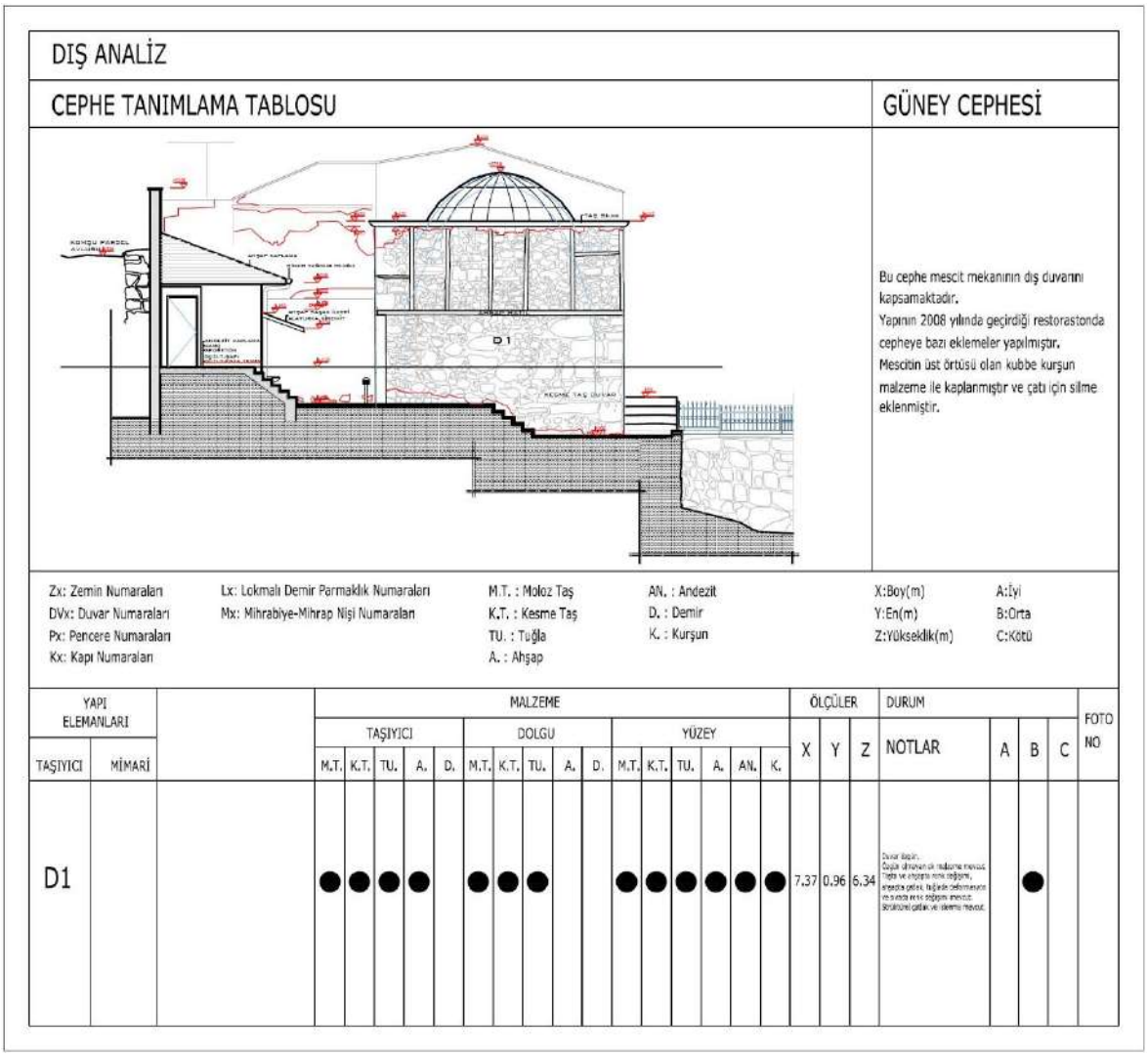
X:Boy(m)
Y:En(m)
Z:Yükseklik(m)

A:İyi
B:Orta
C:Kötü

YAPI ELEMANLARI		FORMU	MALZEME																ÖLÇÜLER			DURUM				FOTO NO
			TAŞIYICI					DOLGU					YÜZEY														
TAŞIYICI	MİMARİ		M.T.	K.T.	TU.	A.	D.	M.T.	K.T.	TU.	A.	D.	M.T.	K.T.	TU.	A.	AN.	D.	K.	X	Y	Z	NOTLAR	A	B	C	
D1			●	●	●	●		●	●	●			●	●	●	●	●		●	6.08	0.82	7.78	Duvar özgün. Özgün elemanın dış malzeme mevcut. Taşlar ve ahşapta renk değişimi, erozyon çatlak, tuğlada deformasyon ve sıvıda renk değişimi mevcut. Bitkisel çatlak ve kiremit mevcut.		●		
	L4						●					●						●		0.99	0.10	1.30	Pencere 2008 yılında yapılan restorasyon sırasında yenilenmiştir. Lokmalı demir parmaklık, ardında sövé ve içerisindeki ahşap pencere sağlam.	●			
D2			●	●	●	●		●	●	●			●	●	●	●	●			4.72	0.50	6.38	Duvar özgün. Özgün elemanın dış malzeme mevcut. Taşlar renk değişimi, tuğlada deformasyon ve sıvıda renk değişimi mevcut.		●		
	L3						●					●						●		3.77	0.10	3.99	Lokmalı demir parmaklık sağlam.	●			
D3			●	●		●		●	●	●			●	●	●	●	●			5.61	0.81	6.43	Duvar özgün. Özgün elemanın dış malzeme mevcut. Taşlar ve ahşapta renk değişimi, erozyon çatlak ve sıvıda renk değişimi mevcut.		●		
	L5						●					●						●		1.05	0.10	1.35	Pencere 2008 yılında yapılan restorasyon sırasında yenilenmiştir. Lokmalı demir parmaklık, ardında sövé ve içerisindeki ahşap pencere sağlam.	●			

Şekil 6.1. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Dış Analizler, Doğu Cephesi

EK-6. (devam) İç ve dış analizler

DIŞ ANALİZ

CEPHE TANIMLAMA TABLOSU — GÜNEY CEPHESİ

Bu cephe mescit mekanının dış duvarını kapsamaktadır.
Yapının 2008 yılında geçirdiği restorastonda cepheye bazı eklemeler yapılmıştır.
Mescitin üst örtüsü olan kubbe kurşun malzeme ile kaplanmıştır ve çatı için silme eklenmiştir.

Zx: Zemin Numaraları
DVx: Duvar Numaraları
Px: Pencere Numaraları
Kx: Kapı Numaraları

Lx: Lokmalı Demir Parmaklık Numaraları
Mx: Mihrabiye-Mihrap Nişi Numaraları

M.T. : Moloz Taş
K.T. : Kesme Taş
TU. : Tuğla
A. : Ahşap

AN. : Andezit
D. : Demir
K. : Kurşun

X:Boy(m)
Y:En(m)
Z:Yüksekdik(m)

A:İyi
B:Orta
C:Kötü

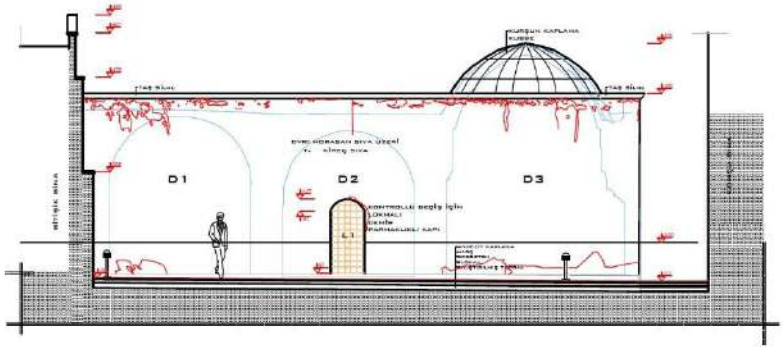
YAPI ELEMANLARI			MALZEME															ÖLÇÜLER			DURUM				FOTO NO
			TAŞIYICI					DOLGU					YÜZEY													
TAŞIYICI	MİMARİ		M.T.	K.T.	TU.	A.	D.	M.T.	K.T.	TU.	A.	D.	M.T.	K.T.	TU.	A.	AN.	K.	X	Y	Z	NOTLAR	A	B	C	
D1			●	●	●	●		●	●	●			●	●	●	●	●	●	7.37	0.96	6.34			●		

Şekil 6.2. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Dış Analizler, Güney Cephesi

EK-6. (devam) İç ve dış analizler

DIŞ ANALİZ

CEPHE TANIMLAMA TABLOSU — BATI CEPHESİ

Yapının arka giriş cephesi olarak kullanılmaktadır. Mescit, eyvan ve türbe mekanlarının dış duvarlarını kapsamaktadır.

Yapının 2008 yılında geçirdiği restorasyonda cepheye bazı eklemeler ve çıkarmalar yapılmıştır. (silme eklenmesi ya da duvarın kısmen açılması vb.) Ayrıca yapının arkasında ve bu cepheye bitişik olarak yer alan metruk yapı, aynı döneme ait olmadığı ve sonradan eklendiği belirtilerek, bu restorasyon sırasında kaldırılmıştır.

Cephenin eyvan duvarını içeren kısmında yer alan ve tek kanatlı kapı içeren lokmalı demir parmaklık, yapılan restorasyon sırasında eklenmiştir. Bu duvar yapılan restorasyon sırasında, sonradan kapatıldığı düşünülmesi nedeniyle müdehaleye uğramıştır. Kapı açıklığı sonradan açılmıştır.

Cephenin mescit duvarını içeren kısmında yer alan kubbe kurşun malzeme ile kaplanmıştır.

Zx: Zemin Numaraları
DVx: Duvar Numaraları
Px: Pencere Numaraları
Kx: Kapı Numaraları

Lx: Lokmalı Demir Parmaklık Numaraları
Mx: Mihrabiye-Mihrap Nişi Numaraları

M.T. : Moloz Taş
K.T. : Kesme Taş
TU. : Tuğla
A. : Ahşap
D. : Demir

H.S. : Horasan Harçlı Sıva
T.K.S. : Tatlı Kireç Sıva
K.B. : Kireç Badana
AN. : Andezit
K. : Kurşun

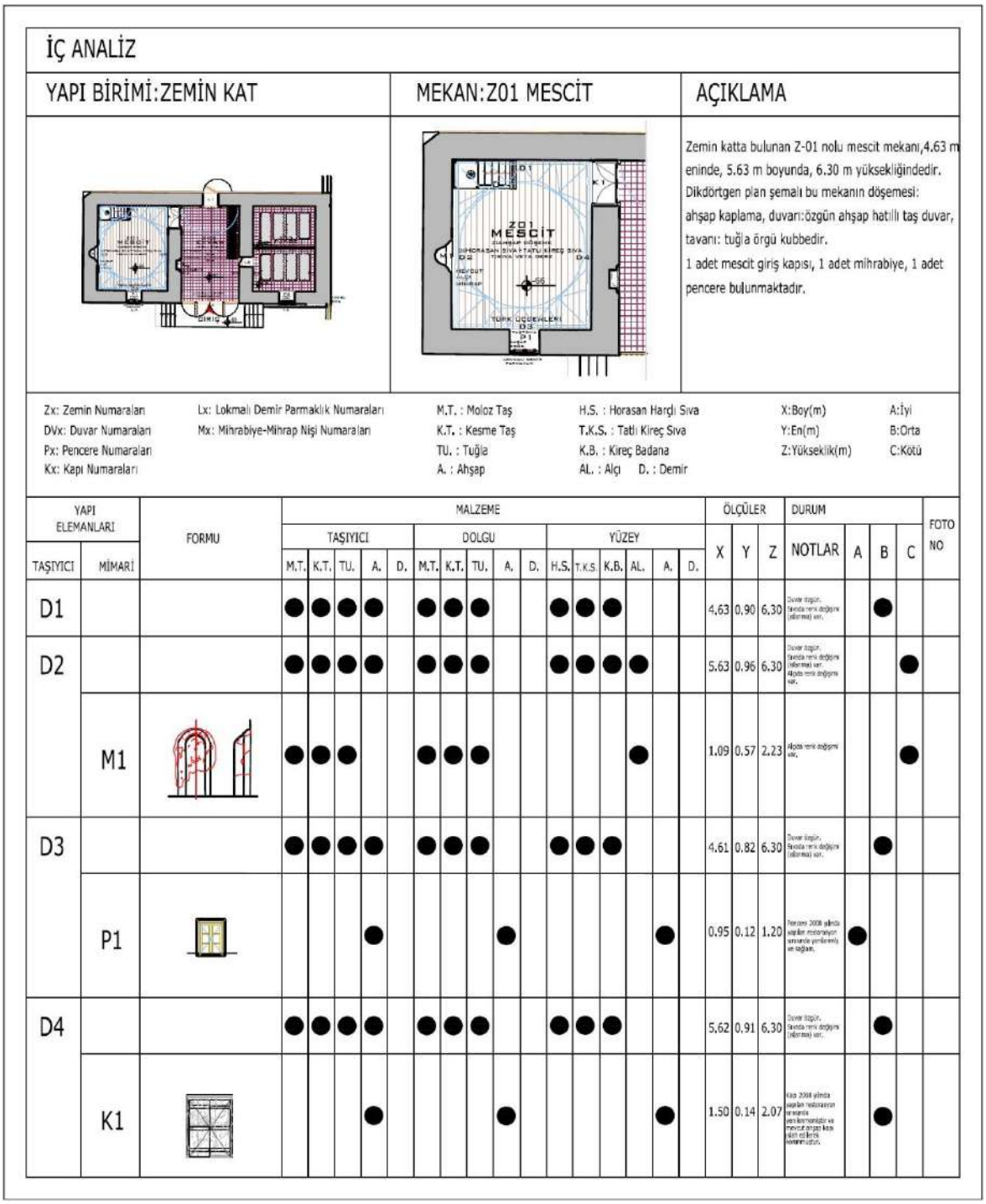
X:Boy(m)
Y:En(m)
Z:Yükseklik(m)

A:İyi
B:Orta
C:Kötü

YAPI ELEMANLARI			MALZEME														ÖLÇÜLER			DURUM				FOTO NO
			TAŞIYICI					DOLGU					YÜZEY												
TAŞIYICI	MİMARİ		M.T.	K.T.	TU.	A.	D.	M.T.	K.T.	TU.	A.	D.	H.S.	T.K.S.	B.	AN.	K.	D.	X	Y	Z	NOTLAR	A	B	C	
D1			●	●		●		●	●	●			●	●	●	●	●		5.60	0.88	5.36	Duvar dolgu. Dışarı almayan ek malzeme mevcut. Sıva dökülmesi ve sıvada çatlak mevcut.			●	
D2			●	●		●		●	●	●			●	●	●	●	●		4.72	0.89	5.59	Kapı 2008 yılında yapılan restorasyon sırasında açılmıştır. Sıva dökülmesi, sıvada renk değişimi ve sıvada çatlak mevcut. Müdehale mevcut.		●		
	L1						●					●						●	1.00	0.10	2.15	Lokmalı demir parmaklık sağlam.	●			
D3			●	●	●	●		●	●	●	●		●	●	●	●	●		6.05	0.90	6.87	Duvar dolgu. Dışarı almayan ek malzeme mevcut. Sıva dökülmesi, sıvada çatlak ve oluşma mevcut.			●	

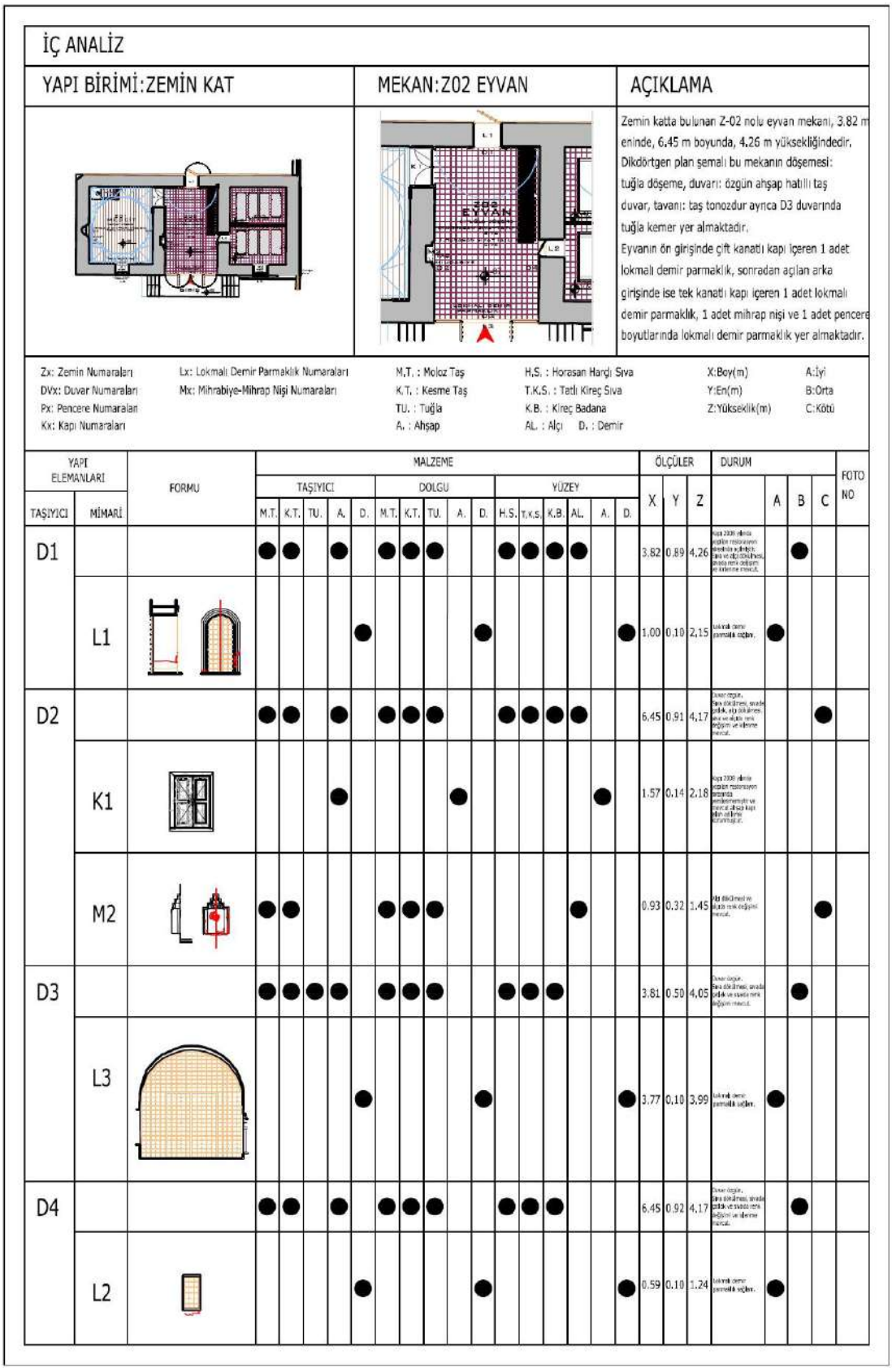
Şekil 6.3. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, Dış Analizler, Batı Cephesi

EK-6. (devam) İç ve dış analizler

Şekil 6.4. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, İç Analizler, Mescit

EK-6. (devam) İç ve dış analizler

İÇ ANALİZ

YAPI BİRİMİ:ZEMİN KAT	MEKAN:Z02 EYVAN	AÇIKLAMA
		Zemin katta bulunan Z-02 nolu eyvan mekanı, 3.82 m eninde, 6.45 m boyunda, 4.26 m yüksekliğindedir. Dikdörtgen plan şemalı bu mekanın döşemesi: tuğla döşeme, duvarı: özgün ahşap hatıllı taş duvar, tavanı: taş tonozdur ayrıca D3 duvarında tuğla kemer yer almaktadır. Eyvanın ön girişinde çift kanatlı kapı içeren 1 adet lokmalı demir parmaklık, sonradan açılan arka girişinde ise tek kanatlı kapı içeren 1 adet lokmalı demir parmaklık, 1 adet mihrap nişi ve 1 adet pencere boyutlarında lokmalı demir parmaklık yer almaktadır.

Zx: Zemin Numaraları
DVx: Duvar Numaraları
Px: Pencere Numaraları
Kx: Kapı Numaraları

Lx: Lokmalı Demir Parmaklık Numaraları
Mx: Mihrabiye-Mihrap Nişi Numaraları

M.T. : Moloz Taş
K.T. : Kesme Taş
TU. : Tuğla
A. : Ahşap

H.S. : Horasan Harçlı Sıva
T.K.S. : Tatlı Kireç Sıva
K.B. : Kireç Badana
AL. : Alçı
D. : Demir

X:Boy(m)
Y:En(m)
Z:Yükseklik(m)

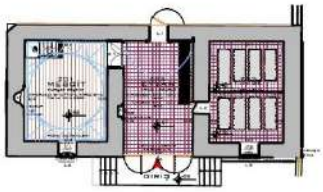
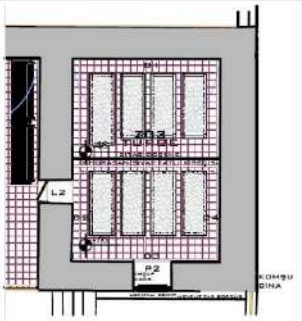
A:İyi
B:Orta
C:Kötü

YAPI ELEMANLARI		FORMU	MALZEME															ÖLÇÜLER			DURUM				FOTO NO
			TAŞIYICI					DOLGU					YÜZEY												
TAŞIYICI	MİMARİ		M.T.	K.T.	TU.	A.	D.	M.T.	K.T.	TU.	A.	D.	H.S.	T.K.S.	K.B.	AL.	A.	D.	X	Y	Z		A	B	C	
D1			●	●		●		●	●	●			●	●	●	●			3.82	0.89	4.26			●		
	L1						●					●						●	1.00	0.10	2.15		●			
D2			●	●		●		●	●	●			●	●	●	●			6.45	0.91	4.17				●	
	K1					●					●						●		1.57	0.14	2.18					
	M2		●	●				●	●	●						●			0.93	0.32	1.45				●	
D3			●	●	●	●		●	●	●			●	●	●				3.81	0.50	4.05			●		
	L3						●					●						●	3.77	0.10	3.99		●			
D4			●	●		●		●	●	●			●	●	●				6.45	0.92	4.17			●		
	L2						●					●						●	0.59	0.10	1.24		●			

Şekil 6.5. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, İç Analizler, Eyvan

EK-6. (devam) İç ve dış analizler

İÇ ANALİZ

YAPI BİRİMİ:ZEMİN KAT	MEKAN:Z03 TÜRBE	AÇIKLAMA
		Zemin katta bulunan Z-03 nolu türbe mekanı, 4.12 m eninde, 5.65 m boyunda, 4.48 m yüksekliğindedir. Dikdörtgen plan şemalı bu mekanın döşemesi: tuğla döşeme, duvarı: özgün ahşap hatıllı taş duvar, tavanı: taş tonozdur. Mekana giriş için kullanılan pencere boyutlarındaki açıklıkta 1 adet lokmalı demir parmaklık yer almakta ayrıca mekanda 1 adet pencere ve 8 adet mezar yer almaktadır.

Zx: Zemin Numaraları
DVx: Duvar Numaraları
Px: Pencere Numaraları
Kx: Kapı Numaraları
Lx: Lokmalı Demir Parmaklık Numaraları
Mx: Mihrabiye-Mihrap Nişi Numaraları
M.T. : Moloz Taş
K.T. : Kesme Taş
TU. : Tuğla
A. : Ahşap
H.S. : Horasan Harçlı Sıva
T.K.S. : Tatlı Kireç Sıva
K.B. : Kireç Badana
AL. : Alçı
D. : Demir
X:Boy(m)
Y:En(m)
Z:Yükseklik(m)
A:İyi
B:Orta
C:Kötü

YAPI ELEMANLARI		FORMU	MALZEME															ÖLÇÜLER			DURUM				FOTO NO
			TAŞIYICI					DOLGU					YÜZEY													
TAŞIYICI	MİMARİ		M.T.	K.T.	TU.	A.	D.	M.T.	K.T.	TU.	A.	D.	H.S.	T.K.S.	K.B.	AL.	A.	D.	X	Y	Z		A	B	C	
D1			●	●		●		●	●	●			●	●	●				4.10	0.88	4.19			●		
D2			●	●		●		●	●	●			●	●	●				5.54	0.92	4.33			●		
	L2						●					●						●	0.62	0.10	1.24		●			
D3			●	●		●		●	●	●			●	●	●				4.12	0.81	4.48				●	
	P2					●					●						●		1.05	0.12	1.25		●			
D4			●	●		●		●	●	●			●	●	●				5.65	1.03	4.33			●		

Şekil 6.6. Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi, İç ve Dış Analizler, İç Analizler, Türbe

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : CANTEMİR, Zehra Betül
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 27.09.1990, Çorum
Medeni hali : Bekâr
Telefon : 0 (312) 508 78 88
Faks : 0 (312) 508 77 99
e-mail : bcantemir@ilbank.gov.tr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı Koruma-Yenileme Restorasyon Bilim Dalı	Devam ediyor
Lisans	Erciyes Üniversitesi / Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü	2012
Lise	Ankara Mehmet Emin Resulzade Anadolu Lisesi	2008

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2017-	İLBANK A.Ş.	Teknik Uzman
2013-2017	İLBANK A.Ş.	Teknik Uzman Yrd.
2013	ZMK İnşaat San. ve Tic. Ltd. Şti.	Design Ofis Mimarı
2011	A Tasarım Mimarlık (Büro Stajı)	Stajyer
2010	Bayraktarlar İnşaat _ Via Twin Towers (Şantiye Stajı)	Stajyer

Yabancı Dil

İngilizce, Almanca.

Yayınlar

CANTEMİR, Z.B. (2017). *Yapım İşi İhalelerinde Yaklaşık Maliyetin Önemi, Belirlenmesi, İhale Sürecine Etkisi ve Yaşanan Sorunlara İlişkin Öneriler*, Uzmanlık Tezi, İller Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü, Ankara.

Hobiler

Gezi, Müzik, Yüzmek, Tenis

GAZİ GELECEKTİR..